

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

český jazyk

Jakub Kopecký

**Argumentace v jazykové interakci:
sekvenční struktura zdůvodňování v televizním
duelu**

**Argumentation in interaction:
The sequential structure of accounts in television
debates**

Disertační práce

Vedoucí práce: Mgr. Petr Kaderka, Ph.D.

2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. 3. 2016

.....
Jakub Kopecký

OBSAH

Abstrakt	5
Abstract	6
Poděkování	7
1. Úvod	8
2. Argumentace: restaurování plauzibility	12
2.1 Co je to argumentace?	12
2.2 Funkce argumentování	17
2.3 Složky argumentačního procesu	19
2.4 Podmínky přesvědčivosti	22
2.5 Argumentace jako jazykové jednání	25
2.6 Racionalita argumentace	30
2.7 Obsah argumentace – topoty	34
3. Metody a data	40
3.1 Metody konverzační analýzy	40
3.2 Data	43
4. Typy jazykového jednání v argumentační interakci	46
4.1 Výzva k předložení stanoviska	51
4.2 Předložení stanoviska	56
4.3 Výzva k argumentaci	59
4.4 Výzva k reakci na promluvu komunikačního partnera	66
5. Signalizování argumentace v mluvené interakci	72
5.1 Faktory identifikace argumentace	72
5.1.1 Institucionální rámec	73
5.1.2 Jazyková forma	74
5.1.3 Pozice v interakci	77
5.1.4 Obsah argumentace a stanoviska	83
6. Sekvenční organizace televizního duelu	86
6.1 Sekvenční organizace a systém střídání mluvčích	86
6.1.1 Párová sekvence a responzní relevance	89

6.2. Sekvenční organizace a systém střídání mluvčích v televizním	
duelu	91
6.2.1 Moderátorovy repliky	92
6.2.2 Repliky hostů – odpovědi vs. polemika	99
6.2.3 Polemická sekvence a dvojí řád střídání mluvčích	100
6.2.3.1 Polemické sekvence mezi hostem a moderátorem	111
6.2.3.2 Struktura polemické sekvence	112
6.2.3.3 Responzní relevance v polemické sekvenci	115
7. Sekvenční kontext argumentace	120
7.1 Jazykové jednání předcházející argumentaci	120
7.1.1 Výzva k argumentaci	121
7.1.2 Problematizace	123
7.1.3 Sporné stanovisko	129
7.2 Argumentace jako opravná sekvence	134
7.3 Reakce na argumentaci	137
7.3.1 Problematizace argumentace	137
7.3.1.1 Problematizace platnosti	137
7.3.1.2 Problematizace relevance	140
7.3.2 Souhlas s argumentací	144
7.3.3 Nulová reakce na argumentaci	148
8. Závěr	153
Seznam analyzovaných televizních duelů	157
Literatura	159
Příloha	
Kompletní přepis televizních dialogických pořadů DUEL a CHARLIE	166

Abstrakt

Ve své disertační práci se zabývám sekvenční strukturou argumentování v mluvené jazykové interakci. Vycházím z komunikačního pojetí argumentace jako jazykového jednání, které spočívá ve zdůvodnění sporného stanoviska s cílem přesvědčit posluchače o přijatelnosti této sporné pozice, resp. obhájit stanovisko před zpochybněním. Hlavním cílem práce je popis interakčního kontextu argumentačního jednání na materiálu televizních duelů (debat). K tomu využívám metody etnometodologické konverzační analýzy v kombinaci s některými poznatky teorie argumentace. Empirické analýze jsou podrobeny typy jazykového jednání v argumentační interakci (např. výzva k argumentaci, problematizace stanoviska nebo argumentu aj.) a prostředky signalizace argumentačního jednání. Těžiště výzkumu spočívá v analýze sekvenční organizace televizního duelu včetně systému střídání mluvčích a v popisu sekvenčních kontextů argumentace v daném žánru. Pozornost věnuji mimo jiné průběhu tzv. polemických sekvencí, tj. sérií vzájemných polemických reakcí (problematizací) účastníků duelu. Zkoumám také další typy jazykových jednání, která iniciují argumentaci tím, že se podílejí na konstruování spornosti, a typy verbálních reakcí na argumenty, v nichž se mluvčí orientují na splnění, či nesplnění podmínek přesvědčivosti argumentace.

Klíčová slova: argumentace, jazykové jednání, signalizace jednání, jazyková interakce, sekvenční organizace, sekvenční kontext, responzní relevance, systém střídání mluvčích, problematizace, polemická sekvence, televizní duel, konverzační analýza

Abstract

This dissertation concentrates on the sequential structure of argumentation in spoken interaction. The point of departure is the concept of argumentation as linguistic action based on accounting for a controversial position with the purpose of convincing listeners of its acceptability or in order to defend it when it is challenged. The dissertation's specific aim is to describe the interactional context of argumentation using material from TV debates. The study utilizes ethnomethodological conversation analysis combined with elements of argumentation theory. The objects of empirical analysis are the types of linguistic action in argumentation interaction (e.g. the call for argumentation or the challenge to a position or argument) and the means of signaling argumentation. The research focuses on the analysis of the sequential organization of the TV debate, including the system of turn-taking, and on describing the sequential contexts of the argumentation in this genre. Attention is devoted to so-called argumentative sequences, i.e. series of mutual argumentative responses (problematizations) by the debate participants. Also examined are other types of linguistic action which initiate argumentation by contributing to the construction of the controversy, and types of verbal responses to arguments in which speakers focus on the fulfillment or non-fulfillment of the argumentation's persuasiveness conditions.

Key words: argumentation, linguistic action, action signaling, linguistic interaction, sequence organization, sequential context, response relevance, system of turn-taking, problematization, argumentative sequence, TV debate, conversation analysis

Poděkování

Děkuji svému školiteli Petru Kaderkovi za řadu cenných připomínek, podnětů a za všestrannou podporu, kterou mi během psaní této práce poskytoval. Za překlad abstraktu do angličtiny srdečně děkuji Tamah Sherman. Velký dík patří rovněž Anně Černé a Haně Prokšové za pomoc s korekturami a formální úpravou textu.

1. Úvod

Argumentace představuje specifický nástroj k dosahování shody mezi účastníky interakce. Argumentujeme tehdy, jestliže chceme svého komunikačního partnera o něčem přesvědčit nebo před ním obhájit své stanovisko; argumentací přitom buď přispíváme k řešení sporu, nebo možnému sporu předcházíme. Stěžejní vlastností argumentace je její racionalita a nenásilnost: v korektně vedené diskusi vítězí pouze lepší argument, nikoli právo silnějšího (srov. Habermas, 1981; Kopperschmidt, 2000). Jestliže jsou k přesvědčování použity mocenské nástroje, nelze mluvit o argumentování v pravém slova smyslu. Tyto vlastnosti činí z argumentace komunikační praktiku zásadního významu.

Argumentovat lze pochopitelně také s jinými úmysly, než je snaha o dohodu. Argumentaci lze zneužít k zesměšnění posluchače, k prezentování vlastní převahy, k vyvolání či přiřivení konfliktu aj. Za vlastní a nejzákladnější smysl argumentování přesto považují nenásilné usilování o racionální konsenzus, protože v plnění tohoto úkolu je argumentace nenahraditelná, zatímco ostatních jmenovaných cílů lze dosáhnout i jinými způsoby.

Argumentování pochopitelně není samospásným prostředkem zaručujícím dosažení shody kdykoli, kýmkoli a v jakékoli věci. Jednou z podmínek úspěšného argumentování je nesamozřejmý předpoklad, že se účastníci diskuse shodnou alespoň v určitých základních postojích, jež mohou posloužit jako východiska argumentování. Nový (restaurovaný) konsenzus může vzejít pouze z jiného, existujícího konsenzu. Není-li tato podmínka splněna, diskutují-li spolu např. zastánci zcela nesmiřitelných pozic, směřuje interakce nutně k bezvýchodné situaci – argumentačnímu patu. Argumentace musí vždy předpokládat více jistot, než je schopna sama poskytnout (Kopperschmidt, 2000, s. 80).

Přes tuto zdánlivou slabost a omezenost jejich schopností je argumentace v praktickém životě nepostradatelná. Budeme-li na ni realisticky nahlížet jako na umění propojovat sporné s *nesporným* (jehož sdílená přijatelnost se předpokládá), protože pouze tak lze restaurovat zpochybněnou plauzibilitu, potom lze naplno využít její potenciál nenásilně o něčem přesvědčit komunikačního partnera a dosáhnout porozumění. Argumentaci jako nástroj nevyhnutelně potřebujeme tehdy, jestliže na druhé nechceme působit výhrůžkami, lichotkami, úplatky nebo manipulativními prostředky, ale dobrými, tj. srozumitelnými a pro nás i pro posluchače přijatelnými důvody.

Jelikož je argumentace možná jen v případě sdílení některých základních přesvědčení a postojů účastníky diskuse, umožňuje nám analýza argumentování v reálných interakcích

poznávat, jaká přesvědčení lidé považují za sdílená – o jakých názorech se domnívají, že mají schopnost stát se zdroji plauzibility. Taková přesvědčení mohou být v argumentech vyjádřena explicitně, zpravidla jsou však pouze naznačena tím, že mluvčí předkládá určitou výpověď s nárokem na její argumentační platnost. Jestliže např. argumentuji pro zvolení známého podnikatele do politické funkce pomocí argumentu: „XY by byl skvělý politik – podívejte se na jeho obchodní úspěchy!“, implikuje taková argumentace názor: „Úspěšné podnikání představuje dobrou kvalifikaci pro vykonávání politické funkce.“ Toto přesvědčení je založeno na dalších domněnkách, např. „Podnikání a výkon politiky jsou (velmi) podobné činnosti“ apod.

Cílem této disertační práce je propojit pojem argumentu a argumentování opírající se o teoretické poznatky rétoriky a teorie argumentace s empirickou analýzou argumentování jako jazykového jednání v mluvené interakci, založenou na metodách konverzační analýzy. Zabývám se jednak některými obecnými aspekty argumentace, jako jsou funkce argumentování, podmínky její přesvědčivosti nebo racionalita tohoto typu jednání, jednak zkoumám, jak mluvčí reálně argumentují ve veřejném diskurzu zprostředkovaném a vytvářeném masmédií, konkrétně v televizních duelech. Zaměřuji se přitom na sekvenční průběh argumentační interakce a na signalizaci argumentování. K tomu volím deskriptivní, nenormativní pohled, jehož cílem není kritika argumentačního jednání různých mluvčích, ale popis toho, co znamená argumentovat v mluvené interakci.

Proč zkoumám argumentaci v rozhovoru, a ne v monologických komunikátech? Zajímá mě nejen způsob, jak mluvčí argumentují, jaká přesvědčení považují za sdílená, ale především proč argumentují, tj. jaké situace vedou ke vzniku spornosti a k potřebě zdůvodňovat stanoviska, a jaké jsou komunikační následky argumentování – zda a jak účastníci na argumentaci reagují; tyto aspekty mohou také podstatným způsobem přispět k vysvětlení toho, proč mluvčí argumentují určitým způsobem. Uvedené jevy lze zkoumat pouze v reálných jazykových interakcích, zatímco v izolovaném argumentačním příspěvku jednoho mluvčího/pisatele jsou interakční aspekty (tj. co argumentaci předcházelo a jaké následky mluvčí předjímá) pozorovatelné jen ve zprostředkované formě, resp. v podobě anticipací.

Argumentace v mluvené interakci představuje zajímavý výzkumný materiál také z toho důvodu, že mluvčí v této situaci argumentují zpravidla bez přípravy, resp. jejich repliky jsou připravené jen částečně, a do značné míry tak představují spontánní reakce na repliky komunikačních partnerů (hosté televizní debaty bývají sice obvykle předem seznámeni s hlavními tématy pořadu, neznají však přesná znění otázek ani celkový průběh interakce).

Argumentace produkovaná tímto způsobem často není formálně propracovaná, obsahuje nejednoznačná místa a ve srovnání s argumentováním v psaném nebo připraveném mluveném projevu působí neuspořádaně až chaoticky. Popis takového materiálu představuje pro analytika argumentace nemalou výzvu, jelikož si často musí všimnout i těch nejmenších detailů a zároveň zapojit znalosti širokého kontextu, aby mohl argumentační repliky a sekvence adekvátně interpretovat.

Kromě Úvodu a Závěru, v němž shrnuji hlavní výsledky výzkumu, obsahuje předložená práce šest kapitol. Ve druhé kapitole představuji dvě odlišná pojetí argumentu – strukturní a komunikační; v této práci vycházím z přístupu komunikačního. Dále se zde věnuji funkcím argumentování, popisu argumentačního procesu, zejména Toulminovu (2000) schématu argumentace, a rozebírám Kopperschmidtovy (2000) podmínky argumentační přesvědčivosti, jejichž modifikovanou podobu využívám při analýze sekvenční struktury argumentování. Samostatný oddíl je věnován pojmu jazykového jednání a problému argumentace jako typu jednání. Zamýšlím se také nad racionalitou argumentování a představuji odpovědi různých autorů na otázku, kde hledat její zdroje. V posledním oddíle kapitoly se zabývám obsahovými schématy argumentace (toposy) a provádím analýzu jednoho kontextově specifického toposu vyskytujícího se ve zkoumaných interakcích.

Třetí kapitola je věnována metodám konverzační analýzy, jež využívám ke zkoumání mluvené interakce, a popisu analyzovaných jazykových dat včetně charakteristiky žánru televizního duelu.

Tématem čtvrté kapitoly jsou typy jazykových jednání podílejících se na utváření mluvené argumentační interakce. Představuji zde pokusy různých autorů (např. Eemeren a Grootendorsta, 2004) o vymezení těchto typů výpovědí a předkládám vlastní seznam základních druhů jednání vyskytujících se v kontextu argumentace, a to na základě analýzy televizních duelů. V této kapitole se dále podrobně věnuji vybraným čtyřem typům jednání: výzvám ke stanovisku, předložení stanoviska, výzvám k argumentaci a výzvám k reakci na promluvu komunikačního partnera. K jednotlivým druhům jednání uvádím příklady jejich užití ve zkoumaných interakcích a výběrově popisují typické jazykové prostředky, jimiž jsou tyto výpovědi vyjadřovány. Ostatní typy jednání jsou rozebrány v kapitolách zabývajících se sekvenční analýzou (6 a 7).

Pátá kapitola je věnována signalizaci jazykového jednání, tj. prostředkům, jimiž dává mluvčí posluchači v rozhovoru najevo, jakou má jeho promluva funkci. Problém signalizace rozebírám na příkladu jednání, které stojí v centru této práce, tj. argumentování. Analýza se soustřeďuje na čtyři faktory identifikace argumentů v rozhovoru: institucionální rámeček (žánr),

jazykovou formu, interakční pozici a obsah sporného stanoviska a argumentu. Výsledkem analýzy je sestavení předpokládané hierarchie těchto faktorů z hlediska jejich důležitosti v procesu signalizace.

V šesté kapitole se zabývám sekvenční organizací a systémem střídání mluvčích v televizním duelu. Rozebírám zde některé obecné pojmy konverzační analýzy, mj. sekvenčnost, párovou sekvenci a responzní relevanci. Poté se věnuji sekvenční struktuře zkoumaného žánru, vyznačující se především tzv. „otázkovým rámcem“: moderátor klade v duelu otázky a hosté na ně mají odpovídat. Interakce v duelech i v jiných typech mediálních dialogů probíhá na dvou osách: moderátor – host a host – host. V mediálních interakcích se tudíž uplatňuje dvojitý řád střídání mluvčích (Havlík, 2013). Na interakční ose host – host zpravidla dochází k názorovému střetu, jenž vede ke vzniku série vzájemných polemických reakcí (problematizací), kterou označuji jako polemickou sekvenci. Tento typ sekvence představuje živnou půdu pro argumentování, věnuji proto pozornost její struktuře a responzní relevanci jejích složek.

V sedmé kapitole rozebírám sekvenční kontext argumentace v televizním duelu. Analyzuji typy jazykových jednání předcházejících argumentaci – tj. výzvy k argumentaci, problematizaci komunikačního partnera a vyjádření sporného stanoviska mluvčího – a sekvence, jež tato jednání s argumentací vytvářejí. V souvislosti s předcházejícím kontextem argumentů se věnuji možnosti chápat argumentaci jako součást opravné sekvence. Popisuji také jednání následující po argumentaci, tj. různé typy reakcí na argument reflektující splnění, nebo nesplnění podmínek jeho přesvědčivosti.

2. Argumentace: restaurování plauzibility

2.1 Co je to argumentace?

Co děláme, když argumentujeme, a proč to děláme? Je smyslem argumentace správně vyvodit jeden výrok z druhého, nebo přesvědčit o něčem posluchače? Podléhá argumentování zákonům logiky, nebo se řídí „logikou“ sociálního jednání? Jaké vlastnosti musí mít přesvědčivá argumentace? Těmto a dalším otázkám souvisejícím s argumentací je věnována tato kapitola.

Pojmy argumentace a argument se v různých pojetích liší svým rozsahem i obsahem. Srov. následující definice, které obsahují dvě odlišná chápání uvedených pojmů:

„An argument is a set of claims in which one or more of them—the premises—are put forward so as to offer reasons for another claim, the conclusion.“

(Govier, 2010, s. 1)

„Ein Argument besteht immer aus mehreren Sätzen: der **Konklusion**, dem Satz, den wir begründen wollen, und aus einer oder mehreren **Prämissen**, welche die Konklusion stützen sollen.“

(Bayer, 2007, s. 18)

„**Argumentation** is a verbal, social, and rational activity aimed at convincing a reasonable critic of the acceptability of a standpoint by putting forward a constellation of propositions justifying or refuting the proposition expressed in the standpoint.“

(Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 1)

„Argumentationen sind stets Begründungen für strittige Einstellungen mit dem Ziel, den Kontrahenten für die eigene Einstellung zu gewinnen.“

(Wunderlich, 1980, s. 117)

Všem uvedeným definicím je společný prvek zdůvodňování: argument(ace) slouží ke zdůvodnění nějakého tvrzení nebo stanoviska (u Eemerena – Grootendorsta je alternativou tohoto zdůvodnění také popření stanoviska). Vedle toho však nacházíme podstatné rozdíly mezi první a druhou dvojicí definic. Govierová a Bayer se zaměřují na strukturu argumentu tvořenou dvěma typy složek, *premisami* a *závěrem*, a na vztah zdůvodnění mezi nimi. Toto pojetí argumentu označují jako **strukturní** (srov. také Švandová, 1999; Kraus, 2008; Szymanek, 2003). Strukturní vymezení argumentu je zřetelně ovlivněno logickým pojmem

kategorického sylogismu, který je tvořen sledem dvou premis a závěru, mezi nimiž existuje vztah vyvozování (Kraus, 2010, s. 69). Definice tohoto typu nevypovídají nic o komunikační situaci, v níž se argumentuje, ani o motivech argumentujících osob (byť se Govierová, 2010, komunikačním aspektům argumentace ve své knize také věnuje). Přestože u většiny autorů nelze argument se sylogismem zcela ztotožnit, uvádí např. Bayer (2007, s. 18) jako příklad argumentu sekvenci vět, která má typickou strukturu kategorického sylogismu:

Všechny kočky umějí šplhat.

Tina je kočka.

↓ *Tina tedy umí šplhat.*

(Překlad J. Kopecký.)

Definice Eemeren – Grootendorsta a Wunderlicha se od předchozího typu kromě terminologických rozdílů (absence logických kategorií *premise* a *závěr*) liší v jednom podstatném ohledu: mluvčí argumentují pro stanoviska, která jsou sporná nebo jsou předmětem kritiky, a jejich cílem je prostřednictvím argumentace přesvědčit oponenta o přijatelnosti tohoto sporného stanoviska, resp. jej pro danou pozici získat (srov. také Kopperschmidt, 2000, s. 59; W. Klein, 1980, s. 23; Karlík, 2002a). Tento aspekt označují Eemeren, Grootendorst a Kruijer (1987, s. 5) jako kritickou funkci (*critical function*) argumentace: argumentující mluvčí brání určitý názor proti vyslovené, očekávané nebo možné kritice a mluvčí popírající názor vyjadřuje jeho kritiku. Argumentace tedy kritiku předkládá nebo na ni reaguje, brání před ní stanovisko nebo ji anticipuje (Eemeren et al., 1987, s. 5). Spornost podporovaného stanoviska charakterizuje argumentaci jako smysluplné jednání, zakotvené v určité komunikační situaci, jímž mluvčí řeší nějaký komunikační problém.¹

Dané pojetí argumentace označuji jako **komunikační** a v této práci z něj budu vycházet. Argumentace podle něj představuje (jazykové) jednání spočívající ve zdůvodnění sporného² stanoviska s cílem přesvědčit posluchače o přijatelnosti této sporné pozice.³ Mezi argumentem a podporovaným stanoviskem musí existovat srozumitelný vztah platnosti:

¹ Eemeren a Grootendorst (2004) navíc ve své definici kladou důraz na racionalitu argumentování; k tomuto tématu viz oddíl 1.6.

² Spornost je zde pojímána poměrně široce jako nesamozřejmost, potenciální problematičnost stanoviska. Mluvčí mnohdy „preventivně“ argumentují i v případě, že nemají jistotu, zda s nimi budou posluchači souhlasit.

³ V této práci nechápu argumentaci a protiargumentaci, resp. argumentaci pro a proti stanovisku, jako dva rozdílné jevy, protože každá *argumentace proti* stanovisku je zároveň *argumentací pro* stanovisko opačné, resp. *pro* popření stanoviska.

argumentování spočívá v napojení problematičtějšího stanoviska na takový argument, který je schopný zajistit platnost stanoviska (Kopperschmidt, 2000). Nutnou podmínkou přesvědčivosti tohoto spojení je „asymetrie spornosti“: argument musí být na rozdíl od stanoviska nesporný, jinak jeho podpora stanoviska není účinná; „[...] zpochybněnou platnost výroku se pokoušíme v procesu argumentace znovuustavit tím, že sporný výrok spojíme s výrokem nesporným, který odkazuje ke světu známých věcí“ (Kaderka, 2010, s. 132; srov. W. Klein, 1980, s. 23).

Strukturní a komunikační pojetí argumentace se liší různým rozsahem pojmu argument(ace). Podle strukturního pojetí ovlivněného logikou jsou součástí *argumentu* premisy a závěr, tedy jak zdůvodnění, jímž se argumentuje, tak tvrzení, k jehož podpoře zdůvodnění slouží. V komunikačním pojetí je rozsah *argumentu* užší, a tím bližší jeho neterminologickému užití: jestliže argumentujeme pro nějaký názor, není tento názor součástí vlastního argumentování. *Argumentem* se zde proto rozumí pouze samotné zdůvodnění, nikoli zdůvodňované stanovisko, přestože argument s tímto stanoviskem tvoří těsnou vazbu a bez něj by nemohl plnit argumentační funkci.

Jaký rozsah má komunikační pojem *argumentace*? Někteří autoři ji analogicky se strukturním pojetím argumentu definují jako konstelaci jednoho či více argumentů a závěru (Kienpointner, 1992, s. 15n.). Za vhodnější však považuji vymezit argumentaci jako předložení jednoho či více argumentů, přičemž zdůvodňované stanovisko není jeho součástí. Argumentace potom představuje proces argumentování spočívající v realizaci argumentů. Takové vymezení zajišťuje korelaci pojmů *argument – argumentovat – argumentace*. Jestliže lze argumentovat pro něco, potom je možná i argumentace pro něco; toto „něco“ stojí sice v těsném sepětí s argumentací, představuje však samostatné jednání.⁴

Argumentace byla výše charakterizována jako (jazykové) jednání.⁵ Přívlastek *jazykové* je v závorce z toho důvodu, že argumentace není omezena pouze na jazykový kód, ale argumentovat lze např. také obrazem nebo pomocí jiných sémiotických modů (Kaderka, 2010). V této práci se však multimodální argumentaci blíže nevěnuji a zaměřuji se pouze na argumentační jednání realizované jazykově v mluvené interakci.

⁴ Výjimku z tohoto úzkého vymezení argumentace představuje užití daného pojmu v oddíle 2.3. V něm jsou představeny různé modely argumentačního jednání (především Toulminovo schéma argumentace), jejichž autoři zastávají širší pojetí argumentace, tj. chápou ji jako komplex zdůvodnění a sporného stanoviska. Z důvodu terminologické kompatibility používám v této části práce termín argumentace rovněž v uvedeném širším významu.

⁵ Vymezení pojmu jednání viz v oddíle 2.5.

Ještě před rozborem některých dalších aspektů uvedeného pojetí argumentace uvedu příklad argumentování v reálné mluvené interakci, který ilustruje závislost argumentace v komunikaci na spornosti stanoviska. Ukázka pochází z pořadu České televize Prezidentský duel (viz 3.2):

(1) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{202}

VM: další prostor, [pro rozšiřování (..) prvků přímé demokracie nevidíte v českém ústavním systému.]

[[potlesk publika]] [[potlesk publika]]

{203}

KS: [já nejsem.] pro rozšíření (.) referend, toť obvykle vede, e k větší a větší demagógii. jak známo. velký vynálezce a propagátor (.) e referenda e byl původně luj napóleon, ((miněno Louis Napoleon)) později napoleon třetí, který vlastně zrušil republike, dosadil sám za císaře všechno, díky různým referendem. referenda obyčejně, jsou rozhodnutí e rozhodují o jedné otázce, k- ale jsou rozhodnutí z jiných důvodů, než ta otázka klade. ... vždycky důvody který rozhodnou referenda, sou odlišné od té otázky, která se klade.

{204}

VM: kde vidí miloš zeman. [prostor pro posílení (.) prvků přímé demokracie v české republice.]

[[potlesk publika]] [[potlesk publika]]

{205}

MZ: [takže: pan] švarcnberk ((miněno Schwarzenberg)) by se měl jako švýcarský. a nikoli jako rakouský jak se mylně uvádí, ale jako švýcarský občan, chovat poněkud zdvořileji ke své vlasti nebo k zemi která mu dala občanství, protože jak obecně známo, ve švýcarsku. existuje rozsáhlý systém referend, včetně referend kantonálních, a nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou [zemí. (.) to zaprvé. (..) zadruhé. ee jsem]

[[potlesk publika]]

{206}

MZ: tedy zastánce přímé demokracie po švýcarském vzoru ač nejsem švýcarský občan, ...

V první replice ukázky klade moderátor Schwarzenbergovi otázku, která navazuje na jeho předchozí odpověď. Moderátor v otázce požaduje doplňující informaci, zpřesnění odpovědi. KS v následující replice (dále r.) 203 neodpovídá doslova, vyjadřuje se však k problematice referend, již lze kategorizovat jako významnou součást tématu, na které se moderátor tázal, tj. rozšiřování prvků přímé demokracie. Po vyjádření stanoviska „nejsem pro rozšíření referend“ KS pro tento postoj předkládá argument: referenda podle něj vedou k rozšíření demagogie. Jak vyplývá z pokračování repliky, činitelem této demagogie jsou politici, kteří referenda vyhlašují. KS tedy proti rozšíření referend argumentuje tvrzením o negativních důsledcích tohoto rozšíření. Pro argument demagogie mluví dále argumentuje historickým příkladem Louise Napoleona, který referenda instrumentalizoval ke zrušení

republiky a k prosazení své mocenské hegemonie. Argumentaci demagogií poté KS specifikuje tvrzením o zneužívání referend k jiným účelům, než jsou rozhodnutí o otázkách, jež referenda kladou.

Proč KS pro své stanovisko argumentuje? V první řadě je třeba odpovědět na otázku, kdo je adresátem jeho repliky. Mluvčí sice odpovídá na moderátorovu otázku, v žánru televizního interview však platí, že moderátor v interakci zastupuje televizní diváky a otázky klade v jejich zájmu (srov. Čmejrková, 2003, s. 84n.). To znamená, že by se moderátor měl ptát nikoli na to, co zajímá jeho samotného, ale co by mohlo zajímat diváky u obrazovky. Hostova odpověď sice tvoří sekvenční pár s moderátorovou otázkou a moderátorovi je formálně adresována (hosté např. ve svých replikách často moderátora oslovují), hlavními adresáty jsou však televizní diváci, kteří otázku „položili“ prostřednictvím moderátora.

Problém přímé demokracie a rozšiřování referend lze obecně považovat za kontroverzní. Referenda představují oblíbené téma různých politických uskupení, zejména těch považovaných za populistické.⁶ Lze předpokládat, že diváci mají na věc různé názory a mnozí z nich myšlenku rozšíření referend pravděpodobně podporují. Záporné stanovisko k referendům je tedy nepochybně sporné nebo přinejmenším nesamozřejmé a Schwarzenbergova argumentace je určena zejména těm divákům, kteří mají na věc opačný názor. Kromě toho je možné, že mluvčí na základě znalostí politických názorů svého oponenta předpokládá opačné stanovisko k referendům i u MZ, anticipuje proto jeho polemickou reakci a i toto očekávání jej motivuje k argumentaci.

Po ukončení Schwarzenbergovy repliky klade moderátor Zemanovi stejnou otázku jako předtím KS v r. 200 (v ukázce neuvedena). Prostřednictvím této otázky zároveň adresátovi umožňuje reagovat na oponentovo stanovisko z předchozí repliky. MZ tuto možnost využívá a svého protikandidáta za jeho postoj k referendům kritizuje. Jeho pozici nejprve kategorizuje jako nezdvořilost vůči Švýcarsku, tj. zemi, která mu dala občanství. Tuto invektivu mluvčí vysvětluje tím, že případ Švýcarska odporuje Schwarzenbergovu argumentu demagogičnosti provázející referenda. Výpovědí „nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou [zemí“ MZ ironicky odkazuje k obecně sdílené kategorizaci Švýcarska jako vysoce rozvinuté země. Toto implicitní tvrzení slouží jednak jako argument proti Schwarzenbergovu argumentu demagogičnosti, jednak jako zdůvodnění stanoviska, které implicitně vyplývá už ze samotné argumentace, MZ ho však následně ještě explicitně vyjadřuje: „jsem ... tedy zastánce přímé demokracie po švýcarském vzoru“.

⁶ V současné době např. Svoboda a přímá demokracie, viz <<http://spd.cz/>>.

Spornost daného stanoviska, z níž vyplývá potřeba podpořit jej argumentací, je v tomto případě utvářena interakčním kontextem: Zemanova replika má polemický charakter – mluvčí odmítá oponentovo stanovisko a předkládá stanovisko opačné.

Jak posluchač pozná, že má určitá výpověď argumentační funkci? Tématu signalizace argumentace i jazykového jednání obecně se blíže věnuji v kap. 5. Na tomto místě lze pouze naznačit, jaké argumentační indikátory se uplatňují v uvedeném úryvku. Ve Schwarzenbergově r. 203 nenacházíme žádný jazykový prostředek, který by byl pro argumentaci specifický (obecně jsou to zejména prostředky syntaktické, např. různé spojky, a některé prostředky lexikální). Argumentační jednání je zde signalizováno především významovými vztahy mezi jednotlivými výpověďmi repliky. Zemanova argumentace v r. 205 je částečně signalizována spojkou *tedy* v následující replice, která může uvozovat větu vyjadřující stanovisko, pro něž se argumentuje. Tato signalizace však není jednoznačná, protože daná spojka může uvozovat také výpovědi jiného typu. I v této promluvě jsou tedy pro identifikaci argumentace rozhodující zejména mezivýpovědní významové vztahy a kontext předcházejících replik. Podrobněji viz kap. 5.

Příklad (1) ilustroval argumentování pro sporná stanoviska v politickém duelu a dvě různé varianty vzniku spornosti těchto stanovisek. Podrobnější popis konstituování spornosti v různých sekvenčních kontextech je uveden v kap. 7. Následující oddíly jsou věnovány podrobnějšímu popisu některých charakteristik argumentace: její funkci a strukturu, podmínkám přesvědčivosti argumentace, obsahovým schématům argumentace (toposům) aj.

2.2 Funkce argumentování

Výše uvedená předběžná definice vymežila argumentaci jako jednání s přesvědčovací funkcí. Je však tato funkce pro argumentaci skutečně konstitutivní? Je cílem každé argumentace přesvědčit komunikačního partnera o sporném stanovisku?

Josef Kopperschmidt definuje argumentační funkci následovně: „Die originäre Funktion von Argumenten besteht darin, Geltungsansprüche auf Nachfrage möglichst überzeugend einzulösen“ (Kopperschmidt, 2000, s. 43). Vlastním cílem argumentování tedy není přesvědčit posluchače, změnit jeho mínění, ale na požádání dostát implicitním nárokům na platnost, tj. nárokům implicitně vznášeným při realizaci každé výpovědi. Oznamovací výpovědi např. mluvčí vznáší nárok na pravdivost (*Wahrheitsanspruch*), jímž se zaručuje za spolehlivost sděleného; výzvami nebo hodnotovými soudy vznášíme normativní nárok na

správnost (*Richtigkeitsanspruch*) apod. Díky nárokům na platnost přesahují výpovědi subjektivitu mluvčího (jsou *subjektiv-übergreifend*) a stávají se intersubjektivně závaznými (Kopperschmidt, 1989, s. 16).

Argumentační splnění nároků na platnost má být sice v maximální možné míře přesvědčivé (*möglichst überzeugend*), samotný výsledný stav – přesvědčení posluchače – však není stanoven jako nutný cíl. Existují situace, zejména ve výrazně kompetitivních interakcích, v nichž mluvčí nemůže s velkou pravděpodobností počítat s tím, že změní stanovisko svého diskusního partnera. V takovém případě může být legitimním cílem argumentace „pouze“ předložit argumenty natolik pádné, že komunikační partner není s to vyvrátit je ani přebít silnějšími protiargumenty, a proto musí své problematizující jednání ukončit (popř. jej nemůže začít realizovat). Zda z této situace oponent vyvodí změnu svého názoru, může sice argumentujícího mluvčího zajímat, za minimální dostatečný cíl argumentace lze však považovat už ono argumentační (a tedy nenásilné) „odzbrojení“ kritika. Rozhodující tedy není vždy oponenta přesvědčit, ale v první řadě obhájit stanovisko před jeho námitkami. Tato obranná (legitimizační) funkce je pro argumentaci na rozdíl od funkce přesvědčovací obecně platná; i v případě, že mluvčí nečelí konkrétním námitkám, ale možnou problematizaci anticipuje, představuje jeho argumentace preventivní legitimizaci za účelem obhájení pozice před potenciální kritikou. Přesvědčovací funkce se uplatňuje pouze v některých případech – jestliže se např. mluvčí snaží posluchače pomocí argumentace motivovat k určitému jednání nebo má z jiných důvodů zájem na změně jeho mínění.

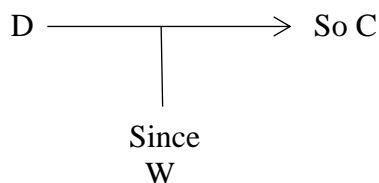
Původní definici ve znění: „Argumentace představuje (jazykové) jednání spočívající ve zdůvodnění sporného stanoviska s cílem přesvědčit posluchače o přijatelnosti této sporné pozice“ tedy můžeme upravit následovně: „...s cílem toto stanovisko přesvědčivě obhájit před (potenciálními) námitkami komunikačního partnera.“

Jestliže se vrátíme k př. (1), v němž se KS a MZ přou o rozšiřování prvků přímé demokracie v české politice, můžeme v tomto případě předpokládat, že KS svými argumenty proti referendům nechce svého oponenta MZ (ani moderátora) přesvědčit o správnosti svého stanoviska a MZ svou argumentací nezamýšlí přesvědčit KS o nesprávnosti jeho pozice. Oba hosté se však snaží svá stanoviska před oponentem obhájit, tj. neutralizovat jeho případné nebo realizované protiargumenty. KS i MZ svou argumentací zároveň směřují k televizním divákům – potenciálním voličům. U těch již mají značný zájem na změně jejich postoje (v případě, že mají na věc opačný názor), protože přesvědčením těchto diváků se zvyšuje

šance na získání jejich hlasů v prezidentské volbě.⁷ V interakci televizního duelu se proto v argumentaci politiků uplatňuje jak základní funkce obranná, tak funkce přesvědčovací.

2.3 Složky argumentačního procesu

Jedním z nejuživnějších popisů argumentačního procesu je Toulminovo schéma argumentu (*pattern of an argument*) (Toulmin, 2003, s. 89n.). Autor jej předkládá postupně ve třech krocích. Představím zde výchozí a výslednou podobu jeho modelu. Základní verze, kterou Toulmin označuje jako *skeleton of a pattern* (s. 92), obsahuje tři složky: *claim* (C) – tvrzení (označované i jako závěr – *conclusion*), jehož hodnota má být zajištěna; *data* (D) – fakta, na něž se mluvčí odvolává jako na zdůvodnění; *warrant* (W) – pravidlo nebo princip zajišťující náležitý poměr mezi D a C. Relace mezi uvedenými složkami zachycuje následující schéma:

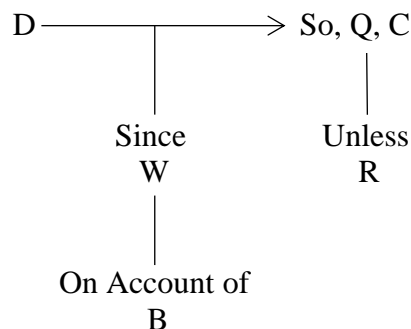


Jako příklad jednotlivých prvků Toulmin uvádí následující souvětí: D: „Harry was born in Bermuda“; C: „so, Harry is a British subject“; W: „since a man born in Bermuda will be a British subject“.

Na rozdíl od *dat* zůstává *warrant* zpravidla implicitní a bývá vyjadřován pouze tehdy, jestliže je vztah mezi D a C někým zpochybněn. Tato složka argumentu má obecnou povahu a nevztahuje se tak pouze k jednomu konkrétnímu argumentu, ale ke všem argumentům určitého typu.

V dalších krocích Toulmin své schéma rozšiřuje o následující tři složky: *modal qualifier* (Q) – modální kvalifikátor vyjadřující stupeň jistoty, s níž je z D vyvozováno C; *rebuttal* (R) – podmínky vynětí (srov. O. Klein, 2007, s. 12) specifikující výjimky z pravidla W; *backing* (B) – fakta podporující W v případě jeho zpochybnění, např. odkaz ke statistice, k platné právní normě apod. Viz následující schéma:

⁷ Kromě toho politici prostřednictvím argumentace prezentují své komunikační dovednosti, které hrají významnou roli v obrazu jejich celkové politické kompetentnosti – schopnost obhájit svůj názor, „porazit“ protivníka v diskusi apod.



Toto kompletní schéma je exemplifikováno souvětím: D: „Harry was born in Bermuda“; „so“, Q: „presumably“, C: „Harry is a British subject“; W: „since a man born in Bermuda will generally be a British subject“, B: „on account of the following statutes and other legal provisions: ...“, R: „unless both his parents were aliens/he has become a naturalised American/ ...“

Pro správnou interpretaci Toulminova argumentačního modelu je třeba si uvědomit, že jedinou složkou, která musí být v argumentaci explicitně vyjádřena, jsou data, tedy vlastní argument – výpověď zdůvodňující stanovisko. Verbální realizace ostatních složek je fakultativní, resp. potřebná jen za určitých okolností.⁸ Nabízí se otázka, nakolik je zahrnutí potenciálně implicitních prvků W, B, Q a R do schématu argumentačního procesu opodstatněné (důležitost komponentu C je nesporná).

Prvek kvalifikátoru (Q) můžeme interpretovat jako odkaz k epistemické modalitě argumentu. Nějakou modalitu vykazuje každý argument, je však sporné, zda modální aspekt považovat za samostatný komponent argumentace, protože modalita se vždy vztahuje k nějaké výpovědi, v tomto případě k W a k C (epistemická modalita těchto složek by se měla shodovat: se stejnou pravděpodobností, s jakou platí W, platí i C).

Podmínky vynětí (R) jsou implicitní součástí většiny přirozených argumentací – málokterý argument platí zcela bezvýjimečně. Pochyby však vzbuzuje jednak vazba R ke Q v Toulminově schématu, jednak (podobně jako u Q) samostatnost složky R. Přestože se oba prvky vzájemně podmiňují – množství a závažnost výjimek ovlivňuje modalitu argumentu – podmínky vynětí jsou spíše součástí *warrantu*, protože představují výjimky z tohoto pravidla. Samostatnost složky R je tedy stejně jako u Q problematická.

⁸ U podporovaného tvrzení C Toulmin možnost implicitnosti nezmiňuje, analýzy jazykových interakcí však ukazují, že stanoviska, pro něž se argumentuje, zůstávají často také implicitní (srov. Eemeren et al., 1987, s. 16).

Poněkud složitější je otázka opodstatněnosti komponentu B. Zdá se, že fakta tvořící tuto složku (tj. statistiky, právní normy apod.) mají mluvčí k dispozici jen v argumentech určitého typu – v odborném diskurzu, kde mluvčí své hypotézy, názory apod. dokazují podle určitých procedurálních pravidel, popř. v nevědecké argumentaci, která využívá některých odborných poznatků. Např. v politické nebo každodenní argumentaci však argumenty nemusejí čerpat ze zdrojů plauzibility uvedeného typu, ale jejich *warranty* mohou být založeny na sdílených sociálních typizacích (srov. 1.6). Také tyto typizace sice mohou být v případě zpochybnění zdůvodněny další, podpůrnou typizací, mezi nimi však už nemusí být takový kvalitativní rozdíl, který by umožňoval rozlišení prvků W a B. Např. argumentace *Měl bys volit stranu XY, protože nám sníží daně* implikuje *warrant Strana, která sníží daně, by měla být (z)volena*. Takový postoj lze v případě zpochybnění podpořit dalším obecným tvrzením, resp. argumentem: *Daně by se měly snížit (protože se tím zlevní zboží, práce...)* atd. Uvedený *warrant* a jeho zdůvodnění tedy v daném případě nejsou natolik odlišné, aby je bylo třeba kategorizovat jako složky jiného typu. Podpůrná fakta (B) tak nemají univerzální charakter, ale jsou omezena na argumentaci v určitých komunikačních žánrech.

Pravidlo či princip W považují na rozdíl od předchozích komponentů za univerzální složku argumentačního procesu. Je-li určitou výpovědí zdůvodňováno sporné stanovisko, toto zdůvodnění je myslitelné jen na základě implicitního předpokladu, že mezi argumentem a problematickým stanoviskem existuje taková souvislost, která činí argument způsobitelným stanovisko podporovat, a tak odstranit nebo snížit jeho spornost. Realizací argumentu vznášíme implicitní nárok na platnost pravidla/principu, na němž je založena relace mezi předloženým argumentem a zdůvodňovaným stanoviskem spočívající v „přenosu platnosti“ z nesporného argumentu na sporné stanovisko. Právě toto implicitní pravidlo je možné explicitně vyjádřit formou výpovědi – *warrantu*. V německém prostředí bývá daná složka argumentace někdy označována jako pravidlo vyvozování (*Schlussregel*; např. Kienpointner, 1992, s. 19), přičemž někteří autoři tak přímo Toulminův termín *warrant* překládají (Niehr, 2014, s. 103). Přes nepřesnost takového překladu zde budu termín pravidlo vyvozování používat; výraz *pravidlo* zde však nemá význam ‚závazné ustanovení, předpis‘ nebo ‚zákonitost‘, ale je jím míněno přesvědčení, popř. soubor přesvědčení, umožňující argumentační legitimizaci sporného stanoviska.

Jestliže např. Karel Schwarzenberg (KS) v ukázce (1) argumentuje pro stanovisko ‚já nejsem.‘ pro rozšíření (.) referend“ argumentem ‚toť obvykle vede, e k větší a větší demagógii‘, potom dané zdůvodnění zřetelně implikuje obecné stanovisko ‚jevy vedoucí k nárůstu demagogie by měly být odmítnuty‘. Přesná formulace pravidla vyvozování může

být problematická, zejména pokud jde o jeho komplexnost. Pokud bychom jej chápali jako veškerá přesvědčení, jež musí účastník interakce zastávat, aby pro něj byl argument platný/přesvědčivý, potom bychom do pravidla vyvozování Schwarzenbergova argumentu museli zahrnout např. také stanoviska „demagogie představuje negativní jev“; „jevy, které mají negativní důsledky, je třeba odmítnout“ apod. Tato neurčitost a obtížná ohraničitelnost konkrétních pravidel vyvozování však neznamená, že je sporná i samotná existence této složky argumentace. Proces zdůvodňování vždy implikuje určitá přesvědčení, na nichž je zdůvodnění založeno.

Za relevantní složky Toulminova argumentačního modelu tedy považují tři prvky, které tvoří uvedenou základní variantu schématu: D, C a W. Plauzibilitu tříložkového modelu argumentačního procesu dokládají také jeho četné adaptace zejména v německém prostředí. Srov. např. obdobně strukturovaná schémata G. Öhlschlägera (1979, s. 99n.) a M. Kienpointnera (1992, s. 19), v nichž jsou *data* nahrazena výrazem *Argument* a *warrant* v Öhlschlägerově případě termínem *Schlußpräsupposition*, u Kienpointnera zmíněným *Schlußregel*. Na stejném principu je založena i Kopperschmidtova argumentační formule „p platí, protože platí q (na základě R)“, v níž prvek R představuje pravidlo, které umožňuje odvolat se při podpoře p na q (Kopperschmidt, 2000, s. 63).

Uvedené modely a formule tedy obsahují základní složky argumentování, z nichž se skládá „minimální argumentace“, tvořená jedním argumentem: pro co se argumentuje, čím se argumentuje a na čem je argumentační vztah založen. Tříložkový model lze různými způsoby dále rozšiřovat, např. zanořenými argumenty pro platnost nebo relevanci argumentu (viz níže), základní forma argumentování se však skládá pouze z těchto tří prvků.

2.4 Podmínky přesvědčivosti

Jaké podmínky musí argumentace splňovat, aby mohla úspěšně plnit svou roli přesvědčit komunikačního partnera o sporném stanovisku, resp. aby toto stanovisko přesvědčivě legitimizovala? Propracovaný systém takových podmínek představuje J. Kopperschmidt (2000, s. 62n.), z jeho výkladu zde proto vycházím. Jednotlivé podmínky budu ilustrovat na příkladu Schwarzenbergovy argumentace z př. (1), r. 203. Kopperschmidt uvádí tři základní podmínky přesvědčivosti a dvě subsidiární:

1. Platnost (pravdivost) argumentu: argument může být přesvědčivý pouze tehdy, jestliže tvrzení, které obsahuje, je pravdivé, resp. není sporné. Vztáhneme-li podmínku

platnosti k výše uvedené formuli „ p , protože q (na základě R)“, musí být výrok q pravdivý, aby mohl sloužit jako přesvědčivé zdůvodnění výroku p .

V případě zmiňovaného argumentu K. Schwarzenberga z př. (1) „(nejsem pro rozšíření referend), protože to obvykle vede k větší demagogii“ (reformulováno) má tedy argumentace šanci na kladné přijetí posluchačem jen v případě, že adresát považuje tvrzení „rozšiřování referend obvykle vede k větší demagogii“ za platné, resp. věrohodné. V ideálním případě by se mělo jednat o zcela nesporný fakt, v praxi jsou však k argumentaci využívána i taková tvrzení, která obsahují pro posluchače nové informace. V takovém případě je důležité, aby tato tvrzení nezbuzovala nedůvěru, nebyla např. v rozporu se známými fakty. Přesvědčivější je však pochopitelně takový argument, který spojuje sporné stanovisko se zcela nesporným, známým faktem. Míra přesvědčivosti tedy vedle jiného závisí na míře známosti/evidentnosti argumentačního tvrzení. V př. (1) KS svůj argument demagogičnosti provázející referenda pravděpodobně nepovažuje za zcela nesporný, proto pro něj v replice dále dokládá konkrétními historickými příklady.

Od platnosti/pravdivosti tvrzení tvořícího argument je třeba odlišit platnost celého argumentu, která je výslednicí platnosti/pravdivosti argumentačního tvrzení (q) a relevance argumentu (viz níže). Takto platné argumenty bývají označovány také jako pádné nebo plauzibilní. Spojením *platný/neplatný argument* se v běžném užití rozumí zpravidla právě tato platnost v širším smyslu.

2. Způsobilost/vhodnost (*Eignung*) argumentu: mezi p a q z výše uvedené formule musí existovat přijatelný vztah platnosti (*Geltungsbeziehung*), označovaný jako R , který umožňuje výpovědi q sloužit jako argumentační podpora pro p . Argument musí s podporovaným stanoviskem náležitým způsobem obsahově souviset (srov. Kienpointner, 1992, s. 17). Explicitním vyjádřením relace R je určitá obecná zásada, která odpovídá pravidlu vyvozování, resp. *warrantu* z Toulminova argumentačního schématu (viz 1.3). V případě Schwarzenbergovy argumentace toto pravidlo zní: „jevy vedoucí k nárůstu demagogie by měly být odmítnuty“ (srov. výše). Mnozí autoři tuto vlastnost, resp. podmínku přesvědčivosti argumentace označují jako relevanci, Kopperschmidt však relevanci vymezuje odlišným způsobem:

3. Relevance argumentu: přesvědčivá argumentace musí být posluchačem vnímána jako kategoriálně adekvátní. Na problémy lze nahlížet z různých perspektiv a podle toho je řadit do různých kategorií (oblastí), jako je právo, ekologie, náboženství aj. Určité jednání může být posuzováno jako právně nezpochybnitelné, avšak z etického hlediska zavrhovatelné; jako smysluplné z ekonomického hlediska, ale kvůli sociálním důsledkům

nepřijatelné apod. V argumentační interakci mohou být např. proti ekologickým argumentům postaveny důvody ekonomické, do sporu se mohou dostat argumenty z oblasti práva a náboženství apod. V takových případech může kategoriální nesoulad bránit dosažení konsenzu. Přesvědčivý argument tedy náleží do takové kategorie, kterou posluchač chápe jako přiměřenou danému problému.

Ve Schwarzenbergově argumentaci je proti referendům nejprve předložen argument demagogičnosti a pro něj mluvčí argumentuje mimo jiné příkladem Louise Napoleona, který pomocí referend zrušil republiku a sám sebe dosadil za císaře. Mluvčí tedy v daném případě považuje za kategoriálně adekvátní sféru, z níž lze čerpat argumenty pro dané stanovisko, oblast politické historie. Jinou možností by bylo zvolit pro stejnou pozici např. argument ze sféry ekonomické: „Nejsem pro rozšíření referend, protože by to bylo drahé.“

Následující dvě podmínky Kopperschmidt označuje jako subsidiární, tj. pomocné či podpůrné (s. 67). Ty při konstituování přesvědčivosti nehrají hlavní roli, ale mohou ji v závislosti na mluvčím a na kontextu určitým způsobem ovlivnit.

4. Věrohodnost mluvčího: podle toho, kdo mluví a co o něm víme, často provádíme jakousi preselekcii argumentů ještě předtím, než posoudíme jejich obsah. K selekčním kritériím patří kromě zastávaného úřadu (institucionální role) i reputace mluvčího, jeho charisma, různé sociální charakteristiky jako společenské postavení, příslušnost k určité skupině, národnost, pohlaví, věk, profese atd. Kopperschmidt řadí k přesvědčivosti také tzv. minimální metodické standardy argumentace. Jako příklad uvádí nerozpornost, konzistenci argumentu s předchozími vlastními výroky nebo s výroky jiných členů skupiny, k níž se mluvčí vztahuje (s. 68).

5. Soulad s argumentačním profilem určitého diskurzu: argumenty mohou být přesvědčivé jen tehdy, čerpají-li z takových zdrojů plauzibility, které pro argumentační partnery platí za zdroje jistoty. Tuto podmínku např. nesplňují metafyzické argumenty v současných veřejných diskurzích. Některé typy argumentů (argumentační systémy) jsou z důvodu zastaralosti nebo zdiskreditovanosti neúčinné.

Kopperschmidtovu 3. podmínku: relevanci (kategoriální adekvátnost) považují za součást 2. podmínky – způsobnosti/vhodnosti. Kategoriální relevance je pouze jedním aspektem vhodnosti, obě podmínky přesvědčivosti je proto namístě sloučit do jedné. Tu zde souhrnně označuji jako relevanci (srov. Kienpointner, 1992, s. 17; Kaderka, 2010, s. 123). Přijatelný vztah platnosti mezi p a q je možný pouze tehdy, patří-li q do adekvátní kategorie. Např. zmíněný Schwarzenbergův argument na podporu argumentu „rozšíření referend

obvykle vede k větší demagogii“, v němž mluvčí uvádí příklad Louise Napoleona, jenž pomocí referend zrušil republiku, může být jako vhodný/způsobitý vnímán pouze tehdy, je-li kategoriálně adekvátní. To znamená pouze v případě, že posluchač chápe politickou historii jako sféru relevantní pro otázku, zda rozšiřovat, nebo nerozšiřovat referenda, může pro něj tento historický příklad sloužit jako vhodná podpora stanoviska „referenda způsobují demagogii“.

Podobně lze namítnout, že i pátá podmínka přesvědčivosti, soulad s argumentačním profilem, úzce souvisí s kategoriální adekvátností argumentu, a tedy s relevancí v širším pojetí. Jsou-li metafyzické argumenty obecně považovány za zastaralé, potom jsou zároveň kategoriálně neadekvátní, tj. nerelevantní. Nebo jestliže je určitý typ argumentů zdiskreditovaný, ztratil svou účinnost sloužit jako argument, a tedy postrádá relevanci.

V této práci proto pracuji pouze se třemi podmínkami přesvědčivosti argumentace:

1. platnost (pravdivost/správnost) argumentu;
2. relevance argumentu pro sporné stanovisko;
3. přesvědčivost mluvčího.

Ve zkoumaném materiálu televizních interakcí jsou nejčastěji problematizovány první dvě podmínky – platnost a relevance, těmto problematizacím je proto věnován oddíl 7.3.1.

2.5 Argumentace jako jazykové jednání

Argumentace byla výše vymezena jako jazykové jednání. Je však toto pojetí oprávněné? V čem spočívá podstata (jazykového/sociálního) jednání a umožňuje povaha tohoto jevu definovat jako typ jednání argumentaci?

Alfred Schütz ve *Strukturách životního světa* (Schütz – Luckmann, 2003, s. 450n.) vymezuje jednání jako takové zkušenostní průběhy, které se od jiných zkušeností odlišují tím, že jsou motivované – jejich smysl a cíl je anticipován v tzv. rozvrhu (*Entwurf*). Sociální rozměr jednání pak zajišťuje jeho ztělesnění v chování. Pro druhé je jednání určité osoby rozeznatelné na základě typické korelace mezi jednáním a chováním, která jej umožňuje rekonstruovat: míněný smysl, přístupný pouze jednajícímu člověku, se „průměrně spolehlivě“ (typizovaně) projevuje v povrchovém chování. O smyslu jednání nerozhoduje jednající subjekt, ale druzí. Tím se smysl stává sociálně objektivním: člověk své míněné jednání činí

pomocí typických indikátorů rozeznatelným a v interakci tak dochází k materializaci subjektivního smyslu (srov. Auer, 2014, s. 116n.).

Také Kopperschmidt (2000, s. 35n.) považuje za stěžejní charakteristiku jednání jeho subjektivní orientaci na motivy, díky níž je jednání identifikovatelné jako smysluplné (*sinnhaft verstehbar*). Kromě toho Kopperschmidt připisuje jednání ještě jednu významnou vlastnost, která jej odlišuje od pudového či instinktivního chování a kauzálně determinovaných událostí: jednání musí splňovat podmínku ospravedlnitelnosti, to znamená, že je spjato s povinností nést za vlastní jednání odpovědnost a v případě potřeby jej ospravedlnit. Jednání je tak spojeno s určitými normativními závazky.

Jakým způsobem identifikují účastníci interakce jednání svých komunikačních partnerů? A lze sestavit typologii jazykových jednání? Sidnell a Enfield (2014) tvrdí, že neexistuje žádný ohraničený inventář jazykových jednání. Účastníci interakce podle nich nemusejí rozeznat typ nebo kategorii realizovaného jednání, aby na danou repliku mohli adekvátně reagovat. Autoři neodmítají koncept sociálního jednání jako takový, popírají však zapojení jeho kategorizace, „nálepkování“ (*labeling*) do interpretačního procesu: jednání má podle nich vždy pouze status tokenu, nikoli typu. Přestože Sidnell a Enfield připouštějí existenci určitých podobností mezi některými akcemi-tokeny, umožňujících jejich recepci (s. 433), z této heuristické procedury podle nich ještě neplyne, že posluchač kategorizuje typy jednání. Porozumění tomu, co mluvčí v replice „dělá“, posluchač dosahuje analýzou komponentů repliky, které jsou vyhodnocovány z hlediska jejich relevance pro náležité další jednání. Těmito komponenty jsou různé jazykové i neverbální prostředky a prvky interakčního a situačního kontextu.

Na rozdíl od Sidnella a Enfielda (2014) se domnívám, že z podobnosti mezi určitými akcemi využitelné při interpretaci jednání vyplývá, že tím, co posluchač interpretuje, je nejen jednání-token, ale také jednání jako reprezentant určitého typu, pomocí něž lze dané konkrétní jednání kategorizovat a porozumět jeho smyslu. Jestliže token chápeme jako jedinečný jev, jednotlivinu, např. konkrétní užití jazykového prostředku, a typ jako třídu konkrétních jevů majících dostatečně podobné vlastnosti (srov. Palek, 1969), potom opakující se tokeny jednání s některými společnými rysy vytvářejí typy jednání. Existují-li navíc konvenční prostředky, jež posluchači interpretují jako indikátory určitých jednání, potom konvenčnost prostředků svědčí o opakovaném výskytu podobných jednání, a ukazuje tak na existenci jejich typů.

S některými Sidnellovými a Enfieldovými tezemi lze souhlasit: pravděpodobně není možné stanovit konečný inventář všech typů jazykového jednání. Různé druhy jednání se

v jedné výpovědi běžně kumulují, a tak může vznikat velký počet jejich kombinací. Zejména však bývá přesná funkce výpovědi v mnoha případech velmi obtížně identifikovatelná – pokusy o její uchopení zůstávají na rovině hypotéz. Jak uvádí Schütz, jednání se v chování ztělesňuje pouze nedokonale (Schütz – Luckmann, 2003, s. 455), a proto nemůže být jeho poznání nikdy stoprocentní. Zdá se, že pro praktické účely uskutečňování jazykové interakce často postačuje jen určitá neúplná míra porozumění jednání komunikačních partnerů, přičemž tato míra při pokusech o explicitní vědecký popis jednání působí neuspokojivě.

Nedokonalé porozumění v některých situacích nemusí představovat překážku v bezproblémovém pokračování interakce. Jestliže určité vedlejší významy (např. podivový nebo výčítkový odstín otázky) v rozhovoru „spadnou pod stůl“, protože jim posluchač nevěnoval dostatečnou pozornost nebo je mluvčí nerealizoval dostatečně zřetelně, nemusí to mít pro další průběh interakce žádné významné následky – mluvčí to může „přejít“, popř. na vedlejší význam své výpovědi žádnou speciální reakci neočekává (srov. Levinson, 2013, s. 107).

Vedle toho může v interakci dojít také k nedorozumění nebo neshodě ve věci připisovaného smyslu jednání. Např. otázka typu „Víš, kdo dnes přijde?“ může být pochopena buď jako žádost o informaci (mluvčí se snaží zjistit, kdo dnes přijde), nebo jako replika iniciující oznamovací presekvenci: mluvčí ví, kdo dnes přijde, má v úmyslu to adresátovi sdělit, a zjišťuje, zda adresát danou věc již také neví, tj. zda projektované oznámení není zbytečné (srov. Sidnell, 2010, s. 98n.).

I v případě, že je jednání z praktického hlediska dostatečně srozumitelné, jeho explicitní kategorizace nemusí být jednoznačná. Srov. např. moderátorské otázky v televizních duelech typu „jak budete reagovat na...?“, „prosím o krátkou reakci“ apod., které níže označuji jako výzvy k reakci na promluvu komunikačního partnera (viz 4.4). Některé z nich jsou formulovány jako žádosti, např. „prosím o krátkou reakci“ (př. 22), jiné jako nabídky umožňující adresátům reagovat na oponentovu repliku, např. „pane předsedo chcete jenom] krátce krátce zareagovat“ (př. 23). Měli bychom proto rozlišovat žádosti o reakci a nabídky možnosti reagovat, nebo je vhodnější oba typy iniciování reakce kategorizovat jako varianty jednoho typu – výzvy k reakci? V této práci se přikláním ke druhému řešení: obě varianty popsaného jednání považuji za výzvy k reakci, protože samotná formulace těchto výzev není v daném kontextu tolik důležitá. Podstatnější je interakční kontext: tyto výzvy k reakcím často následují po replikách jednoho z hostů, které jsou kritické vůči přítomnému oponentovi, tj. druhému hostu debaty. Uskutečnit reakci na toto kritické jednání je tedy v zájmu druhého hosta, aby se před kritikou mohl bránit. Ve většině případů

proto hosté na výzvu k reakci reagují kladně a požadovanou reakci předkládají. Moderátor tak adresáta ve všech jednáních daného typu k reakci vyzývá a zároveň mu tím reakci umožňuje. Při výzkumu zaměřeném na jiné aspekty daného jednání by však nepochybně bylo možné přiklonit se i k prvnímu řešení a žádosti o reakci a nabídky možnosti reagovat jako dva typy jednání rozlišovat.

V interakci neprobíhá *identifikace* jednání komunikačních partnerů v pravém slova smyslu, tak jako např. můžeme identifikovat osobu podle hlasu, obličeje apod. Smysl replikám spíše hypoteticky připisujeme, přičemž tato interpretace se s různou mírou explicitnosti manifestuje v naší reakci; mluvčí původní interpretované repliky následně může, nebo nemusí tuto interpretaci ratifikovat (opět s různou mírou explicitnosti), resp. v případě neratifikování může iniciovat nebo provést opravu. Implicitní či explicitní ratifikace však neznamená automaticky, že komunikační partner podle mluvčího interpretoval jednání „správně“, tj. v souladu s intencí mluvčího. Interakční stvrzování smyslu (Auer, 2014, s. 135) nemá podobu „přenosu smyslu“ (analogicky s „přenosem informací“), ale dochází spíše k jeho vyjednávání: mluvčí může ratifikovat smysl nový, původně nezamýšlený, popř. může naopak odmítnout smysl zamýšlený, protože svůj původní záměr zpětně přehodnotí a snaží se dané jednání vzít zpět, resp. jej popřít.

Popsané vlastnosti interpretace jednání činí expertní „identifikaci“ smyslu v mnoha případech nemožnou, protože analýza interakce je vypojena z přirozeného procesu vyjednávání. Bylo by však chybou z tohoto faktu vyvodit závěr, že typy jednání v procesu interpretace nehrají žádnou roli a posluchač svou reakci vybírá čistě na základě porozumění komponentům repliky, aniž by se orientoval na smysl realizovaného jednání. Zmíněné komponenty jsou pro posluchače nepochybně nepostradatelné, ovšem pouze proto, aby mu jejich kombinace umožnila sestavit hypotetický obraz toho, co mluvčí danou replikou míní, a tuto hypotézu předložit k vyjednávání. Stejně jevy, které Sidnell a Enfield popisují jako komponenty replik sloužící posluchači bezprostředně k výběru relevantní reakce, jiní autoři popisují jako indikátory jazykového jednání určitého typu, resp. faktory identifikace typu jednání (např. Levinson, 2013).

V mnoha případech je kategorizace typu jednání zcela zjevná: Jestliže se na mě na ulici neznámý člověk obrátí se slovy: „Prosím vás, nevíte, kde je tady autobusové nádraží?“, budu toto jednání na základě různých indikátorů s největší pravděpodobností interpretovat jako otázku – žádost o informaci (pokud u mě chování mluvčího nevzbudí podezření, že jeho zájem o požadovanou informaci je pouze předstíraný). Moje reakce – poskytnutí odpovědi – není bezprostředně vyvolána analýzou komponentů dané repliky, ale tato analýza mě vede

k porozumění tomu, co mluvčí danou výpovědí dělá, tj. jaké jednání realizuje. Protože se žádosti o informaci v interakcích často opakují, nepochybně se tak etabluje typ jednání. Kontury tohoto typu jsou sice neostré, v mnoha konkrétních případech může být sporné, zda je určité jednání představitelem daného typu; pomezí případy však neohrožují jádro typu tvořené prototypickými a nespornými exempláři tázacího jednání.

U nejčastějších jednání tedy dochází k typizacím (srov. Schütz – Luckmann, 2003), jejichž jazykovým odrazem jsou pojmenování typu *otázka*, *nabídka*, *výčitka*, *výhružka* apod. Přestože existuje potenciálně nekonečné množství jednání, která nespadají jednoznačně do žádného z etablovaných typů, resp. tyto typy nedokážeme při analýze spolehlivě rozeznat, určitá část jednání zřetelné známky typizovanosti vykazuje. U těch ostatních lze předpokládat, že vykazují alespoň některé rysy různých typů jednání, které přispívají k jejich interpretovatelnosti; problematika (zdánlivě) netypických jednání však zatím není v dostatečné míře prozkoumána.

Můžeme tedy argumentaci považovat za jednání? Podle Kopperschmidta (2000, s. 59) argumentování nepředstavuje jazykové jednání srovnatelné s tvrzením, dotazováním se nebo popíráním, ale je charakterizováno zvláštní funkcí, kterou mohou za určitých podmínek přebírat jakákoli jiná jazyková jednání. Toto tvrzení implikuje předpoklad, že se různé typy jednání nemohou v jedné výpovědi kombinovat. V praxi se však takové kombinace běžně vyskytují, srov. např. otázku spojenou s vyjádřením údivu (tj. takovou výpověď, v níž mluvčí vyjadřuje údiv a zároveň žádá o potvrzení určité informace, popř. implicitně požaduje vysvětlení); odpověď, v níž mluvčí naznačuje, že by adresát měl danou věc vědět; úsečně realizovaný pozdrav, jímž mluvčí dává najevo, že se na adresáta zlobí apod. Ať už v takových případech rozlišujeme hlavní jednání (*main job*) a jednání vedlejší (Levinson, 2013, s. 107), nebo obě/všechny složky smyslu výpovědi považujeme za rovnocenné, v každém případě platí, že dané výpovědi obsahují prvky různých jednání běžně kategorizovaných jako samostatné typy. Kombinace argumentů s jinými typy jednání (nejčastěji oznamovacího charakteru, např. tvrzení) by proto nemělo být v rozporu se statusem argumentace jako jednání.

Jestliže je jednání charakterizováno svou orientací na motivy, jež jsou pro adresáty činěny rozeznatelnými, a normativním závazkem ospravedlnitelnosti, který na sebe člověk jednáním přijímá (Schütz – Luckman, 2003; Kopperschmidt, 2000; Sidnell – Enfield, 2014), pak argumentace podle mého soudu splňuje nároky kladené na jednání. Motivem argumentujícího mluvčího je obhájit sporné stanovisko, příp. přesvědčit o jeho správnosti adresáta (srov. 1.2). Argumentační funkce výpovědi je rozeznatelná pouze tehdy, jestliže ji

mluvčí jako argumentaci ztvární – učiní dostatečně srozumitelnou její vazbu na sporné stanovisko, její charakter zdůvodnění a obrannou, popř. přesvědčovací funkci (srov. kap. 5). Stejně jako kterýmkoli jiným jazykovým jednáním i argumentací na sebe mluvčí bere určitou zodpovědnost, jež ho zavazuje k tomu, že v případě problematizace bude sporný argument hájit dalším argumentem; argumentace není proti zpochybnění nijak imunní, a proto se pro argumenty v interakci běžně argumentuje. Z těchto vlastností argumentace vyplývá, že ji lze považovat za jeden z typů jazykového jednání.

2.6 Racionalita argumentace

S argumentací se zpravidla pojí představa racionality. Argumentům, které považujeme za správné a přesvědčivé, přisuzujeme atribut rozumnosti. Na rozdíl od hádky, v níž promlouvají emoce, a autoritativního diskurzu, ve kterém se ke slovu dostává moc, je korektně vedená diskuse či debata, jejíž účastníci pro svá stanoviska argumentují, považována za doménu rozumu. Je však argumentace skutečně racionální? Kde hledat v dnešní době zpochybněných jistot zdroje této racionality? Je možné stanovit kritéria, pomocí nichž bychom odlišili plauzibilní argumentaci od argumentace nesprávné, iracionální, demagogické? Pokusím se alespoň stručně představit některé pokusy o zodpovězení těchto otázek.

Perelman (1994, s. 93n.) ve svém pojetí argumentační racionality navazuje na Kantovu dichotomii *Überzeugung* a *Überredung*, pomocí níž Kant rozlišuje mezi objektivně a subjektivně platnými soudy:⁹

Das Fürwahrhalten ist eine Begebenheit in unserem Verstande, die auf objektiven Gründen beruhen mag, aber auch subjektive Ursachen im Gemüte dessen, der da urteilt, erfordert. Wenn es für jedermann gültig ist, sofern er nur Vernunft hat, so ist der Grund desselben objektiv hinreichend, und das Fürwahrhalten heißt alsdann *Überzeugung*. Hat es nur in der besonderen Beschaffenheit des Subjekts seinen Grund, so wird es *Überredung* genannt.

(Kant, 1956, s. 739)

⁹ Čeští překladatelé (Kant, 2001) zvolili jako ekvivalenty uvedených pojmů *přesvědčení* a *namlouvání (si)*. Ve výkladu níže však *überreden* překládám jako *přemluvit*, protože u Perelmana se toto sloveso objevuje v tranzitivní podobě: *přemluvit někoho*.

Perelman Kantovy pojmy *überzeugen* a *überreden* určitým způsobem modifikuje: každá argumentace si klade za cíl auditorium *přemluvit*; jestliže je však cílem argumentace *přesvědčit*, obrací se na rozum, tj. na auditorium, které podle našich představ souhlasí jen s tím, co je racionální. Pokud někdo racionálně argumentuje, klade si za cíl používat jen ty premisy a závěry, jež jsou platné pro společenství všech rozumně myslících osob. Toto společenství Perelman označuje jako univerzální auditorium. Mluvčí přitom vychází ze svých znalostí různých posluchačů a jejich přesvědčení a z hypotézy o tom, jaká argumentace bude pro univerzální auditorium přijatelná. Perelman zároveň připouští, že se různí mluvčí neshodují v tom, co je pravdivé, dobré a správné. Pokud by v těchto věcech existoval konsenzus, veškerá argumentace by byla zbytečná.

Je zřejmé, že na rozdíl od Kanta není Perelman zastáncem objektivního, univerzálního rozumu jako konstantní schopnosti, která je schopna rozeznat objektivně platné. Přestože na argumentaci klade prostřednictvím pojmu univerzálního publika nárok racionality, tato racionalita představuje konstrukt mluvčího. Existují různé, individuálně a kulturně podmíněné koncepce univerzálního auditoria, a tedy i různé představy o tom, co je a co není racionální (Perelman, 1994; Perelman – Olbrechts-Tyteca, 2010).

Jiné pojetí racionality předkládají pragmadialektikové Eemeren a Grootendorst (2004). Oba autoři se z pozice kritického racionalismu vymezují vůči koncepci, již označují jako *justificationism*. Ten podle nich spočívá v definitivní legitimizaci stanovisek – ukončení procesu zdůvodňování v určitém arbitrárním bodě, který je považován za apriorní pravdu, nebo dokonce dogma. Za představitele *justificationismu*, konkrétně jeho antropologické varianty, označují Perelmana a Olbrechtsovou-Tytecovou (2010) a Toulmina (2003). Minimálně Perelmanovi a Olbrechtsově-Tytecové však danou pozici podle mého soudu přisuzují neprávem – tito autoři tezi o apriorní pravdě jako záruce definitivní legitimizace nezastávají.¹⁰

Místo *justificationismu* předkládají Eemeren a Grootendorst koncept racionality založený na proceduře kritické diskuse. Model kritické diskuse popisuje ideálně strukturovaný diskurz, který je orientován pouze k řešení sporu. Jeho cílem je dosažení shody v otázce, zda sporný názor je, nebo není přijatelný. Autoři stanovují fáze kritické diskuse a typy řečových

¹⁰ Kromě toho Eemeren a Grootendorst (2004, s. 129) tvrdí, že Perelman a Olbrechtsová-Tytecová považují za platnou (*sound*) takovou argumentaci, kterou akceptuje její cílové publikum, např. univerzální auditorium. Tuto podmínku platnosti však Perelman (1994) ani Perelman – Olbrechtsová-Tytecová (2010) nestanovují: jak bylo uvedeno výše, Perelmanův koncept univerzálního auditoria je zřetelně formulován jako konstrukt mluvčího a platnost argumentu s tímto konstruktem není svázána. (Pokud je mi známo, autor ji nedefinuje ani žádným jiným způsobem.)

aktů, které účastníci v jednotlivých fázích diskuse realizují (viz kap. 4). Průběh kritické diskuse se řídí určitými procedurálními pravidly. Podle nich např. diskutujícím nesmí být bráněno v předložení stanoviska nebo v jeho zpochybnění; mluvčí má povinnost hájit své stanovisko, pokud je k tomu vyzván; bránit stanovisko lze jen relevantními argumenty; neúspěšná obrana stanoviska musí vést k jeho stažení a úspěšná obrana stanoviska musí vést ke stažení zpochybnění apod. Racionálnost kritické diskuse je odvozena z její schopnosti umožnit řešení názorových rozdílů a z její (intersubjektivní) přijatelnosti pro diskutující – pravidla kritické diskuse údajně odpovídají normám racionálnosti běžných diskutujících.

Podle jednoho z pravidel kritické diskuse (č. 7) mluvčí úspěšně obhájí propoziční obsah určité argumentace před útokem svého oponenta tehdy, jestliže se mu na něj podaří aplikovat „intersubjektivní identifikační proceduru“ (*intersubjective identification procedure*). Pod tímto technicistním pojmem se skrývá proces odvolání se na určitá sdílená přesvědčení: Účastníci mohou v úvodní fázi diskuse vypracovat seznam propozic obsahujících fakta, normy, hodnoty apod., které jsou akceptovatelné pro obě strany sporu a představují tak sdílené premisy, jež v rámci diskuse nesmějí být zpochybněny; akceptace premis se vztahuje pouze na danou diskusi, zatímco v jiných kontextech tato přesvědčení nemusejí být sdílena. Jestliže potom jeden mluvčí zpochybní určitou propozici svého oponenta, může se oponent prostřednictvím uvedené identifikační procedury odvolat na daný seznam. Pokud je v něm sporná propozice uvedena, argumentace je obhájena, jestliže seznam propozic neobsahuje, musí vzít oponent argumentaci zpět. Vytvoření seznamu sdílených premis není nutné, mluvčí se mohou spoléhat i na implicitně sdílené premisy, v případě jejich zpochybnění a neexistence explicitního seznamu však účastníci nejsou vázáni k jejich ratifikaci (Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 145n.).

Tento silně schematizovaný popis průběhu kritické diskuse obsahuje jeden pozoruhodný aspekt: pravidla kritické diskuse předpokládají existenci určitých sdílených, akceptovaných a nezpochybňovaných propozic, na něž se účastníci diskuse při sporu odvolávají. To je však ve zřejmém rozporu s Eemerenovou a Grootendorstovou kritikou *justificationismu* a „antropologicky“ definované racionality. Také model racionality založené na kritické diskusi evidentně potřebuje určitý prvek, který představuje východisko argumentace (ačkoli tyto premisy nemají status apriorní a univerzálně platné pravdy), bez něhož by úspěšné řešení sporu – dosažení racionálního konsenzu – bylo jen stěží možné. Přestože autoři kritizují relativismus antropologismu, v jimi stanovených procedurálních pravidlech jsou obsaženy sdílené premisy, které jsou závazné pouze v probíhající diskusi, zatímco mimo ni platit nemusejí.

Podstatně konzistentnější a lépe odůvodněnou koncepci procedurální racionality předkládá Josef Kopperschmidt (2000, s. 71n.). Podle něj spočívá racionalita argumentování v tzv. argumentačním principu, který je reformulací Habermasova diskurzivního principu. Cílem argumentace je v souladu s tímto principem obhájit problematizované nároky na platnost (*Geltungsansprüche*). Obhajoba je úspěšná tehdy, jestliže je přesvědčivá, a projevem této přesvědčivosti je její konsenzuální ratifikace. Takto ratifikované nároky na platnost jsou podle Kopperschmidta racionálně legitimizované: postobjektivistické pojetí rozumu podmiňuje racionálnost nároků na platnost výhradně konsenzuální ratifikací jejich přesvědčivého zdůvodnění.

Argumentační proces racionální legitimizace musí splňovat určité podmínky – ne každé fakticky úspěšné dosažení konsenzu (*Verständigung*) odpovídá nárokům na racionalitu a lze ho považovat za platné. Všeobecné komunikační předpoklady argumentace vymezil Habermas jako ideální řečovou situaci a později jako všeobecné podmínky symetričnosti (*Symmetriebedingungen*), jejichž splnění musí každý kompetentní mluvčí vstupující do argumentace předpokládat. Struktura komunikace musí podle těchto podmínek vylučovat jakýkoli (z hlediska argumentačního procesu vnější či vnitřní) nátlak (*Zwang*), s výjimkou „nátlaku“ vykonávaného lepším argumentem.¹¹ Tím jsou neutralizovány všechny motivy účastníků komunikace kromě kooperativního hledání pravdy (Habermas, 1981, s. 47n.). Jak zdůrazňuje Kopperschmidt (2000, s. 79), bylo by zásadní chybou považovat tyto podmínky argumentace za popis reálných argumentačních diskurzů. Jejich povaha je ryze normativní – slouží k posouzení toho, zda lze určitý dosažený konsenzus považovat za racionální.

Takový pojem rozumu není definován materiálně, ale procedurálně, protože je založen na argumentačním procesu zajištění platnosti. Tento proces má prostředkující charakter: problematizované nároky na platnost jsou vztahovány k jiným nárokům na platnost – vhodným zdrojům plauzibility. Umění argumentace tak spočívá ve schopnosti vyhledávat přesvědčivé vztahy platnosti. Dostatečný je takový důvod, kterému se podaří napojit neznámé (*Unvertrautes*) na známé (*Vertrautes*).

Argumentační princip přitom musí předpokládat určité nesporné nároky na platnost, které by zabránily tzv. nekonečnému regresi – přesouvání platnosti z výpovědi na výpověď ad infinitum. Smysluplná argumentace nemůže nikdy začít v bodě nula, ale musí být založena na předpokladu určitých základních jistot. Takové jistoty Kopperschmidt v návaznosti na

¹¹ Srov. tzv. „nenásilný nátlak“ (*zwangloser Zwang*) lepšího argumentu (Habermas, 1981, s. 52n.). Jak ovšem podotýká Kopperschmidt (2000, s. 79), toto racionální a dobrovolné podřízení se přesvědčivé argumentaci nelze smysluplně označit jako „nátlak“.

Aristotela označuje jako *en-doxa*, tj. mínění, která platí, protože jsou všeobecně uznávaná. Tyto sdílené domněnky představují praxi prověřené, efektivní zdroje plauzibility. *En-doxa* však nelze zaměňovat s nezpochybnitelnými dogmaty. Mínění *en-doxa* neplatí proto, že nebyla zpochybněna, ale platí, pokud/dokud nejsou zpochybněna – jejich plauzibilita je prozatímní. Přes nedefinitivnost a neuniverzálnost těchto „jistot“ představují *en-doxa* nutný předpoklad argumentačního jednání a (racionálního) posuzování platnosti argumentů (Kopperschmidt, 2000, s. 79n.).¹² Popsané základní jistoty, všeobecně uznávaná mínění můžeme ztotožnit se sociálními, kulturně sdílenými znalostmi o světě konstruovanými procesem tzv. typizace, jež slouží jednajícím lidem jako zdroje racionality v jejich praktickém postoji ke světu (Schütz – Luckmann, 2003; Kaderka, 2010, s. 129n.).¹³

Je zřejmé, že nezpochybněvaná východiska argumentace, ať už je budeme nazývat *en-doxa*, nebo typizace, nepředstavují ani dogmata, ani arbitrárně stanovené momenty zdůvodňování, jak je diskvalifikují Eemeren a Grootendorst (2004; viz výše), ale prověřené zdroje plauzibility umožňující lidem v jejich životě prakticky jednat a v případě zpochybnění určitého stanoviska legitimizovat jeho platnost.

Jestliže je platnost všeobecně uznávaných mínění, z ní vychází veškerá argumentace, prozatímní a kulturně podmíněná, potom je nedefinitivní a neuniverzální také racionalita založená na argumentačním principu. Z teoretických pozic proto nelze určovat racionalitu/platnost konkrétních reálných argumentací, protože pro takovou proceduru nám scházejí expertní kritéria; základy racionality jsou shledávány v rovině každodennosti jako konstrukty prvního řádu.¹⁴ Smysluplnější je proto sledovat, jak se na platnost argumentů orientují mluvčí v každodenních interakcích a jaké typizace jsou užitím jejich argumentů implikovány. Těmto obsahovým schémátům argumentace je věnován následující oddíl.

2.7 Obsah argumentace – toposy

Předchozí oddíly byly věnovány především obecným vlastnostem argumentace – jejímu vymezení, funkci, struktuře, podmínkám přesvědčivosti ad. V tomto oddíle se zaměřím

¹² Existuje těsný vztah mezi *en-doxa* a argumentačními toposy, srov. Kopperschmidt (2000, s. 89) a následující oddíl této kapitoly.

¹³ Etnometodologickým protějškem typizací jsou kategorizace, jež empiricky zkoumá členská kategorizační analýza (Sacks, 1992; Hester – Eglin, 1997; Housley – Fitzgerald, 2002).

¹⁴ Naproti tomu konstrukty druhého řádu vznikají vědeckou rekonstrukcí konstruktů prvního řádu (srov. Kaderka, 2010, s. 55n.).

na materiál, z něhož argumentování čerpá: čím mluvčí argumentují, jakých konkrétních podob může nabývat vztah platnosti mezi argumentem a sporným stanoviskem a jak lze argumentační obsahy třídit na typy.

V souvislosti se zkoumáním obsahu zdůvodnění používá teorie argumentace termín *topos*. Do teoretického myšlení jej zavedl Aristoteles ve svých *Topikách* (Aristoteles, 2004), smysl tohoto pojmu však jasně nevymezil. Tradičně se *toposem*¹⁵ rozumí „sídla argumentů“, místa, z nichž lze argument získat (srov. Kraus, 2010, s. 71). Současná teorie argumentace a analýza diskurzu s tímto pojmem pracují ve významu obsahové pravidlo vyvozování (*inhaltliche Schlußregel*; Kienpointner, 1992, s. 115), argumentační vzorec (*Argumentationsmuster*; Böke et al., 2000) nebo ustálené argumentační schéma vyjadřující zpravidla obsahové vztahy (Kaderka, 2010, s. 183). *Topos* tak představuje pravidlo vyvozování (*warrant*) argumentu naplněné obsahem určitého typu. *Topika* jakožto nauka o *toposech* je podle Kopperschmidta (2000, s. 127) heuristikou argumentačně náležitých vztahů platnosti, tj. metodický návod, jak nalézat plauzibilní argumenty. V *toposech* se koncentrují naše typizované, sociálně sdílené znalosti o světě (Schütz – Luckmann, 2003; srov. 1.6). Analýza argumentačních *toposů* proto přispívá k poznání typizací/kategorizací, o něž se opíráme v každodenní sociální praxi, a v případě veřejných diskurzů pomáhá odhalovat typizace využívané mluvčími k prosazování určitých (např. politických) zájmů.¹⁶

Argumentační *toposy* mohou být identifikovány na různých stupních obecnosti. V návaznosti na Aristotela rozlišuje Wengeler (2000; 2007) *toposy* obecné a specifické. První skupina *toposů* abstrahuje od konkrétních kontextů a je založena na obecných pojmech typu různost, stejnost, analogie část – celek, následek apod. Typickými obecnými *toposy* jsou *topos* (argument) autority, analogie, schéma založené na zařazení druhu do rodu aj. Argumenty z nejrůznějších oblastí a oborů tak tvoří určité typy, jejichž jednotícím prvkem je stejná struktura (Wengeler, 2007). Na rozdíl od Wengelera nepovažují obecné *toposy* za schémata formální, ale obsahová, protože nejsou definovaná konkrétní (jazykovou) formou, ale svým vysoce zobecněným obsahem.

Různí autoři se pokoušejí sestavit typologii obecných argumentačních schémat. V moderní teorii argumentace patří k nejnámějším třídění Chaima Perelmana a Lucie

¹⁵ K morfologii substantiva *topos* viz Kopecký (2011).

¹⁶ Od argumentačního *toposu* jako obsahového schématu zdůvodnění je třeba lišit literární *toposy*, tj. pevná klišé nebo myšlenková a výrazová schémata, ustálené obrazy a motivy, jejichž výskyt není vázán na argumentaci. Literární pojem *toposu* vychází především z díla E. R. Curtia (Nünning, 2004).

Olbrechtsové-Tytecové (Perelman – Olbrechts-Tyteca, 2010) a Manfreda Kienpointnera (1992). Kienpointnerova typologie např. obsahuje celkem 58 typů argumentačních schémat, které autor rozdělil do 21 tříd. Mezi nimi figurují induktivní argumentace příkladem, argumentace analogií, argumentace autoritou, skupina kauzálních schémat obsahujících třídy založené na příčině, účinku, důvodu (motiv, cíl), následku aj.; srovnávací schémata rozdělená do tříd definovaných stejností, podobností, růzností aj.

Kontextově specifické toposy se nacházejí na střední rovině abstraktnosti. Jsou specifické pro určitou tematickou oblast, např. diskurz o migraci, o lékařské etice apod. Pro specifické toposy tedy není relevantní pouze kontext konkrétního textu nebo interakce, ale obecnější kontext tematického diskurzu. Např. mezi toposy německého migračního diskurzu uvádí Wengeler (2006, s. 25n.) *topos přizpůsobení*: „pouze v případě, že jsou přistěhovalci ochotni přizpůsobit se pravidlům a hodnotám platným v Německu, může být jejich integrace úspěšná a mohou být přijímáni další migranti“; nebo *topos hospodářského užitku*: „má-li určité jednání/rozhodnutí z ekonomického hlediska pozitivní účinek, mělo by být realizováno.“ Je patrné, že topos přizpůsobení je v uvedené podobě specifický pro kontext migračního diskurzu, zatímco topos hospodářského užitku má širší platnost – může se uplatnit v debatě o jakémkoli problému, který má ekonomické aspekty (např. z oblasti ekologie, kultury, sociální problematiky atd.). Také „specifické toposy“ jsou proto v různé míře obecné a hranice mezi obecnými a specifickými toposy není vždy zcela zřetelná.¹⁷

Následující dvě ukázky z televizních duelů (popis jazykového materiálu viz v kap. 3) zachycují jeden kontextově specifický argumentační topos, který se vyskytuje v debatách o rovných příležitostech žen a mužů:

(2) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman; D5 = divák

((začátek videozáznamu))

{247}

D5: vážení kandidáti. v poslední době, se v novinách psalo, o opatření evropské komise, které umožňuje ženám dosáhnout, na nejvyšší funkce ve vedení velkých podniků. a jehož cílem, je čtyřicetiprocentní zastoupení žen, v řídicích pozicích, do roku dva tisíce dvacet. (...) co si o tomto opatření myslíte. přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti?

((konec videozáznamu))

¹⁷ Srov. např. *topos spravedlnosti*: „jsou-li osoby/jednání/situace v relevantním ohledu stejné nebo podobné, mělo by se s nimi stejně/podobně zacházet“. Toto schéma uvádí Wengeler (2000, s. 156) mezi kontextově specifickými toposy a zároveň jej nalezneme i v Kienpointnerově (1992, s. 286) typologii obecných pravidel vyvozování.

{248}

VM: zeptal se michal šarapatka, jak by odpověděl karel švarcnberk. ((míněno Schwarzenberg)) přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti ten poslední návrh evropské komise?

{249}

KS: ne. myslím že ne. e přirozený vývoj de k tomu, že: (.) v příští generaci, (už) ženy budou asi silněji zastoupeny v nejrůznějších zemích, (poňáč) lépe studují, a sou pilnější. podle mých zpráv z univerzit. tak to de přirozeným výbo- e výro- vojem, a to je mnohem lepší, když se to nu- vyn- vnutí. já nejsem pro regulování, poňáč ee ee sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňáč) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl. ...

{253}

VM: [e odpověď miloše (.) zemana, (..) na otázku michala šarapatky,] [(potlesk publika)]

{254}

MZ: ... to je prostě drzost. to je urážka schopných žen. a já právě proto rozlišuji mezi eurofederalismem, kdy se ptáme co máme přednést, na nadnárodní úroveň, a eurohujerstvím, kde říkáme přednesme tam všechno. to je nesmysl, podívejte se. špičkové firmy. e kterých je u nás dejme tomu pět. ale nejde o státní firmy. jde i o soukromé firmy. [(v tom dlouhém)]

{255}

VM: [které jsou kótovány] na burze [()]

{256}

MZ: [jo:, které] jsou kótovány na burze, si budou vybírat své manažerky podle toho, co umějí, nebo podle toho, co neumějí. když tam. kdyby se náhodou nedejbůh. tato směrnice naplnila. dosadějí. někoho. kdo nemá patřičné vzdělání. nemá patřičnou praxi. no tak bude brát manažerský plat, pak ji vyhodí, a dostane ještě zlatý padák, protože je neschopná, takže je to urážka ne mužů. toto je urážka žen.

(3) SEDM83

KD = Kateřina Dostálová

{319}

KD: ... vy nám totiž tady e přednášíte své své projekty, e své představy, vy dokonce ste zas- ste zastánkyní jak jsem si přečetla e přečetla na internetu ee toho aby se zipovaly kandidátky, aby se ženy lépe dostaly do politiky aby to bylo muž žena, muž žena, ((nádech)) [já bych byly velice ráda]

...

{323}

KD: ... my zastáváme ten názor že ((nádech)) e vždy budeme do (.) určitých pozic prosazovat lidi kvalitní, lidi inteligentní, lidi od kterých můžeme něco očekávat, a my to nerozlišujem v žádném případě podle toho, ((nádech)) jestli jde o muže i čo či o ženu. já si myslím že třeba zrovna náš nedávný kongres je jasným ((nádech)) dokladem toho že paní kolegyně němcová e nemusela mít žádné kvóty na to aby se utkala v poměrně tvrdém střetu s e kvalitními kolegy, a dostala se bez jakýchkoliv kvót.

Uvedený topos se vyskytuje v př. (2) v replikách KS (249) a MZ (256) a v př. (3) v replice KD č. 323. Všichni tři mluvčí reagují na něčí návrh zavést opatření, které by vedlo

k většímu zastoupení žen v byznysu nebo v politice. KS a MZ jsou divákem (D5) a moderátorem vyzváni k reakci na návrh Evropské komise stanovit 40% kvóty pro ženy v řídicích pozicích velkých podniků. Poslankyně strany ODS KD cituje v r. 319 návrh své přítomné oponentky a politické protivnice AČ (ČSSD) na „zipování“ žen a mužů při sestavování volebních kandidátek politických stran. Všichni tři mluvčí se proti těmto „zrovnoprávňujícím“ opatřením polemicky vymezují a pro svou kritiku předkládají argumenty. Argumentační vzorec, který přitom využívají, označují jako „topos kvalitních kandidátů“. Obecně jej lze formulovat takto: „Zvýhodňování žen při výběru kandidátů na významné pozice není správné, protože rozhodujícím kritériem má být pouze kvalita/kvalifikovanost uchazeče, která je důležitá pro výkon funkce, nikoli jeho pohlaví.“

V argumentaci KS je topos kvalitních kandidátů pouze implicitně naznačen slovy „sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňach) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl“. Tvrzení o oborech s vynikajícími ženami a vynikajícími muži podle mé interpretace implikuje, že v oborech prvního typu není tolik vynikajících mužů a ve druhém tolik vynikajících žen. V dalším úseku mluvčí naznačuje, že by v těchto oborech musela být vedení podniků doplňována lidmi, kteří nejsou nadprůměrní, a tento možný důsledek negativně kategorizuje jako nesmysl. V kontextu tematizovaného opatření je zřejmé, že oněmi „nějak“ doplňovanými ne-nadprůměrnými uchazeči jsou ženy dosazované podle navrhovaných kvót.

MZ formuluje argumentaci založenou na uvedeném toposu přímočařeji. Jako důsledek možného naplnění navrhované směrnice popisuje situaci, v níž je na určitou pozici dosazena žena bez patřičného vzdělání a patřičné praxe, která je neschopná. Návrh Evropské komise pak hodnotí jako urážku schopných žen.

KD v r. 323 explicitně zdůrazňuje jako rozhodující kritérium výběru lidí do „určitých pozic“ v její straně kvalitu (inteligenci) kandidátů, zatímco výběr podle pohlaví rezolutně odmítá.

Argumentace KS a MZ kromě toposu kvalitních kandidátů implikuje také přesvědčení, že ne ve všech oborech je dostatečné množství kvalifikovaných žen. Schwarzenbergova argumentace dále obsahuje topos „přirozený vývoj představuje lepší cestu k dosažení určitého pozitivního výsledku než regulace“. KD zase vedle toposu kvalitních kandidátů uvádí argument zbytečnosti ženských kvót v politice, který dokládá případem své úspěšné stranické kolegyně Němcové, jež se dokázala prosadit i bez kvót.

Topos kvalitních kandidátů se zpravidla uplatňuje jako protiargument reagující na topos rovnoprávnosti žen a mužů, podle nějž mají mít obě pohlaví stejné pracovní příležitosti, nebo na topos faktického znevýhodnění žen. Tyto toposy však ve zkoumaných interakcích nejsou přímo realizovány, pouze divákova a moderátorova otázka v př. (2) (r. 247 a 248) obsahuje odkaz k toposu rovnoprávnosti.

V této práci není obsahovým schématům argumentace věnována soustavnější pozornost, vybraných obecných a specifických toposů si však všímám v kapitole věnované signalizování argumentace (5).

3. Metody a data

3.1 Metody konverzační analýzy

V této práci používám ke zkoumání argumentace v rozhovoru metody etnometodologické konverzační analýzy (Sacks, 1992a, 1992b; Hutchby – Wooffitt, 1998; ten Have, 2007; Sidnell, 2010; Schegloff, 2007). Přístup konverzační analýzy (KA) k jazykovým datům je empirický a „naturalistický“: veškeré poznatky o řádu interakce, jehož objevování si KA klade za cíl, mají být získány pomocí analýzy přirozeně se vyskytujících mluvených interakcí, které nevznikly „experimentálně“ z výzkumných důvodů, ale odehrály se spontánně ve svém přirozeném sociálním prostředí (srov. ten Have, 2007, s. 68n.). Analytik využívá audio- a videonahrávky těchto interakcí a pořizuje jejich detailní transkripty, v nichž zachycuje nejen realizované jazykové výrazy, ale také prozodické jevy, neverbální hlasové projevy, jako jsou hezitační nebo responzní zvuky, způsob střídání mluvčích (překryvy replik aj.), v některých případech také vizuální informace, např. gesta, směr pohledu mluvčího aj. (srov. ten Have, 2007; Kaderka – Svobodová, 2006). Při analýze se výzkumník neopírá pouze o transkript, ale vrací se i k původní nahrávce a oba zdroje analýzy prochází opakovaně.

Podle kanonického přístupu by v první fázi analýzy měla být tato data podrobena tzv. nezaujatému pohledu (*unmotivated looking*), jemuž nepředchází preselektce témat ani konkrétních jevů, na které by se zaměřovala analytikova pozornost (srov. Psathas, 1995, s. 45). Cílem tohoto pozorování je všimnout si všech detailů relevantních pro účastníky rozhovoru, zejména opakujících se prvků, v nichž se potenciálně manifestuje řád/uspořádanost interakce (srov. Sidnell, 2013, s. 87).

Někteří autoři však v první fázi analýzy připouštějí pozorování částečně ovlivněné dosavadními poznatky KA, vytvořenými během více než 40 let její existence. Ten Have (2007, s. 121) navrhuje kombinovat otevřený přístup k datům s využitím základního konceptuálního aparátu KA. Před výběrem užšího tématu analýzy má být interakce podrobena systematickému pozorování strukturovanému podle čtyř typů interakční organizace: střídání mluvčích (*turn-taking organization*), sekvenční organizace (*sequence organization*), organizace oprav (*repair organization*) a výstavba repliky (*the organization of turn-design*). Tento výčet však nemusí být kompletní. Např. Schegloff (2007, s. xiv) uvádí kromě

uvedených čtyř oblastí¹⁸ ještě další dva „obecné řády“ (*generic orders*) interakční organizace: utváření/formování jednání (*action formation*), tj. zapojení různých jazykových, neverbálních a kontextových prostředků do procesu formování jednání a jeho činění rozeznatelným pro posluchače, a celkovou strukturu interakce (*overall structural organization*).

Po úvodní observační fázi uvádí Sidnell (2013, s. 88) jako následující krok analýzy identifikaci jevu hodného bližší pozornosti a hledání stejného nebo podobného prvku v jiných pasážích interakce nebo v jiných interakcích. V případě nalezení více míst obsahujících stejný prvek je vytvořen soubor dat umožňující další analýzu. Vedle toho může být provedena také případová studie singulárního jevu vyskytujícího se v jednom fragmentu interakce. V poslední fázi analýzy je na základě zobecnění popsána určitá praktika nebo jiný jev: analytik identifikuje funkci zkoumaného jazykového výrazu, prostředky sloužící k realizaci určitého jednání v interakci, opakující se sekvenci jednání apod.

Základní otázkou konverzačněanalytické metody je způsob, jímž analytik interpretuje jazykové jednání účastníků interakce. Významným zdrojem této interpretace jsou zobrazovaná porozumění účastníků interakce, tj. smysl, který mluvčí pozorovatelně připisují předchozímu jednání svých komunikačních partnerů a případná následující ratifikace nebo oprava tohoto porozumění v navazující replice původního mluvčího. Během interakce je tak postupně intersubjektivně stvrzován smysl jednání (srov. Auer, 2014, s. 135) a tento proces je do určité míry pozorovatelný. Analytická interpretace jednání by měla být zasazena v „realitě“ účastníků interakce (ten Have, 2007, s. 121). Tento způsob identifikace smyslu jednání bývá někdy označován jako *next-turn proof procedure*: analytik si své chápání určité výpovědi ověřuje na základě toho, jakou interpretaci této výpovědi manifestuje mluvčí následující repliky (Sidnell, 2013, s. 79).

Sledování účastnického připisování smyslu ovšem nepředstavuje zcela spolehlivý a dostatečný interpretační zdroj. Především ne ve všech replikách je porozumění předchozímu jednání manifestováno dostatečně zřetelným způsobem. Je podstatný rozdíl v tom, jak se na předchozí repliku orientuje mluvčí produkující druhý člen párové sekvence a mluvčí produkující člen první (srov. 6.1). Zatímco např. odpověď nebo jiný typ jednání následující po otázce zpravidla vykazuje zřetelné prvky identifikace předchozího jednání jako otázky, samotná otázka může, ale nemusí nést znaky interpretace předchozí repliky. Jestliže budeme např. na pochybách, zda jednání před otázkou interpretovat jako čisté tvrzení, nebo jako výčitku, následující otázka nemusí naše pochyby rozptýlit: komunikační partner na

¹⁸ Výstavbě repliky (*turn design*) v Schegloffově výčtu odpovídá oblast *word-selection*, do níž je zahrnut nejen výběr slov, ale i dalších komponentů podílejících se na výstavbě repliky.

tvrzení/výčitku nemusí reagovat takovým způsobem, který by jeho interpretaci jednoznačně doložil, protože míra responzní relevance těchto jednání je nižší než responzní relevance otázky (srov. 6.1). Při analýze argumentace a jiných typů jednání v interakci lze proto vzájemné interpretace účastníků v některých případech využít, ne vždy jsou však tyto výklady účastníky dostatečně zřetelně signalizovány.¹⁹

Analytik je proto do značné míry odkázán na své vlastní interpretační schopnosti kompetentního účastníka interakcí. Jeho pozice je však pochopitelně odlišná od postavení přímých účastníků rozhovoru. Pozorovatelská pozice přináší analytikovi určité výhody i nevýhody. K nevýhodám může patřit nedokonalé zachycení akustických a vizuálních informací o zkoumané interakci (kamera např. nezabírá obraz z takového úhlu, ze kterého jsou viditelná všechna gesta, výrazy tváře, směr pohledu aj.) nebo nedokonalé znalosti kontextu zkoumaného rozhovoru apod. (na druhou stranu dokonalé znalosti tohoto typu nemusejí mít ani přímí účastníci rozhovoru). Analytik se na rozdíl od přímého účastníka rozhovoru nemůže účastnit vyjednávání smyslu (srov. 2.5), např. iniciovat opravu v případě, že něčemu nerozumí.

Tyto nevýhody jsou do určité míry vyvažovány možnostmi opakované recepce nahrávky interakce a transkriptu. Na rozdíl od přímých účastníků je tak analytik méně omezen kapacitou své paměti. To může hrát významnou roli např. tehdy, jestliže určitá promluva navazuje na repliku, která nezazněla bezprostředně před ní, ale o několik desítek replik dříve. Díky možnosti libovolně se v záznamu a transkriptu vracet zpět lze tedy bezprostředně srovnávat místa, která byla v původní interakci značně vzdálená. Můžeme tak např. detailně zkoumat reformulace mluvčích, což je během samotné interakce možné pouze v omezené míře, protože účastníci si zpravidla nejsou schopni dokonale zapamatovat doslovné znění výpovědí, ale pouze jejich přibližný obsah a připsaný smysl. Analytik má proto díky nahrávce a transkriptu přístup k některým důležitým aspektům rozhovoru, které si jeho bezprostřední účastníci nemusejí plně uvědomovat.²⁰

¹⁹ K tomu částečně přispívají i některé vlastnosti zkoumaného žánru televizních duelů, zejména organizace střídání mluvčích v tomto typu interakce (viz níže).

²⁰ Domnívám se, že etnometodologická KA by měla zkoumat (a také zkoumá) i ty jevy, jichž si účastníci interakce nejsou plně vědomi. Srov. např. organizaci oprav v rozhovoru: mluvčí si nemusejí uvědomovat rozdíly mezi různými konstelacemi iniciování a provádění oprav (např. oprava iniciovaná komunikačním partnerem a provedená mluvčím, oprava iniciovaná mluvčím a provedená komunikačním partnerem atd.) a rozdílů v preferencích těchto typů, ačkoli tento systém sami efektivně využívají (srov. Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977, a 7.2.). Jiným příkladem jsou gesta, která mohou mít na průběh interakce a na porozumění významný vliv, přestože si účastníci jejich komunikační roli často neuvědomují.

Konverzační analytik se tedy při zkoumání interakce nevyhnutelně opírá o své členské znalosti a schopnost interpretovat jednání druhých. Mezi porozuměním interakci a analýzou interakce je však také podstatný rozdíl: vlastní analýza spočívá v *reflektované* interpretaci interakčního dění a v explikování zdrojů sdílených s účastníky rozhovoru, umožňujících rozumět jazykovému jednání druhých. Při analýze tak výzkumník pokračuje v uplatňování své členské kompetence, zároveň však svou interpretaci činí explicitní (srov. ten Have, 2007, s. 33), a tím umožňuje její posouzení dalšími analytiky.

3.2 Data

Pro výzkum argumentace v jazykové interakci jsem zvolil žánr televizního duelu (srov. Čmejrková, 2013, s. 46n.). Televizní duely představují takové moderované televizní interakce, jichž se účastní dva nebo více hostů zastávajících protichůdné názory na určité téma. Právě na základě této názorové rozdílnosti jsou hosté do pořadu vybíráni, a polemičnost interakce je tak základním charakteristickým rysem daného žánru. Televizní duel se do značné míry překrývá s žánrem politických debat, protože hosty těchto pořadů jsou často politici, výjimkou však nejsou ani duely, jichž se účastní hosté stojící mimo politickou scénu (např. duel CHARLIE z níže uvedeného seznamu) (srov. Kopecký, 2016).

Hlavním důvodem pro výběr žánru televizních duelů byla kromě snadné dostupnosti záznamů těchto pořadů v online archivech televizních stanic (resp. v korpusu DIALOG) zejména vysoká frekvence argumentů v daném typu mediálních interakcí, a to především v replikách hostů. Na rozdíl od zpravodajského interview, v němž převažují informativní otázky a odpovědi (Kaderka, v tisku), v televizním duelu hosté často obhajují svá zpochybňovaná stanoviska, a proto je argumentace v rozhovorech tohoto typu téměř všudypřítomná. Většina duelů tak představuje bohatou zásobárnu argumentačního jednání a různých typů argumentů.

K polemice, jež je živnou půdou argumentování, dochází v duelech nejen na ose moderátor – host, ale především na ose host – host. Právě časté výměny názorů mezi hosty byly dalším podstatným důvodem pro výběr daného žánru, protože uvedený aspekt duely částečně přibližuje každodenní interakci (při zachování jejich institucionálních specifik). Zatímco polemika mezi moderátorem a hostem má kvůli asymetrii jejich rolí svá specifika zejména na rovině sekvenční organizace a způsobu střídání replik (viz kap. 6), polemika mezi hosty představuje výměnu mezi mluvčími, jejichž postavení je z hlediska interakčních práv

rovnocenné. Průběh sporu mezi nimi (v případě, že jej moderátor umožní a ponechá mu určitý prostor) proto více připomíná průběh debat mimo institucionální rámec, přestože i tato polemika je pochopitelně ovlivněna mediální komunikační situací a pravidly daného interakčního žánru.

Televizní duely proto představují jednak bohatý zdroj argumentů, jednak poskytují atraktivní analytický materiál díky dvěma typům polemiky, které se zde odehrávají a jež se liší různou mírou své „institucionálnosti“.

Analyzovaná data pocházejí ze sedmi diskusních pořadů s celkovou stopáží 389 minut, vysílaných během posledních 12 let. Tři z nich vysílala veřejnoprávní Česká televize, ostatní soukromé televize Nova, Prima a internetová Aktuálně.TV:

1. DUEL = Prezidentský duel (ČT1, 17. 1. 2013);
2. CHARLIE = DVTV: Je správné být Charlie? Kněz Halík vs. šéfredaktor Tabery (Aktuálně.TV, 13. 1. 2015);
3. OTAZKY6 = Otázky Václava Moravce (ČT1, 23. 5. 2004);
4. OTAZKY14 = Otázky ČT (ČT1, 29. 5. 2005);
5. SEDM83 = Sedmička (Nova, 19. 12. 2004);
6. SEDM84 = Sedmička (Nova, 28. 8. 2005);
7. PART57 = Nedělní partie (Prima, 19. 2. 2006).²¹

Záznamy a transkripty pořadů č. 3–7 pocházejí z korpusu DIALOG.²² Záznam interakce DUEL jsem získal z online archivu České televize,²³ duel CHARLIE je dostupný z webových stránek internetové televize Aktuálně.TV.²⁴ Transkripty pořadů DUEL a CHARLIE jsem vypracoval podle zásad korpusu DIALOG (viz Kaderka – Svobodová, 2006) a jsou uvedeny v příloze této práce.

Pořady OTAZKY6 a PART57 obsahují kromě televizních duelů se dvěma hosty také rozhovory s jedním hostem, analyzoval jsem proto jen ty jejich části, které odpovídají žánru duelu zkoumanému v této práci (v pořadu OTAZKY6 repliky 170–326 a v PART57 repliky 0–216).

V souvislosti s jednotlivými řády interakce uvedenými v předchozím oddíle (3.1) se v analytické části práce zaměřuji především na sekvenční organizaci argumentační interakce

²¹ Jeden příklad uvedený v textu pochází také z pořadu SEDM51 (Sedmička, Nova, 13. 4. 2003).

²² Dostupný online na adrese: <<http://ujc.dialogy.cz/>>, cit. 17. 7. 2015.

²³ Dostupný online na adrese:

<<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10483849868-prezidentsky-duel/213411033170117/>>, cit. 17. 7. 2015.

²⁴ Dostupný online na adrese:

<<http://video.aktualne.cz/dvtv/je-spravne-byt-charlie-tomas-halik-vs-erik-tabery/r~a74292f49b4411e4a7d8002590604f2e/>>, cit. 17. 7. 2015.

v televizních duelech (kap. 6 a 7). Společně s analýzou sekvencí jednání je zkoumána také organizace střídání mluvčích v duelu, protože specifický způsob výměny mluvčích v daném typu interakce je hlavním charakteristickým prvkem tohoto žánru a má zásadní vliv na strukturu sekvencí. Fakt, že v televizních interakcích daného typu moderátor klade otázky a hosté na ně odpovídají, a tak vznikají sekvenční páry otázka – odpověď, v sobě neoddělitelně spojuje jak aspekt střídání mluvčích, tak sekvenční organizaci rozhovoru.

Argumentaci v interakci lze popsat také jako součást opravné sekvence. Organizaci oprav ve vztahu k argumentačnímu jednání se věnují v oddíle 7.2. Výstavbou repliky a zejména problémem signalizace argumentačního jednání (*action formation*) se zabývá kap. 4. Oblast indikátorů jednání je úzce propojená s ostatními organizačními řády: na procesu signalizování se podílejí jednak jazykové prostředky výstavby repliky, jednak prvky sekvenční organizace interakce.

V práci kombinují konverzačněanalytické metody zkoumání mediální interakce (identifikace praktik sloužících k vyjadřování různých typů jednání, popis sekvencí jednání aj.) s vybranými poznatky teorie argumentace, jako jsou přesvědčovací a obranná funkce argumentování, podmínky přesvědčivosti argumentu, interakční konstruování spornosti aj. (viz kap. 2). Přestože jsou některé přístupy v rámci teorie argumentace (částečně) normativní (např. Eemeren – Grootendorst, 2004; Kopperschmidt, 2000), a tedy obtížně slučitelné s etnometodologickými východisky KA, nabízí i tyto přístupy množství deskriptivních poznatků o argumentačním jednání, včetně jeho interakčních aspektů. Ty lze pomocí etnometodologicky zaměřené analýzy rozhovoru ověřovat, modifikovat a případně implementovat do popisu obecných principů umožňujících fungování jazykové interakce.

4. Typy jazykového jednání v argumentační interakci

Argumentační interakcí se rozumí taková interakce, v níž alespoň jeden mluvčí pro své sporné stanovisko předkládá argument. Tato interakce má často podobu polemického²⁵ rozhovoru, v němž mluvčí argumentují pro svá problematizovaná stanoviska. Spornost jako motivující faktor argumentace však může být konstituována i jinými způsoby než přímou problematizací (srov. 7.1), argumentační jednání se proto vyskytuje i v nepolemických interakcích.

V této kapitole budou popsány základní typy jazykového jednání, které jsou součástí mluvené argumentační interakce, kromě argumentace tedy i ta jednání, jež v rozhovoru tvoří její sekvenční kontext. Jsou to jednak výpovědi, které argumentaci předcházejí – vyvolávají očekávání argumentace nebo ji přímo (s různou mírou závaznosti) iniciují –, jednak výpovědi, které na argumentaci reagují. Nejprve zde představím některé dosavadní pokusy o zachycení těchto jazykových jednání provázejících argumentaci a poté předložím vlastní seznam základních typů jednání, který je výsledkem analýzy argumentačních interakcí v televizních duelech.

Zakladatelé pragma-dialektického přístupu k argumentaci Eemeren a Grootendorst (2004) stanovují ve svém normativním modelu kritické diskuse (tj. takové debaty, která má za cíl vyřešit názorovou rozdílnost jejích aktérů) tyto základní řečové akty, realizované v jednotlivých fázích diskuse (tyto fáze jsou v přehledu vyznačeny tučně; vypustil jsem ty řečové akty, které autoři uvádějí v závorkách, např. „definice“ nebo „specifikace“):

Konfrontace

Vyjádření stanoviska

Přijetí či nepřijetí stanoviska, potvrzení nepřijetí stanoviska

Zahájení diskuse

Výzva hájit stanovisko

Přijetí výzvy hájit stanovisko

Souhlas s premisami a pravidly diskuse

Rozhodnutí začít diskusi

Argumentace

Požadování argumentace

Předložení argumentace

Přijetí či nepřijetí argumentace

²⁵ K polemičnosti v televizních duelech srov. Mrázková (2010b).

Závěr

Přijetí či nepřijetí stanoviska

Potvrzení nebo odvolání stanoviska

Stanovení výsledku diskuse

(Eemeren – Grootendorst, 2004, s. 68).

Obdobný, jen o něco širší výčet ilokučních aktů uvádějí oba autoři ve starší práci (Eemeren – Grootendorst, 1984, s. 99n.). Oproti předchozímu seznamu obsahuje například ve fázi zahájení diskuse akty „souhlas s rozdělením rolí na protagonisty a antagonisty“, „souhlas se způsobem ukončení diskuse“ aj.

Určitou podobnost s argumentačními řečovými akty Eemerena a Grootendorsta (2004) vykazuje Quignardův (2005) kolaborativní model argumentace obsahující 18 „dialektických funkcí“ výpovědi. Na rozdíl od holandských pragma-dialektiků nezachycuje obvyklé pořadí daných typů výpovědi v diskusi. Uvádím zde jejich zkrácený a zjednodušený seznam (např. funkce „argumentuji pro svou tezi / pro tvou tezi / proti své tezi“ atd. jsou zde sloučeny do funkce „argumentace pro/proti tezi“):

Zastávání teze

Přijetí teze

Odvolání teze

Oponování tezi

Argumentace pro/proti tezi

Žádost o zaujetí pozice vůči tezi

Žádost o argumentaci pro/proti tezi

(Quignard, 2005, s. 73n.)

Oproti seznamu Eemerena a Grootendorsta v Quignardově modelu chybějí zejména funkce obsažené v druhé, „zahajovací“ fázi modelu kritické diskuse (výzva hájit stanovisko; souhlas s premisami a pravidly diskuse ad.), dále přijetí/nepřijetí argumentace a také závěrečné stanovení výsledku diskuse. Naopak navíc je u Quignarda zejména „žádost o zaujetí pozice vůči tezi“.

J. Klein (2001, s. 1315n.) rozlišuje v rámci ilokučního typu argumentace (ARGUMENTIEREN) jeho čtyři podtypy: zdůvodnění (BEGRÜNDEN) představuje podporu epistemických postojů; ospravedlnění (RECHTFERTIGEN) podporuje evaluační postoje; vyvrácení (WIDERLEGEN) spočívá v argumentativním napadení pravdivosti; odmítnutí legitimacy (DELEGITIMIEREN) představuje argumentativní napadení hodnocení. Kromě

toho Klein zachycuje typická jednání iniciující argumentaci: otázka signalizující zájem (INTERESSIERT FRAGEN), zpochybnění (BEZWEIFELN), popření (BESTREITEN), kritika (KRITISIEREN), výčitka (VORWERFEN).

Jedním z cílů analýzy televizních duelů bylo zjistit, jaké typy jazykových jednání se opakovaně vyskytují v okolí argumentace, tj. co argumentaci obvykle předchází a co po ní následuje. Nalezeno bylo osm základních typů těchto jednání:

1. výzva k předložení stanoviska
2. předložení stanoviska
3. výzva k reakci na promluvu komunikačního partnera
4. problematizace stanoviska (zpochybnění/odmítnutí stanoviska)
5. výzva k argumentaci
6. argumentace
7. problematizace argumentace
 - a) popření platnosti argumentace
 - b) popření relevance argumentace
8. souhlas se stanoviskem nebo s argumentací

Uvedený seznam není kompletní, ale zahrnuje jen nejčastější typy jednání vyskytující se v okolí argumentace. Označení těchto jednání a jejich rozdělení do daného počtu typů není definitivní, legitimní by nepochybně byly i jiné způsoby jejich klasifikace. Pořadí těchto jednání v interakci nemusí odpovídat pořadí zde uvedenému, např. argumentace (6) může předcházet výzvě k reakci na předchozí promluvu (3).

Vysvětlení zasluhuje především pojem stanovisko v jednáních „výzva k předložení stanoviska“, „problematizace stanoviska“ aj. Určité stanovisko / určitý postoj vyjadřuje každé jazykové jednání: sdělení, oznámení apod. vyjadřují epistemické postoje k určitým mimojazykovým skutečnostem, hodnotící výpovědi obsahují postoje evaluační, výzvy postoje preferenční atd. Různá stanoviska vyjadřují proto také argumenty (postoje epistemické i hodnotící), problematizace argumentu i všechny ostatní typy jednání uvedené v seznamu výše. Výraz „stanovisko“ však v daných typech výpovědi používám v užším významu pro oznamovací výpověď, která není problematizací, argumentací, odmítnutím vyjádřit stanovisko nebo souhlasem s jiným stanoviskem / jinou argumentací. Ve zkoumaném žánru televizních duelů se jedná nejčastěji o různá evaluační nebo epistemická stanoviska typu „zásah policie byl přiměřený“ nebo „naše strana tento návrh nepodpoří“. V souvislosti

s analýzou argumentace jsou relevantní zejména stanoviska sporná, pro něž se argumentuje, přítomnost argumentační podpory však není nutnou vlastností stanoviska. V některých případech pak jako „stanovisko“ označuji i jiná jednání, k nimž se vztahuje argumentace, zejm. argumentaci (při argumentování pro argumenty) nebo problematizaci. Z kontextu by mělo být vždy zřejmé, jaký typ jednání termín „stanovisko“ označuje.

Uvedené tři typy výzev, které jsem v analyzovaném materiálu identifikoval, tj. výzvy k předložení stanoviska, k reakci a k argumentaci, představují podtypy otázek kladených v duelu zpravidla moderátorem. Pojem otázka chápu v této práci funkčně jako výpověď s tázací funkcí („žádost o informaci“, srov. Stivers – Rossano, 2010), která nemusí být vyjádřena otázkovou formou. V analýzách televizních rozhovorů se v souvislosti s moderátorovými tázacími replikami zpravidla používá pouze pojem otázka bez bližšího rozlišení jejích podtypů (např. Clayman – Heritage, 2002). V této práci však vzhledem k zaměření na argumentaci vzniká potřeba odlišit ty otázky, které žádají o argumentaci pro určité stanovisko (výzva k argumentaci), od otázek, v nichž moderátor žádá stanovisko jiného typu (výzva ke stanovisku). Jako zvláštní typ jednání navíc vymezují výzvu k reakci, která vykazuje určitá další specifika (viz 4.4).

Ještě před podrobnějším rozbořem a doložením jednotlivých jednání konkrétními příklady je namístě alespoň stručné srovnání předloženého výčtu jednání, z něhož vycházím v této práci, s výše uvedenými seznamy řečových/ilokučních aktů jiných autorů. Ve zkoumaném materiálu nebyly nalezeny typy jednání, které Eemeren a Grootendorst (2004) označují jako „souhlas s premisami a pravidly diskuse“, „rozhodnutí začít diskusí“, „stanovení výsledku diskuse“; doklady nebyly nalezeny ani pro „odvolání stanoviska“ („odvolání teze“ u Quignarda, 2005) – účastníci duelů zpravidla ze svých pozic neustupují a v případě neschopnosti hájit své stanovisko před oponentovou přesvědčivou argumentací reagují zpravidla vyhýbavě, předkládají nevěcnou argumentaci (např. argument *ad hominem*) nebo protivníkovu argumentaci ignorují (srov. 7.3.3). Eemerenovu/Grootendorstovu „výzvu hájit stanovisko“ považuji za totožnou s výzvou k argumentaci a „přijetí výzvy hájit stanovisko“ bývá pouze implikováno vlastním předložením argumentace, zatímco explicitní přijetí výzvy k argumentaci se ve zkoumaných duelech nevyskytují. „Přijetí stanoviska/argumentace“ („přijetí teze“ u Quignarda) označuji jako „souhlas se stanoviskem/argumenací“, „nepřijetí stanoviska/argumentace“ (Quignardovo „oponování tezi“) jako „problematizaci stanoviska/argumentace“.

Na rozdíl od J. Kleina (2001) nerozlišuji jako podtypy argumentace zdůvodnění a ospravedlnění. Pro podporu obou typů postojů – jak epistemických, tak evaluačních –

používám pouze pojem argumentace, popř. jako jeho synonymum zdůvodnění, zatímco s termínem ospravedlnění nepracuji. Ani vyvrácení a odmítnutí legitimity nechápu jako podtypy argumentace – v mém výčtu jednání jim odpovídá problematizace stanoviska nebo problematizace argumentace. Mezi problematizací lze zařadit i některé ilokuční typy, které podle Kleina iniciují argumentaci, aniž bych mezi nimi zpravidla rozlišoval: zpochybnění, popření, kritiku i výčítku. Otázku (kladenou se zájmem) iniciující argumentaci označuji jako výzvu k argumentaci.

V následujících oddílech se budu blíže věnovat některým z uvedených typů jednání provázejících argumentaci. Zaměřím se jednak na výzvová jednání, realizovaná zpravidla moderátorem, tj. na výzvy ke stanovisku, k argumentaci a k reakci, u nichž si budu všimnout mj. vybraných jazykových prostředků jejich realizace. Tato jednání iniciují vznik párových sekvencí, ve kterých fungují jako první člen, k předchozím replikám tedy nejsou vázána vztahem podmíněné relevance (srov. 6.1.1). Při jejich signalizaci jsou proto důležitější formální a obsahové prvky než předcházející interakční kontext a z toho důvodu je také možný jejich relativně samostatný popis bez analýzy sekvencí, v nichž figurují (k sekvenčnímu kontextu, jehož podrobnější analýza následuje v kap. 7, však v tomto popisu budu přihlížet). V návaznosti na výzvy ke stanovisku budou dále popsány různé typy stanovisek předkládaných v duelech. Ostatní typy jednání uvedené výše jsou reaktivního charakteru, jejich charakteristiky jsou tedy ve větší míře závislé na předcházejícím kontextu, věnuji se jim proto až v rámci popisu sekvencí, v nichž se tato jednání vyskytují.

4.1 Výzva k předložení stanoviska

Žánr televizního duelu je založen na interakci hostů zastávajících zpravidla odlišné postoje k určitému tématu, resp. k různým tématům. Nejčastěji jde o postoje evaluační (hodnotící).²⁶ Hosté mají např. odlišný názor na to, jak by měl být řešen určitý společenský/politický problém (stavba dálnice, schvalování státního rozpočtu, šetření kontroverzního zásahu policie apod.), odlišně hodnotí různé události, jednání vlastní nebo

²⁶ Grepl rozlišuje ve Skladbě češtiny (Grepl – Karlík, 1998, s. 487n.) postoje epistemické, evaluační, preferenční a emocionální. Hranice mezi evaluačními a preferenčními postoji je však tenká, protože preferenční postoje vždy obsahují také hodnocení preferovaného jevu a evaluační postoje zase často slouží k (nepřímému) vyjádření preference; podobně také emocionální postoje, mezi něž Grepl řadí pouze podiv a překvapení, zpravidla obsahují určité hodnocení. Pro potřeby této práce proto postačuje rozlišení postojů epistemických a evaluačních, přičemž do druhé skupiny jsou zahrnuty i postoje preferenční a emocionální.

třetích osob apod. Tyto rozdíly vyvolávají spornost jednotlivých stanovisek a umožňují rozvinutí názorového střetu. Vedení sporů a jejich „předvádění“ divákům u televizních obrazovek přitom tvoří podstatu televizního duelu. Evaluační postoje a výzvy k jejich prezentaci jsou proto díky svému polemickému potenciálu jedním ze základních stavebních kamenů tohoto žánru. Méně často jsou v debatách předmětem sporu postoje epistemické, v nichž mluvčí s různou mírou jistoty vyjadřuje své přesvědčení o platnosti obsahu výpovědi.

Hosté jsou k předložení stanovisek obvykle vyzýváni moderátorem. Výzva může být vyjádřena různými (jazykovými) prostředky – ať už otázkovou (tradičně „tázací“) větou, tj. větou s otázkovou syntaxí a/nebo intonací, resp. s tázacím výrazem, nebo větou postrádající formální prostředky otázky, přičemž interogativní funkce této výpovědi je identifikovatelná na základě interakčního kontextu či předpokládaných znalostí mluvčího a adresáta (podrobněji viz 6.2.1).

Následující příklady ilustrují různé formulace výzev k vyjádření evaluačního stanoviska. V ukázce (4) klade moderátor otázku nejprve oběma přítomným hostům, tj. poslankyním ODS a ČSSD, v závěru repliky pak jako první odpovídající určuje Alenu Čurdovou:

(4) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor

{411}

MV: jestli dovolíte, eem vzhledem k tomu že nejste odbornice na dopravu nebudu vás tlačit do nějakých jaksi dopravních infrastruktur a tak dále (.) podme se zbavit bavit spíš o tom, e jaký je váš názor na: přítomnost e ekologických, občanských hnutí, a ostatně i kohokoliv jiného u správního řízení, protože e správním ee řádem je mimo jiné upravováno vydávání stavebních povolení. m- měly by tam ee u takových vydávání stavebních povolení jako je například dálnice deosum ((míněno D8)) em být vůbec přítomny ekologické organizace nebo jiné občanské organizace, paní čurdová.

Moderátor se adresátek ptá na názor týkající se přítomnosti ekologických a občanských hnutí a jiných aktérů v procesu schvalování dopravních staveb (především dálnic). Již z první části výzvy „jaký je váš názor na: přítomnost ... u správního řízení“ je zřejmé, že se dotaz netýká epistemického postoje, tj. názoru poslankyň na to, zda se dané organizace správních řízení účastní, nebo neúčastní, ale zda se jich mají, nebo nemají účastnit, tj. jak oslovené poslankyně jejich (potenciální) účast ve správním řízení hodnotí. Tato pravděpodobná interpretace vyplývá jednak z formulace „jaký je váš názor na...“, která zpravidla vyjadřuje výzvu k hodnotícímu stanovisku (ačkoli vyloučená není ani interpretace

„návoru“ jako postoje epistemického, srov. např. otázku *Jaký je tvůj názor na UFO?*, tj. „myslíš, že existuje?“), jednak vyplývá ze znalosti tematizovaného problému jako kontroverzní otázky, která bývá častým předmětem diskusí a různých hodnocení. V závěru repliky pak moderátor výzvu konkretizuje prostřednictvím otázky, zda by se tyto organizace měly, či neměly správních řízení účastnit. V replice tak jsou užity hned dva typické jazykové prostředky výzvy k vyjádření evaluačního stanoviska: otázka na *názor* adresáta a otázka obsahující modální sloveso *mít*.

Následující příklad obsahuje moderátorovu otázku na hodnocení sporné cesty skupiny poslanců do KLDR:

(5) OTAZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; JZ = Jan Zahradil

{33}

JN: mají takovéto cesty do totalitních režimů smysl

{34}

JZ: z toho, co: bylo napsáno v médiích, ...

Stanovisko „X má/nemá smysl“ představuje postoj evaluační – přisouzením smyslu určitému jevu mluvčí zřetelně vyjadřuje jeho kladné hodnocení. Uvedená otázka po smyslu proto představuje výzvu k zaujetí evaluačního stanoviska.

Další příklady formulací sloužících k vyjádření výzev k hodnocení obsahují následující ukázky (6) a (7):

(6) OTAZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; JZ = Jan Zahradil

{131}

JZ: ... a mimochodem když dnes francouzi zamítnou evropskou ústavu v referendu tak podle mého názoru česká republika nemá absolutně žádný důvod aby se tímto dokumentem nadále zabývala ... ta ústava v momentě kdy ji francie nebo nějaký jiný stát zamítne tak prostě neplatí [čili zapomeňme na to]

{132}

JN: [takže opakování] takže opakování referenda ee ve francii nebo kdekoliv jinde pro vás není

{133}

JZ: [to je věc francie,]

{134}

JN: [přijatelná pozice.]

Moderátor JN žádá v r. 132 a 134 hosta JZ o potvrzení předpokládaného stanoviska –

nepřijatelnosti určité pozice –, které vyvozuje z jeho předchozí repliky. V př. (7) moderátor užívá spojení *být pro něco*:

(7) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MB = Martin Bursík

{142}

PŠ: pane bursíku vy byste byl pro to aby stát podpořil třeba takovou firmu o které [sme]

{143}

MB: [ne]

{144}

PŠ: mluvili

V uvedených ukázkách tedy výzvu k předložení evaluačního stanoviska vyjadřují tyto formulace: *jaký je váš názor na...; měl by...; má X smysl; je pro vás X přijatelná pozice; jste pro to aby...* Jedná se pochopitelně jen o příklady formulací, nikoli o výčet všech možných jazykových prostředků uplatňujících se v jednání daného typu. Tyto fráze navíc nejsou jedinými indikátory výzev k evaluačnímu stanovisku, významnou roli při jejich signalizaci hraje také celkový obsah daných výpovědí, interakční kontext (pozice v interakci), žánrové faktory aj. (srov. kap. 5).

Po hostově zhodnocení určitého jevu jej může moderátor vyzvat k upřesnění, ke konkretizaci tohoto stanoviska. Následující příklad navazuje na ukázkou (4) výše:

(8) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Alena Čurdová

{412}

AČ: ... a pokud my budeme pouštět do: těchto řízení tyto organizace ale chci říci ještě před tím než je rozhodnuto, tak si myslím že je všechno v pořádku. to znamená ((nádech)) tu diskusi vést v době kdy se tyto projekty připravují, kdy se o nich hovoří. ... tak já říkám jednoznačně ano, ((nádech)) jejich účast, ale pouze do určitého momentu.

{413}

MV: m:ohla byste ten (.) e pardon. já vás nechám <reagovat,> mohla byste ten moment více specifikovat?

Formulaci AČ „do určitého momentu“ moderátor vyhodnocuje jako příliš neurčitou, žádá proto mluvčí o upřesnění. (Výpověď přerušující tuto žádost „e pardon. já vás nechám <reagovat,>“ je adresována druhému hostu ve studiu.)

Přestože jsou v televizních duelech častější postoje evaluační (vzhledem k jejich

potenciálu podněcovat polemiku, viz výše), výjimkou v tomto žánru nejsou ani výzvy k předkládání epistemických postojů, tj. otázky po faktech, domněnkách, prognózách apod. Jestliže moderátor žádá hosta-politika o informace související s jeho vykonáváním úřadu – ptá se na výsledky jeho práce apod., potom tyto otázky slouží k získání podkladů pro možné divácké hodnocení politických schopností mluvčího. Viz následující příklad:

(9) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor

{168}

PŠ: e když mluvíme o automobilovém průmyslu a jeho podpoře ee vy ste v pátek jedl ee v:- vedl další jednání s: automobilkou hjundaj ((míněno Hyundai)) jak dopadly a j- j- jak kdy podle vás bude: známo konečné rozhodnutí jestli hjundaj ((míněno Hyundai)) přijde do české republiky nebo ne

Výzva k epistemickému stanovisku je adresována ministrovi průmyslu a obchodu Milanu Urbanovi; obsah politikovy odpovědi může posloužit k hodnocení jeho vyjednávacích schopností.

Podobně jako výzvy k evaluačním postojům také „epistemické otázky“ nemusejí být nijak formálně (intonačně ani syntakticky) signalizovány. Takové výpovědi by v jiném kontextu mohly sloužit např. jako tvrzení. Srov. následující příklad:

(10) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MB = Martin Bursík

{105}

PŠ: abych to abych to schrnul, to co se e naši diváci mají dozvědět určitě budou z uhlí platit větší daně, a budou platit nové spotřební daně z: plynu a elektřiny, jinými slovy energie bude už jenom dražší.

{106}

MB: ano a výnos který stát z těch energií získá, ten vrátí do ekonomiky...

Moderátor PŠ v r. 105 kategorizuje svou promluvu jako „shrnutí“ toho, co zaznělo v předchozím úseku rozhovoru, určené divákům. To, že se nejedná o pouhé shrnutí, ale zároveň o výzvu k jeho potvrzení/popření, tedy o epistemickou otázku, signalizuje moderátor jednak pohledem upřeným směrem k jednomu z hostů (MB), kterého tímto způsobem označuje jako mluvčího následující repliky, tedy jako prvního adresáta výzvy (moderátor směřuje svůj pohled k MB přibližně od slov „naši diváci“ a kromě několika krátkých odchylek od této orientace pohledu se na adresáta dívá až do konce své repliky). Ještě

důležitějším (jasnějším) signálem výzvové funkce je však fakt, že moderátor po tomto jednání repliku ukončuje – délka pauzy mezi r. 105 a 106 svědčí o absenci moderátorova záměru v replice pokračovat. V žánru televizních debat přitom platí, že moderátor ve svých replikách jednak určuje následujícího mluvčího (pokud je přítomno dva nebo více hostů), jednak stanovuje téma následující repliky a prostřednictvím prvního členu párové sekvence zpravidla také typ jednání, které má být v následující replice realizováno jako jeho druhý člen (obecně zpravidla odpověď na otázku, konkrétněji např. předložení stanoviska, argumentace, výzva k reakci apod.; srov. 6.2.1). Jestliže by tedy moderátor v r. 105 neměl v úmyslu vyzvat hosty k potvrzení svého „shrnutí“, musel by po něm pokračovat promluvou jiného typu a v závěru repliky specifikovat jiný typ požadované reakce (popř. celou interakci ukončit). V případě analyzované repliky byla ovšem promluva ukončena právě „shrnutím“. Takovéto jednání a struktura repliky hostům zřetelně signalizuje výzvu k potvrzení/odmítnutí předloženého (epistemického) stanoviska, resp. k vyjádření vlastního stanoviska k danému problému.

V předchozích příkladech byly výzvy k evaluačním a epistemickým postojům představeny jako dva odlišné typy. V některých promluvách se však otázky po hodnocení a po faktech kombinují:

(11) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; JD = Jaromír Drábek

{164}

PŠ: ... ještě jedna otázka ee na vás pane drábku (.) e sdílíte obavu: že český průmysl a české hospodářství začíná být příliš ee závislé na automobilovém průmyslu,

{165}

JD: tak samozřejmě určité riziko tady je pokud ee pokud e český export nebo česká e výroba tvorba hrubého domácího produktu je z výrazné ee části tlačena automobilovým průmyslem, ...

Otázka směřuje jednak k zaujetí epistemického postoje k obsahu výpovědi „české hospodářství začíná být příliš závislé na automobilovém průmyslu“, jednak k hodnocení tohoto faktu. Výzva k hodnocení je vyjádřena formulací *sdílíte obavu* a výrazem *příliš (závislé)* – oba jazykové prostředky vyjadřují záporné hodnocení obsahu výpovědi, které má adresát potvrdit, nebo odmítnout. V odpovědi by mluvčí mohl např. potvrdit věcný obsah výpovědi (tj. vysokou míru závislosti hospodářství na automobilovém průmyslu), ale zároveň odmítnout jeho záporné hodnocení nebo odmítnout platnost obsahu výpovědi, a tedy i možnost jeho hodnocení. Odpovídající JD připouští pouze „určité riziko“ dominantního postavení automobilového průmyslu, tj. částečně potvrzuje platnost obsahu otázky a výrazem

„riziko“ zároveň vyjadřuje souhlas s jeho záporným hodnocením.

4.2 Předložení stanoviska

V předcházejícím výkladu věnovaném výzvám k předložení stanoviska byl již popsán rozdíl mezi stanovisky evaluačními a epistemickými. V této části se omezím jen na jeden příklad každého z obou typů stanovisek v interakčním kontextu, další ukázky stanovisek pak budou uvedeny v kap. 7. K problému spornosti stanovisek, jejímu interakčnímu konstituování a důsledkům viz 7.1.

Zatímco výzvy ke stanovisku předkládá obvykle moderátor, stanoviska zpravidla vyjadřují hosté duelů. To, že jsou hosté k předložení stanovisek často vyzýváni, však neznamená, že svá stanoviska předkládají vždy až po moderátorově výzvě. Ve skutečnosti je množství stanovisek „nevyžádaných“, k tomu srov. 7.1.3, př. (56).

Následující úryvek obsahuje evaluační stanovisko, které reaguje na výzvu k tomuto stanovisku uvedenou v př. (4):

(12) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Alena Čurdová

{411}

MV: ... e jaký je váš názor na: přítomnost e ekologických, občanských hnutí, a ostatně i kohokoliv jiného u správního řízení, ... m- měly by tam ee u takových vydávání stavebních povolení jako je například dálnice deosum ((míněno D8)) em být vůbec přítomny ekologické organizace nebo jiné občanské organizace, paní čurdová.

{412}

AČ: ((nádech)) ee pane (.) e veselovský, já si myslím že ano. a sociální demokracie je strana, která ((nádech)) přistupuje nebo která chce aby se: jak občané tak ekologické iniciativy, nebo i jiné organizace, ((nádech)) v podstatě podílely na správě věcí veřejných. a: já bych tady chtěla říct pouze jednu věc. že se domnívám že vždy tam kde vedla cesta, ((nádech)) byl i život. a pokud my budeme pouštět do: těchto řízení tyto organizace ale chci říci ještě před tím než je rozhodnuto, tak si myslím že je všecko v pořádku. to znamená ((nádech)) tu diskusi vést v době kdy se tyto projekty připravují, kdy se o nich hovoří. protože ve chvíli kdy potom nevládní organizace obstruují, což se také někdy může stát, ((nádech)) tak potom to může být ke škodě jak té společnosti, to znamená jak těch občanů, tak i těch nevládních organizací. tak já říkám jednoznačně ano, ((nádech)) jejich účast, ale pouze do určitého momentu.

Mluvčí AČ předkládá v r. 412 požadované evaluační stanovisko – přitakáním „já si

myslim že ano“ vyjadřuje kladné hodnocení přítomnosti ekologických organizací ve správních řízeních. Zároveň své stanovisko podporuje odkazem k obecnějšímu stanovisku své strany: ČSSD „chce aby se: jak občané tak ekologické iniciativy, nebo i jiné organizace, ... podílely na správě věcí veřejných“. Takto formulovaným stanoviskem však mluvčí svou repliku neuzavírá a v další části ji určitým způsobem modifikuje.

Výpovědi „... se domnívám že vždy tam kde vedla cesta, ((nádech)) byl i život“ AČ vyjadřuje implicitní hodnotící stanovisko „stavět cesty je potřeba, je správné“ a zároveň uvádí argumentaci pro toto stanovisko, založenou na obecně sdílené typizaci pozitivního hodnocení pojmu „život“ a vytvoření (implicitní) kauzální souvislosti mezi přítomností „cesty“ a přítomností „života“; za zmínku stojí také užití kladně konotovaného výrazu *cesta* místo jeho hyponyma *dálnice*, popř. *silnice* (varianta „tam, kde vede dálnice, je i život“, by působila absurdně), ačkoli je v dané sekvenci řeč právě o dálnicích, nikoli o cestách obecně. Kladné hodnocení stavění cest není sice v přímém rozporu s předchozím kladným hodnocením aktivit ekologických organizací, připravuje však pole k následující úpravě tohoto hodnocení.

V dalším úseku repliky „a pokud’ my budeme pouštět ... je všecko v pořádku.“ AČ opakuje své kladné stanovisko z úvodu repliky k aktivitě ekologických organizací. Výpověď však oproti první verzi stanoviska obsahuje důležitou modifikaci – omezení jeho platnosti slovy „ale chci říci ještě před tím než je rozhodnuto“.²⁷ Toto omezení rozsahu kladného hodnocení mluvčí v navazujících výpovědích jednak specifikuje („to znamená ((nádech)) tu diskusi vést v době kdy...“), jednak pro ně argumentuje („protože ve chvíli kdy potom nevládní organizace obstruují, ... tak potom to může být ke škodě...“). V poslední výpovědi repliky AČ své stanovisko ještě opakuje včetně omezení rozsahu jeho platnosti („ale pouze do určitého momentu“). Následuje moderátorova výzva ke konkretizaci jedné části předloženého stanoviska, viz př. (8).

Uvedený příklad (12) ilustroval nepřímou, postupně rozvíjenou prezentaci hodnotícího stanoviska – od čistě kladného hodnocení podílení se občanských (tedy i ekologických) organizací na správě věcí veřejných k omezení kladného hodnocení jejich aktivit v případě dopravních staveb pouze na určitou fázi přípravy stavebních projektů.

Příkladem epistemického stanoviska – prostého sdělení faktu – je r. 169 v následující ukázce. Moderátorova výzva v r. 168 již byla uvedena v př. (9):

(13) PART57

²⁷ Srov. analogické omezení platnosti argumentu tzv. „podmínkami vynětí“ (*rebuttal*) v Toulminově modelu argumentace (Toulmin, 2003).

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MU = Milan Urban

{168}

PŠ: ... vy ste v pátek jedl ee v:- vedl další jednání s: automobilkou hjundaj ((míněno Hyundai)) jak dopadly a j- j- jak kdy podle vás bude: známo konečné rozhodnutí jestli hjundaj ((míněno Hyundai)) přijde do české republiky nebo ne

{169}

MU: já sem v pátek ee položil na stůl definitivní verzi ee českého návrhu, o kterém bude jednat předpokládám e do konce února ee vedení společnosti hjundaj ((míněno Hyundai))

MU odpovídá pouze na druhou část otázky („kdy bude známo ... konečné rozhodnutí ...“). Odpověď na tuto otázku není zcela přesná, mluvčí poskytuje informace, které k jejímu zodpovězení přispívají pouze částečně a ne zcela jednoznačně (není zřejmé, zda Hyundai na svém předpokládaném jednání do konce února uskuteční konečné rozhodnutí, na něž se moderátor ptal). Předložené epistemické stanovisko se tak jen částečně kryje se stanoviskem požadovaným.

V jedné promluvě se také může epistemické a evaluační stanovisko kombinovat, viz následující příklad:

(14) OTAZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; LZ = Lubomír Zaorálek

{6}

JN: ee pojďme k tomu co se děje dnes_ (.) francouzští voliči v referendu rozhodují o návrhu euroústavy zkusíte si pane předsedo tipnout jak rozhodnou?

{7}

LZ: (.) já věřím že (.) to (.) referendum nakonec dopadne dobře a že ústava (.) ratifikována nebo referendem potvrzena bude ale, bude to dramatické a výsledek (.) ten uvidíme brzo.

V r. 6 moderátor vyzývá hosta LZ k tipování výsledku francouzského referenda, tj. k předložení epistemického stanoviska týkajícího se budoucího děje. LZ na výzvu přistupuje a epistemické stanovisko, tj. svůj tip, předkládá: euroústava podle něj bude referendem potvrzena. Ještě předtím však mluvčí navíc, nad rámec svého interakčního závazku vůči moderátorovi (tj. povinnosti odpovědět na jeho otázku), vyjadřuje svou preferenci předpokládaného výsledku slovy „věřím že ... referendum ... dopadne dobře“, tj. očekávaný výsledek, který specifikuje v následující části repliky, kladně hodnotí.

4.3 Výzva k argumentaci

Jestliže je v rozhovoru prezentováno stanovisko, jež některý z ostatních účastníků interakce hodnotí jako sporné, může tento mluvčí vyzvat autora daného stanoviska k jeho podpoře argumentací. V televizním duelu předkládá výzvy k argumentaci zpravidla moderátor. Základním prostředkem této výzvy jsou otázky po důvodu, realizované např. otázkovou větou uvozenou *proč*, *z jakého důvodu*, *jak to že* apod.

Moderátor může vyzývat k argumentaci pro stanovisko, které zaznělo v předcházející replice:

(15) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík

{6}

TH: ... jestliže sem e proti terorismu, a to naprosto jasně sem že jo, tady v tom se schodujeme, to je něco ee ne:- neomluvitelného, tak to neznamená že nutně, přistupuji na tu loď, a že se identifikuji s těmi e s e e s těmi e redaktory. [já si myslím (.) ano]

{7}

MV: [pardon. proč máte problém] se identifikovat s těmi redaktory.

Moderátor MV přerušuje promluvu TH, reformuluje jeho stanovisko a činí jej plně explicitním. Zároveň prostřednictvím otázky po důvodu požaduje předložení argumentů pro danou pozici, již tímto způsobem kategorizuje jako spornou.

Sporné stanovisko, jehož zdůvodnění se vyžaduje, nemusí pocházet z probíhající interakce, ale může do ní být vneseno odjinud formou citace. V př. (16) vyzývá moderátor obě přítomné poslankyně, tj. KD (ODS) a AČ (ČSSD), k argumentaci pro vlastní stanovisko k rozpočtu, o němž se nedávno hlasovalo v Parlamentu. V obou případech mluvčí užívá analogicky formulované otázky uvozené výrazem *proč*:

(16) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; KD = Kateřina Dostálová

{20}

MV: pojďme si na úvod vyjasnit své vzájemné pozice:, e proč jste paní dostálová hlasovala proti rozpočtu. (.) jen [v krátkosti prosím.]

{21}

KD: ...

{22}

MV: podobně stručně nebo ještě lépe stručněji, paní poslankyně čurdová,

proč jste hlasovala pro rozpočet.

Sporná stanoviska obou poslankyň, tj. jak která z nich hlasovala o rozpočtu (hlasování představuje určitou formu vyjádření stanoviska), nejsou citována v podobě samostatných výpovědí, ale jsou obsažena v presupozicích obou výzev (r. 20 a 22).

Kromě otázky po důvodu může být výzva k argumentaci vyjádřena také explicitní formulací obsahující výraz *argumentovat*, *argument* apod., tato forma se však v analyzovaných duelech vyskytuje méně často. Viz př. (28) obsahující otázku „jakým způsobem budete argumentovat proti názoru...“. Ta kromě výzvy k argumentaci představuje také výzvu k reakci, příklad je proto zařazen do části věnované tomuto druhému typu výzev (4.4).

V předchozích příkladech (15) a (16) byla spornost stanoviska, která motivuje výzvu k argumentaci, způsobena především rozdílností postojů obou přítomných hostů: v duelu CHARLIE (př. 15) názorovým střetem TH a ET nad časopisem Charlie Hebdo (v ukázce neuvedeno), v SEDM83 (16) opačnými stanovisky KD a AČ k rozpočtu. K těmto střetům může docházet buď v probíhajícím rozhovoru, nebo může jít o dřívější kontroverze z jiných interakcí, jež v duelu svou otázkou aktualizuje moderátor.

V následujícím příkladu je naproti tomu výzva k argumentaci (r. 187) vyvolána sporem mezi hostem ZB a moderátorem VM:

(17) OTAZKY6

VM = Václav Moravec, moderátor; ZB = Zdeněk Bárta

{184}

ZB: e tady ee neni na co čekat, tady je e (.) já se domnívám že pan prezident ee směřuje jeho jednání že směřuje proti demokratickému řádu země a tak proto (..) ee dávám k dispozici ostatním kolegům žalobu. a, jesli se oni připojí nebo nepřipojí mají na to v podstatě dost času. ee ta e žaloba přestane být důvodná v okamžiku kdy ústavní soud bude doplněn.

{185}

VM: to znamená že de fakto ((míněno de facto)) opravdu zbytečná a:

{186}

ZB: =neni zbytečná.

{187}

VM: jak to že není zbytečná?

Moderátor v r. 185 zpochybňuje účelnost žaloby, kterou podal senátor ZB na prezidenta republiky. Tím opouští svou pozici neutralismu, protože předkládá stanovisko kritické k jednomu z hostů, aniž by jej formuloval jako tázací větu, jež by moderátora

uchránila před možnou výtkou prezentování vlastního postoje (Clayman – Heritage, 2002; srov. 6.2.1). (Je ovšem možné, že moderátor chtěl po této výpovědi položit jednoznačnou otázku a host mu v tom svým převzetím repliky zabránil.) ZB v následující replice tuto problematizaci odmítá a VM jej formou otázky uvozené *jak to že* vyzývá ke zdůvodnění tohoto odmítnutí, a tím nepřímo i k argumentaci pro svou žalobu na prezidenta republiky.

V předchozích příkladech byly výzvy k argumentaci formulovány otázkou po důvodech (uvozenou *proč, jak to že*) nebo explicitní výzvou obsahující sloveso *argumentovat*. Jinou podobu má žádost o zdůvodnění v př. (18). Mluvčí ET v něm reaguje na kritiku svého oponenta TH, která se týká časopisu Charlie Hebdo, konkrétně charakteru humoru tohoto periodika (tématem duelu je teroristický útok na redakci Charlie Hebdo a následné projevy sounáležitosti s časopisem):

(18) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; ET = Erika Tabery

{11}

ET: ... a: to že vyjadřuji (.) sounáležitost s tím časopisem, neznámá že vyjadřuji třeba sounáležitost s daným humorem. a: mně přijde že e tady trochu e vlastně jakoby se zaměňuje nebo i v tom vašem textu sem měl pocit že se trochu zaměňuje právě ta symbolika čistého vyjádření (.) e sounáležitosti, kdy se vůbec neřeší jesi ten e časopis byl dobrý nebo jesi se navíc dokonce ztotožňuji s jeho humorem. já se ztotožňuji e s jeho právem na ten humor. (.) to je pro mě [úplně podstatné]

{12}

MV: [má právo] právo na ten humor který je e (.) podme to zjednodušit. má právo na to tisknout karikatury nahého proroka mohameda i přesto že všichni dobře v té redakci věděli, teď neříkám svůj názor, (.) e že všichni dobře v redakci věděli že to je něco co se absolutně přičí veškerým vnitřním pravidlům islámu?

Moderátor v r. 12 reaguje na stanovisko ET „já se ztotožňuji e s jeho právem na ten humor.“ Ve své otázce „má právo ... na ten humor ...“ se tedy v doslovné rovině redundantně ptá na něco, co v Taberyho promluvě právě zaznělo, resp. co z ní jasně vyplývá. Z hlediska běžných norem kladení otázek (žádostí o informaci) tím porušuje pravidlo, podle něhož se má mluvčí ptát pouze na to, co sám neví, co např. během dosavadní interakce dosud nezaznělo. Skutečnost, že se moderátor dotazuje na něco známého, naznačuje, že vlastní funkcí otázky není žádost o informaci specifikovaná obsahem otázky, tj. zda časopis má, nebo nemá právo na daný typ humoru. Její skutečnou funkci specifikuje až další průběh repliky.

V navazujících úsecích r. 12 je otázka určitým způsobem modifikována a rozšířena. Moderátor po nedokončené vztažné větě („který je“), hezitacním zvuku a krátké pauze

signalizuje výpovědí „podme to zjednodušit“, že bude následovat oprava předchozí výpovědi. Poté reformuluje (konkretizuje) původní otázku do podoby „má právo na to tisknout karikatury nahého proroka mohameda“. Jedná se o opravu vlastní výpovědi iniciovanou mluvčím (*self-initiated self-repair*, viz Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977; srov. 7.2). Otázka je poté rozšířena o přípustkovou větu, která obsahuje námitku proti právu časopisu na daný humor, založenou na rozporu mezi tímto humorem a pravidly islámu. Tento úsek repliky obsahuje vsuvku „teď neříkám svůj názor“, přičemž není zcela zřejmé, k jaké části repliky se vsuvka vztahuje, tj. co přesně moderátor kategorizuje jako nikoli svůj názor. Nepochybně však má tato výpověď deklarovat moderátorův neutralismus prostřednictvím změny účastnické role (*footing*, viz Goffman, 1981; srov. př. 43), tzn. jejím účelem je distancovat se od prezentovaného postoje a vyhnout se případné výtce zaujímání vlastní pozice v tematizovaném sporu.

Replika tedy obsahuje zřetelné prvky zpochybnění stanoviska ET: exemplifikaci sporného humoru časopisu karikaturou nahého proroka Mohameda, zejména však argumentaci proti tomuto humoru tvrzením o jeho přičení se pravidlům islámu. V tomto kontextu získává moderátorova otázka „má právo právo na ten humor“ rysy výzvy k argumentaci, přestože tato její funkce není explicitně vyjádřena. Vzhledem k problematizačnímu charakteru repliky a nerelevantnosti doslovného znění otázky je zřejmé, že výzva nesměřuje k vyjádření stanoviska nebo k jeho potvrzení, ale k hájení stanoviska, jehož spornost je v replice konstituována, prostřednictvím argumentů.

Podobně jako v př. (18) není ani v následující ukázce výzva k argumentaci vyjádřena žádným z běžných jazykových prostředků (viz výše):

(19) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor

{102}

MV: ... jestli dovolíte, vy jste mi trochu nahrála paní poslankyně na otázku ohledně konsolidovanosti sociálně demokratického poslaneckého klubu. přece jenom (.) ee události minulých řekněme dvou dnů, kdy e předseda vašeho klubu pan i:bl (.) e nejdřív snad společně s dopisem ohlásil svoji rezignaci, pokud se nepletu tak teď jí e tak neohlásil úplně ale podmínil ji určitými změnami, je ten klub konzolidovaný, nebo není.

Moderátor v replice uvádí informace, které mohou zpochybňovat konsolidovanost poslaneckého klubu ČSSD, a poté klade otázku po jeho konsolidovanosti poslankyni za tuto stranu AČ. Replika navazuje na dřívější narážku druhého hosta duelu KD na údajnou

nekonsolidovanost uvedeného klubu (r. 67); AČ na tuto problematizaci stručně polemicky reagovala v r. 72. Moderátor odkazuje k replice KD v úvodní části slovy „vy jste mi trochu nahrála paní poslankyně na otázku...“.

Moderátorova otázka nepředstavuje pouze výzvu k předložení stanoviska, protože pozice adresátky je nasnadě: odpověď AČ bude s vysokou pravděpodobností kladná, jelikož přiznat nekonsolidovanost svého poslaneckého klubu by ohrožovalo její tvář (mluvčí tento předpoklad v následující replice potvrzuje slovy „samozřejmě že je konzolidován?“). Výpověď má především platnost implicitní výzvy k argumentaci pro toto předpokládané stanovisko, protože zpochybněním konsolidovanosti klubu je předem konstituována spornost této pozice.

K argumentaci v televizních duelech zpravidla vyzývá moderátor, jak ilustrovaly předchozí příklady. Ojedinelé však nejsou ani žádosti o argumenty, které jeden hostů adresuje svému přítomnému oponentovi. V následujícím příkladu taková výzva zazní během sporu MU (ministra průmyslu) a MB (předsedy neparlamentní Strany zelených) o to, zda má vláda ovlivňovat společnost ČEZ při stanovování cen elektřiny.

(20) PART57

MB = Martin Bursík; MU = Milan Urban

{65}

MU: ... (.) e (.) vláda nemůže akciové společnosti nařizovat kolik má stát cena elektrické energie to bychom se vraceli někdy do minulého století. to prostě nejde, pravidla trhu to neumožňují pokud bychom se o to pokoušeli, antimonopolní úřad by nám to jistě nedovolil byl by to velký problém to znamená to k čemu nabádáte tak sám dobře víte že to udělat nelze. i s ohledem na minoritní akcionáře čili e vliv ministra průmyslu na to kolik bude stát kilowata v české republice je nulový, to určuje skutečně trh a stanoví to e [nezávislý]

{66}

MB: [tak proč ten čez ((míněno ČEZ))]

{67}

MU: regulační úřad

{68}

MB: tak proč ten čez ((míněno ČEZ)) neprivatizujete teda když na něj nemáte vliv

V r. 65 MU odmítá ovlivňování cen elektřiny ČEZu vládou. Na toto stanovisko reaguje MB v r. 66 a 68 otázkou „tak proč ten čez neprivatizujete teda...“. Tuto výpověď lze interpretovat jednak jako vyjádření implicitního stanoviska „vláda by ČEZ měla privatizovat“. Pro ně MB následně argumentuje slovy „když na něj nemáte vliv“. Tato argumentace

využívá oponentova (MU) implicitního stanoviska „vláda na ČEZ nemá vliv“. MB tak obrací promluvu MU proti němu samotnému tím, že z ní argumentačně vyvozuje stanovisko, s nímž oponent pravděpodobně nebude souhlasit. Zároveň Bursíkova výpověď slouží jako explicitní výzva k argumentaci pro opačné stanovisko, jež mluví u svého oponenta předpokládá, tj. „vláda by ČEZ neměla privatizovat“.

Přestože byla argumentace definována jako pokus mluvího přesvědčit komunikačního partnera o svém problematizovaném stanovisku, neznamena to, že výzva k argumentaci je vždy motivována snahou mluvího umožnit komunikačnímu partnerovi přesvědčit jej o správnosti určitého stanoviska. V případě výzev adresovaných jedním z hostů duelu svému oponentovi lze spíše předpokládat, že taková výzva slouží ke konfrontaci oponenta, k odhalení jeho případné „argumentační nouze“, která by ohrožovala jeho tvář. V př. (20) MB vyzývající svého politického protivníka k argumentaci pravděpodobně nechce (nepřipouští možnost) být přesvědčen o správnosti neprivatizování ČEZu, ale spíše zamýšlí svého politického soupeře usvědčit z rozpornosti jeho různých stanovisek (tj. absence vlivu na ČEZ vs. jeho neprivatizování). Mluví výzvy k argumentaci v kompetitivní interakci typu televizního duelu tedy nemusí být motivován snahou slyšet co nejpádnější argumenty pro sporné stanovisko, o němž není přesvědčen, ale může chtít v první řadě přistihnout komunikačního partnera v situaci, kdy své stanovisko není s to přesvědčivě hájit. Výzva k argumentaci pro určité stanovisko tak v konečném důsledku může sloužit k podpoře opačného stanoviska zastávaného mluvčím.

Následující příklad pocházející ze sporu o euroústavu obsahuje rovněž výzvu k argumentaci, kterou adresuje jeden z hostů duelu (LZ, ČSSD, pro euroústavu), svému oponentovi (JZ, ODS, proti euroústavě). Výzva k argumentaci je v tomto případě spojena s kritikou dosavadních argumentů protistrany:

(21) OTÁZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; JZ = Jan Zahradil; LZ = Lubomír Zaorálek

{119}

LZ: (.) no (.) e jestli mi dovolíte já bych přece jenom eště teď zareagoval na to ono je to charakteristické že vlastně jak představitelé ódees ((míněno ODS)) ani pan topolánek ani pan zahradil nedokáží odpovědět na tu otázku proč jsou proti, nebo proč chtějí říct ne proč říkají ne ee když řekne pan poslanec e pan topolánek když řekne že to je samozřejmě šit ((míněno shit)) tak to je něco co nám vůbec nesděljuje žádný konkrétní argument proč něco v evropské ústavní smlouvě je proti zájmu české republiky. co je tady proti životn- řekneme-li život ob- občanů běžných (.) je možné uvést něco co je tady proti jejich zájmům co způsobí že se zhorší

jejich běžný život? jako není to tak že já bych naopak daleko snadněji jmenoval ty argumenty proč vyplatí se hlasovat, protože ta ústava je vlastně ochrana zájmu občanů to je vlastně větší přehlednost toho jak se bude v Evropě rozhodovat. ale já bych strašně rád slyšel kdyby ódéés ((miněno ODS)) místo toho co řekl pan Zahradil dyž to uvedl takovým tím velice mlhavým že to je proti výzvam dvacátého prvního století, nebo kdy (by) pan Topolánek překročil teda ten ee ten horizont těch hrubých slov a skutečně řekli, kde je evropská ústavní smlouva proti (.) z- českým proti zájmům českých opráčů- českých občanů proti zájmům tohoto státu. kdyby to dokázali přesně sdělit. [já si myslím že problém je v tom (.) že ódéés ((miněno ODS)) je pořád skutečně ()]

{120}

JN: [pane poslanče pardon pane poslanče řekněte tedy: v jedné věci v čem je to v čem je to tedy proti zájmům.]

{121}

JZ: =chcete li po mně jednu jedinou věc já ji řeknu ...

LZ v r. 119 jednak kategorizuje argumentaci ODS (konkrétně Mirka Topolánka a Jana Zahradila, který je druhým hostem probíhajícího duelu) proti euroústavě jako nepřesvědčivou, nekonkrétní, mlhavou, deficitní (protože neobsahuje zdůvodnění, proč je ústava proti zájmu české republiky a proti zájmům běžných občanů); jednak kladně hodnotí svou vlastní argumentaci a implicitně ji kategorizuje jako přesvědčivou („jako není to tak že já bych naopak daleko snadněji jmenoval ty argumenty proč vyplatí se hlasovat...“). Vedle toho LZ explicitně vyzývá protistranu k argumentaci, jejíž obsah poměrně úzce vymezuje: „co je tady proti ... život ob- občanů běžných (.) je možné uvést něco co je tady proti jejich zájmům co způsobí že se zhorší jejich běžný život?“; „já bych strašně rád slyšel kdyby ódéés ... skutečně řekli, kde je evropská ústavní smlouva proti (.) z- českým proti zájmům českých opráčů- českých občanů proti zájmům tohoto státu. kdyby to dokázali přesně sdělit“.

Podobně jako u předchozího příkladu (20) lze samozřejmě pochybovat o upřímnosti Zaorálkovy výzvy, formulované poměrně emfaticky („já bych strašně rád slyšel kdyby ódéés...“). Jeho skutečným cílem je zřejmě ukázat, že takové důvody, které výzva specifikuje, neexistují a JZ je proto nemůže uvést. Otázky adresované oponentovi mají pravděpodobně řečnický charakter a plní spíše funkci tvrzení než žádosti o informaci.

To naznačuje i pokračování repliky po výzvě k argumentaci. LZ nenechává JZ na výzvu reagovat, ale pokračuje v promluvě slovy „já si myslím že problém je v tom (.) že ódéés ((miněno ODS)) je pořád skutečně ()“, která projektují návrat ke kritice protistrany (jejího postoje a/nebo argumentace). Tuto Zaorálkovu výpověď však přerušuje moderátor (r. 120) svým převzetím jeho otázky formálně adresované oponentovi a jejím přehodnocením na faktickou výzvu k argumentaci adresovanou JZ. Ten poté na otázku v následující replice odpovídá a předkládá požadovanou argumentaci.

4.4 Výzva k reakci na promluvu komunikačního partnera

Výzva k reakci na předchozí repliku komunikačního partnera představuje typ jednání zahrnující ty výzvy k předložení stanoviska, resp. k argumentaci, realizované moderátorem, které v duelu navazují na repliku jednoho z hostů a vyzývají druhého hosta k zaujetí vlastního stanoviska ke stejnému problému nebo požadující argumentaci, která by se vyrovnala s problematizací obsaženou v předchozí replice. Na rozdíl od výzev ke stanovisku, vymezujících vždy předmět požadovaného stanoviska (viz příklady (4)–(11)), mohou být výzvy k reakci obsahově nekonkrétní, mluvčí v nich proto nemusí ani specifikovat, zda má adresát předložit stanovisko, nebo (proti)argumentaci. Viz následující příklady:

(22) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor

{64}

PŠ: =pane ministře prosím o krátkou reakci abychom se e vrátili [k té otázce kterou sem položil]

Uvedená výzva adresovaná ministru průmyslu a obchodu (MU) navazuje na repliky MB, předsedy nevládní Strany zelených, v nichž kritizuje zdražení elektřiny společností ČEZ jako neoprávněné a implicitně vyčítá vládě, že nedostatečně chrání spotřebitele. Moderátor umožňuje MU, aby na výtky reagoval a hájil svou pozici.

Podobně je formulována také výzva k reakci v př. (23), který navazuje na př. (21):

(23) OTÁZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; JZ = Jan Zahradil; LZ = Lubomír Zaorálek

{121}

JZ: =chcete li po mně jednu jedinou věc já ji řeknu, evropská ústava, zhoršuje postavení české republiky při hlasování v evropské radě oproti stávajícímu stavu tím že nám ubírá zhruba třetinu naší hlasovací váhy. ... ale pro mě je nejdůležitějším argumentem to, že evropská ústava je <podle mě> prostě omyl, je to věc která: se domnívá že lze pokračovat v tom federalistickém tahu ... a já sem přesvědčen že to je model evropské integrace (.) který je prostě neudržitelný. [někteří jiní si myslí něco opačného.]

{122}

JN: [pane předsedo pane předsedo chcete jenom] krátce krátce zareagovat

{123}

LZ: tak samozřejmě...

V r. 121 argumentuje JZ proti euroústavě, jejímž zastáncem je druhý host debaty LZ. V následující replice umožňuje moderátor mluvčímu LZ reagovat na argumenty jeho oponenta (výzvu formuluje jako nabídku). R. 121 je z hlediska tématu a jazykového jednání poměrně homogenní – převažuje v ní argumentace pro jedno stanovisko, moderátor proto nemusí specifikovat, na které jednání má LZ konkrétně reagovat: je zřejmé, že se má vyrovnat právě se Zahradilovou argumentací, resp. s některou její částí, již si sám zvolí.

Jak ilustrují př. (22) a (23), typickým jazykovým prostředkem výzev k reakci je explicitní formulace obsahující metajazykový výraz *reakce* nebo *(za)reagovat* (např. *prosím o reakci, chcete (za)reagovat, vaše reakce* apod.); tyto výrazy však v daném typu výzev nejsou obligatorní, jak ukazují následující příklady. Srov. výzvy k argumentaci v předchozí části, v nichž jsou naopak analogické výrazy *argument, argumentovat* poměrně řídké a jejichž typickým vyjadřovacím prostředkem je otázka po důvodu (uvozená *proč* apod.).

Zatímco předchozí výzvy k reakci nespécifikovaly přesně, na kterou část repliky má adresát reagovat, následující výzva je v tomto ohledu konkrétnější. Tématem sekvence jsou rostoucí ceny energií:

(24) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MU = Milan Urban

{41}

PŠ: ... ee má vláda nějakou páku na to aby ty ceny ovlivnila aby nerostly tak rychle,

{42}

MU: v podstatě žádnou. protože e cena plynu je e určována mimo území české republiky, a e vláda na to nemá absolutně žádný vliv: ... cena plynu se odvíjí od ceny ropy, ... co se týká elektrické energie, tak e vláda také nemůže určovat: ee jak- e jaká bude cena za e kilowatu, to určuje e nezávislý energetický regulační úřad v české republice, a e snad bych k tomu mohl říci, já z toho samozřejmě radost nemám ale moh bych mohl bych k tomu říci že, cena elektrické energie v české republice, je i přesto e nejnížší z pohledu porovnání s okolními zeměmi. ...

{43}

PŠ: =()

{44}

MU: a ee e já si myslím že ((polknutí)) ee v tomto, e z tohoto není možné e vinit vládu e české republiky ... e my tady musíme plnit e pravidla evropské unie, e elektrická energie s- ee se vypočítává a její cena ... na území celé evropské unie ... ale důležité je že (.) v české republice, i přes ty nárůsty, je elektrická energie, její cena mnohem nižší než ve všech okolních zemích.

{45}

PŠ: pane předsedo vy s tím souhlasíte, s tím že vláda by neměla nebo nemůže dělat nic s tím že: narůstá cena energií tak rychle jak narůstá,

Na moderátorovu otázku (výzvu ke stanovisku) z r. 41 odpovídá MU v navazujících replikách (42 a 44). Kromě předložení požadovaného stanoviska („vláda na ceny energií v podstatě nemá žádný vliv“) v nich MU pro své stanovisko poměrně obšírně argumentuje. Vedle toho však také překračuje úzký rámec agendy vymezený moderátorovou otázkou a věnuje se i souvisejícímu problému – ceně elektrické energie ve srovnání s okolními zeměmi. Tvzení o (stále ještě) relativně nízké ceně elektřiny v Česku má sloužit ke zmírnění negativního hodnocení jejího nárůstu. Za tento nárůst totiž může být ministr průmyslu činěn spoluzodpovědným (byť v předchozích částech obou replik tuto odpovědnost odmítá) a v tom případě by se negativní hodnocení přenášelo i na jeho osobu. Proto je v zájmu mluvčího argumentovat proti zápornému hodnocení cen elektřiny.

Různorodost těchto jednání má za následek, že jsou Urbanovy repliky méně přehledné než např. r. 121 v předchozím příkladu (23). Když potom moderátor v r. 45 vyzývá druhého hosta (MB) k reakci na Urbanovo stanovisko z úvodu r. 42 (konkrétně k vyjádření vlastního postoje k oponentovu stanovisku), musí (na rozdíl od předchozích dvou příkladů) jasně specifikovat, na kterou část oponentových replik má MB reagovat.

Jak už ilustrovaly př. (22) a (23), moderátorská výzva k reakci často následuje po replice, v níž jeden z hostů kritizuje svého oponenta nebo uvádí stanovisko/argumentaci, s níž druhý host pravděpodobně nesouhlasí. Výzva k reakci v těchto případech umožňuje adresátovi bránit se před oponentovou problematizací. Žádost o reakci je proto důležitým nástrojem, s nímž moderátoři pracují na vyváženosti diskusního pořadu a udržují svou pozici neutralismu (Clayman – Heritage, 2002). K tomu srov. následující příklad:

(25) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MB = Martin Bursík

{46}

MB: ... pokud jde o tu regulovanou cenu, tak energetický regulační úřad, výměrem z listopadu minulého roku, řekl že ta cena stoupne o osm celých devět procent, vy ste k tomu také váš tiskový mluvčí dávali tiskovou zprávou, mě to překvapilo že (.) ste takový tiskový mluvčí toho čezu ((míněno ČEZu)) protože po pravdě řečeno v tomhle [jako e jako e e]

{47}

PŠ: [vy ste tiskový mluvčí čezu? ((míněno ČEZu))]

{48}

MB: tak říkajíc co je vám do toho? ((nádech)) ale e budiž jo...

Mluvčí MB vyčítá svému oponentovi MU v r. 46 zveřejnění tiskové zprávy týkající se rostoucí ceny energií. Poté co jej přirovnal k tiskovému mluvčímu ČEZu, přerušuje moderátor

jeho repliku a vyzývá MU k reakci na tuto kritiku. Výpověď má podobu výzvy ke stanovisku – moderátor Bursíkovo tvrzení „ste ... tiskový mluvčí ... čezu“ jednoduše převádí do otázkové formy. Adresátovo stanovisko (tj. zápornou odpověď) lze ovšem snadno předvídat, smyslem výzvy je proto především umožnit adresátovi hájit se před kritikou pomocí argumentů. MB však oponenta nepouští ke slovu a pokračuje ve své replice.

V některých případech je kritičnost předchozí repliky motivující výzvu k reakci zdůrazněna moderátorovou metajazykovou kategorizací daného jednání. Moderátor může tímto způsobem stimulovat polemičnost duelu (Clayman – Heritage, 2002, s. 304; srov. 6.2.2). Viz výrazy *výhrada* a *výtky* v následujících příkladech:

(26) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor

{52}

PŠ: [pane ministře co] řeknete na tuhleto výhradu, že že to zdražení je daleko větší...

(27) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor

{117}

PŠ: tak e pane ministře, ta ty výtky byly (..) e zcela jasné, e proč ministerstvo: nebo česká vláda se zaměřuje při pobídkách hlavně na velké firmy, ee kterým poskytuje různé výhody počínaje daňovými prázdninami a konče výstavbou dálnice

Také příklad (28) obsahuje výzvu k reakci, která navazuje na kritiku vznesenou jedním z hostů (MT, r. 241) na adresu oponenta (JP). Příklad pochází ze sporu o policejní zásah proti účastníkům technoparty CzechTek v r. 2005, moderátorova r. 270 je adresována tehdejšímu premiérovi Jiřímu Paroubkovi:

(28) SEDM84

MV = Martin Veselovský, moderátor; MT = Mirek Topolánek

{241}

MT: ... první politické vyjádření udělal pan předseda paroubek ještě předtím, než k tomu zásahu došlo. to znamená to že jste se vlomil do pravomoci policie, vyzval k razantnímu zásahu, a tak dál, bez toho že byste znal úplně konkrétní situaci...

...

{270}

MV: [bylo] tady vzneseno jedno obvinění které já podpořím zcela konkrétní věci aby vy jste se mohl bránit. poprosím režii o grafickou ukázkou. zároveň

budu citovat českou tiskovou kancelář z pátku devětadvacátého, já jsem panu ministrovi vnitra řekl, aby postupoval v tomto směru co nejrázněji pokud si tam budou lehat dál na dálnici mají je naložit do autobusu a poslat je na hranice a dostat je z republiky. to jste řekl vy v pátek devětadvacátého v podstatě když technopa:rty začínala pro čtěká. ((miněno ČTK)) jakým způsobem budete argumentovat proti názoru že jste ovlivňoval to, jak policie bude zasahovat?

Tato sekvence je zajímavá z více důvodů. Jednak je to vzdálenost téměř 30 replik mezi Topolánkovou replikou a následnou moderátorovou výzvou k reakci na toto jednání. Mezi r. 241 a 270 zaznělo několik replik MT, v nichž mluvčí předkládal další stanoviska kritická vůči Paroubkovi. Ze samotné moderátorovy výpovědi „bylo tady vzneseno jedno obvinění“ uvozující r. 270 tedy není zřejmé, ke které z předchozích replik a ke kterému argumentu tato výpověď odkazuje, přičemž moderátor toto místo explicitně nespecifikuje ani v dalším pokračování repliky. Informace, k čemu se replika vztahuje, vyplývá až z následné citace Paroubkových slov a z vlastní výzvy v závěru repliky na základě obsahové souvislosti mezi těmito výpověďmi a Topolánkovou kritikou z r. 241.

Pozoruhodná je také míra rozpracování původní Topolánkovy kritiky v moderátorově promluvě: MV na rozdíl od MT doslova cituje Paroubkův sporný výrok (podle citace ČTK), a tuto elaboraci zdůvodňuje slovy adresovanými JP: „aby vy jste se mohl bránit“; tím také explicitně deklaruje funkci výzvy k reakci jako umožnění napadenému mluvčímu bránit se před kritikou.

V rámci vlastní otázky pak moderátor uvádí obvinění „že jste ovlivňoval to, jak policie bude zasahovat“. Tento „názor“ nepřisuzuje přímo Topolánkovi ani jinému aktérovi, formulace proto umožňuje interpretaci, že MT není jediným zastáncem daného postoje. Jediným (implicitním) odkazem k Topolánkově r. 241 proto zůstává úvodní věta „bylo tady vzneseno ... obvinění“ (jiný host, který by „tady“ obvinění mohl vznést, ve studiu není) v kombinaci s následující specifikací obsahu obvinění. Ve srovnání s Topolánkovou výpovědí zmírňuje moderátorova reformulace kritičnost obvinění tím, že odstraňuje jeho expresivitu: MT: „že jste se vlomil do pravomoci policie“; MV: „že jste ovlivňoval to, jak policie bude zasahovat“.

Na moderátorově replice je zajímavá také jazyková forma vlastní výzvy k reakci. Jak bylo uvedeno výše, tento typ jednání zahrnuje výzvy ke stanovisku a výzvy k argumentaci, které reagují na konkrétní jednání komunikačního partnera. V případě otázky z r. 270, formulované „jakým způsobem budete argumentovat proti názoru...“, jde tedy o výzvu k reakci-argumentaci: moderátor projektuje (Srov. Auer, 2005.) Paroubkovo odmítnutí kritiky

a obhajobu v následující replice a pro tuto projektovanou problematizaci požaduje předložení argumentů.

Nereaktivní výzvy k argumentaci (tj. ty, které nereagují na repliku druhého hosta) však zpravidla nemají podobu explicitní formulace obsahující výraz *argumentovat*, *argument*, ale jsou vyjádřeny otázkami po důvodu uvozené *proč*, *z jakého důvodu* apod. Ve zkoumaných duelech jsem nenašel žádný příklad nereaktivních výzev k argumentaci obsahujících výraz *argument-* a pouze dva doklady reaktivních výzev k argumentaci obsahujících uvedené výrazy – jedním z nich je (28).

V předchozích oddílech byly charakterizovány čtyři typy jazykových jednání tvořících (předcházejí) kontext argumentace v televizním duelu – jednak tři typy otázek: výzvy ke stanovisku, k argumentaci a k reakci, jednak byly v návaznosti na výzvu ke stanovisku uvedeny také příklady evaluačních a epistemických stanovisek v replikách hostů duelu. Popis tří typů výzev zahrnoval některé typické jazykové prostředky sloužící k jejich realizaci, důležitý je však poznatek, že daná jednání lze realizovat i bez této formální signalizace. V takovém případě mají rozhodující podíl na jejich identifikovatelnosti jiné faktory, zejména interakční kontext.

V následující kapitole se podrobněji zaměřím na proces signalizování jazykového jednání v mluvené interakci, a to na příkladě jednání, jež představuje hlavní téma této práce, tj. argumentace.

5. Signalizování argumentace v mluvené interakci²⁸

Tato kapitola se zabývá otázkou, jakým způsobem je v mluvené jazykové interakci signalizována argumentace, tj. jakými prostředky dává mluvčí posluchači v rozhovoru najevo, že promluva má argumentační funkci. Pro signalizaci jazykového jednání se v konverzační analýze (KA) ustálil pojem *action formation* (utváření jednání), tj. formování a produkování replik takovým způsobem, aby byly rozeznatelné jako jazykové jednání určitého druhu (Levinson, 2013; Heritage, 2012; Schegloff, 2007). Jak ovšem uvádí Heritage (2012, s. 3), *action formation* nepatří k tématům, jimž by v KA byla věnována dostatečná pozornost. Při analýze konkrétního typu jednání v jazykové interakci je proto třeba zkoumat mimo jiné prostředky, jimiž mluvčí posluchači sděluje, jaký má jeho výpověď smysl, a tím přispívat k obecné teorii utváření jednání. Proces činění jazykového jednání rozeznatelným zde v návaznost na Greplův termín indikace/signalizace komunikačních funkcí (Grepl – Karlík, 1998) označují jako signalizaci jednání.

Indikátory jazykového jednání umožňují posluchači rozeznat konkrétní typ jednání, z recepčního hlediska tedy prostředky signalizace představují faktory identifikace jazykového jednání. Hlavním cílem této kapitoly je zjistit, jaké faktory se v televizním duelu podílejí na identifikaci argumentů a jak významnou roli jednotlivé faktory v tomto procesu hrají.

5.1 Faktory identifikace argumentace

Levinson (2013, s. 104) uvádí jako dva nejdůležitější faktory identifikace, resp. atribuce²⁹ jednání jazykové prostředky výstavby repliky (*turn design*) a pozici repliky v interakci (*turn location*). Který z těchto faktorů hraje při signalizaci jednání významnější roli? V souvislosti s touto otázkou zmiňuje Levinson (s. 117) spor psycholingvistů o to, zda při identifikaci jazykového znaku převažuje role kódovaného signálu („recepce zdola“, *bottom up*), nebo kontextuálního (např. sekvenčního) očekávání („recepce shora“, *top-down*). Podobně nejsou analytici jazykových interakcí zajedno v tom, zda je při identifikaci jazykového jednání dominantní role jazykové formy, nebo sledování sekvenčního kontextu.

²⁸ Kapitola je přepracovanou verzí článku Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci (Kopecký, 2016).

²⁹ Jako recepční pandán pojmu *action formation* používá Levinson (2013) termín *action ascription*, který zde překládám jako atribuce jednání.

Dílčím cílem této kapitoly je proto hledání odpovědi na otázku, který z uvedených dvou faktorů převažuje v případě signalizace argumentace. Výsledek tohoto zkoumání pak může posloužit i jako příspěvek k poznání obecné hierarchie faktorů podílejících se na identifikaci jazykového jednání.

Z dalších faktorů atribuce jednání jmenuje Levinson (2013, s. 104, 127) obsah repliky, projekt mluvčího uskutečňovaný v předchozích a v aktuální replice,³⁰ širší institucionální rámec a z něj vyplývající sociální role připisované účastníkům interakce aj.

V této kapitole nejprve stručně zmíním faktor institucionálního rámce televizního duelu a poté se zaměřím na uvedené dva hlavní faktory signalizace, tj. na jazykovou formu argumentace (včetně lexikálních prostředků) a na její pozici v interakci. Dále se budu věnovat obsahové signalizaci, která v argumentaci pravděpodobně hraje významnou roli. Jelikož je problém signalizování argumentace značně komplexní a málo prozkoumaný, obsahuje tato kapitola pouze předběžné poznámky k danému tématu a výsledky dílčí analýzy.

5.1.1 Institucionální rámec

Z interakčního hlediska je nejpodstatnějším rysem zkoumaného žánru řízení duelu moderátorem, zastupujícím v interakci diváky, který má pravomoc klást otázky, na něž mají hosté odpovídat. Profesionální kodex zavazuje moderátora k nestrannosti, resp. k tzv. neutralismu (Clayman – Heritage, 2002, s. 120; srov. kap. 6).

Z tohoto rozdělení rolí vyplývá, že prezentace stanovisek a argumentace pro ně je hlavním úkolem hostů duelu. Vzhledem k časté kontroverznosti probíraných témat a snaze hostů přesvědčit diváky o své pozici je argumentování běžnou součástí jejich replik. V televizním duelu však mohou argumentovat také moderátoři. Činí tak např. tehdy, když zdůvodňují relevanci konkrétního dotazu, ale ojedinelá není ani argumentace pro stanovisko implicitně obsažené v otázce. Specifikům moderátorské argumentace se v této práci podrobněji nevěnuji, v příkladech jsou proto uvedeny jen argumentace hostů.

Institucionální (žánrový) faktor signalizace má tedy vliv jednak na zvýšenou frekvenci argumentů v televizním duelu, jednak na to, v jakých kontextech se argumentace v případě různých typů účastníků vyskytuje. Institucionální povaha televizního duelu tak působí v těsné

³⁰ Termínem *projekt* se rozumí „plán jednání“, tj. takový průběh jednání, o němž usiluje alespoň jeden mluvčí a který může být v určité fázi rozhovoru retrospektivně rozeznatelný a prospektivně projektovatelný (Levinson, 2013, s. 122).

provázanosti s jinými faktory, zejména s interakční pozicí argumentace (viz níže).

5.1.2 Jazyková forma

a) Většina argumentací má větný charakter – je tvořena větou, tj. klauzí (popř. jejím fragmentem), souvětím nebo textovým spojením vět (srov. Grepl – Karlík, 1998, s. 359). To platí pro většinu argumentů ve zkoumaných mediálních interakcích, ale významné zastoupení argumentací s větnou strukturou lze předpokládat i v méně oficiálních rozhovorech, např. v každodenních interakcích.

Identifikace větných celků v mluveném projevu je pochopitelně komplikovanější než v psaném textu, zejména jednoznačná segmentace vět často není možná. Pro mluvené syntaktické konstrukce jsou typické elipsy, anakoluty, slovosledné modifikace (Müllerová, 1994), dále tzv. editační jevy, jako jsou hezitace, opravy nebo opakované/nové začátky (*restarts*) (Auer, 2009). Přesto lze i v mluveném projevu, zvláště oficiálnějšího charakteru, v mnoha případech identifikovat syntaktické celky (či jejich fragmenty) odpovídající klauzím a souvětím, ačkoli oproti syntaktickým celkům typického psaného projevu vykazují uvedené odlišnosti.

Vedle argumentů s větnou formou jsou možné i argumenty nevětné. Viz níže příklad (36), r. 230, která obsahuje tento souvětý celek: „zásadně bych řekl my sme se zavázali, že přijmeme ojro, a já jsem byl vždycky pro to, že co člověk slíbí, nebo stát slíbí, kvůli svý věruhodnosti má dodržet.“ Souvětí má platnost argumentace podporující implicitní stanovisko „jsem pro přijetí eura“. Příslovečné určení příčiny vyjádřené jmennou frází „kvůli svý věruhodnosti“ slouží v jeho rámci jako zanořený argument na podporu části argumentace vyjádřené slovy „co člověk slíbí, nebo stát slíbí, ... má dodržet“. Argumentace tedy obsahuje dílčí argument vyjádřený nevětně.

b) Argumentace má obvykle podobu věty označované tradičně jako oznamovací (Bauer – Grepl, 1974, s. 19n.). Tuto formu mají větné argumenty v příkladech (30)–(36) níže. Ani tento typ věty však pro argumentační jednání není závazný, viz následující příklad:

(29) DUEL

MZ = Miloš Zeman

{79}

MZ: pane švarcnbergu. ((míněno Schwarzenbergu)) vy ste teď řekl jednu naprosto strašlivou věc. já sem člen této vlády, a jako člen této vlády, budu tolerovat nepřímou korupci těch lidí o kterých sme teď tady mluvili. koneckonců pusťte si potom po skončení záznam. zadruhé. když se stanu prezidentem, tak náhle. tutéž korupci, tolerovat přestanu. ale co je to za osobní integritu. co je to za stabilitu postojů a náro- názorů. ...

Poslední dvě výpovědi této ukázky mají formu tázací věty (otázky doplňovací) – jde o typické řečnické otázky (srov. Mrázková, 2010a). V Zemanově replice vyjadřují jednak implicitní stanovisko „Schwarzenberg postrádá osobní integritu, jeho postoje a názory jsou nestabilní“, pro které MZ argumentuje v předchozím úseku repliky, jednak mluvčí tímto stanoviskem vyjádřeným otázkovou formou dále argumentuje pro implicitní stanovisko „Schwarzenberg není dobrým kandidátem na prezidenta“, jež zastává v průběhu celého Prezidentského duelu. (V této interakci soutěží Zeman se Schwarzenbergem o hlasy voličů v druhém kole prezidentské volby; srov. Kopecký, 2013.) Uvedené Zemanovo stanovisko a jeho podporu můžeme v souladu s Levinsonem (2013, s. 119n.) označit jako součást hlavního projektu mluvčího (viz pozn. 30) v probíhajícím rozhovoru.

Obvyklý větný charakter odlišuje argumentaci po formální stránce od typicky nevětných jazykových jednání, jako je pozdrav, přitakání aj. Distinktivní potenciál této charakteristiky je však pochopitelně nízký, protože větný charakter mají zpravidla i mnohé další typy jazykového jednání, jako je otázka, tvrzení, návrh, žádost aj.

c) Přísllovečné určení příčiny: Z jazykových prostředků signalizujících argumentaci má určení příčiny zřejmě nejvyšší distinktivní schopnost, vzhledem k tomu, že z jazykových jednání vyjádřených stejnou formou argumentaci vážně konkuruje jen vysvětlení (srov. Klein, 2009). Určení příčiny má nejčastěji formu vedlejší věty příčinné/důvodové, viz následující příklad:

(30) DUEL

KS = Karel Schwarzenberg

{210}

KS: švýcarsko je (.) specifický případ, taky svou vysokou (vysokým) stupněm federalizace. ty malé kantony, velmi samostatné obce, a tudíž tam tento nástroj přímého referenda přímého rozhodování, je od středověku zvykem, a je tam součástí jejich tradice. ee to je něco () úplně odlišného. já

nejsem přítel do toho e toho, aby se řekněme do švýcarského systému zaváděly prvky amerického systému nebo francouzského, a nejsem pro to, aby u nás se zaváděly e švýcarské prvky, poněvadž máme úplně jinou tradici. a u nás by to prostě nefingovalo, ...

Pro stanovisko „nejsem pro to, aby u nás se zaváděly e švýcarské prvky“ mluvčí argumentuje mj. příčinnou/důvodovou větou „poněvadž máme úplně jinou tradici“.

Vedle příčinných vět bývají argumenty méně často vyjádřeny jmennou frází s předložkou *kvůli* (viz bod b)) a jinými jazykovými prostředky určení příčiny (srov. Grepl – Karlík, 1998, s. 303n.). Kromě zdůvodnění platnosti/správnosti stanoviska (tj. argumentace) může určení příčiny vyjadřovat příčinu nějakého jevu, z hlediska jazykového jednání se potom jedná o vysvětlení, nikoli o argumentaci.³¹

d) Jestliže stanovisko následuje po argumentu, může být uvozeno spojovacími výrazy vyjadřujícími důsledkový vztah, např. *(a) proto*, *(a) tedy* apod. Dané výrazy tak signalizují argumentační funkci předchozí výpovědi. Srov. následující příklad:

(31) SEDM51

MT = Miroslav Topolánek

{15} MT: ... e s vysláním polní nemocnice nemáme absolutně žádný problém ((nádech)) trochu máme problém s tou rychlostí vyslání protože ona je tam potřebná teď a ne, ne někdy až ee až k tomu dá někdo souhlas e domníváme se že ty žádosti e z iráku e sou naprosto jasné a proto doufám že jak šestnáctého tak sednáctého, e dubna kdy budou obě komory projednávat toto vyslání to proběhne hladce ...

Mluvčí v citované pasáži argumentuje pro rychlé vyslání polní nemocnice do Iráku tvrzením, že je nemocnice v této zemi teď potřebná, a odkazem na bližší nespecifikované žádosti z Iráku. Z těchto argumentů pak MT prostřednictvím výrazu *a tedy* vyvozuje preferovaný předpoklad (signalizovaný slovesem *doufám*), že obě komory parlamentu vyslání nemocnice schválí, a tím implicitně naznačuje podporu danému návrhu své strany ODS, jejímž je předsedou.

Podobně jako v případě určení příčiny však také výrazy vyjadřující důsledkový vztah

³¹ Skladba češtiny (Grepl – Karlík, 1998, s. 304) uvádí jako nejčastější komunikační funkce příčinných souvětí vysvětlení (explikace toho, proč něco nastalo), ospravedlnění (podpora nároku na nikoli negativní hodnocení nějakého jevu) a zdůvodnění (podpora nároku na pravdivost tvrzení). Vzhledem k tomu, že zdůvodnit lze podle Karlíka (2002b) i ilokuční akt, můžeme definici zdůvodnění reformulovat na „podporu nároku na platnost/správnost stanoviska“, a tím zdůvodnění ztotožnit s argumentací ve významu, který používám v této práci; jako podtyp zdůvodnění pak lze chápat i uvedené ospravedlnění.

nemusejí signalizovat argumentaci, ale vysvětlení. Srov. začátek r. 210 v př. (30): „švýcarsko je (.) specifický případ, taky svou vysokou (vysokým) stupněm federalizace. ... a tudíž tam tento nástroj přímého referenda přímého rozhodování, je od středověku zvykem...“ Mluvčí svým tvrzením o vysokém stupni federalizace Švýcarska nezdůvodňuje platnost výpovědi o švýcarských referendech (o existenci těchto referend se v interakci nevede spor), ale vysvětluje, proč jsou referenda v dané zemi zvykem. Toto vysvětlení je pak součástí argumentace proti zavádění podobných referend v Česku (viz níže).

e) Různé typy argumentů mohou být signalizovány také dalšími gramatickými prostředky. Ve zkoumaném korpusu argumentací je např. zachycena tato konstrukce obsahující zápornou vedlejší větu účelovou:

(32) DUEL

MZ = Miloš Zeman

{237}

MZ: ... určitě dolar a euro, dokáží této (men-) mezinárodní spekulaci, díky svým devizovým rezervám odolat, a právě podporují zavedení eura, aby nějaký, nechci říci podvodník, říkám finančník, což je někdy téměř totéž, nedestruoval naši národní měnu.

Argumentace vyjádřená vedlejší větou účelovou je založena na pozitivním účinku jednání, pro něž mluvčí argumentuje (zavedení eura). Tímto efektem je odstranění rizika destrukce měny po útoku mezinárodních spekulantů (argumentace následkem, srov. 5.1.4).

f) Argumentaci mohou signalizovat některé lexikální prostředky, např. *argument*, *důvod*, *následek*, *analogie/analogicky*, *odborník* (argumentace autoritou) aj. Není třeba dokládat, že ne každá promluva označená mluvčím (popř. jeho komunikačním partnerem) jako *argument*, *důvod* apod. má platnost argumentu, důvodu atd. také v našem pojetí. Jde tedy opět o signalizaci s omezenou výpovědní hodnotou a spolehlivostí.

Žádné z uvedených jazykových prostředků nejsou pro argumentaci závazné a nepředstavují ani jednoznačný prostředek její signalizace. Ve zkoumaném materiálu mnohé argumenty nejsou signalizovány žádným z uvedených formálních prostředků s významnější distinktivní silou, popsanych v bodech c)–f), srov. příklady (29), (34), (35), (36).

5.1.3 Pozice v interakci

Jak bylo uvedeno, mezi hlavními faktory atribuce jednání uvádí Levinson (2013) pozici repliky v interakci. Při analýze argumentace v televizních duelech je však třeba počítat s tím, že repliky, které v tomto žánru bývají delší než v každodenní interakci, často obsahují více jazykových jednání. Relevantní je proto nejen sekvenční kontext repliky obsahující argumentaci (viz body a) a b) níže), ale i kontext argumentace uvnitř repliky (bod c) níže).

Jestliže zkoumáme, zda a jak posluchači připisují výpovědím argumentační funkci, zajímá nás především replika (repliky) následující po příspěvku aspirujícím na argumentaci, tj. reakce posluchače, která dokládá jeho porozumění a dané jednání pozorovatelně ratifikuje jako argumentaci (Auer, 2014, s. 133). Toto interakční stvrzování smyslu (s. 135) má zásadní význam jak pro mluvčího, který dostává zpětnou vazbu o tom, jak posluchač jeho jednání interpretoval, tak pro případného analytika zkoumajícího, jaké typy jednání interakce obsahuje (srov. kap. 3).

Tématem této kapitoly jsou ovšem metody, jimiž mluvčí signalizuje posluchači, že má jeho jednání rozumět jako argumentaci; ty zároveň představují faktory identifikace jednání, tzn. týkají se podmínek jeho rozpoznatelnosti, samotnému procesu identifikace se však už tento text nevěnuje. Zajímají mě zde proto ty prvky „utváření jednání“, jež má k dispozici posluchač, z pozičních indikátorů tedy pouze ty, které se nacházejí před argumentačním jednáním, popř. které stojí za ním v téže replice (srov. Psathas, 1994, s. 49). Něco jiného je perspektiva analytika, který zná celkový průběh interakce, a něco jiného je analytické přijetí perspektivy posluchače konkrétní repliky, který zná jen předchozí kontext daného jednání, tj. aktuální interakční historii.

Vzhledem k úloze argumentace zdůvodňovat sporné stanovisko (viz výše) je v rámci poziční signalizace stěžejní především vzájemná pozice problematického stanoviska, resp. zdroje jeho spornosti, a argumentace. Spornost stanoviska představuje samostatný problém, jemuž se podrobněji věnuji v kap. 7. Na tomto místě alespoň stručně zmíním základní podoby konstituování spornosti ve zkoumaném komunikačním žánru.

Spornost se v televizním duelu může projevit interakčně, tj. přímou konfrontací pozic účastníků: stanovisko mluvčího je např. v rozporu s předchozím stanoviskem komunikačního partnera (KP); KP zpochybňuje nebo odmítá stanovisko mluvčího (problematizace); KP (v duelu zpravidla moderátor) vyzývá mluvčího k argumentaci pro předchozí stanovisko aj. Přímá konfrontace pozic však není nutným projevem spornosti. Jestliže mluvčí své stanovisko sám považuje za sporné, anticipuje tedy jeho potenciální problematizaci, může předložit

argumentaci i bez interakčního impulzu. Tato možnost je v televizních duelech poměrně častá vzhledem k účasti hostů s opačnými názory na určitý problém a kvůli zvýšené frekvenci kontroverzních témat, zpravidla politických (viz kap. 3).³²

V uvedeném popisu projevů spornosti jsou již naznačeny některé možnosti poziční signalizace argumentů. Podrobný popis sekvenčního kontextu argumentace obsahuje kap. 7. V tomto oddíle uvedu pouze základní typy jednání předcházejícího argumentaci, resp. nacházejícího se ve stejné replice jako argumentace, které mají vzhledem k argumentaci určitou indikační sílu, včetně příkladů těchto konstelací:

a) Pozice po výzvě k argumentaci: Jestliže komunikační partner hodnotí stanovisko mluvčího jako sporné, může jej v následující replice vyzvat k předložení argumentace. V televizním duelu se autorem takové výzvy stává nejčastěji moderátor (viz výše). Typickým jazykovým prostředkem je tázací věta uvozená výrazem *proč* (srov. 4.3). Výzva k argumentaci tvoří s následnou argumentací párovou sekvenci, tj. sekvenci založenou na vztahu podmíněné relevance (Schegloff, 1968): po výzvě k argumentaci je předložení argumentace normativně očekáváno, výskyt tohoto typu jednání v následující pozici je proto poměrně pravděpodobný (srov. 6.1.1).

V následující ukázce moderátor zná kladný postoj hosta LZ k euroústavě, může jej proto vyzvat k argumentaci pro tuto pozici. LZ výzvu přijímá a v reakci pro své stanovisko argumentuje:

(33) OTAZKY14

JN = Jan Němec, moderátor; LZ = Lubomír Zaorálek

{104}

JN: to je právě klíčová otázka podle čeho si má volič vybrat. pane předsedo kdybyste měl říct jeden jediný důvod proč ee říct ano euroústavě.

{105}

LZ: (...) tak e ten nejsilnější je pro mě to že dělá pořádek v kompetencích, že teď na základě těch e novně rozdělených pravomocí sdílených výlučných a těch co patří národním jasně řečeno co je na úrovni státu co je na úrovni evropské u:nie kdo má co dělat a dokonce národní parlamenty to mohou kontrolovat a mají poprvé možnost takto zasahovat do tvorby zákonů. to je podle mě významný posun vpřed.

³² Pro úplnost je třeba zmínit, že významným ukazatelem spornosti stanoviska může být i samotná argumentace mluvčího (srov. Jackson – Jacobs, 1980, s. 257), zpravidla realizovaná po tomto stanovisku. Jestliže je však blízkost sporného stanoviska jedním z indikátorů argumentace (viz níže), nelze zároveň brát v potaz blízkost argumentace jako indikátor sporného stanoviska, protože by se jednalo o „signalizaci kruhem“.

b) Pozice po problematizaci stanoviska komunikačním partnerem: Jestliže mluvčí prezentuje stanovisko, které oponent v další replice odmítne nebo zpochybní, snaží se mluvčí své problematizované stanovisko obvykle hájit pomocí argumentů. Mluvčí přitom již nemusí sporné stanovisko opakovat ani explicitně odmítnout jeho odmítnutí, ale může přistoupit rovnou k argumentaci, protože z předchozí repliky je zřejmé, k čemu se argumenty pravděpodobně budou vztahovat.

Problematizace se nemusí týkat stanoviska explicitně vyjádřeného v interakci, ale může mít podobu kritiky adresátovy osoby, jeho jednání nebo skupiny, jejímž je členem. V příkladu, který následuje, MT (předseda ODS) kritizuje poměry v konkurenční ČSSD:

(34) SEDM84

MV = Martin Veselovský, moderátor; MT = Mirek Topolánek; JP = Jiří Paroubek

{40}

MT: ...e tady přece došlo k poměrně zajímavé situaci kdy člověk který má nést program sociální demokracie člověk e který vlastně je lídrem té strany e tady nesedí, nesedí tady stanislav gros ((míněno Gross)) ja si myslim že stanislav gros ((míněno Gross)) představuje dneska toho nositele té myšlenky a toho programu, to je předseda strany. takhle to u normálních stran bývá. premiér paroubek je vykonavatelem moci ee v situaci podle mě nestandardní e převzal roli předsedy vlády aby dovládl ten rok, rok a něco.

...

{41}

JP: [((povzdech))]

{42}

MV: [vaše reakce?]

{43}

JP: tak já si myslím že, pan předseda, nemá nějaké politologické znalosti [v dějinách sociální]

{44}

MT:

[((smích))]

{45}

JP: demokracie československé bylo byla obdobná situace například kolem roku dvacet nebo ve dvacátých letech někdo jiný byl vykonavatelem, jak vy hezky říkáte, [e té politiky ve straně]

{46}

MV: [pane premiére pojďme do současnosti]

{47}

JP: a: někdo jiný byl předsedou strany ...

Po Topolánkově kritice lze s velkou pravděpodobností očekávat polemickou reakci jeho oponenta JP, předsedy kritizované strany. JP toto očekávání plní a předkládá argumenty, které mají snížit spornost uvedené personální konstelace v ČSSD. Jeho argumentace je založena na obecném toposu analogie (srov. 2.7): obdobná situace v historii sociální

demokracie má legitimizovat dnešní situaci v této straně. (Paroubkova argumentace by přitom byla nepochybně přesvědčivější, kdyby uváděla analogii s jinou, zejména pravicovou stranou.)

Odmítnutí předchozí kritiky (problematizace) není v Paroubkových replikách explicitně vyjádřeno, ale je implikováno jednak poukazem na Topolánkovu neznalost dějin sociální demokracie, jednak následující argumentací proti této kritice. Argumentační jednání JP je tak (mimo jiné) pozičně signalizováno právě předchozí oponentovou kritikou na jeho adresu.

c) Pozice po sporném stanovisku (popř. před sporným stanoviskem) mluvčího: Argumentace je v mluvené interakci často pozičně signalizována sporným stanoviskem mluvčího, které je zpravidla vyjádřeno před argumentací, popř. po argumentaci, a obvykle se nachází v téže replice. Viz následující příklad:

(35) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg

{202}

VM: další prostor, [pro rozšiřování (..) prvků přímé demokracie nevidíte v českém ústavním systému.]

[(potlesk publika)] [(potlesk publika)]

{204}

KS: [já nejsem.] pro rozšíření (.) referend, toť obvykle vede, e k větší a větší demagógii. jak známo. velký vynálezce a propagátor (.) e referenda e byl původně luj napóleon, ((míněno Louis Napoleon)) později napoleon třetí, který vlastně zrušil republike, dosadil sám za císaře všechno, díky různým referendem. ...

Moderátor vyzývá KS k potvrzení předpokládaného stanoviska (jde o upřesňující otázku následující po odpovědi, která z hlediska moderátora nebyla zcela vyčerpávající a explicitní). KS v odpovědi předkládá stanovisko (odmítnutí rozšíření referend), které lze klasifikovat jako součást obecného stanoviska, na něž byl tážán. Jeho spornost vyplývá z předpokladu mluvčího, že mnozí diváci daný postoj nesdílejí, možná také očekává odlišnou pozici u svého oponenta a protikandidáta MZ (ten potom skutečně předloží opačné stanovisko). KS proto pro svou pozici argumentuje odkazem k častému zneužívání referend.

Pozice argumentu před sporným stanoviskem je doložena v př. (29 1), kde je v úseku „pane ... přestanu“ předložena argumentace pro následující stanovisko vyjádřené dvěma řečnickými otázkami. Argumentační funkce této pasáže je zřejmá až po vyjádření stanoviska,

to tedy slouží jako indikátor předchozí argumentace.

Sporným stanoviskem, pro něž se argumentuje, může být i problematizace stanoviska komunikačního partnera (srov. 7.1.2) – je třeba odlišovat argumentaci pro problematizaci stanoviska a argumentaci proti problematizaci popsanou v předchozím bodě.

Vedle argumentů signalizovaných některým z uvedených pozičních indikátorů existují také případy argumentací, u nichž se poziční signalizace uplatňuje jen v omezené míře, viz následující příklad:

(36) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; D4 = divák

((začátek videozáznamu))

{227}

D4: dobrý den. chtěl bych se zeptat kandidátů. jaký je váš názor na vpuštění eura jako měny do čech, a jestli byste byli pro přijetí eura, anebo nikoli. děkuji za odpověď.

((konec videozáznamu))

{228}

VM: přijetí eura? českou republikou a váš stručný jasný a výstižný názor?

{229}

KS: () není to (.) je to naprosto neaktuální otázka. neboť. naše hospodářství. zajisté nedosáhne stav. kdy bychom byli vůbec schopní. požádat o přijetí eura, neboť to vyžaduje jistý stav našeho hospodářství, před rokem sedmáct. ... před rokem sedmáct to nebude, tudíž ani pan zeman, ani já, už s tím nebude- me se bavit, zabývat, to bude otázka poté. zásadně bych řekl my sme se zavázali, že přijmeme eura, a já jsem byl vždycky pro to, že co člověk slíbí, nebo stát slíbí, kvůli své věrohodnosti má dodržet. ...

Na výzvu k vyjádření názoru na přijetí eura neodpovídá KS explicitně. Nejprve zpochybňuje aktuálnost otázky, a tím nepřímou i její smysluplnost. Jeho stanovisko k přijetí eura vyplývá až ze souvětňého celku „zásadně bych řekl ... má dodržet“. Tento úsek je zároveň argumentací pro jeho postoj (viz i 5.1.2, bod a)). Jelikož stanovisko není explicitně vyjádřeno samostatnou výpovědí, nemůže být ani argumentace signalizována pozicí vůči němu. Argumentační jednání je tedy jen slabě indikováno předchozí výzvou k vyjádření (sporného) stanoviska – v žánru televizního duelu se v takovém případě očekává, že odpovídající host bude argumentovat. Taková signalizace je však slabší než např. u pozice argumentu bezprostředně po sporném stanovisku. V r. 230 navíc KS před argumentaci vkládá zmíněnou pasáž, v níž na otázku přímo neodpovídá. Z čistě pozičního hlediska by se přitom i v tomto úseku mohlo jednat o argumentaci pro stanovisko, k jehož předložení byl mluvčí

vyzván.³³ Pozice má tedy v tomto případě jen malou indikační sílu a důležitější roli zde musí hrát jiný prostředek signalizace.

Analýza konkrétních argumentací v interakčním kontextu ukázala, že pozice má při signalizaci argumentace významnější postavení než jazyková forma, která se na signalizaci argumentačního jednání podílí méně často. Okolní výpovědi a repliky přispívají k rozpoznatelnosti většiny analyzovaných argumentací. Ani pozice však nepředstavuje jednoznačný indikátor tohoto typu jazykového jednání. Variabilita struktury replik a sekvencí je příliš vysoká na to, aby uvedené typické konstelace měly status pravidel umožňujících spolehlivou interpretaci jednání jen na základě jeho pozice. Výskyt výpovědi v některé z popsaných konstelací zvyšuje pravděpodobnost její argumentační funkce, ne však v takové míře, aby se účastníci interakce mohli na pozici spolehnout jako na hlavní faktor interpretace daného jednání.

5.1.4 Obsah argumentace a stanoviska

Dalším významným indikátorem argumentace je obsah dané promluvy a sporného stanoviska. Jednou z podmínek rozpoznatelné argumentační funkce je tematické propojení stanoviska a argumentu. Např. v ukázce (32) je zřejmá souvislost mezi stanoviskem „podporuji zavedení eura“ a argumentem „aby nějaký ... finančník ... nedestruoval naši národní měnu“ – obě části promluvy tematizují měnovou problematiku.

Vedle tematické provázanosti argumentu a stanoviska je však argumentační funkce promluvy signalizována především významovou relací, vztahem platnosti (Kopperschmidt, 2000, s. 57) mezi oběma výpověďmi. Jak bylo uvedeno v oddíle 2.1, argument obsahuje zdůvodnění sporného stanoviska. Srozumitelný důvodový vztah mezi argumentem a stanoviskem, tzn. relevance argumentu pro platnost/správnost stanoviska, je nejen nutnou podmínkou přesvědčivosti argumentu (viz 2.4), ale také předpokladem jeho identifikovatelnosti. Důvodový vztah je rozpoznatelný na základě intersubjektivně sdílených, typizovaných znalostí o světě (Kaderka, 2010, s. 123, 129). Jestliže posluchač s mluvčím potřebné znalosti nesdílí nebo je významový vztah mezi argumentem a stanoviskem z jiných důvodů nejasný, promluva pravděpodobně nebude interpretována jako argumentační jednání. Při zřetelné signalizaci jinými prostředky může být i v tomto případě rozeznán záměr

³³ V úseku „neboť. naše hospodářství...“ KS sice také argumentuje, ne však pro stanovisko k přijetí eura, ale pro zmíněné předchozí zpochybnění aktuálnosti položené otázky. Tato argumentace tedy je na rozdíl od následující argumentace pro přijetí eura pozičně signalizována předcházejícím sporným stanoviskem.

mluvčího argumentovat, ale podstata argumentu zůstane nejasná, a sporný bude i samotný argumentační status promluvy.

Typy obsahových relací mezi argumentem a stanoviskem (argumentační schémata, toposy) se staly základem některých typologií argumentů, viz např. Perelman – Olbrechts-Tyteca (2010), Kienpointner (1992) (srov. 2.7). V příkladech uvedených v této kapitole lze mezi použitými argumentačními schématy nalézt např. argumentaci následkem: na základě kladného/záporného hodnocení následku určitého jednání je stejným způsobem hodnoceno i toto jednání (srov. Kienpointnerovo argumentační schéma č. 48; Kienpointner, 1992, s. 341) – viz př. (32), v němž je kladné hodnocení (podpora) sporného jednání „zavedení eura“ zdůvodněno kladným hodnocením jeho (údajného) efektu, tj. zabránění možné destrukci národní měny; podobně se v př. (35) proti „rozšíření referend“ argumentuje jeho (údajnými) obvyklými negativními následky – zesílením demagogie politiků. V př. (34) se uplatňuje argumentace analogií (výklad k ukázce viz výše). V př. (30) je použit topos (ne)kompatibility: mluvčí KS argumentuje proti zavádění švýcarských prvků do české politiky odlišností českého a švýcarského systému a neslučitelností českého systému se švýcarskými prvky. Týž mluvčí aplikuje v př. (36) topos splnění závazku / dodržení slibu: pro přijetí eura argumentuje poukazem na to, že se Česko k zavedení této měny zavázalo. V konkrétních argumentacích se mohou obsahová schémata různým způsobem kombinovat.

Ve srovnání s jazykovou formou a pozicí výpovědi v interakci je obsahová signalizace nepochybně nejdůležitějším a na rozdíl od předchozích dvou také potenciálně dostačujícím faktorem identifikace argumentu v interakci. Všechny zkoumané výpovědi identifikovatelné jako argumenty obsahují zdůvodnění nějakého stanoviska (v některých případech implicitního), nebo alespoň pokus o toto zdůvodnění. Obsah výpovědi/promluvy tedy považuji za základní a nejspolehlivější indikátor argumentačního jednání.

Poznatek o zásadní roli obsahové signalizace není samozřejmě nijak překvapivý vzhledem k definici argumentace založené právě na obsahové relaci argumentu a stanoviska. Cílem analýzy bylo především zjistit, jaký podíl mají na indikaci argumentů ostatní faktory. Na otázku položenou v úvodu kapitoly, zda při signalizaci jednání hraje prim jazyková forma, nebo pozice v interakci, lze tedy odpovědět, že interakční kontext je důležitější než jazykové prostředky, avšak hlavní roli plní v případě argumentace jiný faktor, a to obsah výpovědi. V Levinsonově (2013) rozlišení analýzy zdola vs. shora je obsahový faktor pravděpodobně bližší identifikaci jednání shora, protože podobně jako u sekvenčního očekávání odkazuje obsah výpovědi ke kontextu, v tomto případě sociálnímu – ke sdíleným znalostem o světě.

V oddíle věnovaném obsahově definovaným praktikám zmiňuje Levinson (2013, s. 117n.) jako příklady takto signalizovaných jednání pouze presekvence a jeden zvláštní typ nepřímých otázek označovaný jako *‘fishing’ (for information)*. Důležitější faktory atribuce jednání podle něj představují zmíněné jazykové prostředky a pozice v interakci. Nabízí se však otázka, zda obsah nehraje v signalizaci významnější roli nejen u argumentace, ale i u jiných jazykových jednání. Zaměříme-li se na některé nejčastěji zmiňované typy jednání, jako je žádost, nabídka nebo pozvání, lze např. předpokládat, že součástí obsahu žádosti bývá zpravidla pojmenování věci ve vlastnictví / jednání v kompetenci adresáta; nabídka většinou obsahuje pojmenování věci ve vlastnictví / jednání v kompetenci mluvčího; pozvání tematizuje příchod adresáta / jeho návštěvu u mluvčího atd. Tuto „obsahovou hypotézu“ by pochopitelně bylo třeba ověřit analýzou různých typů jednání v konkrétních interakcích. Kromě případu argumentací ji však podporují např. i poznatky o důležitosti epistemického statusu účastníků interakce při rozlišování některých jazykových jednání: Podle Heritage (2012) má zásadní vliv na interpretaci výpovědi (zejména při rozlišení otázky a tvrzení) to, zda se informace obsažená ve výpovědi nachází v epistemické doméně mluvčího, nebo posluchače. Rozhodující je tedy epistemická kategorizace obsahu výpovědi. Obsahovému faktoru identifikace jazykového jednání by tedy měla být věnována větší pozornost než dosud.

6. Sekvenční organizace televizního duelu

6.1 Sekvenční organizace a systém střídání mluvčích

Sekvenční uspořádání replik v rozhovoru (*sequence organization*) a organizace střídání mluvčích v řeči (*turn taking*) představují základní organizační principy jazykové interakce. Zpravidla jsou tyto dva „řády“ (Schegloff, 2007, s. xiv) interakční organizace popisovány odděleně jako dva samostatné jevy. Jejich provázanost je však natolik těsná (jak ukáže i následující popis těchto „řádů“ na příkladu mediálních rozhovorů), že je vhodnější uvažovat spíše o dvou aspektech jednoho organizačního principu.

Pojem „sekvenčnost interakce“³⁴ lze chápat na dvou úrovních. Na první úrovni vyjadřuje, že je interakce tvořena sledem replik: jednotlivé repliky následují v průběhu rozhovoru jedna za druhou, mluvčí se ve svých příspěvcích střídají. Překryv replik je sice možný, značně však komplikuje recepci i produkci výpovědí, působí často rušivě, rozhovor je proto organizován tak, aby k rozsáhlejším překryvům běžně nedocházelo a jednotliví mluvčí se v produkování výpovědí plynule střídali. Hladká výměna mluvčích je zajištěna takzvaným projektováním: pomocí určitých syntaktických, sémantických, prozodických a jiných prostředků umožňuje mluvčí posluchači predikovat, jak bude jeho promluva pokračovat. Tímto způsobem mluvčí také projektuje ukončení své repliky, a tak dává posluchači možnost připravit se na její převzetí (Sacks – Schegloff – Jefferson, 1974; Auer, 2009; Havlík, 2012).

Jednotlivé repliky po sobě nenásledují v náhodném pořadí, ale v určitých uspořádaných kombinacích. Každé jazykové jednání otevírá prostor pro následující tah komunikačního partnera a toto následující jednání je v různé míře předdefinováno (Hample, 2005, s. 255). Druhá úroveň sekvenčnosti se proto týká konkrétního formátu sekvencí: sekvence replik jsou charakterizovány svým obsahem (jaké typy jednání sekvenci tvoří) a rozsahem (z kolika replik se sekvence skládá). Mezi typické sekvence patří např. pozdrav – opětování pozdravu; žádost o informaci – poskytnutí informace – poděkování / potvrzení přijetí informace apod.

Sekvence jakožto rutinizované interakční postupy se významným způsobem podílejí na ztvárnění promluv jako srozumitelného sociálního jednání. Určitý typ jazykového jednání v interakci projektuje výskyt určitého typu jednání v následující pozici (Schegloff, 2007, s. 16; Auer, 2005; Psathas, 1995, s. 49), přičemž intenzita tohoto projektování se

³⁴ Podle Auera (2014, s. 135) je sekvenčnost nejdůležitějším tématem etnometodologické konverzační analýzy.

u různých druhů jednání liší. Jednak pomáhá vzniklé očekávání při interpretaci následující repliky, jednak podoba následující repliky umožňuje ověřit, jakým způsobem autor reakce interpretoval předcházející jednání. Jestliže první mluvčí tuto interpretaci signalizovanou dalším jednáním komunikačního partnera neopraví, může mít komunikační partner za to, že jednání mluvčího interpretoval v souladu s jeho intencí, a v takovém případě nic nebrání dalšímu pokračování interakce. Sekvenční uspořádání tímto způsobem umožňuje účastníkům rozhovoru interakčně stvrzovat smysl svého jednání (Auer, 2014, s. 135). Na tento proces se spoléhají nejen přímí účastníci rozhovoru, ale jako svou *proof procedure* ji při interpretaci jednání využívají také analytici interakcí (Sacks – Schegloff – Jefferson, 1974, s. 729; Sidnell, 2013).

Jednotlivá jednání mluvčích (s výjimkou úvodní a závěrečné repliky interakce) jsou v interakci zapuštěna jak prospektivně, tak retrospektivně (Auer, 2014, s. 134). Toto zapuštění má u různých výpovědí různě silnou relevanci a může být demonstrováno na následujícím úryvku z Prezidentského duelu:

(37) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; MZ = Miloš Zeman

{59}

VM: vy ste miloši zemane, označil e v případě zvolení karla švarcnberka ((míněno Schwarzenberga)) prezidentem nečasovu vládu jako stabilizovanou z pražského hradu. logicky. v kontrapunktu. byla by tedy destabilizovaná milošem zemanem?

{60}

MZ: já si myslím že jsem nikdy nezakrýval že jsem levicový politik a že jsem odpůrcem nečasovy vlády. ale já využiji toho že jste sám nabídl, abychom reagovali na sebe sama, [takže]

{61}

VM: [ne nejdříve] mi odpovězte ale s dovolením na otázku. [tady to nebude tak že budete (.) ano.]

{62}

MZ: [ano já jsem vám jasně odpo]věděl. je-li nečasova vláda pravicová, a je-li případný budoucí prezident levicový, pak bych nepoužil výraz destabilizovat, ale minimálně kritizovat. nečasovu vládu za chyby které dělá. doufám že vás tato odpověď ukojí, a nyní mně dovolte abych [reagoval e na] [(smích a potlesk publika)]

...

Nejprve si lze povšimnout průběhu střídání mluvčích v tomto příkladu, který je ve zdánlivém rozporu s tvrzením o tendenci předcházet překryvům replik (viz výše): r. 60, 61 a 62 jsou v počátečních a/nebo závěrečných úsecích pronášeny simultánně se

sousedními replikami; v žánru televizního duelu kvůli jeho polemičnosti a kompetitivnímu charakteru představují překryvy replik poměrně častý jev. Přesto je i v tomto typu rozhovoru zpravidla zachován sekvenční charakter promluv díky tomu, že většina replik je z větší části pronášena nesimultánně. Míra simultánnosti replik ve většině duelů nepřekračuje určitou kritickou mez.

První replika úryvku (59) navazuje jen volně na předchozí sekvenci (r. 40–58), v níž moderátor kladl KS otázky na téma jeho (ne)strannosti jako prezidentského kandidáta v souvislosti s jeho současným vládním působením a některými kauzami této vlády. R. 59, adresovaná MZ, však explicitně navazuje na Zemanovu r. 36. Moderátor cituje jeho slova a tento retrospektivní odkaz využívá k uvození následující otázky: „byla by tedy (Nečasova vláda) destabilizovaná milošem zemanem?“ Tázací výpovědi zároveň činí prospektivně relevantním určitý typ jednání v následující pozici, tj. projektuje takovou promluvu, kterou by bylo možné interpretovat jako odpověď na danou otázku. MZ v následující r. 60 projevuje svou retrospektivní orientaci na položenou otázku tím, že se vyjadřuje k jejímu tématu, resp. v jeho výpovědi lze najít určitou tematickou souvislost s otázkou: mluvčí (nepřímo) deklaruje svou politickou orientaci a svůj (negativní) postoj k Nečasově vládě. Přestože je Zemanova odpověď jen velmi neurčitá, lze tuto výpověď interpretovat jako stvrzení toho, že mluvčí předchozí jednání chápe jako otázku a že rozumí jejímu smyslu. Poté však MZ téma nastolené otázkou opouští a prospektivně deklaruje svůj záměr reagovat na některou z předchozích replik, přičemž má jít pravděpodobně o repliku jeho oponenta. Aby tento svůj záměr legitimizoval, odkazuje MZ retrospektivně k moderátorovu povolení (MZ ji kategorizuje jako nabídku) takových reakcí, udělené moderátorem v úvodu Duelu.

V reakci na tento odklon od tématu otázky moderátor odebírá MZ slovo a v r. 61 vyhodnocuje jeho odpověď jako nedostatečnou. Toto hodnocení implicitně vyjadřuje prostřednictvím nové výzvy k zodpovězení předchozí otázky (zároveň implicitně ratifikuje Zemanův záměr reagovat na KS, ovšem až poté, co zodpoví otázku). Moderátor tak retrospektivně navazuje na svou r. 59 a stejně jako v ní i v r. 61 prospektivně etabloje relevanci odpovědi v následující replice. V té pak MZ (r. 62) retrospektivně vyhodnocuje moderátorovu reklamaci otázky jako neopodstatněnou a zároveň svou odpověď kategorizuje jako uspokojivou („já jsem vám jasně odpověděl“). Přesto následně výzvě vyhovuje a předkládá novou odpověď, v níž jednak odkazuje k předchozí verzi odpovědi z r. 60 („je-li případný budoucí prezident levicový“), jednak se již explicitněji orientuje na znění otázky a vyjadřuje se ke klíčovému pojmu *destabilizovat* (své působení na Nečasovu vládu odmítá kategorizovat jako *destabilizaci* a označuje jej mírněji jako *kritiku vlády*). Po této odpovědi se

však MZ ještě vrací k předchozí moderátorově opakované žádosti o odpověď. Výpovědi „doufám že vás tato odpověď ukojí“ moderátorovo jednání negativně kategorizuje jako nepřiměřené, sledující pouze jeho vlastní potřeby (výraz *ukojit* konotuje kritizované jednání jako pudové a pravděpodobně tento aspekt výroku vyvolává smích a potlesk publika). Následně se MZ vrací ke svému záměru reagovat na KS a tuto reakci projektuje slovy: „a nyní mně dovolte abych [reagoval e na]“.

Všechny repliky daného úseku rozhovoru tedy obsahují prvky retrospektivního a prospektivního zapuštění: moderátorovy otázky prospektivně předurčují odpovědi v následující replice a retrospektivně navazují na předchozí odpovědi, ať už formou tematického odkazu, nebo v podobě hodnocení (ne)adekvátnosti předchozí odpovědi. Zemanovy odpovědi se retrospektivně orientují na předchozí otázky a mluvčí ve svých replikách prospektivně projektuje své další jednání.

6.1.1 Párová sekvence a responzní relevance

Jednou z nejlépe popsanych sekvenčních struktur je párová sekvence (*adjacency pair*). Schegloff (2007, s. 9) ji charakterizuje jako základní jednotku sekvenčních konstrukcí. Existují však i sekvenční struktury, které z párových sekvencí nevycházejí, např. vyprávění (*storytelling*).

Typickými příklady párových sekvencí jsou již zmíněné dvojice jednání pozdrav – opětování pozdravu, žádost o informaci – poskytnutí informace,³⁵ dále např. obvinění – přiznání/popření viny, nabídka – přijetí/odmítnutí aj. Podstatou párových sekvencí je skutečnost, že realizací určitého typu jednání (prvního členu sekvence) sociální aktéři vystavují adresáty normativnímu závazku uskutečnit takové jednání (druhý člen sekvence), které by prvním jednání typově odpovídalo (Stivers, 2013). Realizace prvního členu párové sekvence činí následnou realizaci druhého členu „podmíněně relevantní“ (Schegloff, 1968). Jestliže druhý člen sekvence není realizován, má jeho absence určité sociální a komunikační následky. Dokladem existence a sociální relevance párových sekvencí je skutečnost, že v interakcích po prvním členu párové sekvence obvykle následuje typově adekvátní reakce

³⁵ Termíny žádost o informaci a poskytnutí informace mnozí autoři nahrazují nejednoznačné pojmy otázka a odpověď. K problematičnosti výrazu otázka srov. Stivers – Rossano (2010, s. 16). V souvislosti s organizací televizních rozhovorů však pojmy otázka a odpověď z praktických důvodů používám, jejich specifikaci viz níže.

a v případě nerealizování druhého členu se mluvčí i recipienti na jeho absenci orientují jako na nezdar (Stivers, 2013).

Většina interakcí se neskládá pouze z minimálních sekvenčních párů, ale obsahují různá rozšíření (*expansion*) této základní jednotky. V konverzační analýze jsou rozlišovány tři typy rozšíření párových sekvencí podle toho, zda k němu dochází před prvním členem základní párové sekvence, mezi jejím prvním a druhým členem, nebo po druhém členu základní sekvence. V prvním případě vzniká presekvence (*pre-sequence*), ve druhém vložená sekvence (*insert sequence*) a ve třetím případě buď dochází pouze k minimálnímu rozšíření sekvence o jednu repliku (*minimal post-expansion*), často jednoslovnou (např. *aha*, *skvělé* apod.), nebo je základní sekvence podobně jako v předchozích případech rozšířena o novou sekvenci (*non-minimal post-expansion*) (Schegloff, 2007; srov. Havlík, 2010). Přestože Schegloff v posledním jmenovaném případě nepoužívá výraz *post-sequence*, ale *post-expansion sequence* (s. 149), budu zde tento typ připojené sekvence označovat analogicky s presekvencí jako postsekvenci.

Normativní vztah mezi výpověďmi, jako je nabídka a přijetí/odmítnutí nabídky nebo pozdrav a opětování pozdravu, je natolik silný, že nerealizování druhého členu těchto sekvencí bývá zpravidla pocíťováno jako významné narušení průběhu interakce a potenciální ohrožení vztahu mezi komunikujícími osobami. Status párových sekvencí je u těchto kombinací jednání nesporný. Ne u všech typů jazykového jednání je však situace takto jednoznačná. Stiversová a Rossano (2010) popisují některé typy jednání, jež sekvence mohou iniciovat, vytvářejí očekávání určitých reakcí, nevyžadují je však normativně. Takto charakterizovaná jednání označují jako „nekanonická“ (na rozdíl od „kanonických“ jednání typu pozdrav, žádost o informaci). Jako příklad nekanonických jednání uvádějí hodnocení nebo oznámení. Analýzou těchto jednání v interakci bylo zjištěno, že posluchači na uvedené výpovědi často nereagují a mluvčí nijak neprojevuji svou orientaci na tuto absenci jako na komunikační problém.

Mluvčí však mohou zvýšit míru závaznosti, s níž očekávají nebo požadují reakci na hodnocení nebo oznámení, použitím tzv. prvků mobilizujících reakci (*response mobilizing features*). Autoři mezi ně řadí interogativní morfosyntax a intonaci, příslušnost obsahu výpovědi k epistemické doméně posluchače³⁶ a pohled mluvčího směřovaný na posluchače. Tyto prvky přitom mohou zvýšit naléhavost také u kanonických jednání nebo jednání

³⁶ K epistemické doméně posluchače náleží výpověď tehdy, jestliže se týká jevů, u nichž se předpokládají větší znalosti posluchače než mluvčího, např. posluchačových plánů, zážitků, profese, dětí apod. Vzhledem k těmto jevům posluchač představuje epistemickou autoritu (srov. Heritage, 2012).

stojících v sekvenci na jiné než první pozici. Míra tlaku na reakci je tedy určována nejen typem jednání a sekvenční pozicí, ale i jeho kompozicí, tj. použitými prostředky výstavby repliky (*turn design*). Podle Stiversové a Rossana se tak jednání nedělí do dvou skupin podle toho, zda činí, nebo nečiní reakci podmíněně relevantní, ale vykazují vždy různou míru responzní relevance. Zatímco původní model podmíněné relevance je digitální, model responzní relevance je skalární (Stivers – Rossano, 2010; Stivers, 2013).

V následujícím oddíle se zaměřím na sekvenční organizaci televizních duelů (a na systém střídání mluvčích v tomto žánru) s důrazem na popis sekvencí obsahujících argumentační jednání. Budu si zde všimnout mimo jiné toho, zda se v tomto typu rozhovoru vyskytují spíše normativně založené párové sekvence a jejich rozšíření, nebo (nepárové) sekvence s různou mírou responzní relevance.

6.2 Sekvenční organizace a systém střídání mluvčích v televizním duelu

Jazyková interakce se vždy odehrává v nějakém sociálním prostředí. Konverzační analýza se původně věnovala pouze „konverzaci“, tj. každodenní interakci, postupem času se však nedílnou součástí jejího repertoáru staly také analýzy různých typů institucionálních rozhovorů; viz např. Atkinson – Drew (1979), Boden – Zimmerman (1991), Drew – Heritage (1992), Clayman – Heritage (2002), Heritage – Clayman (2010) ad. Specifické cíle, které účastníci institucionálních interakcí sledují, vedou k různým formám organizace střídání mluvčích a sekvenčního uspořádání v těchto rozhovorech.

Televizní interakce typu zpravodajské interview, politická debata nebo televizní duel jsou z hlediska distribuce replik (*turn-taking*) a sekvenčního uspořádání organizovány jinak než každodenní rozhovor. Zatímco v neformálních, neinstitucionálních interakcích nejsou obsah ani délka replik nikým předepsány a organizace střídání mluvčích je věcí vyjednávání účastníků rozhovoru (Sacks – Schegloff – Jefferson, 1974), v televizním rozhovoru platí jednoduché základní pravidlo: moderátoři mají klást otázky a hosté pořadu na ně mají odpovídat (Clayman – Heritage, 2002; Greatbatch, 1988)³⁷. Tento řád sekvenční organizace a systému střídání replik označuji jako „otázkový rámeček televizního duelu“ (resp. obecněji televizních rozhovorů).

³⁷ K charakteristice českých televizních interakcí srov. Čmejrková (1999; 2003), Čmejrková et al. (2013), Mrázková (2010b).

Vedle otázek a odpovědí však mohou moderátor a hosté realizovat i některá další jednání, aniž by tím porušovali pravidla žánru. Kromě toho ne vždy účastníci duelu dodržují restriktce dané institucionálním charakterem interakce – v některých případech jednají podobně jako v každodenním rozhovoru. Následuje podrobnější popis jazykového jednání moderátora a hostů v interakcích zkoumaného žánru.

6.2.1 Moderátorovy repliky

Přestože bylo výše uvedeno, že termín otázka není jednoznačný, v souvislosti s televizními rozhovory jej používám, a to ve významu „žádost o informaci“. Označuji jím tedy taková jednání, v nichž moderátor (popř. host pořadu) zřetelně žádá jiného účastníka interakce o poskytnutí nebo potvrzení informace. Spadají sem proto výše popsané výzvy k předložení stanoviska, k argumentaci i výzvy k reakci (viz kap. 4). Pojem informace je v tomto případě třeba chápat širěji, než je běžné v jeho neterminologickém užití: myslí se jím nejen „věcná informace“, tj. epistemické stanovisko typu „Prší“, ale také stanovisko evaluativní, např. „Ten film je nudný“ (srov. 4.2). Jako otázky chápu i takové výpovědi, v nichž moderátor kromě žádosti o informaci vyjadřuje (implicitně) např. kritiku, podiv, pochybnost, předpoklad aj.

Omezování se na kladení otázek je jedním ze způsobů, jak moderátor formálně vyhovuje požadavku nestrannosti,³⁸ tj. zaujímá pozici tzv. neutralismu – „formální neutrality“ (Clayman – Heritage, 2002, s. 120). V zájmu objektivitby by se moderátoři měli vyhýbat otázkám, které jsou zaujaté, předpojaté nebo vyjadřují sporné stanovisko. Jestliže realizují netázací jednání, např. vyjadřují hodnotící stanovisko, zpravidla se od daného postoje distancují a připisují jej třetí osobě (Clayman, 2013, s. 637n.).

Kromě vlastní otázky moderátor ve své replice často realizuje ještě další jednání. Nejčastěji jde o uvedení otázky oznamovacími výpověďmi, které poskytují divákům i hostům potřebné informace, a tím činí otázku srozumitelnou a relevantní. Viz např. výše ukázkou (37), r. 59, v níž moderátor nejprve cituje Zemanovu r. 36. V té MZ predikuje, že by jeho oponent KS v roli prezidenta stabilizoval současnou Nečasovu vládu. Moderátor z této výpovědi

³⁸ O požadavku nestrannosti se píše např. v Etickém kodexu České televize, bod 6.5: „Moderátoři diskusních pořadů České televize jsou povinni zachovávat nestrannost. Divák by neměl z jejich vystupování v pořadu poznat, jaký k diskutovanému problému nebo diskutujícím zaujímají postoj. [...]“ (<<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-6-diskusni-porady-a-pluralita/>>, cit. 28. 3. 2016).

vyvozuje předpoklad, že MZ by „logicky“ a „v kontrapunktu“ vládu destabilizoval a žádá jej o potvrzení tohoto předpokladu.

Jestliže samotné otázce předchází podobný informativní úvod, nechápu jako „otázku“ celou repliku, ale jen vlastní tázací výpověď. Na jedné straně tvoří úvod s otázkou do určité míry jeden celek, což dokládá fakt, že se hosté duelu na moderátorovu repliku obvykle orientují jako na komplex, který má obsahovat otázku, a před její realizací se obvykle neujímají slova, i když replika z formálního hlediska obsahuje místa relevantní z hlediska střídání mluvčích (*transition relevance place*) (Havlík, 2012). Informativní komponenty repliky proto hosté vnímají jako jednání vedoucí k otázce (srov. Clayman, 2013, s. 632n.). Na druhé straně o relativní samostatnosti úvodů k otázce svědčí fakt, že praxe popsaná v předchozí větě neplatí absolutně a v některých případech reagují hosté na úvodní výpovědi moderátorovy repliky ještě předtím, než moderátor stihne položit otázku. Srov. následující příklad:

(38) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Anna Čurdová; KD = Kateřina Dostálová

{146}

MV: já jen ocituji. za přestupek podávání alkoholu mladistvým je maximální pokuta tři tisíce korun. pokud se pro- podaří prokázat úmysl může to dosáhnout až pokuty pěti tisíc korun? ve výjimečných soustavných případech může jít o trestný čin a trest do jednoho roku nepodmíněně. kdykoliv reportéři televize nova vyrazí do ulic, (.) říkám kdykoliv. (.) bez jakýchkoliv problémů se jim podaří natočit prodavače který prodávají alko[hol]

{147}

AČ:

[ano]

{148}

MV: nebo cigarety ((nádech))

{149}

AČ: ano

{150}

KD: [protože to]

{151}

MV: [nezletilým.]

{152}

KD: policie ab[solutně]

{153}

MV: [a mladistvým.]

{154}

KD: nekontroluje, [e]

{155}

AČ: [(a)]

{156}

KD: nestíhá tady tyto věci, nedává [ty pokuty,]
 {157}
 MV: [ne: já se] ptám jinak.
 {158}
 KD: [mhm,]
 {159}
 MV: [já jsem] teď odcitoval legislativu e na které máte podíl e vy jako
 e poslankyně e délesloužící
 {160}
 KD: [hm:]
 {161}
 MV: [než] paní poslankyně čurdová, samozřejmě i vy jako e zákonodárce, ptám
 se jestli toto jako maximální pokuta tři tisíce korun je adekvátní. ...

V r. 146 zmiňuje moderátor jednak výši pokut za podávání alkoholu mladistvým, jednak skutečnost, že alkohol je mladistvým běžně podáván, jak dokládají reportáže televize Nova (tedy „domovského kanálu“ probíhajícího pořadu). Tato replika neobsahuje žádnou otázku, ale pouze oznamovací jednání. Moderátorova replika je poté přesto přerušena: AČ nejprve reaguje recepčními signály *ano*, které ještě moderátorovi nebrání v pokračování jeho promluvy, poté však moderátora přeruší KD svým vysvětlením příčin nerušeného podávání alkoholu mladistvým (r. 150, 152, 154 a 156). Moderátor se v r. 151 a 153, pronášených simultánně s replikami KD, snaží ve svém úvodu k otázce pokračovat. Po prvotním nezdaru a pokračování promluvy poslankyně pak moderátor KD odebírá slovo výpovědi „[ne: já se] ptám jinak“. Takto zřetelně signalizuje, že KD porušila normu televizní interakce „host má odpovídat na moderátorovy otázky“, a dále sděluje, že promluva KD není odpovědí na otázku, již chtěl položit. KD moderátorovo odebrání slova ratifikuje v r. 158 výrazem *mhm*, který běžně slouží jako recepční signál (*receipt token*), v tomto případě jím však mluvčí signalizuje akceptaci moderátorova jednání. Moderátor pak v r. 159 a 161 pokračuje v úvodu k otázce a poté pokládá vlastní otázku.

Příklad (38) ukazuje, že na moderátorovu repliku lze reagovat ještě před položením otázky, ačkoli je toto jednání posuzováno jako porušení normy. Úvod k otázce tak představuje do určité míry autonomní jednání, které může komunikační partner svou reakcí od otázky oddělit a orientovat se na něj jako na samostatnou promluvu.

Tázací jednání (žádost o informaci) není vymezeno formálně. Přestože mají otázky v duelech často otázkovou formu (inverzní slovosled a/nebo stoupavá melodie u zjišťovacích otázek; doplňovací otázky musejí obsahovat tázací výraz – *proč, kdo* apod.), pro zjišťovací otázky tato forma není závazná. Zejména tzv. otázky ověřovací, vyjadřující předpoklad mluvčího a žádost o jeho potvrzení, jsou často formálně identické s oznamovací výpovědí.

Jejich tázací funkce bývá signalizována příslušností k epistemické doméně adresáta (viz 1.1; Heritage, 2012). Srov. následující příklad, který je součástí diskuse o tom, zda prezident republiky předkládá Senátu dostatek kandidátů na ústavní soudce. Prezidenta v debatě zastupuje jeho tajemník Ladislav Jakl:

(39) OTAZKY6

VM = Václav Moravec, moderátor; LJ = Ladislav Jakl

{312}

LJ: ... je to veliký problém a je to velký úkol (.) ee prezidenta i jeho týmu (.) a není to tak jednoduché ono je, velmi složité najít i lidi kteří budou ochotní (.) v ústavním soudu vůbec sedět.

{313}

VM: to znamená že vy další [kandidáty nemáte. teď.]

{314}

LJ: [ee poté poté] ee já bych řek že určitý širší výběr lidí typů referencí jmen kteří přicházejí v úvahu s kterými se mluví o kterých se pan prezident radí (.) e tak těch je určité množství. ...

Moderátorova výpověď v r.313 nenesé žádné formální rysy otázky: melodie je klesavá, slovosled neinverzní. Její tázací funkce vyplývá částečně z faktu, že mluvčím je moderátor: na základě rozdělení rolí v mediální interakci lze očekávat, že moderátorova replika bude obsahovat otázku. To však neplatí zcela spolehlivě, moderátoři mohou realizovat také netázací jednání, aniž by v replice položili otázku (viz níže). Uvedený žánrový indikátor tedy sám o sobě nestačí. Tázací funkce r. 313 je identifikovatelná především díky tomu, že tematizovaná informace „vy teď nemáte další kandidáty“ nespadá do epistemické domény mluvčího, tj. moderátora, ale odpovídá epistemické autoritě adresáta otázky LJ: nelze předpokládat, že by moderátor věděl, zda prezidentův tým má, nebo nemá další kandidáty – taková informace se nachází v epistemické doméně přítomného Ladislava Jakla, a to na základě jeho funkce prezidentova tajemníka. Jestliže určitá výpověď, která by mohla být formálně oznámením, obsahuje informaci, která patří primárně do adresátovy domény, nese tato výpověď pravděpodobně tázací funkci.

Kladení otázek a informativní úvody k nim nejsou jediné přípustné aktivity moderátorů. Vzhledem ke své organizační roli v interakci vykonávají také jednání, jako je zahájení rozhovoru, přivítání a představení hostů, zahájení a ukončení tematického bloku, ukončení celého rozhovoru apod. Vedle toho se v jejich kompetenci nacházejí také jednání, jimiž moderátoři regulují, popř. korigují jednání hostů, jako je trvání na zodpovězení položené otázky, napomenutí hosta (např. za odbočování od tématu otázky, skákání do řeči aj.), výzva

ke stručnosti, kritika/odmítnutí odpovědi (např. kvůli její vágnosti, nekonkrétnosti nebo protože obsahuje osobní útoky na oponenta) aj.

Taková regulativní a korektivní jednání lze charakterizovat jako vykonávání interakčního managementu, který představuje podtyp managementu jazykového, resp. komunikačního (Neustupný – Nekvapil, 2003; Nekvapil, 2012, 2016). Moderátorovy managementové aktivity představují implementaci organizovaného managementu (srov. Nekvapil, 2009, s. 6) televizní stanice, kterou moderátor v pořadu zastupuje a jejíž redakční politiku vykonává. Tento organizovaný management je transsituační, protože zahrnuje žánrová pravidla platná pro všechna vydání pořadu i pro všechny pořady stejného žánru. Podobu tohoto managementu ovlivňují ideologie, především norma nestrannosti, která se v moderátorově chování projevuje zmíněnými praktikami neutralismu.

Interakční management však mohou vykonávat také hosté pořadu, např. když si stěžují, že jim oponent skáče do řeči, nebo když požadují stejnou časovou dotaci na odpověď jako druhý host, kritizují způsob řízení rozhovoru moderátorem apod. Toto metajazykové chování hostů představuje interakční management jednoduchý, protože na rozdíl od managementu vykonávaného moderátorem není součástí managementu žádné instituce/organizace, ale spočívá v prosazování vlastního zájmu v interakci. Ačkoli někteří hosté v interakci zastupují určitou instituci a prosazují její zájmy, nemá to vliv na jejich pozici v interakci, a tedy ani na charakter jejich interakčního chování – zde mají status řadových hostů, kteří mají stejná „interakční práva“ bez ohledu na svou institucionální identitu.

Aktivitami interakčního managementu však repertoár možného jednání moderátora ještě nekončí. Jestliže host v duelu přímo či nepřímo kritizuje moderátora, může se moderátor před kritikou pochopitelně bránit. Následující příklad pochází ze sporu o průběh zásahu policie proti účastníkům festivalu CzechTek v roce 2005. Tehdejší premiér Jiří Paroubek v r. 2007 obviňuje televizi Nova, kterou ve studiu zastupuje moderátor, z ukazování jednostranných záběrů ze zásahu:

(40) SEDM84

MV = Martin Veselovský, moderátor; JP = Jiří Paroubek

{207}

JP: ... pokud jde o vedení policie tak ta chyba většinou spočívala v v řekl bych nespolupráci s veřejností v tom, že policie už druhý den neměla k dispozici záběry. vy ještě čtyři týdny poté tady promítáte jednostranné záběry a nikoliv záběry policie

{208}

MV: [pane premiére, já vám musím říct přesně (.) pane premiére dovolíte?
teď útočíte trošičku na moji práci]
{209}

JP: [jen tak mimochodem a pokud jde o mé chyby (.) a pokud jde o mé chyby]
{210}

MV: já jsem přesně na vteřiny počítal, jak ty záběry jsou [a jsou tam ty
záběry házejících technařů na policisty.]

V r. 208 moderátor Paroubka přerušuje a slovy „teď útočíte trošičku na moji práci“ jeho kritiku vztahuje na sebe. Tím zdůvodňuje lokální opuštění rámce otázek a odpovědí a připravuje si půdu pro své následující jednání, jímž je odmítnutí Paroubkovy kritiky v r. 210. Moderátorovo popsané jednání tedy není součástí aktivit podílejících se na řízení rozhovoru, ale představuje přímé polemické zapojení se do diskuse, iniciované kritikou televizní stanice, v níž se rozhovor odehrává.

Dalším typem moderátorova jednání jsou repliky, v nichž moderátor neklade explicitní otázku, ale předkládá pouze problematizaci (odmítnutí/zpochybnění) hostova stanoviska. Takové problematizace jsou v moderátorových replikách běžné, ve většině případů však po nich následuje otázka, která předchozímu jednání uděluje status úvodu k otázce. Někdy však replika obsahuje pouze tuto problematizaci. Viz následující příklad:

(41) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Anna Čurdová

{216}

MV: [já: já] si dovolím eště posunout ee tu debatu na chvíli em zpátky k oné reklamě. na kterou jsem se <ptal na začátku.> vy jste říkala paní poslankyně čurdová, že reklama na tabák a alkohol ((nádech)) je v podstatě legislativně omezena. (.) na druhou stranu, pokud jsem dobře četl zákon ee n:- e o regulaci reklamy, tak ten oddíl, paragraf čtyři, který hovoří o alkoholu, tam není nic o tom že nesmějí být e billboardy ((míněno billboardy)) kolem škol, není tam nic o tom že by neměla být ee reklama ve: masových sdělovacích prostředcích na alkohol. (..)

{217}

AČ: ((nádech)) já jsem

{218}

MV: =to není úplně omezení.

{219}

AČ: ale omezení tam je.

Moderátor v r. 216 ukončuje předchozí probírané (pod)téma a vrací se k úvodu tematického bloku, v němž zazněl výrok AČ „máme ale u nás tabákovou reklamu a reklamu na alkoholické nápoje v podstatě e omezenou“ (r. 121). Moderátor toto tvrzení problematizuje a implicitně poukazuje na možnosti většího omezení této reklamy. Jako adresátku repliky

moderátor vybírá AČ (tento výběr je signalizován oslovením AČ na začátku repliky a také kontaktováním adresátky pohledem v průběhu repliky). Mezi moderátorovou promluvou a reakcí AČ však dochází k pauze (cca 1,5 s). Tato časová prodleva svědčí zaprvé o tom, že VM již svou repliku ukončil, replika AČ tedy moderátorovu promluvu nepřerušila. Zadruhé je evidentní, že se AČ na moderátorovu problematizaci orientovala jako na úvod k otázce (srov. Clayman, 2013, s. 632n.) a po slovech „prostředcích na alkohol“ nepředpokládala ukončení repliky. O tom, že pauza není projevem jejího váhání, jak na repliku reagovat, ale spíše ukazuje, že AČ očekávala pokračování moderátorovy repliky, svědčí mimo jiné rychlý nádech mluvčí před převzetím repliky. Moderátor tedy v průběhu repliky neprojektuje její konec zřetelným způsobem (srov. Auer, 2009), ale její uzavření je signalizováno až absencí další řečové aktivity mluvčího.

Sekvence replik 216–217 představuje určitý protějšek sekvence z ukázky (38) pocházející z téhož duelu. V obou sekvencích reaguje host duelu na netázací jednání moderátora. Zatímco však v př. (38) měla moderátorova r. 146 (vč. jejich dodatků v následujících replikách) pravděpodobně sloužit jako úvod k žádosti o informaci, jak dokládá realizace této otázky o několik replik později, přičemž jejímu položení v bezprostřední návaznosti na tento úvod zabránila svým převzetím repliky mluvčí KD, v př. (41) pauza mezi replikami naznačuje, že se jedná o odlišnou situaci: moderátor zde záměrně ukončuje repliku bez položení otázky, přičemž následující pauza dokládá orientaci adresátky na moderátorovu ne-otázku jako na úvod k otázce.

Porušují repliky, v nichž moderátor neklade hostu otázku, ale pouze problematizuje jeho stanovisko, normu neutralismu? Problematizace stanovisek hostů ze strany moderátora se objevují ve všech zkoumaných duelech, byť je toto jednání zpravidla součástí otázky nebo otázky předchází. Samotná přítomnost otázky v replice však podle mého soudu nemá schopnost problematizaci zcela neutralizovat, mezi problematizující replikou s otázkou a bez otázky proto neshledávám zásadní rozdíl, pokud jde o jejich vliv na moderátorův neutralismus. Zároveň jsem v analyzovaném materiálu nezaznamenal takové jednání účastníků interakce, které by svědčilo o jejich orientaci na popsané jednání jako na porušení normy.

Ani podle Claymana nepředstavuje neutralistické chování moderátorů neporušitelné dogma. Moderátoři někdy produkují nepokrytá tvrzení, neskrývaná za otázkovou formu, která jednoznačně nespĺňují požadavek neutralnosti – např. při sehrávání role ďáblova advokáta, sloužící vyváženosti rozhovoru (Clayman, 2013, s. 640). V průběhu duelu moderátoři často zaujímají kritickou pozici vůči hostu, jenž je právě dotazován, jak jim velí jiná důležitá

žurnalistická norma, a to norma oponentnosti (*adversarialness*) (Clayman – Heritage, 2002, s. 188n.).

Při problematizaci stanoviska jednoho z hostů (host A) se může zdát, že moderátor svým jednáním nadržuje druhému hostu (B), protože moderátorova kritičnost vůči hostu A může připomínat postoj hosta B vůči jeho oponentu. Podstatné však je, aby toto lokální „zvýhodnění“ nepřesáhlo hranice jednoho úseku (sekvence) interakce a bylo vyváženo analogickým jednáním vůči hostu B. Moderátor by měl zachovávat podobnou míru kritičnosti k oběma (ke všem) hostům, a tím podezření své stranickosti eliminovat. Míru neutralismu tedy nelze hodnotit lokálně v rámci jedné repliky/sekvence, ale globálně v průběhu celého duelu. Spíše než kritické chování vůči hostům by jako porušení neutralismu pravděpodobně bylo vnímáno, pokud by se moderátor vůči některému hostu choval méně kriticky, popř. by vyjadřoval kladné hodnocení jeho jednání. Takto zřetelné stranění jednomu z hostů jsem však ve zkoumaných duelech nezaznamenal.

V této části byly představeny některé časté typy moderátorových replik, jejich výčet však samozřejmě není vyčerpávající. Otázky představují jádro jazykových aktivit moderátora, vedle nich však moderátor může realizovat i jiné typy jednání, aniž by tím porušoval žurnalistické normy, např. problematizaci stanovisek hostů, obvykle ve spojení s otázkou; aktivity organizovaného interakčního managementu – napomenutí hosta duelu za porušování norem televizní interakce nebo pravidel slušného chování aj.

6.2.2 Repliky hostů – odpovědi vs. polemika

Zatímco moderátoři v duelu především kladou otázky (žádají o informace), hosté mají na tyto otázky odpovídat, tj. poskytovat požadované informace. Zda je určité jazykové jednání přijatelnou odpovědí na položenou otázku, však není inherentní vlastností dané výpovědi, již by bylo možné objektivně stanovit, ale je to věcí vyjednávání mezi komunikačními partnery. Hosté duelu často předkládají odpovědi nedoslovné, nepřímé a záleží na moderátorovi, zda dané jednání vyhodnotí jako uspokojivou reakci na svou žádost o informaci, resp. na hostovi, zda své jednání jako odpověď v případě zpochybnění přesvědčivě obhájí. Srov. r. 61 v př. (37), v níž moderátor odmítá předloženou odpověď jako nedostatečnou a požaduje novou odpověď.

Kromě odpovídání na moderátorovy dotazy však hosté dělají ještě jednu podstatnou věc. V televizním duelu moderátor vede rozhovor se dvěma či více hosty (v následujícím výkladu se omezím pouze na duely se dvěma hosty, které tvoří materiál mé analýzy), mezi nimiž dochází k soupeření, ať už je toto soupeření součástí politické soutěže o hlasy voličů, jako je tomu v případě politických duelů, nebo je motivováno jinými cíli. Kvůli kompetitivnímu vztahu mezi hosty dochází k interakci nejen mezi moderátorem a jednotlivými hosty, ale i mezi těmito hosty navzájem. Tato interakce má ve zkoumaném žánru nejčastěji podobu vzájemných polemických reakcí, tj. problematizací oponentových stanovisek, pro něž hosté obvykle argumentují. Jestliže se tedy replika některého z hostů duelu zřetelně polemicky vztahuje k některé z předcházejících replik druhého hosta, vzniká sekvence, kterou budu označovat jako sekvenci polemickou (kromě hostů se polemických sekvencí mohou účastnit také moderátoři, viz 6.2.3.1).

6.2.3 Polemická sekvence a dvojí řád střídání mluvčích

Vzájemná polemická interakce hostů buď může být podřízena otázkovému rámci duelu řízeného moderátorem (hosté pak na sebe vzájemně reagují v rámci odpovědí na moderátorovy otázky), nebo může mít podobu přímé interakce obou hostů bez prostředkujících replik moderátora. První typ budu označovat jako moderovanou polemiku, druhý jako polemiku nemoderovanou (výrazem polemika se v těchto termínech rozumí polemická sekvence). V jednotlivých polemických sekvencích často dochází ke kombinacím obou uvedených typů, tj. některým replikám předchází moderátorova otázka, jiné reagují na oponentovu repliku bezprostředně.

Podle Havlíka (2013, s. 227) se v sekvenční struktuře televizních politických debat uplatňuje „dvojí řád střídání mluvčích“: 1. střídání mluvčích řízené moderátorem; 2. střídání mluvčích podle mechanismu střídání replik v každodenních rozhovorech. Obě interakční osy televizního duelu, tj. moderátor – host a host – host, se tak řídí odlišnými pravidly výměny mluvčích. (Vedle toho se v duelech objevují také sekvenční výměny mezi hostem a moderátorem, které se neřídí předepsaným řádem televizní debaty; viz např. repliku hosta, v níž neodpovídá na moderátorovu otázku, ale moderátorovi otázku sám klade.)

Uvedené typy dialogů mohou v duelu probíhat ve vzájemné symbióze. Tak tomu je v případě, že moderátor oběma hostům umožňuje vzájemně reagovat na své repliky

a zprostředkovává tak jejich polemickou výměnu. Následně dochází ke vzniku výše zmíněné **moderované polemiky**. Viz následující příklad, který se částečně překrývá s př. (1):

(42) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{202}

VM: další prostor, [pro rozšiřování (..) prvků přímé demokracie nevidíte v českém ústavním systému.]

[(potlesk publika)] [(potlesk publika)]

{203}

KS: [já nejsem.] pro rozšíření (.) referendum, toť obvykle vede, e k větší a větší demagogii. jak známo. velký vynálezce a propagátor (.) e referenda e byl původně luj napoleon, ((míněno Louis Napoleon)) později napoleon třetí, který vlastně zrušil republice, dosadil sám za císaře všechno, díky různým referendem. referenda obyčejně, jsou rozhodnutí e rozhodují o jedné otázce, k- ale jsou rozhodnutí z jiných důvodů, než ta otázka klade. ... vždycky důvody který rozhodnou referenda, sou odlišné od té otázky, která se klade.

{204}

VM: kde vidí miloš zeman. [prostor pro posílení (.) prvků přímé demokracie v české republice.]

[(potlesk publika)] [(potlesk publika)]

{205}

MZ: [takže: pan] švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) by se měl jako švýcarský. a nikoli jako rakouský jak se mylně uvádí, ale jako švýcarský občan, chovat poněkud zdvořileji ke své vlasti nebo k zemi která mu dala občanství, protože jak obecně známo, ve švýcarsku. existuje rozsáhlý systém referendum, včetně referendum kantonálních, a nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou [zemí. (.) to zaprvé. (..) zadruhé. ee jsem]

[(potlesk publika)]

{206}

MZ: tedy zastánce přímé demokracie po švýcarském vzoru ač nejsem švýcarský občan, ...

...

{209}

VM: chce karel [švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) reagovat?]

[(potlesk publika)]

{210}

KS: švýcarsko je (.) specifický případ, taky svou vysokou (vysokým) stupněm federalizace. ty malé kantony, velmi samostatné obce, a tudíž tam tento nástroj přímého referenda přímého rozhodování, je od středověku zvykem, a je tam součástí jejich tradice. ee to je něco () úplně odlišného. já nejsem přítel do toho e toho, aby se řekněme do švýcarského systému zaváděly prvky amerického systému nebo francouzského, a nejsem pro to, aby u nás se zaváděly e švýcarské prvky, poněvadž máme úplně jinou tradici. a u nás by to prostě nefingovalo, nemáme malé velmi samostatné kantony. nemáme tak samostatné obce e jako ve švýcarsku a tak dále. to je úplně jiný systém. a nemůžete vyndat jednu součást systému, a předat e do jiného, tak operou- voperovat abych tak řek, to obyčejně moc dobře nefunguje.

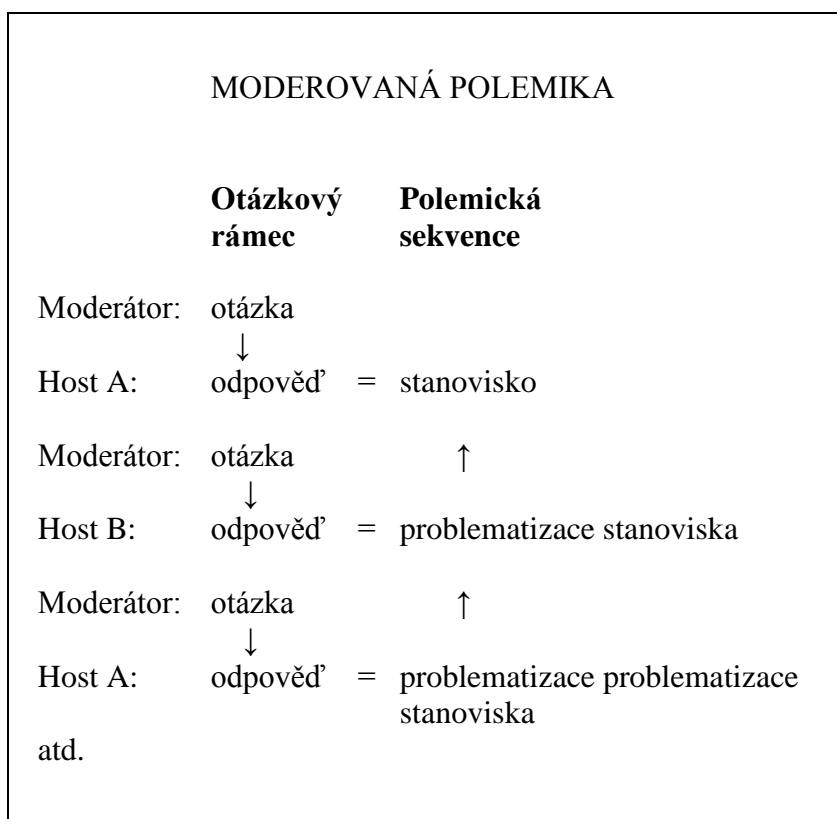
((potlesk publika))
((znělka pořadu))

V r. 203 odpovídá KS na moderátorovu otázku, jejíž téma (přímá demokracie) zužuje na problematiku referend. K rozšíření referend vyjadřuje záporný postoj a pro toto stanovisko následně argumentuje. Stejnou otázku klade moderátor v následující replice i MZ. Ten svou repliku využívá nejen k vyjádření opačného postoje k referendům a k rozšiřování prvků přímé demokracie, než zastává KS, ale i k explicitnímu vymezení se vůči stanovisku svého oponenta, tedy k jeho problematizaci. Poté MZ odpovídá na jinou předchozí otázku moderátora a jeho promluvu jednou krátce přeruší moderátor (v příkladu vynecháno). V následující replice (209) moderátor umožňuje KS reagovat na repliky jeho oponenta. KS v r. 210 nabídku využívá k odmítnutí Zemanovy problematizace svého stanoviska, tedy k problematizaci této problematizace, a k argumentaci pro toto odmítnutí. Po Schwarzenbergově replice následuje znělka pořadu a další moderátorova otázka týkající se nového tématu.

Strukturu popsané polemické sekvence lze znázornit takto (čísla v závorkách vyjadřují, ke kterým replikám se příslušná problematizace vztahuje):

202	VM: otázka
203	KS: stanovisko
204	VM: otázka
205–206	MZ: problematizace (203)
...	
209	VM: otázka
210	KS: problematizace (205–206)

V moderované polemické sekvenci jsou tedy problematizující repliky rámovány moderátorovými dotazy. Vlastní polemická sekvence hostů zde nemá samostatný charakter, ale tvoří kombinovaný sekvenční celek se sérií párových sekvencí otázka – odpověď. V tomto celku se tak prolínají dva typy sekvenční organizace: párové sekvence otázka – odpověď a vlastní polemická sekvence stanovisko – problematizace – problematizace – ..., přičemž druhý typ organizace definuje vztahy mezi jednotlivými odpověďmi na moderátorovy otázky. Polemická vazba mezi replikami hostů tak tvoří sekvenční pojítka mezi jednotlivými párovými sekvencemi a je příčinou vzniku sekvence sekvencí. Viz následující schéma:



Ve schématu směřují šipky od otázek k odpovědím, protože tyto párové sekvence operují prospektivně, zatímco polemické sekvence považují za tzv. retrosekvence konstruované retrospektivně (srov. Schegloff, 2007, s. 217n.; viz níže 6.2.3.3), šipky v nich proto směřují v opačném směru.

Moderátorovy repliky v polemické sekvenci mohou mít charakter pouhého umožnění polemické reakce, jestliže podobu požadované reakce blíže nespecifikují. Srov. např. výzvu k reakci v př. (42), r. 209: „chce karel [švarcberk ((míněno Schwarzenberg)) reagovat?]“. Vedle toho může moderátor problematizaci v různé míře iniciovat a tím stimulovat polemičnost duelu (srov. Clayman – Heritage, 2002, s. 304). Viz následující moderátorovu repliku, adresovanou ministrovi průmyslu MU, která navazuje na repliky, v nichž ministrův oponent MB kritizuje vládu za to, že reálné zdražení elektřiny bylo vyšší než zdražení deklarované Energetickým regulačním úřadem:

(43) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor

{52}

PŠ: [pane ministře co] řeknete na tuhleto výhradu, že že to zdražení je daleko větší a to není jenom argumentace pana bursíka, (ale) i ekonomických

expertů kteří říkají že třeba pro lidi, kteří topí přímotopy je to čtyřicet procent.

Moderátor kategorizuje předchozí promluvu jako *výhradu*, čímž podněcuje adresáta k obraně před touto kritikou, tedy k její problematizaci. Bursíkovo stanovisko moderátor navíc posiluje odkazem na „ekonomické experty“, kteří podle PŠ tvrdí totéž co MB. Tím moderátor dočasně mění svou účastnickou roli (*footing*) (Goffman, 1981; Auer, 2014, s. 152n.) a jeho reprodukce cizího stanoviska slouží k zachování neutralismu (Clayman – Heritage, 2002).

Oba plány interakčního jednání, tj. vzájemný dialog hostů a dialog moderátora s jednotlivými hosty, se v duelu mohou také dostávat do konfliktu. K tomu dochází zejména tehdy, když host pociťuje potřebu reagovat na předchozí repliku druhého hosta (např. když oponent problematizuje jeho stanovisko), moderátor mu to však neumožní, tj. nevyzve jej k reakci, neudělí mu slovo, změní téma nebo položí takovou otázku, která reakci nepřipouští, a takto blokuje vznik nebo pokračování polemické sekvence. Protože je vždy nejisté, jak se moderátor zachová, tj. zda reakci umožní, nebo neumožní, snaží se hosté v některých případech převzít repliku bez udělení slova moderátorem. Tak dochází k nezprostředkované interakci mezi hosty, tj. vzniká (částečně) **nemoderovaná polemická sekvence**.

Různí moderátoři projevují v různých duelech nestejnou míru tolerance vůči tomuto spontánnímu průběhu interakce, narušujícímu model moderované diskuse. Střet zájmů moderátora (MV) a jednoho z hostů se projevuje např. v průběhu střídání replik v následující ukázce. Příklad pochází z diskuse o časopisu Charlie Hebdo po teroristickém útoku na jeho redakci:

(44) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík; ET = Erik Tabery

{29}

ET: ... e samozřejmě že ve chvíli kdy by to skutečně byla antisemitský. nebo: nějaký e řekněme časopis který by vybízel k nějakému násilí a popíral by holokaust, nebo já nevím co všechno, tak tam bych e e bysme se asi bavili trochu jinak. ale e tady je humor, myslím si že každý ví, že humor prostě nezná hranice, buďto se vám líbí nebo ne, buďto pudete na ten fj- film, nebo si koupíte tu knížku, nebo nekoupíte, [ale tím to končí.]

{30}

MV: [ten]

{31}

TH: [nějaké] hranice asi zná, že jo. vás by třeba uráželo kdyby se tam zesměšňovaly oběti holokaustu. mě zase

jako: jako: to když je panna maria která rodí čuně, e to je mně prostě na
na úrovni [toho když ()]
{32}
ET: [()]
{33}
MV: [pardon. ((k ET)) uráželo] by vás e zesměšňování obětí
holokaustu?
{34}
ET: =e uráželo, ale nezakazoval bych to. to je prostě [(to je to je věc)
(.) to je věc jakoby]
{35}
TH: [v tom se shodujeme. ano ale]
{36}
ET: vkusu kdy: mně by se to nelíbilo, e kritizoval bych to, e
{37}
MV: =je to za hranou?
{38}
ET: =no je to za hranou. ...

ET v r. 29, která je odpovědí na moderátorovu otázku, vyjadřuje postoj, jenž je v rozporu s názorem oponenta TH (ten v duelu zaujímá kritický postoj k tematizovanému časopisu, zatímco ET jej před kritikou brání). V následující replice, která se kryje s poslední výpovědí repliky ET, se MV snaží plnit svou moderátorskou úlohu a pravděpodobně zamýšlí položit další otázku, v tom mu však zabrání TH, který přebírá repliku a polemicky reaguje na repliku ET. Tím se však ocitá v pozici nechráněného mluvčího³⁹ a moderátor jej po několika výpovědích přerušuje a vyzývá k reakci ET. Do následující promluvy ET opět vstupuje TH a v simultánně pronesené replice 35 vyslovuje souhlas s předchozí replikou, zároveň však výrazem *ale* projektuje nesouhlas s jinou částí jeho stanoviska. Specifikaci nesouhlasu však již TH v replice nerealizuje, protože ET se nenechává přerušit a v promluvě pokračuje. Po dvou výpovědích pak i jeho repliku ukončí moderátorova doplňující otázka.

Př. (44) ilustruje střet dvou plánů televizního duelu: moderátorovy snahy řídit interakci kladením otázek a snahy hosta reagovat na problematizaci svého stanoviska podle pravidel střídání replik v každodenním rozhovoru. O dodržování pravidel televizní interakce však nemusí usilovat jen moderátor, ale může být také v souladu se zájmem chráněného mluvčího nebo toho z hostů, jehož pozici porušení institucionálního rámce ohrožuje. I tento účastník interakce proto může požadovat, aby rozhovor probíhal podle pravidel televizního duelu, srov. následující příklad:

³⁹ „Chráněnou mluvčí“ definuje Havlík (2012, s. 272) jako „mluvčí v politické debatě, která byla vyzvána moderátorkou k převzetí repliky nebo bylo její převzetí repliky moderátorkou ratifikováno, a má proto oprávnění nárokovat si vícevýpovědní repliku [...]“.

(45) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Alena Čurdová; KD = Kateřina Dostálová

{30}

MV: [dovolíte paní poslankyně?] (..) ((nádech)) ani jedna nemáte ekonomické vzdělání? ee nezabýváte se ekonomickými tématy e souvisle. e jakým způsobem ee vůbec uvažujete o zákonu o státním rozpočtu:.

{31}

KD: [((nádech))]

{32}

MV: [kde berete] informace které jsou relevantní.

{33}

KD: ((nádech)) e samozřejmě že informace: e mám na internetu? mám ((nádech)) j- jako prvořadé ve chvíli kdy v poslanecké sněmovně e sedím poslouchám debatu, účastním se hlasování, ale ((nádech)) já bych tady chtěla říci jednu poznámku, a zeptat se paní kolegyně: ((nádech))

{34}

MV: =ne. [já bych]

{35}

KD: [protože]

{36}

MV: já bych paní dostálová trval na své (.) na své otázce. [ee]

{37}

KD:

[já se]

samozřejmě zabývám zabývám tím tímhle tím rozpočtem, ((nádech)) a touto otázkou také v rámci kontextu evropské unie. já jsem se dívala na ce- celou celou tady tuto problematiku, a ((nádech)) protože vím že paní kolegyně je členkou výboru pro evropskou integraci, ((nádech)) a: také kandidovala do evropského parlamentu, tak jsem se jí chtěla zeptat, když tak obhajovala tento rozpočet, ((nádech)) jestli ví že (.) podíl schodku: rozpočtu na hádépé ((míněno HDP)) je v evropské unii povolený maximálně tři procenta. jestli víte paní kolegyně, kolik má česká republika: tento schodek. (.)

{38}

AČ: [((nádech)) ale]

{39}

KD: [procentuálně. jestli to] nevíte já vám to ráda řeknu

{40}

AČ: paní kolegyně já budu strašně ráda když mi to řeknete, ale já bych nejprve reagovala [(na) () paní kolegyně já jsem]

{41}

KD: [já já jenom doplním to číslo jestli můžu.]

{42}

AČ: jestli dovolíte vy jste dostala prostor, tak já bych také teďka ((nádech)) eh chvilinku ráda promluvila. ale jestli si myslíte že [moje myšlenky]

{43}

KD: [(byla to jen) jedna věta.]

{44}

AČ: ((nádech)) moje myšlenky řeknete lépe nežli já tak já vám samozřejmě ten prostor v tédleté chvíli klidně dám. [((nádech)) (se mnou)]

{45}

MV: [ve chvíli kdy bych] mohl převzít to veslo té debaty, tak bych tedy trval na své otázce kterou mi paní poslankyně dostálová nezodpověděla? ((nádech)) jak vy
{46}

AČ: [já]
{47}

MV: [coby] ekonomická neexpertka, ee uvažujete o rozpočtu. kde berete relevantní informace podle kterých potom hlasujete.

Na moderátorovu otázku položenou v r. 30 a 32 adresátka KD nejprve stručně odpovídá, poté však v téže replice (33) vyjadřuje záměr položit otázku své oponentce AČ. Na obě tyto aktivity reaguje odmítavě moderátor v r. 34 a 36 slovy „ne ... já bych paní dostálová trval na své (.) na své otázce“. Tím jednak vyhodnocuje předchozí odpověď jako nedostatečnou, pravděpodobně kvůli její neurčitosti a stručnosti – srov. orientaci účastníků televizních debat na vícevýpovědní odpovědi (Clayman, 2013; Havlík, 2013); jako nezodpovězení otázky pak jednání KD moderátor explicitně klasifikuje v r. 45, kdy stejnou otázku klade AČ. Výpovědi v r. 34 a 36 zároveň moderátor odmítá záměr KD položit své oponentce otázku. Přes toto odmítnutí a druhou výzvu k zodpovězení otázky však KD v následující replice nepředkládá novou odpověď, ale realizuje projektovanou otázku adresovanou AČ. Vlastní tázací výpovědi předchází informativní úvod, podobně jako tomu bývá v moderátorových replikách (viz 6.2.1). Její otázka však nemá charakter žádosti o informaci, ale jedná se o otázku zkušební: KD se ptá na něco, co sama ví, a otázkou zjišťuje, zda tuto znalost má i adresátka AČ. Vlastní znalost odpovědi a zároveň očekávání záporné odpovědi pak KD signalizuje v r. 39 slovy „jestli to] nevíte já vám to ráda řeknu“.

Tázacím jednáním, resp. zkoušením znalostí oponentky, KD zřetelně porušuje normu televizního duelu, podle níž v tomto žánru klade otázky moderátor. Na otázku své oponentky, resp. na nabídku poskytnutí informace, reaguje AČ zdánlivým přijetím této nabídky: „paní kolegyně já budu strašně ráda když mi to řeknete“. Ze způsobu ztvárnění repliky, z následujícího kontextu i dalších ukazatelů je však zřejmé, že toto jednání má ironický charakter, mluvčí tedy ve skutečnosti nabídku odmítá a snaží se KD v záměru zkoušet její odborné znalosti zabránit. Ironie je signalizována jednak lehkým úsměvem mluvčí během pronášení první části repliky, jednak expresivním výrazem *strašně*. O tom, že přijetí nabídky nebylo vážně míněno, svědčí i následující (nedokončená) výpověď AČ: „ale já bych nejprve reagovala [(na)...“, která má KD zabránit v poskytnutí informace o schodku rozpočtu. Z předchozího průběhu interakce je zřejmé, že „reagováním“ AČ míní odpověď na moderátorovu úvodní otázku (r. 34, 36), položenou oběma přítomným hostům. To potvrzuje i změna směru pohledu mluvčí z KD na moderátora během pronášení slov „když mi to

řeknete“, provázená gestem: AČ ukazováčkem levé ruky krátce ukáže na moderátora. Tímto způsobem mluvčí neverbálně projektuje budoucí změnu adresáta: místo reakce na KD chce odpovědět na moderátorovu otázku. Orientace pohledu a gesto zde tedy předcházejí jazykovému jednání, s nímž korelují, jak je u komunikace pomocí gest obvyklé (srov. Kaderka, 2011, s. 229; Streeck, 2009, s. 205). Spor obou političek o slovo pak pokračuje v následujících r. 41–44, dokud jej neukončí moderátor již zmíněnou replikou 45, v níž prostřednictvím metafory *převzít veslo debaty* odkazuje ke své řídicí roli v duelu a diskvalifikuje předchozí spontánní interakci obou političek. Poté MV pokládá AČ stejnou otázku, kterou předtím adresoval KD, a tím implicitně ratifikuje její předchozí snahu na tuto otázku odpovědět.

Mluvčí AČ tedy v r. 40 svým odmítnutím přistoupit na zkušební otázku, resp. na nabídku poskytnutí informace, signalizuje svou orientaci na institucionální rámec řízené interakce, v níž otázky klade moderátor a hostům tento typ jednání nepřísluší.

Zatímco otázka kladená hostem svému oponentovi, popř. moderátorovi, bývá moderátorem zpravidla sankcionována, u polemických reakcí hostů na oponentovy repliky není vždy patrná moderátorova snaha tyto sekvence eliminovat. Různí moderátoři se liší různou mírou regulativnosti, s níž vyžadují dodržování otázkového rámce duelu. Srov. př. (46), v němž hosté diskutují o žalobě na prezidenta republiky za velezradu kvůli nedostatečnému počtu navrhovaných kandidátů na ústavní soudce:

(46) OTAZKY6

VM = Václav Moravec, moderátor; LJ = Ladislav Jakl; ZB = Zdeněk Bárta

{251}

VM: [vy] tedy odmítáte že by

[hrad]

{252}

LJ: [a:]

{253}

VM: e že by hrad, ee podcenil ee jmenování kandidátů na pozice

[ústavních sou-]

{254}

LJ: [určitě] určitě ne a koneckonců (.) poslal během několika měsíců do senátu čtrnáct návrhů. a kolik návrhů už není velezrádných. patnáct, šestnáct, osmnáct, [tak která]

{255}

VM: [jak odpovíte?]

{256}

LJ: je ta hranice (.) kdy, prezident udělá velezradu. kolik kolik jaká je ta jaká je ta správná norma kolik má e podat za rok (.) [prezident]

{257}

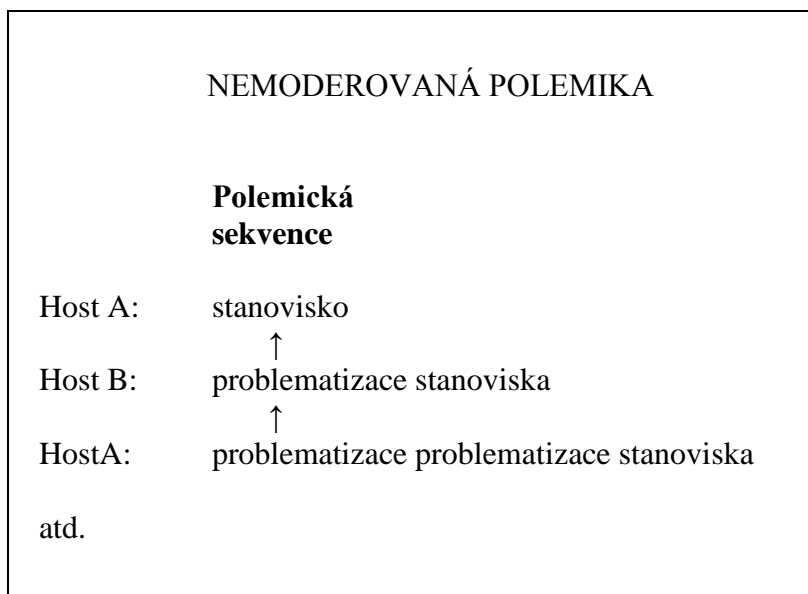
ZB: [ano]
 {258}
 LJ: návrhů. já myslím že ee prezident jich podává dost a, ee je velkou škodou že někerý velmi (..) zajímaví zajímaví erudovaní (..) právníci (..) senátem z malicherných důvodů ee schválení nebyli. [a tito lidé]
 {259}
 ZB: [já si
 myslím že,]
 {260}
 LJ: v ústavním soudu nepochybně chybějí.
 {261}
 ZB: já si myslím že celoživotní ee členství v káesčé ((míněno KSČ)) není malicherný důvod a byly tam i jiné důvody u jiných zase kandidátů ale, podívejte se [pane]
 {262}
 LJ: [no,]
 {263}
 ZB: [pane řediteli]
 {264}
 LJ: [zajímavé je že] u u jednoho vám to vadí u jiného nevadí.
 {265}
 ZB: [stejně tak jako panu prezidentovi taky vadí u někoho u někoho to nevadí.]

Adresátem moderátorovy otázky v r. 251 a 253 je LJ. Jeho odpověď obsahuje zjevně řečnickou otázku „a kolik návrhů už není velezrádných. patnáct, šestnáct ...“, kterou se moderátor následně v r. 235 pokouší přehodnotit jako skutečnou žádost o informaci a přesměrovat ji na ZB („jak odpovíte?“). Neočekávání či nepožadování odpovědi sice není distinktivním rysem řečnické otázky (viz Mrázková, 2010a, 2010b), v tomto případě však pokračování Jaklovy repliky ukazuje, že mluvčí adresátovu odpověď neočekává: i přes zmíněnou moderátorovu snahu odebrat mu slovo klade další řečnické otázky, rozvíjející otázku první, a poté v promluvě pokračuje (r. 258, 260) – svého oponenta ZB tedy nenechává odpovědět.

Na r. 258 ZB polemicky reaguje a pak už se oba hosté střídají v sérii vzájemných problematizací až do r. 284, aniž by do jejich interakce vstoupil moderátor (ukázka obsahuje jen malou část této sekvence). Od r. 285 se pak VM pokouší položit otázku, což se mu podaří až v r. 299. To neznámá, že by moderátor po celou dobu, kdy nepřebírá repliku, chtěl rozhovoru ponechat volný průběh. Během r. 277 ZB je z moderátorova gesta směrem

k mluvčímu patrný jeho záměr chopit se slova, to se mu však na tomto místě nepodaří, protože jej svým převzetím repliky předstihne LJ.⁴⁰

Repliky 256–284, tj. celkem 29 replik, tedy představují „neřízenou“ polemiku hostů duelu (nemoderovaný úsek polemické sekvence), v níž na sebe oba mluvčí bezprostředně reagují podobně jako v každodenním rozhovoru. Analogicky se schématem moderované polemické sekvence můžeme nemoderovanou polemickou sekvenci znázornit následovně:



Přestože polemická sekvence, jejíž část zachycuje příklad (46), obsahuje poměrně dlouhý nemoderovaný úsek, některé její části jsou moderované, jak je zřejmé i z uvedené ukázky, která začíná moderátorovou replikou. Ve zkoumaném materiálu jsem nenašel žádnou polemickou sekvenci, která by byla nemoderovaná od začátku až do konce, tj. ve které by se mezi stanoviskem hosta, po němž následuje první problematizace, a poslední problematizací sekvence nenacházela ani jedna moderátorova replika. Pokud v průběhu polemické sekvence dojde k „vyšachování“ moderátora, stává se to obvykle až po několika úvodních replikách sekvence. Hosté totiž předpokládají, že pokud jeden z nich dostal v úvodu sekvence šanci vyjádřit se k novému tématu, druhý host v zájmu vyváženosti pořadu pravděpodobně dostane stejnou možnost v některé z následujících replik. Potom bude mít taky příležitost odmítnout/zpochybnit stanovisko prvního hosta. V průběhu polemické sekvence se však zvyšuje riziko, že moderátor sekvenci ukončí, změní téma a jeden z hostů

⁴⁰ Kamera sice moderátora po celou dobu nezabírá, nevíme proto, zda už i před r. 77 (neverbálními prostředky) nesignalizoval snahu převzít repliku, považuji však za nepravděpodobné, že by byl v této snaze neúspěšný po tak dlouhou dobu, tj. během r. 256–276.

tak získá v polemice „poslední slovo“, zatímco jeho oponent bude ochuzen o možnost reagovat další problematizací. Tomuto riziku proto hosté duelu někdy předcházejí tím, že přebírají repliku ještě před udělením slova a vytvářejí tak nemoderovanou polemiku.

6.2.3.1 Polemické sekvence mezi hostem a moderátorem

K přímé polemice obvykle dochází mezi hosty duelu, kteří zastávají opačná stanoviska. Vedle toho však může také moderátor problematizovat stanovisko hosta a naopak host může odmítnout moderátorovu výpověď (např. presupozici jeho otázky). V prvním případě moderátor ohrožuje svou neutralistickou pozici (srov. 6.2.1), protože místo obvyklé otázky realizuje problematizaci, zaujímá tedy určité stanovisko. Viz následující příklad z Prezidentského duelu:

(47) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; MZ = Miloš Zeman

{101}

VM: ... není to tak, že podpora, kterou vám učinil prezident václav klaus, je jen pokračováním opoziční smlouvy?

[(potlesk, výkřiky publika)]

{102}

MZ: ... pokud jsem si to dobře přečet, on sice nikoho nejmenoval, a: mohl by jmenovat zhruba osm a půl milionu osob, tak on pouze řekl, že se domnívá, že prezidentem má být ten, kdo v této zemi žil, v dobách dobrých i zlých, [a já se domnívám, že toto konstatování je]

{103}

VM: [(teď) se omlouvám ale václav promiňte václav klaus, nemohl jmenovat] osm a půl milionu osob protože do finále prezidentské volby postoupily osoby [dvě.]

{104}

MZ: [no] dobře. ale to je zásluhou voličů, kteří dali těmto dvěma osobám největší důvěru. a my. když se musíme ptát. zda je výhoda. nebo nevýhoda žít v této zemi, ...

Moderátor v r. 101 odkazuje k vyjádření současného prezidenta Václava Klause pro média z téhož dne, jež interpretuje jako vyjádření podpory prezidentskému kandidátovi Miloši Zemanovi. Klaus ve svém vyjádření řekl: „Mně jde prostě o to, aby prezidentem se stal člověk, který patří do této země, který je součástí této země, který tady strávil svůj život,

období těžká, lepší, nejlepší, horší“.⁴¹ Moderátor Klausovu promluvu necituje, protože u účastníků duelu i u diváků zřejmě předpokládá její znalost. MZ v následující replice implicitně problematizuje moderátorovu interpretaci Klausovy promluvy jako podpory Zemanovi. Problematizaci zdůvodňuje tím, že prezident nikoho nejmenoval a jeho popisu preferovaného kandidáta odpovídá „zhruba osm a půl milionu osob“. Moderátor však Zemanovu repliku přerušuje a jeho argumentaci odmítá jako nerelevantní na základě toho, že do finále prezidentské volby postoupily jen dvě osoby. Tím implicitně vyjadřuje, že Klausovu charakteristiku je v daném situačním kontextu třeba vztáhnout pouze na dva kandidáty, kteří aktuálně mohou být do této funkce zvoleni. Z obecně sdílených znalostí o biografích obou kandidátů (KS na rozdíl od MZ strávil většinu života v zahraničí) přitom vyplývá, že Klausův popis odpovídá pouze jednomu z nich – MZ. Na tuto interpretaci moderátorovy repliky se však MZ ve své následné reakci (r. 104) neorientuje. Jeho slova „no] dobře. ale to je zásluhou voličů, kteří dali těmto dvěma osobám největší důvěru“ nijak nereagují na moderátorovo odmítnutí Zemanova zpochybnění interpretace Klausova vyjádření. Přes tematickou návaznost na předchozí repliku představuje Zemanova výpověď jakýsi truismus, jehož funkcí je pravděpodobně pouze odvedení pozornosti od moderátorovy argumentace.

6.2.3.2 Struktura polemické sekvence

V tomto a v následujícím oddíle, věnovaném responzní relevanci v polemické sekvenci, odhlížím od rozdílu mezi moderovanými a nemoderovanými polemikami, resp. od toho, zda spolu polemizují oba hosté duelu, nebo host s moderátorem. To pochopitelně neznamená, že by moderovaná a nemoderovaná polemika měly shodné vlastnosti a že moderátorovy repliky nemají na její průběh žádný vliv. Zaměřím se však na společné rysy obou variant polemické sekvence.

V předchozích oddílech byla polemická sekvence definována jako sled stanoviska a následné problematizace (odmítnutí/zpochybnění), po níž může následovat další problematizace atd., viz následující schéma:

⁴¹ *Idnes.cz*, 17. ledna 2013, 10:37;<http://zpravy.idnes.cz/klaus-podporil-zemana-0uv-/domaci.aspx?c=A130117_103729_domaci_jw>, cit. 3. 5. 2013.

A: stanovisko
B: problematizace
(A: problematizace
B: ...)

Minimální, dvoučlenná polemická sekvence je tedy tvořena pouze stanoviskem a jeho problematizací a může být rozšířena o libovolný počet dalších problematizací.

Někteří autoři však vymezují polemickou sekvenci (označovanou jako *argument sequence*, *arguing exchange* aj.) poněkud odlišným způsobem. Uvedu zde tři příklady různých popisů sekvenční organizace polemiky a srovnám je s výše popsáním modelem polemické sekvence.

Hutchby (2001; 2011) vymezuje jako základní organizační jednotku sporu dvoučlennou sekvenci tvořenou „akcí“ a „opozicí“ (*action-opposition sequence*). Jestliže po první opozici následuje další polemická reakce, stává se první opozice akcí, která s následující opozicí tvoří další sekvenci stejného typu, tj.: akce – opozice/akce – opozice/akce... Polemická sekvence (*argument sequence*) je pak tvořena řetězcem sekvencí akce – opozice.

Nabízí se otázka, zda je nutné členit polemickou sekvenci na uvedené páry. Hutchbyho disputační sekvenci bychom totiž mohli zjednodušit na sekvenci „akce – opozice – opozice...“, která by odpovídala výše uvedené struktuře polemické sekvence „stanovisko – problematizace – problematizace...“. Pro toto zjednodušení hovoří jedna důležitá okolnost: mezi prvním, nepolemickým stanoviskem a následující problematizací je odlišný vztah než mezi dvěma po sobě jdoucími problematizacemi v další části sekvence – viz následující oddíl věnovaný responzní relevanci. Tento rozdíl v Hutchbyho verzi sekvenční struktury sporu není patrný, protože se u něj v případě obou vztahů jedná o relaci akce – opozice.

Jiní autoři považují za základní jednotku sporu sekvenci tříčlennou. Muntigl a Turnbull (1998) svou polemickou sekvenci (*arguing exchange*) vymezují následovně:

R1 (replika 1): mluvčí A předloží tvrzení;

R2: mluvčí B problematizuje (*disputes*) tvrzení z R1;

R3: mluvčí A nesouhlasí s tvrzením z R2, a to buď prostřednictvím podpory tvrzení z R1, nebo přímým zpochybněním (*contesting*) nesouhlasu z R2.

Jednání realizované v R2 i v R3 má povahu nesouhlasu. Autoři rozlišují čtyři jeho typy: odmítnutí relevance, zpochybnění, popření, opačné tvrzení (*counterclaim*) (Muntigl – Turnbull, 1998).

Popsaný sekvenční model polemiky považují za problematický. Muntigl a Turnbull jasně nevysvětlují, proč jako základní sekvenční strukturu sporu pojmají právě tříčlennou sekvenci. Autoři neuvádějí, zda v jazykovém materiálu, který měli k dispozici, polemické sekvence vždy (nebo obvykle) končí replikou R3 (tuto možnost považují za značně nepravděpodobnou), nebo po této replice běžně pokračují dalšími problematizacemi. Ve druhém případě by tříčlenná sekvence mohla být rozšířena o repliky R4, R5 atd. (Většina příkladů, jež autoři uvádějí, je zakončena replikou R3, není proto zřejmé, jak se po nich interakce dále vyvíjí.) Pouze jeden příklad ((32), s. 251) obsahuje delší polemickou sekvenci, v níž po R3 následují problematizace R4, R5 a R6. Autoři však tuto odchylku od tříčlenné sekvenční struktury nijak nekomentují, není proto zřejmé, zda je „tříčlennou sekvencí“ v celém textu implicitně míněna sekvence tří- a vícečlenná, nebo je v příkladu (32) představena sekvence jiného typu, zatímco tříčlenné sekvence jsou stále považovány za základní jednotku sporu.

Muntiglův a Turnbullův tříčlenný model podle mých poznatků neodpovídá reálné podobě polemických sekvencí. Na jednu stranu se v interakcích běžně vyskytují polemiky mnohem většího rozsahu – srov. sekvenci v duelu OTAZKY6, jejíž část je uvedena v př. (6) výše, která jenom v úseku po moderátorově otázce v r. 251 a 253 obsahuje cca 22 vzájemných problematizací hostů. Na druhou stranu ani model tří- a vícečlenných sekvencí nepovažuji za plauzibilní. Jak bylo uvedeno výše, minimální polemickou sekvenci představuje v mém pojetí již sekvence dvoučlenná, tvořená stanoviskem a následnou problematizací, na niž mluví stanoviska ani jiný účastník interakce verbálně nereaguje. I takové sekvence se ve zkoumaných duelech a pravděpodobně i v jiných typech interakcí vyskytují. Domnívám se, že není důvod upírat této konstelaci jednání status (minimálního) sporu, tj. status polemické sekvence.

Při vymezení obecné struktury polemické sekvence je tedy důležité jednak zachytit i minimální polemické sekvence skládající se pouze ze dvou replik, jednak ponechat její strukturu otevřenou pro další rozšiřování. Meze tohoto rozšiřování jsou praktického charakteru, tj. každá interakce musí jednou skončit, přesný rozsah maximální polemiky však pochopitelně nelze stanovit. Podobně jako je nekonečný argumentační regres možný pouze teoreticky, ani nekonečná polemika (jež argumentační regres může, ale nemusí obsahovat) z praktických důvodů možná není. (Tím nejkrajnějším „praktickým“ důvodem je smrtelnost zúčastněných mluvčích.) Polemická sekvence je proto v mém pojetí tvořena dvěma nebo více replikami.

Jiný charakter než u Muntigla a Turnbulla má tříčlenná sekvence Ch. Antakiho (Antaki, 1994, s. 178n.). Polemická interakce (*argumentative interaction*) má podle něj tuto obecnou formu:

1. A realizuje výpověď;
2. B se orientuje na sporný význam (*disputable meaning*) této výpovědi;
3. A potvrzuje tento sporný význam.

Antaki zde upozorňuje na důležité momenty průběhu polemiky, jimiž jsou orientace na spornost ve druhé replice a potvrzení spornosti ve třetí replice (tu považují stejně jako v případě tříčlenné sekvence Muntigla a Turnbulla za fakultativní), zároveň však tento popis nespécifikuje v dostatečné míře jazykové jednání, které účastníci polemiky ve druhé a třetí replice vykonávají. Mluvčí B se ve sporu nejen orientuje na sporný význam předchozí výpovědi, ale také tuto výpověď zpochybňuje/odmítá/popírá neboli problematizuje – to považují za konstitutivní rys polemiky/sporu. Mluvčí A pak v následující replice nejen potvrzuje sporný význam, na nějž se orientoval B, ale snaží se spornost své výpovědi odstranit problematizací předchozí problematizace. Antakiho popis polemické sekvence tedy není úplný, protože jednak nezachycuje polemický/nesouhlasný charakter druhé a třetí repliky, jednak opomíjí otevřenost této sekvence pro další problematizace.

Výše bylo zmíněno, že vztah mezi nepolemickým stanoviskem a následnou problematizací vykazuje jisté odlišnosti od vztahu mezi dvěma problematizacemi v rámci polemiky. Následující oddíl budu proto věnován povaze sekvenčních vztahů mezi jednotlivými typy replik v polemické sekvenci.

6.2.3.3 Responzní relevance v polemické sekvenci

Jakou míru responzní relevance (viz 6.1.1) vykazují jazyková jednání v polemické interakci? Představuje vyjádření stanoviska a jeho následná problematizace, resp. problematizace a jeho další problematizace, párovou sekvenci (potažmo sérii párových sekvencí), v níž je reakce určitého typu normativně očekávána, jako je tomu u dvojic otázka – odpověď, pozdrav – opětování pozdravu apod., nebo je míra očekávání reakce v polemické sekvenci nižší, popř. je mezi členy polemické sekvence jiný typ vazby než v párových sekvencích?

Schegloff popisuje jazykové jednání odpovídající problematizaci jako součást postsekvence, konkrétně jako odmítnutí/zpochybnění/nesouhlas s druhým členem párové

sekvence (dále jen odmítnutí) (Schegloff, 2007, s. 159n.). Toto jednání řadí mezi *non-minimal post-expansion*, tj. postsekvence, v nichž replika následující po druhém členu základní párové sekvence tvoří první člen nové, navazující párové sekvence, a projektuje tak určité další jednání – druhý člen postsekvence (s. 149). Ve výkladu o odmítnutí však Schegloff neuvádí, jaký je očekávaný druhý člen sekvence následující po problematizaci, ale popisuje jen dvě různé „trajektorie“ této postsekvence: reakci na odmítnutí, v níž se mluvčí snaží své jednání bránit a problematizaci neutralizovat, a akceptování odmítnutí, po němž následuje předložení alternativního druhého členu základní párové sekvence (s. 161). Schegloff ovšem neříká, zda výskyt problematizace činí jednu z těchto dvou popsaných reakcí v následující pozici podmíněně relevantní (neoznačuje je explicitně jako druhé členy postsekvence), zda se tedy podle něj skutečně jedná o párovou sekvenci (srov. s. 20), nebo je vazba mezi těmito jednáními v postsekvenci volnější. Z jeho výkladu navíc není jasné, jaký je sekvenční vztah odmítnutí k předchozímu jednání, jež je odmítáno/zpochybňováno – zda je odmítnutí v nějaké míře očekáváno jako responzně relevantní, nebo je jeho výskyt ze sekvenčního hlediska fakultativní. Obecně není povaha vztahu mezi základními párovými sekvencemi a navazujícími postsekvencemi v Schegloffově práci zcela jasně vymezená.

Vedle odmítnutí iniciujícího postsekvenci popisuje Schegloff ještě jeden typ sekvencí, který by pro problematizaci mohl být relevantní, a sice tzv. retrosekvenci (*retro-sequence*; Schegloff, 2007, s. 217n.). Na rozdíl od párových sekvencí, které operují prospektivně, tj. první člen sekvence činí druhý člen prospektivně relevantní, operují retrosekvence retrospektivně, tj. jsou aktivovány z druhé sekvenční pozice. Jako příklady Schegloff uvádí iniciování opravy komunikačním partnerem (*other-initiation of repair*) nebo smích neiniciovaný komunikačním partnerem, který indikuje, že mluvčí (na rozdíl od komunikačního partnera) shledává v interakci něco směšným. Iniciování opravy, resp. smích se retrospektivně vztahuje k předchozímu jednání (např. u opravné sekvence k opravovanému výrazu, tzv. *repairable*, reparamentu), jež slouží jako zdroj retrosekvence, aniž by tuto sekvenci samo aktivovalo a činilo její další člen sekvenčně relevantní. Nabízí se otázka, zda tento retrospektivní vztah není možné vztáhnout i na mnohé postsekvence, např. na odmítnutí. Také toto jednání reaguje na určitý zdroj odmítnutí, aniž by tento zdroj následující problematizaci inicioval / činil podmíněně relevantní.

Na základě pozorování průběhu polemik v televizních duelech lze soudit, že je rozdíl v míře responzní relevance a) nepolemického stanoviska vzhledem k možnosti iniciovat následnou problematizaci (vznik polemické sekvence) a b) problematizace vzhledem k možnosti iniciovat další problematizaci (rozšiřování polemické sekvence). Mluvčí

vyjadřující stanovisko, které nijak nezpochybňuje pozici komunikačního partnera (např. v odpovědi na moderátorovu výzvu ke stanovisku), zřejmě neočekává, že druhý host bude stanovisko problematizovat. Nesouhlasnou reakci v takovém případě samozřejmě nelze vyloučit a v kompetitivní interakci typu televizního duelu není ničím překvapivým; jestliže však o tematizovaném problému není předem známo, že by k němu druhý host zaujímal opačné stanovisko, problematizace není očekávána jako pravděpodobná a míra responzní relevance je v tomto případě nízká. Nepolemické stanovisko a následná problematizace tedy tvoří čistou retrosekvenci. Jak uvádí Hample, sporná povaha výpovědi v konverzaci zpravidla vychází najevo retrospektivně, na základě reakce na tuto výpověď; spornost je projektována zpětně a polemika je aktivována mluvčím následující repliky (Hample, 2005, s. 259; srov. Hutchby, 2001, s. 127n.). Dodejme, že v některých případech mluvčí spornost svého stanoviska anticipuje a argumentačně ho hájí ještě před jeho problematizací, polemika tedy může být projektována i prospektivně, viz 7.1.3 (srov. Jackson – Jacobs, 1980, s. 258). V televizních duelech, orientovaných zpravidla na vyvolání polemiky mezi pozvanými hosty, jsou výzvy k neproblematickým stanoviskům, neiniciujícím polemiku, méně časté než otázky s větším potenciálem vyvolat spor.

Jiná situace nastává v případě, že mluvčí svým stanoviskem problematizuje výpověď svého oponenta. Potom lze s poměrně vysokou pravděpodobností očekávat, že oponent bude ve vlastním zájmu své problematizované stanovisko hájit (mimo jiné pomocí argumentace, srov. 7.1.2), to znamená, že bude sám předchozí problematizaci problematizovat. Ve zkoumaných televizních duelech mluvčí na zpochybnění/odmítnutí svého stanoviska zpravidla polemicky reagují; v případě, že se dotýčný mluvčí nedostane ke slovu, bývá pozorovatelná alespoň snaha na problematizaci reagovat (srov. př. (46) výše, př. (52) níže aj.).

Clayman a Heritage (2001, s. 311n.) uvádějí, že zatímco v každodenní interakci představuje nesouhlas nepreferovaný jev, tj. jeho intenzita bývá různými prostředky zmírňována, v televizním rozhovoru s více hosty (*panel interview*) bývá nesouhlas mezi pozvanými účastníky vyjadřován „bez obalu“ a moderátoři vznik těchto kontroverzí různým způsobem podporují. Obecně tedy představuje vyjadřování problematizací v duelu z formálního hlediska preferované (tj. nikoli nepreferované) jednání. Z hlediska zájmů jednotlivých aktérů však lze předpokládat určité rozdíly: zatímco moderátor si přeje vznik polemiky, a podněcuje ji proto svými dotazy, v zájmu hosta je (či může být) problematizování oponentova stanoviska, avšak nikoli problematizace vlastního stanoviska ze strany oponenta (nebo moderátora), protože ta by v konečném důsledku mohla stát v cestě jeho cíli přesvědčit

o svém postoji televizní diváky. Dokladem této nepreference bývá obvyklá snaha hostů svou pozici hájit a problematizaci neutralizovat, resp. jí předcházet.

Ačkoli je tedy polemická reakce na problematizaci pravděpodobná (vzhledem k zájmu adresáta na ochraně své pozice), mluvčí problematizace tuto reakci obvykle nepreferuje. Preferovanou odpovědí na problematizaci by byl oponentův souhlas a odstoupení od původní pozice, taková reakce je však v televizním duelu velmi řídká a málo pravděpodobná. Mluvčí reagující na problematizaci proto obvykle volí mezi další problematizací a nulovou reakcí, tj. absencí jazykového jednání, které by se tematicky vztahovalo k předchozí problematizaci. Z těchto dvou možností pak mluvčí problematizace obvykle více preferuje nulovou reakci oponenta, která je pro něj výhodnější, protože znamená, že v polemice získává „poslední slovo“, a tím v ní určitým způsobem „vítězí“.⁴²

Vyšší míra responzní relevance problematizace (ve srovnání s responzní relevancí nepolemického stanoviska) tedy spočívá ve vyšší pravděpodobnosti problematizace v následující replice, není však spojena s preferencí této polemické reakce, preferována je (v daném žánru) naopak reakce nulová. Ve srovnání s „kanonickými“ jednáními typu otázka nebo pozdrav (Stivers – Rossano, 2010), po nichž je normativně vyžadována reakce určitého typu, je tedy míra responzní relevance problematizace jednak nižší (problematizace je bližší „nekanonickým“ jednáním, jako je hodnocení nebo oznámení), jednak je tato relevance jiného druhu: polemická reakce není vyžadována, ale je pouze pravděpodobná vzhledem k potřebě adresáta bránit svou pozici. Také problematizaci předchozí problematizace proto považují za retrosekvenci, jelikož první problematizace nečiní další problematizaci podmíněně relevantní – reakce oponenta není vyžadována. Polemická sekvence je tedy tvořena sérií retrosekvencí, v níž se každá problematizace retrospektivně vztahuje k předchozí problematizaci, resp. k nepolemickému stanovisku.

Mohlo by se zdát sporné, zda uvažovat o retrosekvenci i v případě, že určitou reakci na první jednání, představující zdroj retrosekvence, lze očekávat. V Schegloffových dvou příkladech restrosekvencí toto očekávání patrně není přítomno. Domnívám se však, že pro

⁴² Toto „poziční vítězství“ je značně relativní, protože získat v polemice poslední slovo nemusí znamenat, že mluvčí svého oponenta, popř. ostatní posluchače, skutečně přesvědčil. Důvodů absence další reakce může být více – nejen neschopnost předložit další argumenty pro svou pozici, ale také nezájem o další pokračování sekvence/interakce, odmítání způsobu vedení polemiky komunikačním partnerem atd. Analyticky je tedy možnost „vítězství“ v polemice značně problematická a každý pokus o vymezení tohoto vítězství by musel počítat s tím, že většina kompetitivních interakcí končí nerozhodně. Koncept polemiky jako „boje“, pojící se s konceptem „vítězství“, však zjevně funguje jako běžná členská kategorie, na niž se účastníci polemických rozhovorů mohou orientovat, jak dokládá známá konceptuální metafora „argument is war“ (Lakoff – Johnson, 1980).

rozlišení retrosekvencí a prospektivně konstituovaných sekvencí je rozhodující to, zda první jednání implikuje požadavek na realizaci druhého jednání, tj. zda má očekávání druhého jednání normativní povahu a je spojeno s jeho preferencí, anebo je očekávání založeno pouze na předpokladu, že dané jednání pravděpodobně bude následovat. V prvním případě se jedná o prospektivní, párovou sekvenci, ve druhém o retrosekvenci.

7. Sekvenční kontext argumentace

V polemické sekvenci, jíž byla věnována velká část předchozí kapitoly, mluvčí pro své problematizace zpravidla argumentují, jak dokládá většina výše uvedených ukázek tohoto sekvenčního typu. Vedle toho jsou však možné i polemické repliky, v nichž mluvčí argumentaci nepředkládá, ale pouze odmítá/zpochybňuje oponentovo jednání (polemická interakce nemusí zároveň představovat interakci argumentační). Na druhé straně argumentace není vázána na polemickou sekvenci, ale vyskytuje se i v jiných interakčních kontextech, tj. argumentační interakce nemusí mít nutně polemický charakter (srov. 5.1.3).

Jakou pozici tedy v nastíněné sekvenční organizaci televizního duelu zaujímá argumentační jednání? V této kapitole bude analyzováno jazykové jednání, které argumentaci předchází, a jednání, jímž komunikační partner na argumentaci reaguje.

7.1 Jazykové jednání předcházející argumentaci

Jak bylo uvedeno v kap. 2, argumentace tvoří vazbu se sporným stanoviskem, k jehož podpoře v komunikaci slouží. Argumentační jednání mluvčího je aktivováno/motivováno sporností/problematičností určité výpovědi. To, jakým způsobem je konstituována spornost stanoviska, pro něž se argumentuje, má vliv na strukturu sekvencí, v nichž se argumentace vyskytuje. V analyzovaných interakcích jsem identifikoval následující způsoby konstituování spornosti:

1. výzva k argumentaci
2. problematizace stanoviska
3. anticipace problematizace

Výzva k argumentaci představuje první člen párové sekvence, který v následující sekvenční pozici projektuje argumentaci. Problematizace stanoviska komunikačního partnera, aktivující nebo rozšiřující polemickou sekvenci, nevede automaticky k argumentaci, ale prostřednictvím konstituování spornosti výpovědi jednak činí relevantní argumentaci pro problematizaci, jednak způsobuje očekávání argumentace v následující polemické replice komunikačního partnera. Anticipace problematizace sama o sobě nepředstavuje jednání

konstituující spornost, ale psychický proces mluvčího. Na jeho existenci lze usuzovat právě na základě toho, že mluvčí pro danou pozici argumentuje, aniž by argumentaci předcházel zjevný interakční impulz.

Uvedeným způsobům konstituování spornosti odpovídají tyto sekvenční kontexty argumentace:

1. A: výzva k argumentaci
B: argumentace

2. A: stanovisko
B: problematizace + argumentace
(– A: problematizace + argumentace)
(polemická sekvence)

3. (A. výzva ke stanovisku –)
B: stanovisko + argumentace

Následuje podrobnější popis a příklady uvedených sekvenčních kontextů.

7.1.1 Výzva k argumentaci

Různé typy a příklady výzev k argumentaci již byly popsány v kap. 4, v této části se proto omezím na dva příklady sekvencí iniciovaných těmito výzvami. Ukázka (48) se částečně překrývá s př. (16):

(48) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; KD = Kateřina Dostálová

{20}

MV: pojďme si na úvod vyjasnit své vzájemné pozice:, e proč jste paní dostálová hlasovala proti rozpočtu. (.) jen [v krátkosti prosím.]

{21}

KD: [((nádech))] e já sem hlasovala samozřejmě proti rozpočtu protože je to rozpočet který naši zemi opět zadluhuje, zadluhuje ji daleko ((nádech)) brutálněji než v tomto roce? v tomto roce byl ((nádech)) deficit minus sto patnáct miliard, na příští rok je to ((nádech)) sice zdánlivých osumdesát tři miliard ale ((nádech))

k tomu musíme přičíst deficit ještě šestnáct miliard ((nádech)) ee v rámci dluhopisů konsolidační agentury, pardon. devatenáct miliard? dále k tomu musíme přičíst skrytý deficit v podobě třiceti miliard ((nádech)) z fondu národního majetku, které půjdou do fondu dopravní infrastruktury:, e půjdou do e fondu rozvoje bydlení, ...

Mluvčí KD plní normativní očekávání implikované výzvou k argumentaci (sporné stanovisko je otázkou presuponováno, viz komentář k př. (16)) a předkládá požadovanou argumentaci, tj. uvádí své důvody pro hlasování proti rozpočtu. Pro argument „zadluhuje ji ((tj. rozpočet zadluhuje naši zemi, pozn. JK)) daleko ((nádech)) brutálněji než v tomto roce?“ mluvčí v navazujících výpovědích předkládá zanořené argumenty (takto označuji argumenty po argumenty), v nichž poukazuje na skryté deficity, které je třeba připočíst k deklarovanému deficitu rozpočtu.

Př. (49) navazuje na ukázkou (15):

(49) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík

{6}

TH: ... jestliže sem e proti terorismu, a to naprosto jasně sem že jo, tady v tom se schodujeme, to je něco ee ne:- neomluvitelného, tak to neznámá že nutně, přistupuji na tu loď, a že se identifikuji s těmi e s e e s těmi e redaktory. [já si myslím (.) ano]

{7}

MV: [pardon. proč máte problém] se identifikovat s těmi redaktory.
{8}

TH: =e já si myslím že tento způsob e humoru. že ten skutečně e uráží e to co druzí lidé pokládají za: e podstatné pro svoji vlastní kulturu. e já sem velmi pro humor. a sem velmi pro humor v náboženství. dokonce jsem napsal řadu textů o tom jak ta lidská stránka náboženství jak je třeba ji vystavovat humoru. a: jak i vůči té nelidské stránce náboženství je možné se humorem bránit. a jak v křesťanství je celá tradice masopustní kultury. kdy si e lidé v kostelích dělali legraci z těch posvátných věcí aby se nestaly idolatrií. ale prostě muslimové to tak necítí, a já si myslím že musíme mít trošku porozumění pro to cítění těch druhých. ...

I v tomto případě po výzvě k argumentaci (r. 7) následuje požadovaná argumentace: TH zdůvodňuje své odmítnutí identifikovat se se zavražděnými redaktory urážlivostí humoru jejich časopisu vůči muslimům. Tento argument pak v replice dále podporuje apelem na ohleduplnost („musíme mít trošku porozumění pro to cítění těch druhých“).

V příkladech (48) i (49) se argumentace vztahuje k polemickému stanovisku. Problematizace přitom sama o sobě může také představovat důvod k argumentaci, viz níže. V uvedených sekvencích však vlastním impulzem pro argumentaci není polemičnost

výpovědi, ale výzva k argumentaci, která na rozdíl od problematizace činí argumentaci normativně závaznou.

7.1.2 Problematizace

Zatímco v sekvenci výzva k argumentaci – argumentace je (potenciální) spornost výpovědi konstituována moderátorovou otázkou vyzývající k argumentaci, v polemické sekvenci (viz 6.2.3) reaguje komunikační partner (zpravidla host duelu) na stanovisko svého oponenta problematizací, tj. zpochybněním nebo odmítnutím jeho výpovědi. Tím se stává sporným nejen problematizované stanovisko, ale sporná je také samotná problematizace (problematizující stanovisko). Protože jsou obě stanoviska ve vzájemném rozporu, má spornost v této sekvenci podobu relace mezi těmito jednáními. V polemické sekvenci proto vzniká potřeba hájit nejen zpochybněné stanovisko, ale i stanovisko zpochybňující (srov. Kopperschmidt, 2000, s. 88). V televizním duelu mluvčí pro svou problematizaci zpravidla argumentují, srov. následující příklad, který se částečně překrývá s př. (44):

(50) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík; ET = Erik Tabery

{29}

ET: ... e samozřejmě že ve chvíli kdy by to skutečně byla antisemitský. nebo: nějaký e řekněme časopis který by vybízel k nějakému násilí a popíral by holokaust, nebo já nevím co všechno, tak tam bych e e bysme se asi bavili trochu jinak. ale e tady je humor, myslím si že každý ví, že humor prostě nezná hranice, buďto se vám líbí nebo ne, buďto budete na ten fj- film, nebo si koupíte tu knížku, nebo nekoupíte, [ale tím to končí.]

{30}

MV: [ten]

{31}

TH: [nějaké] hranice asi zná, že jo. vás by třeba uráželo kdyby se tam zesměšňovaly oběti holokaustu. mě zase jako: jako: to když je panna maria která rodí čuně, e to je mně prostě

Mluvčí ET v r. 29 hájí karikatury časopisu Charlie Hebdo zesměšňující různé náboženské postavy před předchozí kritikou oponenta TH (tj. ET problematizuje problematizaci TH). Pro svůj postoj ET argumentuje tvrzením: „humor prostě nezná hranice, buďto se vám líbí nebo ne, ...“. Tato argumentace má pravděpodobně implikovat stanovisko: humor nemá být (veřejně?) hodnocen z hlediska vhodnosti, ale jeho posuzování by mělo být

ponecháno na osobním vkusu recipienta. TH v r. 31 tento argument odmítá a pro problematizaci argumentuje příkladem obětí holokaustu, v jejichž případě humor „zná hranici“ a jejichž zesměšňování by pravděpodobně uráželo i ET podobně jako věřící uráží zesměšňování náboženských postav. Holokaust přitom ve své replice tematizoval již ET, když připustil, že popírání holokaustu by rovněž považoval za problematické. TH proto dané téma využívá v modifikované podobě pro vlastní argumentaci, přičemž propojuje dvě části oponentovy repliky: téma humoru a téma holokaustu, z druhého tématu ovšem vybírá jiný aspekt než ET – místo popírání holokaustu mluví o zesměšňování jeho obětí.

Problematizace se může týkat oponentova nepolemického stanoviska. Taková problematizace konstituuje polemickou sekvenci, jež může pokračovat dalšími problematizacemi, popř. může sekvence touto výpovědí končit, jestliže na ni oponent polemicky nereaguje (viz 6.2.3.2). Srov. následující problematizaci nepolemického stanoviska:

(51) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

[[(potlesk publika)]]

{283}

VM: [tak. (...) na vás na oba, (.) ještě (.) otázka] která přišla v mnoha variacích. v případě (.) že by: se vláda, s parlamentem (.) rozhodly (.) e (.) zrušit (.) platnost benešových dekretů? jako klíčového dokumentu, jak byste jako prezidenti vystupovali. stručně jasně výstižně odpověď karla švarcnberka? ((míněno Schwarzenberga))

{284}

KS: e () já bych je na to upozornil, že benešovy dekrety, už neplatí, dvacet let. (protože) při přijetí listiny lidských práv a svobod. e (.) ústavy, (.) přestala (.) platnost (.) benešových dekretů. ... co je zrušené, už nemůžu zru- ještě jednou zrušit.

[[(potlesk publika)]]

{285}

VM: [odpověď e miloše zemana?]

[[(potlesk publika)]]

{286}

MZ: [e naprosto nesouhlasím,] i ústavní soud, což by měl pan švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) vědět, jasně konstatoval, že: nikoli benešovy dekrety. ale zákony národního schromáždění republiky československé. které prezidentské dekrety recipovaly v roce devatenásset čtyřicet šest. diplomat jako vy by měl používat správnou terminologii a neplést si zákon s dekretem. tedy že tyto zákony jsou nedílnou součástí českého právního řádu. ...

KS po moderátorově výzvě ke stanovisku v r. 284 na položenou otázku odpovídá, odmítá však její premisu „Benešovy dekrety platí“ a tvrdí, že tyto dekrety byly zrušeny. Ve své replice přitom nijak nezpochybňuje pozici svého oponenta MZ. Ten po moderátorově výzvě k reakci tvrzení KS odmítá a pro tuto problematizaci argumentuje autoritou Ústavního soudu, podle níž je zákon recipující Benešovy dekrety součástí českého právního řádu (kromě toho svému oponentovi vyčítá chybně užitou právní terminologii). Na tuto problematizaci pak KS nereaguje, ale odpovídá na otázky, které mu MZ poté ve své replice klade (v ukázce neuvedeno).

První problematizací však polemická sekvence v duelech často nekončí, ale následuje po ní obhajoba problematizovaného stanoviska, tj. problematizace předchozí problematizace, na niž může oponent reagovat další problematizací atd. (srov. 6.2.3.2). Takto rozvinutou polemickou sekvenci zachycuje následující příklad, který je součástí tematického bloku duelu věnovaného politice rovných příležitostí žen a mužů:

(52) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Alena Čurdová; KD = Kateřina Dostálová

{299}

MV: ... ee pokročila nějakým způsobem debata ee na té ee politické úrovni? protože předpokládám že i i z této věci se udělá politikum.

...

{302}

AČ: ... ta analýza učebnic a takzvaných stereotypů a rolí mužů a žen, tak ta samozřejmě je součástí rovných příležitostí. () se prolínají všemi oblastmi našeho života, a pokud se ptáte na práci rady vlády, ((nádech)) tak ta samozřejmě na svém posledním zasedání opět přijmula doporučení k vládě české republiky, ((nádech)) aby ee posílila například na ministerstvech jednotlivé odbory které se zabývají touto politikou, ale také jsme tam přijmuli jeden konkrétní jedno konkrétní opatření které se týká přímo konkrétních lidí. a to rodičů kteří se mohou střídat na takzvaném paragrafu. to znamená když je dítě nemocné, tak aby se mohli za dobu toho (.) paragrafu vystřídat nejenom jednou ale třeba i několikrát.

{303}

MV: pokud by tento konkrétní návrh byl implementován do zákona o: (.) e nemocenském pojištění, (.) jak byste hlasovala paní poslankyně [dostálová]

{304}

KD: [já s tímto] návrhem nemám v žádném případě žádný problém. jenom nevím e jestli kvůli tomu že byl pov- e <přednesen> tady tento návrh má existovat ((nádech)) rada vlády pro rovné příležitosti ((nádech)) žen ee žen a mužů. a já

{305}

MV: [ee]

{306}

KD: [protože]

{307}
 MV: pardon to si zaslouží reakci.
 {308}
 KD: =(smích)
 {309}
 AČ: ale ta rada vlády, ((nádech)) v podstatě tady by měla existovat. nebo existuje. protože ona: navrhuje vládě jak strategicky (.) postu[povat]
 {310}
 KD: [(mhm)]
 {311}
 AČ: právě v prosazování politiky rovných příležitostí. a že tato oblast, ((nádech)) byla až do roku dva tisíce: nebo do roku pardon do roku devadesát osum popelkou, byť jí po nás některé tyto věci vyžadovala [evropská unie,]
 {312}
 KD: [můžu pane veselovský?]
 {313}
 AČ: [a]
 {314}
 MV: [poč]kejte.
 {315}
 AČ: ((nádech)) tak já si myslím že to byl jeden z prvních kroků které nám doporučovala celá řada zahraničních expertů. ale nejenom i jim. protože česká republika, a české ženy ((nádech)) si takovýto (.) poradní orgán. který je pouze poradním, zaslouží. protože ty ženy mají e velké problémy které je potřeba řešit

AČ ve své odpovědi (r. 302) na moderátorovu otázku (r. 299) hovoří o „radě vlády“. Přestože daný úsek uvádí slovy „a pokud se ptáte na práci rady vlády“, moderátor ve své otázce ani v předchozích replikách žádnou radu vlády nezminil. Na základě kontextu je zřejmé (jestliže posluchač disponuje potřebnými znalostmi), že má mluvčí na mysli Radu vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Její plný název pak uvádí KD ve své polemické reakci (r. 304), čímž sděluje divákům, kterou radu vlády měla její oponentka na mysli. AČ v r. 302 popisuje výsledky práce Rady vlády (mluvčí je jejím členem), mimo jiné přijetí opatření týkající se střídání rodičů na tzv. paragrafu.

V následující replice moderátor vyzývá oponentku KD, aby vyjádřila své stanovisko k tomuto návrhu. KD v r. 304 návrh kladně hodnotí (hodnocení formuluje jako neutrální postoj: „já s tímto] návrhem nemám v žádném případě žádný problém“, ten však pravděpodobně implikuje deklarování podpory návrhu v případě hlasování v parlamentu), poté však opouští tematický rámec vymezený položenou otázkou a v následující výpovědi problematizuje samotnou existenci Rady vlády, když ji implicitně kategorizuje jako zbytečnou: „jenom nevím e jestli kvůli tomu že byl pov- e <přednesen> tady tento návrh má existovat ((nádech)) rada vlády....“. Ačkoli se AČ dosud ke smyslu Rady vlády explicitně

nevyjádřila, lze na základě její předchozí repliky (informace o jejím členství v Radě, prezentace výsledků činnosti Rady) usuzovat, že je zastánkyní její existence. Nabízí se otázka, zda AČ pro toto implicitní stanovisko v r. 302 také argumentuje, když vyjmenovává, co Rada vykonala. Protože však AČ odpovídá na obecnou moderátorovu otázku, jakým způsobem pokročila politická debata o problému rovných příležitostí, domnívám se, že AČ svou prezentací činnosti Rady argumentuje spíše pro implicitní stanovisko „v politice rovných příležitostí jsme úspěšní“ než pro smysluplnost existence Rady, která v interakci dosud nebyla zpochybněna.

KD tedy v r. 304 zpochybňuje implicitní stanovisko AČ. Pro tuto problematizaci KD následně projektuje argumentaci, a to výrazem *protože* v r. 306, moderátor jí však odebírá slovo a k reakci na problematizaci vyzývá AČ (r. 307). Tímto přerušením, které KD znemožňuje argumentovat pro sporné stanovisko (problematizaci), moderátor zřejmě kriticky reaguje na fakt, že KD po stručné odpovědi na otázku v replice přešla k vlastní agendě a svévolně rozšířila její vymezené téma. AČ poté explicitně potvrzuje své kladné stanovisko k existenci Rady vlády („ale ta rada vlády, ((nádech)) v podstatě tady by měla existovat. nebo existuje“), čímž odmítá předchozí problematizaci, a v r. 311 a 315 hájí své stanovisko pomocí argumentace. Ta se zaměřuje jednak na potřebnost daného orgánu – argument velkých problémů žen, jež má Rada řešit, jednak obsahuje argumenty autority: požadavek EU na vytvoření Rady a doporučení zahraničních expertů. Sekvence poté pokračuje dalšími vzájemnými problematizacemi obou mluvčích.

Popsaná polemická sekvence má v úseku uvedeném v př. (52) tuto strukturu (zachyceny jsou pouze repliky obou hostů duelu bez příspěvků moderátora a z těchto replik pouze ta jednání, která jsou součástí polemiky):

- 302 AČ implicitní stanovisko
- 304 KD problematizace (302)
- 306 KD projektovaná argumentace (304)
- 309 AČ problematizace (304) + argumentace
- 311 AČ argumentace (pokračování)
- 315 AČ argumentace (pokračování)

Pro obě problematizace uvedeného úseku tedy mluvčí předkládají, resp. projektují argumentaci.

Kromě problematizování stanovisek vyjádřených v předchozích replikách duelů se problematizace mohou týkat také výpovědí, které nezazněly primárně v probíhajícím rozhovoru, ale byly do něj vneseny formou citace některým z mluvčích. Tímto způsobem může vzniknout dialogická síť, resp. se interakce stává součástí určité existující dialogické sítě. Ta představuje „takový způsob komunikování, kdy příspěvky („repliky“) jednotlivých aktérů, např. politiků nebo novinářů, jsou působením masmédií distribuovány v různém prostoru a čase“ (Nekvapil – Leudar, 2002, s. 483). Typickou sekvencí dialogické sítě je vyjádření jednoho politika v médiích a následná reakce jiného politika na toto vyjádření, realizovaná opět prostřednictvím médií. Veřejné sdělovací prostředky plní v těchto sekvencích roli prostředníka a často také iniciátora – novináři mnohdy aktéry vyzývají k reakcím na výroky nepřítomných komunikačních partnerů (srov. Kaderka – Havlík, 2010). Přejímáním týchž výroků různými médii mohou být komunikační příspěvky jednotlivých aktérů zmnoženy.

V př. (53) je mluvčím iniciujícím vznik dialogické sítě moderátor. V r. 14 cituje stanovisko KS při hlasování o nedůvěře vlastní vládě, které spočívalo v neúčasti na tomto hlasování, a jeho argumentaci pro tuto pozici; moderátor zároveň vyzývá KS ke komentáři, resp. ke „znovuzaujetí“ (potvrzení či přehodnocení) stanoviska k dané věci, přičemž formulace otázky „neudělal ste ... chybu“ implikuje výzvu k přehodnocení postoje:

(53) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{14}

VM: e neudělal ste karle švarcnberku ((míněno Schwarzenbergu)) chybu když ste dnes opustil jednání poslanecké sněmovny po svém vystoupení a odmítl ste se ho účastnit protože ste prohlásil, že premiér petr nečas vyslovil nedůvěru své vlastní vládě když ji neinformoval o amnestii prezidenta?

{15}

KS: ne. považuju to (za) správný krok, (jinač) bych ho taky neudělal.

...

{36}

MZ: ... pro ty, kdo nejsou ponořeni. do nudi parlamentních procedur, sdělují. že to, že svým krásným gestem. se pan švarcnberk. ((míněno Schwarzenberg)) e vzdal hlasování, o nedůvěře vládě, tuto vládu ve skutečnosti podpořil. protože nedůvěra vládě se e vyslovuje pouze tehdy, je-li pro ni sto jedna a více poslanců. čili když nehlasujete, je to naprosto totéž, jako kdybyste nečasovu vládu podpořili. ...

Po Schwarzenbergově odmítnutí přehodnotit svůj postoj k hlasování a potvrzení stanoviska následuje několik dalších otázek adresovaných KS a jeho odpovědí. Poté na

Schwarzenbergovo stanovisko k hlasování reaguje v r. 36 MZ implicitní problematizací, kterou zdůvodňuje vysvětlením, že Schwarzenbergova neúčast při hlasování neměla na jeho výsledek žádný vliv. Tím implicitně kategorizuje jednání svého oponenta jako prázdné gesto a jeho postoj jako nesprávný.

V této dialogické síti tedy moderátor nevyzývá adresáta KS k reakci na výrok komunikačního partnera, jak je v těchto sítích obvyklé, ale k reakci na jeho vlastní vyjádření. Komunikační partner – oponent MZ pak na citovaný výrok později reaguje bez vyzvání moderátorem. I tuto jeho reakci považuji za součást dialogické sítě, ačkoli ji mluvčí realizoval z vlastní iniciativy, protože i jeho polemickou repliku umožnila účast v televizním rozhovoru a sekvence tak vznikla s přispěním média.

V návaznosti na popis responzní relevance polemických sekvencí v oddíle 6.2.3.3 lze konstatovat, že nepolemické stanovisko nečiní jeho problematizaci (tedy ani argumentaci) v následující replice komunikačního partnera responzně relevantní. Realizace problematizace však vyvolává jednak očekávání argumentace pro tuto problematizaci, jednak způsobuje očekávání obranné, tj. polemické reakce komunikačního partnera v následující replice (tj. problematizace předchozí problematizace), která bude pravděpodobně podpořena argumentací. Na rozdíl od výzvy k argumentaci, která tvoří s následnou argumentací párovou sekvenci, představuje polemická sekvence retrosekvenci, resp. sérii retrosekvencí, v nichž se míra responzní relevance jednotlivých replik, tj. očekávání polemické reakce, liší v závislosti na tom, zda jde o (úvodní) nepolemické stanovisko, nebo o problematizaci.

7.1.3 Sporné stanovisko

Zatímco v předchozích dvou bodech byly popsány sekvence jazykových jednání obsahujících ve druhé pozici argumentaci (s různou mírou responzní relevance) realizované různými mluvčími, v tomto bodě jsou popsány kontexty argumentace, v nichž argumentování není zřetelně iniciováno jazykovým jednáním komunikačního partnera ani se k němu nevztahuje. V televizních duelech i v jiných typech jazykových interakcí mluvčí někdy pro svou pozici argumentují, aniž by dané replice předcházel zjevný interakční impulz v podobě výzvy k argumentaci nebo problematizace stanoviska, resp. opačného stanoviska komunikačního partnera. V takových případech lze předpokládat, že mluvčí své stanovisko sám považuje za sporné, a proto předjímá jeho potenciální problematizaci. Svou argumentací

se možnému zpochybnění snaží předejít. Argumentace obvykle následuje po sporném stanovisku, v duelech se však objevují také repliky, v nichž jsou argumenty předloženy ještě před sporným stanoviskem.

V analyzovaném komunikačním žánru televizních duelů se argumentace tohoto typu často nachází v replice následující po moderátorově výzvě ke stanovisku. Srov. příklad (54), v němž je vlastním autorem výzvy ke stanovisku divák Michal Šarapatka (D3). Jeho otázka zazní z videozáznamu a moderátor ji v následující replice (248) potvrzuje⁴³ a jako prvního adresáta určuje KS:

(54) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; D5 = divák

((začátek videozáznamu))

{247}

D5: vážení kandidáti. v poslední době, se v novinách psalo, o opatření evropské komise, které umožňuje ženám dosáhnout, na nejvyšší funkce ve vedení velkých podniků. a jehož cílem, je čtyřicetiprocentní zastoupení žen, v řídicích pozicích, do roku dva tisíce dvacet. (..) co si o tomto opatření myslíte. přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti?

((konec videozáznamu))

{248}

VM: zeptal se michal šarapatka, jak by odpověděl karel švarcnberk. ((míněno Schwarzenberg)) přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti ten poslední návrh evropské komise?

{249}

KS: ne. myslím že ne. e přirozený vývoj de k tomu, že: (.) v příští generaci, (už) ženy budou asi silněji zastoupeny v nejrůznějších zemích, (poňáč) lépe studují, a sou pilnější. podle mých zpráv z univerzit. tak to de přirozeným výbo- e výro- vojem, a to je mnohem lepší, když se to nu- vyn- vnutí. ...

Na výzvu ke stanovisku KS reaguje explicitní odpovědí – předložením stanoviska „ne. myslím že ne.“. Pro ně poté argumentuje tvrzením o přirozeném vývoji, který vede k silnějšímu postavení žen v různých zemích, a tento přirozený vývoj mluví upřednostňuje před „v(y)nucováním“. Uvedené výpovědi implikují argumentaci: opatření Evropské komise je zbytečné, protože stavu, o nějž usiluje, bude dosaženo přirozeným vývojem. Negativní hodnocení daného opatření je navíc podpořeno jeho nepříznivou kategorizací jako „v(y)nucování“. Schwarzenbergova replika pak pokračuje dalším argumentem pro totéž stanovisko. Srov. také př. (31) níže.

⁴³ Srov. Schegloffův „zmnožený první člen párové sekvence“ (*multiple first pair part*) (Schegloff, 2007, s. 161n., pozn. 23).

Konstelaci jazykových jednání doloženou v ukázce (54), tj. 1. výzva ke stanovisku – 2. stanovisko + argumentace, nepovažují za párovou sekvenci, protože argumentace ve druhé pozici pravděpodobně není očekávána s vysokou mírou responzní relevance. Status párové sekvence má pouze výzva ke stanovisku – stanovisko, argumentování však není pevnou součástí druhého členu této sekvence, ačkoli se v něm často vyskytuje. Nelze s jistotou tvrdit, že by mluvčí první repliky (tj. zpravidla moderátor) pro požadované stanovisko (vždy) implicitně žádal také argumentaci. Jestliže moderátor projektované stanovisko sám pokládá za sporné (jeho otázka cílí na problematiku obecně považovanou za kontroverzní), patrně předpokládá, že host pro své stanovisko předloží argumenty, tento předpoklad však zřejmě nepředstavuje normativní závazek, který by v případě nesplnění vedl k orientaci na sekvenci jako na nezdar.

Míra očekávané spornosti stanoviska, a tedy i míra očekávání argumentace se u různých typů stanovisek liší. Obecně se předložení argumentů častěji předpokládá u stanovisek evaluativních (viz př. (9)) než u epistemických. V duelech se mohou objevit žádosti o věcné, faktické informace (epistemická stanoviska) typu „budete kandidovat v praze?“ (SEDM84, r. 60); „kdy podle vás bude: známo konečné rozhodnutí jestli hjundaj ((míněno Hyundai)) přijde do české republiky“ (PART57, r. 168; viz př. (13) apod. V odpovědích na tyto otázky se argumentace obvykle neočekává a nebývá realizována, přestože i zde by samozřejmě byla možná. Nestejně sporná jsou však také různá evaluativní stanoviska v závislosti na různé míře problematičnosti oblastí/jevů, jichž se týkají. Kromě toho mohou být v různé míře sporná také odlišná stanoviska k téže věci. Protože výzva ke stanovisku specifikuje pouze předmět stanoviska, nikoli samotné stanovisko, míra potřebnosti argumentace není konstituována samotnou výzvou, ale také vlastním stanoviskem. K tomu srov. následující ukázkou z Prezidentského duelu, v níž podobně jako v př. (54) zazní z videozáznamu dotaz diváka, jež poté moderátor reformuluje a doplňuje:

(55) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; D1 = divák

((začátek videozáznamu))

{128}

D1: dobrý den, zdravím vás z juniverzity of íst englija v norviči ((míněno University of East Anglia v Norwichi)), mám dotaz na oba kandidáty. chtěl bych se zeptat jak by, jako případní prezidenti, zareagovali v situaci, kdy by vláda, se dohodla s druhou nejsilnější stranou, o tom, že by z ústavy vyřadili institut e hlasování o nedůvěře vládě.

((konec videozáznamu))

{129}

VM: ptá se: filip svoboda, jak by odpověděl karel švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) na tu otázku, pokud by dvě nejsilnější politické strany se dohodly na změnách ústavy, e kterým by ze změny ú- ústavy tedy, kterou by vypustily článek sedumdesát dva, který upravuje vyslovení nedůvěry vládě. co byste v takové situaci dělal.

{130}

KS: e e asi bych proti tomu protestoval, ale kdyby to ústavní většinou (.) prohlasovali, tak e by mnoho možností už neměl. ale vysvětlil bych předtím občanům, co toto znamená.

{131}

VM: co by to znamenalo (.) prakticky.

{132}

KS: ee omezování demokracie. velmi prostě.

Otázka je sice v doslovné rovině výzvou k epistemickému stanovisku (žádosti o poskytnutí informace o tom, jak by mluvčí reagoval na určitou situaci), zároveň však projektuje také předložení evaluativního stanoviska, protože informace o podobě reakce bude pravděpodobně implikovat hodnocení tematizované změny ústavy. Schwarzenbergova odpověď „asi bych proti tomu protestoval“ (záporné) hodnotící stanovisko skutečně vyjadřuje. Tento postoj KS v r. 130 nezdůvodňuje, odkazuje pouze ke své potenciální argumentaci, kterou by v takové situaci použil proti této změně ústavy: „vysvětlil bych předtím občanům, co toto znamená“. Přestože mluvčí své deklarované jednání označuje jako vysvětlení, lze předpokládat, že by toto vysvětlení bylo motivováno zdůvodněním/podporou uvedeného protestu, a tedy by mělo argumentační funkci. Moderátor poté KS vyzývá ke specifikaci zmíněného vysvětlení. Ten v r. 132 odpovídá velmi lakonicky – argumentuje pouze „omezováním demokracie“, čímž porušuje normu vícevýpovědních odpovědí v daném žánru (Clayman – Heritage, 2002, s. 113n.) Určitým projevem Schwarzenbergova uvědomování si této normy je komentář „velmi prostě“, jímž svou lakoničnost sice neomlouvá, ale signalizuje svou orientaci na příznakovost rozsahu realizované repliky.

Domnívám se, že míra spornosti stanoviska by se lišila v případě alternativní odpovědi na uvedenou otázku. Jestliže by KS podpořil změnu ústavy kladným hodnocením, byla by potřeba argumentace pravděpodobně naléhavější než v případě realizovaného záporného hodnocení, ačkoli i v tomto případě se argumentace zřejmě očekává. Lze předpokládat, že změna statu quo, v tomto případě změna ústavy, je obecně považována za spornější jednání než zachování statu quo. Důkazní břemeno, tedy povinnost argumentačně obhájit svou pozici, spočívá větší vahou na zastáncích změn než na zastáncích současného stavu. V případě tematizované změny ústavy se navíc lze domnívat, že většina diváků považuje institut hlasování o nedůvěře vládě za důležitou demokratickou pojistku (minimálně lze tento postoj

předpokládat u typických voličů Karla Schwarzenberga) a tyto posluchače již o potřebnosti daného článku ústavy není třeba přesvědčovat, zatímco zastánci jeho zbytečnosti nebo škodlivosti budou v menšině. Ačkoli je tento předpoklad značně nejistý, vzhledem k absenci argumentace ve Schwarzenbergově odpovědi můžeme usuzovat, že z něj mluví vycházel.

Zdá se tedy, že interakční relevantnost argumentace v sekvenci „1. výzva ke stanovisku – 2. stanovisko + argumentace“ nevyplývá primárně z výzvy ke stanovisku, ale až ze spornosti předloženého stanoviska. Ta sice může být částečně projektována výzvou ke stanovisku, do značné míry je však na této výzvě nezávislá. Argumentaci následující v replice po výzvě ke stanovisku proto nepovažují za součást párové sekvence výzva ke stanovisku – stanovisko, ale za jednání, jehož výskyt zde není normativně vyžadován. Taková argumentace tedy není definována sekvenčně (tj. rozhodujícím faktorem jejího předložení nejsou sekvence replik), ale podstatný je pro ni kontext ostatních jednání uvnitř repliky.

Protože bývá otázkový rámec televizních duelů v některých případech porušován (viz 2.2), může se sporné stanovisko s argumentací motivovanou anticipací problematizace vyskytovat také v jiných kontextech než po výzvě k danému stanovisku. Následující příklad je součástí tematického bloku věnovaného konzumaci návykových látek mladistvými a rolí státu a politiků v této problematice:

(56) SEDM83

MV = Martin Veselovský, moderátor; AČ = Alena Čurdová; KD = Kateřina Dostálová

{198}

KD: ... já to vidím svým pohledem, svýma očima tak, že stát v této věci prostě selhává. ((nádech)) a (.) ten má

{199}

MV: [toto toto způsobuje ty]

{200}

KD: [samozřejmě v gesci policii,]

{201}

MV: ty: data které jsme viděli v tom šotu e z té evropské [studie o ()]

{202}

KD: [já si myslím že to] je jeden z z velmi důležitých faktorů ale nesmíme opomenout ještě na jeden faktor. a to jsou rodiče a rodina. a ten je zcela základní.

{203}

AČ: [(souhlasím)]

{204}

KD: [a já si] myslím že je to o výchově, o tom jak rodiče ((nádech)) kontrolují svoje děti, já uvedu třeba osobní příklad. já mám osmnáctiletého syna, a já vím kde se můj syn každý den pohybuje, on ví kdy se musí vrátit domů, já sleduji jeho studijní studijní výsledky, a já mám takové takové krédo které si nesu ve svém životě od svého svého tatínka,

takové ee takovou e myšlenku, můj tatínek mi vždycky říkal dokud v té době kdy mně bylo těch šesnáct osmnáct let, a o těch dětech o kterých se tady {205}

AČ: [(samozřejmě)]

{206}

KD: [bavíme,] dokud budeš bydlet doma, dokud tě budeme živit, tak budeš skákat tak jak my pískáme, a my budeme ((nádech)) e tvrdě po tobě vyžadovat ee všechno všechno tvé tvé chování. a já se tak chovám směrem k svému synovi, a myslím si že to je ten základ.

Poslankyně KD se nejprve věnuje politickým aspektům problému konzumace návykových látek dětmi (r. 198, 200), jež svými otázkami nastolil moderátor (ukázce předchází polemika KD s oponentkou AČ na toto téma), poté však politickou stránku problému z vlastní iniciativy opouští a převádí řeč na vliv rodiny a výchovy v této problematice. Pro své stanovisko „já si] myslím že je to o výchově...“ pak KD argumentuje příkladem toho, jak ona sama kontroluje svého syna a dále také obecným pravidlem („krédem“) zděděným po svém otci „dokud tě budeme živit, tak budeš skákat tak jak my pískáme“, které jako argumentační pravidlo vyvozování implikuje výchovnou ideologii „rodiče by měli přísně kontrolovat/regulovat chování svých dětí“. Př. (56) tak obsahuje argumentaci mluvčí pro předchozí stanovisko, jemuž nepředchází výzva k tomuto stanovisko.

7.2 Argumentace jako opravná sekvence

Jedním z klíčových témat konverzační analýzy jsou opravy, tj. metody, jimiž účastníci rozhovoru řeší různé problémy, ke kterým v průběhu interakce dochází. V tomto oddíle se budu věnovat možným souvislostem a vztahům mezi opravou a argumentací. Pro tyto souvislosti je relevantní zejména předcházející kontext argumentace, popsáný v oddíle 7.1, v němž se vyskytují jazyková jednání iniciující argumentaci.

Schegloff, Jeffersonová a Sacks ve své klasické studii věnované opravným mechanismům definovali jevy, jež bývají v rozhovoru „opravovány“, jako „problems in speaking, hearing, and understanding“ (Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977, s. 361). Mezi typická „reparanda“ tak patří chybná nebo nezřetelná artikulace, chybné užití slov, „nedostupnost slova“ (mluvčí si nemůže vybavit určitý výraz, např. osobní jméno), různé potíže s porozuměním aj. (Schegloff, 1987, s. 210). Oprava tedy nemusí mít podobu odstranění/změny určitého jazykového prostředku, ale také např. doplnění hledaného výrazu.

Opravný proces má tři fáze: 1. vznik problému (problematický jev je v anglicky psaných textech označován jako *trouble source*, tj. zdroj problému, nebo *repairable*; v českých textech se objevuje termín „reparandum“, viz Auer, 2014, s. 135); 2. iniciování opravy; 3. provedení opravy – (vy)řešení problému. Oprava může být iniciována i provedena jak mluvčím – původcem problému (dále jen „mluvčí“) (srov. Nekvapil, 2000), tak komunikačním partnerem. Schegloff, Jeffersonová a Sacks na základě tohoto rozdělení rolí rozlišují čtyři typy opravných sekvencí: 1. *self-initiated self-repair* (oprava iniciovaná a provedená mluvčím), 2. *other-initiated self-repair* (oprava iniciovaná komunikačním partnerem a provedená mluvčím), 3. *self-initiated other-repair* (oprava iniciovaná mluvčím a provedená komunikačním partnerem), 4. *other-initiated other-repair* (oprava iniciovaná a provedená komunikačním partnerem). Jednotlivé typy oprav se podstatným způsobem liší z hlediska preferenční organizace: opravy provedené mluvčím, tj. opravy vlastní chyby (či jiného reparanda), jsou preferované, zatímco opravy provedené komunikačním partnerem jsou nepreferované, a proto se v interakcích vyskytují méně často (Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977; srov. Kitzinger, 2013; Sidnell, 2010).

Jackson a Jacobs (1980) chápou jako určitý druh opravy také *argument*. Nejedná se však o argument ve významu, který používám v této práci, tj. ‚výpověď‘ podporující sporné stanovisko, ale *argument* ve významu ‚spor‘. Autoři rozlišují v návaznosti na O’Keefa dva významy tohoto termínu, které odpovídají i běžnému užití daného výrazu v angličtině: *argument*₁ představuje zmíněnou podporu sporné výpovědi (*to make an argument*), zatímco *argument*₂ označuje typ interakce – spor/hádku/polemiku (*to have an argument*) (O’Keefe, 1977). Jackson a Jacobs (1980) se věnují argumentům v obou významech (přičemž je na rozdíl od O’Keefa ne vždy jasně odlišují pomocí číselných indexů), jako opravu však charakterizují pouze argument ve druhém významu: „Structurally, having arguments (*arguments*₂) is a special instance of the repair organization to accepting a turn“ (Jackson – Jacobs, 1980, s. 253). Od jiných oprav ovšem podle autorů *argumenty*₂ odlišuje to, že se nacházejí v kontextu nesouhlasu – neshod mezi účastníky interakce. *Argumenty*₁ (zdůvodnění) se pak mohou vyskytovat i mimo rámec *argumentů*₂ – sporů (*argumentace* realizovaná bez interakčního impulzu, anticipující problematizaci, srov. 7.1.3) a v těchto případech nejsou součástí opravy.

Takové pojetí *argumentů*-sporů, tj. polemických sekvencí, jako oprav je překvapivé: jak mohou polemické interakce, v nichž dochází k formulování opačných stanovisek, verbalizování nesouhlasu, sloužit jako opravy? Upřesnění přichází v textu Jacksona a Jacobse dále: „In argument, speech acts have a discourse function of attempting to repair such

disagreement“ (s. 257). Tedy nikoli spory jako celek, ale jednotlivé výpovědi/repliky slouží v polemice jako pokusy o opravu nesouladu mezi účastníky. Spor se tak v uvedeném pojetí stává sérií konkurenčních (a často neakceptovaných) oprav.

Kategorizace polemiky jako série oprav značně rozšiřuje pojem opravy oproti tradičnímu vymezení u „klasiků“ konverzační analýzy. Schegloff se v různých kapitolách své monografie věnované sekvenční organizaci (Schegloff, 2007) zabývá jak opravami, tak odmítnutím/zpochybněním/nesouhlasem (srov. 6.2.3.3), aniž by druhý typ jazykového jednání kategorizoval jako podtyp prvního. Auer (2014, s. 135) sice uvádí, že opravami mohou být „jakékoli elaborace, uvádění detailů“, ale mezi typickými reparandy (viz výše) nesouhlas se stanoviskem komunikačního partnera nenajdeme. Jak bylo uvedeno, typicky jsou „opravovány“ problémy spojené s mluvením, posloucháním a porozuměním, nikoli rozdílná stanoviska mluvčích – v případě polemických sekvencí by snad byl více namístě pojem vyjednávání.

Kromě toho lze pochybovat o tom, že jednotlivé repliky sporu (problematizace) obvykle představují opravy, tj. pokusy o řešení nějakého problému, v tomto případě nesouhlasu. Spíše se zdá, že mnohé polemické repliky problémy způsobují – neslouží k vytvoření konsenzu, ale svou realizací jej naopak narušují nebo stupňují konflikt. Více než funkci opravy tedy mají charakter potenciálního reperanda. Tak je tomu zejména v kompetitivních interakcích typu televizního duelu. Jackson a Jacobs se sice věnují každodenním interakcím (konverzaci), ve kterých předpokládají obecnou preferenci souhlasu, přesto i jejich příklady obsahují ukázky hádek, v nichž některé repliky zřejmě slouží spíš k eskalaci konfliktu než k opravě nesouhlasu.

Nabízí se otázka, zda jako typ opravy místo argumentu₂ nepojímat argument₁, tj. argument-zdůvodnění. V jeho interakčním kontextu lze snadněji nalézt reparandum – komunikační problém, který představuje spornost stanoviska. Argumentační „oprava“ spočívá ve zvýšení míry přijatelnosti daného stanoviska. Mluvčí obvykle argumentují pro vlastní stanovisko, provádějí tedy opravu svého vlastního reperanda (*self-repair*). Tyto opravy mohou být iniciovány komunikačním partnerem (*other-initiated repair*), jako je tomu v případě argumentace reagující na výzvu k argumentaci, nebo na problematizaci stanoviska mluvčího. Reparandum, tj. spornost stanoviska, je v těchto případech identifikováno komunikačním partnerem (oponentem). Jak bylo uvedeno výše, argumentaci může vedle toho iniciovat také mluvčí – původce problému, jestliže své stanovisko sám identifikuje jako (potenciálně) sporné a anticipuje jeho možnou problematizaci. V tomto případě se jedná o *self-initiated self-repair* (srov. Kaderka, 2010, s. 133).

7.3 Reakce na argumentaci

V televizních duelech jsem zaznamenal dva hlavní typy verbálních reakcí na argumenty: problematizaci, tj. zpochybnění nebo odmítnutí argumentace, a souhlas s argumentací. Vzhledem ke kompetitivnímu charakteru zkoumaného interakčního žánru se zde častěji vyskytují problematizace, souhlas je obvykle pouze částečný a mluvčí jej různými způsoby zmírňuje. Vedle toho je možná také nulová reakce na oponentovu argumentaci.

7.3.1 Problematizace argumentace

Účelem problematizace argumentace je zpravidla (nepřímo) problematizovat také stanovisko, k jehož podpoře zpochybněný argument slouží. Vedle problematizace argumentu může být oponentovo stanovisko problematizováno také přímo, aniž by mluvčí explicitně reagoval na případné předložené argumenty.

Jak bylo uvedeno v oddíle 2.4, ke dvěma nejdůležitějším podmínkám přesvědčivosti argumentace patří její platnost a relevance. Při problematizaci mluvčí zpravidla zpochybňuje/odmítá právě jednu z těchto dvou vlastností a podle toho lze také lišit dva typy problematizace argumentu.

7.3.1.1 Problematizace platnosti

Prvním způsobem, jak problematizovat argumentaci, je odmítnutí její platnosti: mluvčí tvrdí, že výpověď komunikačního partnera sloužící jako argument není pravdivá. Následující příklad navazuje po několika replikách na ukázkou (52). KD a AČ se v této sekvenci přou o oprávněnost existence Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů:

(57) SEDM83

AČ = Alena Čurdová; KD = Kateřina Dostálová

{319}

KD: já já já to nepodovažuju za smysluplný smysluplný úřad, či či radu, která nás nota bene stojí navíc ještě ((nádech)) e daňové poplatníky ee určité finanční prostředky, ...

...

{325}

AČ: ... já bych nejprve reagovala co se týká těch financí. já nevím o jakých financích které se týkají rady vlády vůbec hovoříte. protože rada vlády ((nádech)) e její sekretariát e vlastně splňuje nebo pracuje na ministerstvu práce a sociál[ních věcí. není]

{326}

KD:

[ano. které to platí.]

{327}

AČ: nijak zvlášť ale je to oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů, ((nádech)) které má vlastně tuto práci tam dānu naz- navíc. my všichni ostatní kteří v radě vlády sedíme, tak jsou to funkce dobrovolné, neplacené, to tady chci [zdůraznit]

KD v r. 319 předkládá proti existenci Rady ekonomický argument: provoz Rady je spojen s určitými náklady, které jsou hrazeny z peněz daňových poplatníků. AČ na tento argument po několika replikách polemicky reaguje a odmítá jej jako neplatný: „já nevím o jakých financích které se týkají rady vlády vůbec hovoříte“. Pro tuto problematizaci mluvčí následně uvádí argumenty, jimiž zdůvodňuje, proč existence Rady vlády nezpůsobuje daňovým poplatníkům žádné zvláštní výdaje. (Tato sekvence tedy dokládá i obecnou tendenci argumentovat pro problematizaci, viz 7.1.2.) První výpověď argumentace AČ („protože rada vlády ((nádech)) e její sekretariát ... pracuje na ministerstvu práce a sociál[ních věcí“) je zpochybněna její oponentkou v simultánně pronesené r. 326 (v tomto případě mluvčí neproblematicky platnost, ale relevanci argumentu, viz níže). AČ však i toto zpochybnění v následující replice odmítá a poté pokračuje v argumentaci pro problematizaci z r. 325.

Následující ukázka problematizace platnosti argumentu pochází z tematického bloku věnovaného ekologickým daním. Polemickou sekvenci aktivuje v r. 91 MB citací a problematizací stanoviska (které je rovněž problematizací) svého oponenta MU („mě trochu překvapil pan ministr...“):

(58) PART57

PŠ = Petr Šimůnek, moderátor; MB = Martin Bursík; MU = Milan Urban

{91}

MB: ... ta ekologická daňová reforma e musí být zavedena v české republice od prvního ledna dva tisíce osm je na to evropská směrnice, mě trochu překvapil pan ministr když komentoval scénář ekologické daňové reformy z dílny ministerstva životního prostředí, kdy řekl že to je nesmysl a že se akorát vytahaj lidem peníze z kapes, a: jednak ten nesmysl má ee vláda sociální demokracie v programovém prohlášení a protože vystřídala tři premiéry za jedno volební období tak to tam má hned třikrát (.) a: jednak e je to evropská směrnice kterou musíme implementovat...

...

{97}

PŠ: je to nesmysl, jak jste řekl

{98}

MU: =n- nesmysl bylo to co předložil pan ministr životního prostředí, e protože e mimo jiné se jedná o dvojí zdanění. my v české republice oproti e jiným zemím v evropě platíme také poplatky, e za znečištění, tedy firmy, platí to v evropě není čili pokud by se zavedla v této chvíli ekologická daň tak by to vlastně bylo pro ty firmy dvojí zdanění což by zhoršilo konkurenceschopnost e promítlo by se to v zaměstnanosti a v životní, [životní úrovni]

...

{102}

MU: ... já se vůbec nebráním debatě o e ekologické dani, pokud nebude ta debata ideologická, bude odborná, bude věcná, čili já potvrzuji to že sociální demokracie má toto v programu, je připravena to naplnit ale musí to být rozumné

...

{106}

MB: ... jinak ste se dopustil jedné havárie to není žádné dvojí zdanění to je ve všech evropských státech, a jesiže chcete zrušit poplatky za znečištění taky ty tady byly zavedeny v roce šedesát sedm.

Stanovisko MU (tj. problematizace návrhu ekologické daňové reformy), které MB v r. 91 odmítá, pochází z jiné interakce, MB proto svou repliku zapojuje do polemické sekvence realizované formou dialogické sítě (Nekvapil – Leudar, 2002). Její součástí je „scénář ekologické daňové reformy“ ministerstva životního prostředí a následná polemická reakce MU, kterou MB cituje. Pro svou problematizaci oponentovy reakce argumentuje MB mimo jiné odkazem na programové prohlášení vlády, které je s vyjádřením (ministra) MU údajně v rozporu. Zároveň tím implicitně poukazuje na názorovou nekonzistenci uvnitř konkurenční ČSSD.

V r. 97 pak moderátor žádá MU o potvrzení správnosti citace jeho slov, resp. o reakci na oponentovu problematizaci. MU ve své odpovědi citované stanovisko potvrzuje, zdůrazňuje však jednu jeho část, která zpochybňuje Bursíkovu argumentaci: MU neodmítá ekologickou daň jako takovou, ale „nesmysl bylo to co předložil pan ministr životního prostředí“. Tato výpověď implikuje, že zmiňovaný návrh ministra životního prostředí a stanovisko k ekologické dani v programovém prohlášení vlády nejsou totožné (jinak by podle MU logicky bylo nesmyslem také programové prohlášení vlády, jejímž je členem), mluví tím proto implicitně odmítá platnost oponentova (implicitního) tvrzení o nesouladu jeho stanoviska s programovým prohlášením, resp. problematizuje platnost výpovědi MB „jednak ten nesmysl má ee vláda sociální demokracie v programovém prohlášení“, protože ve vládním prohlášení je zřejmě něco jiného než „ten nesmysl“; v r. 102 pak MU potvrzuje, že ekologickou daň za určitých okolností neodmítá a jeho strana ji má v programu. V případě

Urbanovy promluvy tedy problematizace platnosti oponentovy argumentace zůstává implicitní, ačkoli je dostatečně zřetelná.

V r. 98 MU argumentoval proti kritizovanému návrhu ekologické daně tvrzením, že by tato daň způsobila dvojí zdanění, které by Česko znevýhodnilo oproti jiným evropským zemím. Platnost této argumentace MB explicitně odmítá v r. 106 – oponentovo tvrzení kategorizuje jako „havárii“: nejde o dvojí zdanění a zavedení ekologické daně by Česko neznevýhodnilo, protože „je ve všech evropských státech“.

7.3.1.2 Problematizace relevance

Druhým typem problematizace argumentu je odmítnutí jeho relevance: mluvčí na rozdíl od předchozího bodu nepopírá, že výpověď, která má sloužit jako argument, je platná/pravdivá, ale odmítá její schopnost plnit argumentační funkci, tj. popírá, že by mezi argumentací a sporným stanoviskem existoval potřebný vztah zdůvodnění, který by mohl odstranit spornost problematického stanoviska.

Př. (59) pochází z duelu CHARLIE, v němž se hosté TH a ET přou o to, zda je správné vyjadřovat podporu satirickému časopisu Charlie Hebdo (prostřednictvím hesla „Já jsem Charlie“) po teroristickém útoku na jeho redakci. ET ve sporu zaujímá kladné stanovisko k vyjadřování solidarity s časopisem, TH tento postoj odmítá (své stanovisko zveřejnil v Lidových novinách v textu nazvaném Já nejsem Charlie⁴⁴). V r. 7 moderátor vyzývá TH k argumentaci pro jeden z jeho argumentů realizovaných v předchozí replice na podporu jeho hlavního stanoviska (srov. př. (49)). Halíkova odpověď je tedy součástí argumentace pro postoj „já nejsem Charlie“:

(59) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík; ET = Erik Tabery

{7}

MV: [pardon. proč máte problém] se identifikovat s těmi redaktory.

{8}

TH: =e já si myslím že tento způsob e humoru. že ten skutečně e uráží e to co druzí lidé pokládají za: e podstatné pro svoji vlastní kulturu. e já sem velmi pro humor. a sem velmi pro humor v náboženství. dokonce jsem napsal

⁴⁴ Lidovky.cz, 12. 1. 2015,

<http://www.lidovky.cz/halik-ja-nejsem-charlie-ke-svobode-totiz-patri-zodpovednost-pqy-nazory.aspx?c=A150112_153452_ln_nazory_hm>, cit. 6. 2. 2016.

řadu textů o tom jak ta lidská stránka náboženství jak je třeba ji vystavovat humoru. a: jak i vůči té nelidské stránce náboženství je možné se humorem bránit. a jak v křesťanství je celá tradice masopustní kultury. kdy si e lidé v kostelích dělali legraci z těch posvátných věcí aby se nestaly idolatrií. ale prostě muslimové to tak necítí, a já si myslím že musíme mít trochu porozumění pro to cítění těch druhých. já nejsem pro to, aby časopis byl zakazován, ale sem proti tomu, aby byl vydáván jako symbol naší kultury. já v něm vidím spíš e přípa- e spíš takový exemplář úpadku naší kultury.

...

{10}

ET: ... a: to že vyjadřuji (.) sounáležitost s tím časopisem, neznámá že vyjadřuji třeba sounáležitost s daným humorem. a: mně přijde že e tady trochu e vlastně jakoby se zaměňuje nebo i v tom vašem textu sem měl pocit že se trochu zaměňuje právě ta symbolika čistého vyjádření (.) e sounáležitosti, kdy se vůbec neřeší jesi ten e časopis byl dobrý nebo jesi se navíc dokonce ztotožňuji s jeho humorem. já se ztotožňuji e s jeho právem na ten humor. (.) to je pro mě [úplně podstatné]

TH zdůvodňuje své odmítnutí identifikovat se se zavražděnými redaktory a symbolicky podpořit Charlie Hebdo urážlivostí humoru tohoto časopisu vůči muslimům. ET v r. 10 (po moderátorově výzvě k reakci) tento argument odmítá jako nerelevantní: podle něj heslo „Já jsem Charlie“ znamená čisté „vyjádření (.) e sounáležitosti, kdy se vůbec neřeší jesi ten e časopis byl dobrý nebo jesi se navíc dokonce ztotožňuji s jeho humorem.“ ET se tedy nesnaží popírat platnost Halíkova tvrzení o urážlivosti daného humoru, ale svou protiargumentaci zakládá na tvrzení, že kvalita (humoru) časopisu „se vůbec neřeší“, tj. pro vyjádření sounáležitosti v dané situaci není relevantní. Rozhodující je podle mluvčího jiný aspekt problému: právo časopisu na jeho humor.

Následující příklad obsahuje rozvinutější spor o relevanci argumentu. Ukázka obsahuje část polemické sekvence věnované žalobě na prezidenta republiky za velezradu kvůli jeho pomalému tempu navrhování kandidátů na ústavní soudce (př. (60) se částečně překrývá s př. (46)):

(60) OTAZKY6

VM = Václav Moravec, moderátor; LJ = Ladislav Jakl; ZB = Zdeněk Bárta

{258}

LJ: ... já myslím že ee prezident jich podává dost a, ee je velkou škodou že některý velmi (..) zajímaví zajímaví erudovaní (.) právníci (.) senátem z malicherných důvodů ee schválení nebyli. [a tito lidé]

{259}

ZB: [já si myslím že,]

{260}

LJ: v ústavním soudu nepochybně chybějí.

{261}
 ZB: já si myslím že celoživotní ee členství v káesčé ((míněno KSČ)) není malicherný důvod a byly tam i jiné důvody u jiných zase kandidátů ale, podívejte se [pane]
 {262}
 LJ: [no,]
 {263}
 ZB: [pane řediteli]
 {264}
 LJ: [zajímavé je že] u u jednoho vám to vadí u jiného nevadí.
 {265}
 ZB: [stejně tak jako panu prezidentovi taky vadí u někoho u někoho to nevadí.]
 {266}
 LJ: [jeden z prvních jeden z prvních jeden z prvních kandidátů] profesor holendr ((míněno Holländer)) byl schválen senátem bez [mrknutí oka (.) přestože byl ee v komunistické straně]
 {267}
 ZB: [ovšem. ovšem () v (kombanu).]
 {268}
 LJ: až myslím do roku [()devadesát.]
 {269}
 ZB: [ovšem pan doktor] holendr ((míněno Holländer)) to je: jaksi jiný šálek e kávy. [pan doktor holendr ((míněno Holländer))]
 {270}
 LJ: [aha, tak to] sou různé šálky. dobrá.

Mluvčí LJ v r. 258 problematizuje stanovisko Senátu – odmítnutí některých (mluvčím nespecifikovaných) kandidátů na ústavní soudce navrhované prezidentem. LJ se touto problematizací snaží neutralizovat předchozí oponentovu (ZB) kritiku na adresu prezidenta za nedostatečné tempo navrhování kandidátů; vinu za nedostatek ústavních soudců tím mluvčí připisuje Senátu. Jaklova kritika jednání senátorů je založena na neurčité problematizaci relevance jejich argumentů (ty mluvčí nespecifikuje), které senátoři předložili pro odmítnutí kandidátů: LJ tyto důvody kategorizuje jako „malicherné“, a tím jim upírá dostatečnou míru argumentační relevance.

ZB v r. 261 Jaklovu problematizaci explicitně odmítá a snaží se relevanci důvodů obhájit: konkretizuje jeden z argumentů Senátu pro odmítnutí jednoho nebo více kandidátů – celoživotní členství v KSČ – a tento důvod kategorizuje jako ne-malicherný, tedy relevantní; pro jeho relevanci však ZB nepředkládá žádné argumenty, ale pouze neurčitě odkazuje na další, nespecifikované důvody Senátu pro odmítnutí kandidátů. Na Bártovu obhajobu (problematizaci problematizace) reaguje LJ v r. 264 jednáním stejného typu: problematizací oponentovy obhajoby. Pro zpochybnění relevance argumentu členství v KSČ argumentuje tvrzením, že uváděný důvod nebyl Senátem uplatňován důsledně u všech kandidátů. Ještě

před konkretizací této výtky se ZB snaží Jaklovu problematizaci neutralizovat v simultánně pronesené r. 265 poněkud nejasným sdělením, že stejným způsobem jedná také prezident (jehož pozici LJ v interakci hájí), tj. zřejmě má i on uplatňovat argument členství v KSČ výběrově pro kritiku některých osob. Na tento oponentův argument LJ nereaguje, ale v r. 266 konkretizuje a dokládá svou problematizaci z r. 264 příkladem profesora Holländera, jehož kandidatura v Senátu hladce prošla navzdory jeho členství v KSČ.

Na tuto problematizaci relevance podpořenou argumentací reaguje ZB výpovědí „[ovšem pan doktor] holendr ((míněno Holländer)) to je: jaksi jiný šálek e kávy...“. Tímto tvrzením chce mluvčí pravděpodobně vyjádřit, že jiné (nejmenované) kvality kandidáta vyvažují uvedený nedostatek v jeho biografii, tj. komunistickou minulosti. Na jednu stranu tím ZB hájí jmenování Holländera ústavním soudcem, na druhé straně implicitně (a možná nezáměrně) připouští sníženou míru relevance argumentu „členství v KSČ je důvodem pro odmítnutí kandidáta na funkci ústavního soudce“, ačkoli jeho relevanci předtím zastával v r. 261. Na toto slabé místo v oponentově argumentaci spočívající v částečné rozpornosti jeho výpovědi reaguje LJ ironickou ratifikací „[aha, tak to] sou různé šálky. dobrá.“ V této replice mluvčí implicitně upozorňuje na to, že ZB nekonzistentně používá pro hodnocení různých kandidátů různá měřítka, a tím oponentovu argumentaci předloženou v předchozích replikách (zejména 261 a 269) problematizuje.

Sporný argument členství v KSČ jako důvod pro odmítnutí kandidáta na funkci ústavního soudce tedy v pojetí Senátu formulovaném ZB neplatí bezvýjimečně, jak vychází najevo v průběhu interakce, ale jen za určitých podmínek – jestliže se nejedná o jinak vynikajícího kandidáta. Výjimku z platnosti argumentu popisuje Toulmin (2003) jako jednu ze složek argumentačního modelu a označuje ji termínem *rebuttal* (podmínky vynětí, srov. 2.3). Pokud mluvčí výjimku/výjimky ze své argumentace sám specifikuje, předchází riziku, že oponent uvede protipříklad, který by demonstroval omezenou platnost příslušného pravidla vyvozování a problematizoval tak relevanci jeho argumentu. ZB to v uvedené sekvenci nečiní, tj. uvádí svůj argument bez specifikace výjimky, a tím oponentovi umožňuje jeho pozici napadnout a daný argument diskvalifikovat. Z interakčního hlediska je totiž podstatný rozdíl (a v polemicky zaměřené, kompetitivní interakci to platí ve zvýšené míře), zda podmínky vynětí své argumentace vymezí sám mluvčí, nebo zda na ně upozorní jeho komunikační partner / oponent – ve druhém případě dochází k problematizaci, která potenciálně ohrožuje tvář mluvčího a podobně jako oprava iniciovaná a realizovaná komunikačním partnerem je nepreferovaná (Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977; srov. 7.2).

Na sekvenci uvedené v př. (20) je pozoruhodná také míra informační neurčitosti některých replik obou mluvčích. V r. 258 LJ problematizuje argumenty senátorů (označuje je jako „malicherné“), aniž by je specifikoval; také ZB v r. 261 vedle konkretizace jednoho argumentu (členství v KSČ) odkazuje neurčitě k dalším důvodům („a byly tam i jiné důvody...“). V r. 265 ZB reaguje na oponentovu výtku nedůsledného uplatňování jednoho kritéria u různých kandidátů tvrzením, že stejně jedná i prezident, aniž by specifikoval, kdy a v jaké souvislosti tak prezident jednal. Konečně v r. 269 týž mluvčí poukazuje na kvality kandidáta Holländera bez jejich konkretizace. V uvedených případech je třeba lišit různé důvody/příčiny vágnosti. Zatímco v prvním a ve druhém případě se zdá, že je nekonkrétnost problematizací záměrná – mluvčí se konkretizaci mohou vyhýbat např. proto, aby byla jejich jednání hůře napadnutelná, v případě Bártových replik 265 a 269 je možné, že mluvčí svá tvrzení chtěl blíže specifikovat, zabránil mu v tom však jeho oponent převzetím repliky. Např. v r. 269 se zdá pravděpodobné, že nedokončená výpověď „pan doktor holendr“, projektující větu, jejímž podmětem je uvedená jmenná fráze, měla obsahovat právě zdůvodnění, proč je uvedená osoba „jiný šálek kávy“, jak mluvčí tvrdí v předchozí výpovědi.

7.3.2 Souhlas s argumentací

Souhlasná reakce na argumentaci (i na stanovisko) je v televizních duelech výrazně méně častá než problematizace, protože v daném žánru převažují témata, která oba hosty rozdělují, nad těmi, v nichž nacházejí shodu. Souhlasem s oponentovou argumentací zpravidla nekončí polemická sekvence – série problematizací obvykle nevede k ustoupení ze své pozice jedním z mluvčích; polemické sekvence jsou ukončeny buď moderátorem, nebo se v nich jeden z účastníků vyhne přímé reakci na oponentovu problematizaci a argumentaci odkloněním tématu. Souhlas v polemice je obvykle pouze částečný, popř. dočasný (viz př. (62)).

Častější je vyjádření souhlasu v sekvencích, v nichž od počátku mezi oběma hosty nedochází ke sporu. Následující sekvence již byla uvedena v př. (40):

(61) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman; D5 = divák

((začátek videozáznamu))

{247}

D5: vážení kandidáti. v poslední době, se v novinách psalo, o opatření evropské komise, které umožňuje ženám dosáhnout, na nejvyšší funkce ve vedení velkých podniků. a jehož cílem, je čtyřicetiprocentní zastoupení žen, v řídicích pozicích, do roku dva tisíce dvacet. (..) co si o tomto opatření myslíte. přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti?

((konec videozáznamu))

{248}

VM: zeptal se michal šarapatka, jak by odpověděl karel švarcnberk. ((miněno Schwarzenberg)) přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti ten poslední návrh evropské komise?

{249}

KS: ne. myslím že ne. e přirozený vývoj de k tomu, že: (.) v příští generaci, (už) ženy budou asi silněji zastoupeny v nejrůznějších zemích, (poňáč) lépe studují, a sou pilnější. podle mých zpráv z univerzit. tak to de přirozeným výbo- e výro- vojem, a to je mnohem lepší, když se to nu- vyn- vnutí. já nejsem pro regulování, poňáč ee ee sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňáč) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl.

...

{253}

VM: [e odpověď miloše (.) zemana, (..) na otázku michala šarapatky,]

[[potlesk publika]]

{254}

MZ: [je: vidět, že:] paní Bobošíková neměla pravdu, když e mě označila za eurofederalistu, a pana ministra za eurohujera, protože oba dva jsme eurofederalisté, ... špičkové firmy. e kterých je u nás dejme tomu pět. ale nejde o státní firmy. jde i o soukromé firmy. [(v tom dlouhém)]

{255}

VM: [které jsou kótovány] na burze [()]

{256}

MZ: [jo:, které] jsou kótovány na burze, si budou vybírat své manažerky podle toho, co umějí, nebo podle toho, co neumějí. když tam. kdyby se náhodou nedejbůh. tato směrnice naplnila. dosadějí. někoho. kdo nemá patřičné vzdělání. nemá patřičnou praxi. no tak bude brát manažerský plat, pak ji vyhodí, a dostane ještě zlatý padák, protože je neschopná, takže je to urážka ne mužů. toto je urážka žen.

MZ sice v r. 254 a 256 nevyjadřuje explicitní souhlas se Schwarzenbergovou argumentací, k tematizované evropské směrnici však zaujímá stejný postoj jako KS. Na obecný konsenzus s protikandidátem v evropských otázkách MZ poukazuje už v úvodu k odpovědi výpovědi „oba dva jsme eurofederalisté“ (ta je součástí polemiky s bývalou protikandidátkou Bobošíkovou), kterou mluvčí následně ve vynechané části repliky zdůvodňuje tím, že on ani KS nepřijímají nekriticky cokoli z toho, co z Unie přichází. V r. 256 pak MZ uvádí v rozvinutější formě téměř stejný argument jako jeho oponent: zatímco KS ve své poněkud obtížně srozumitelné a neurčitě formulované replice

zřejmě poukazuje na nedostatek odborníků obou pohlaví v některých oborech, který by v případě uplatnění dané směrnice vedl k angažování nedostatečně schopných pracovníků v řídicích pozicích, MZ uvádí explicitněji a expresivněji téměř totéž: popisuje hypotetický příklad ženy, která by se do vedoucí pozice dostala přes nedostatečné vzdělání, nedostatečnou praxi a přes svou celkovou neschopnost. Na rozdíl od KS pak MZ daný návrh směrnice kategorizuje jako urážku (schopných) žen. Kvůli vysoké míře obsahové shodnosti považují Zemanovu repliku za souhlas se Schwarzenbergovou argumentací.

Vyjádření souhlasu v polemické sekvenci obsahuje následující příklad:

(62) CHARLIE

MV = Martin Veselovský, moderátor; TH = Tomáš Halík; ET = Erik Tabery

{40}

ET: ... mimochodem respekt l- před lety, když se mluvilo o těch karikaturách, napsal, že ty karikatury možná by neměly být takový že urážejí, e e muslimy, [protože]

{41}

MV: [mm]

{42}

ET: je evidentní že to prožívají, no ale to je přesně ta debata do: klidové situace, do míru, ((úsměv)) když to tak řeknu, a ne do toho, navíc ne v té úrovni smí, nesmí, e zakázat, [nezakázat]

{43}

MV: [rozumím. ()]

{44}

TH: [smí nesmí to není. ale je to správné, nebo není]

{45}

ET: [()]

{46}

TH: správné, já si myslím že teďka je historická chvíle, kdy s- kdy prostě zápasíme o duše a postoje, e miliardy muslimů. a že je to historická chvíle, kdy naprostá většina těch muslimů, protože odmítá tyhleto projevy násilí, tak sou nám velmi blízko a chtějí být s námi na stejné lodi. ale jestliže v téhleté chvíli. e zrovna dostanou tyhleto fotog- e tyhleto vobrázky. a francie řekne tak my to eště dáme v milionovém výtisku, tak jim prostě pliveme do tváře. já sem se naučil ve svém životě trochu se dívat na svět taky očima těch druhých. a nejenom těma svýma očima. a jestliže s námi prostě tady ti muslimové žijí. a my je prostě nemůžeme zahnat a vyhnat jak po tom mnozí volají také u nás, že jo, to vy asi né, takže taky musíme nějakým způsobem brát na ně na ně na ně ohled. na tyhleto věci. to není jenom že si to nevezmou. že si to nekoupí. že jo. ono je to všude.

{47}

ET: to já to já souhlasím. jenom pardon jenom jenom ale my sme si tu situaci nevybrali. je t- tam to je [právě to je ()]

{48}

TH: [ale měli bysme] na ni citlivě reagovat.

Uvedená pasáž sekvence je součástí sporu o přijatelnost protimuslimských karikatur časopisu Charlie Hebdo v souvislosti s teroristickým útokem na jeho redakci (srov. př. (44), (49), (50), (59)). ET dává v r. 40 a 42 svému oponentovi zčásti a nepřímo zapravdu v jeho kritice karikatur na základě jejich urážlivosti; svůj souhlas nevyjadřuje explicitně, ale pouze konstatuje, že časopis Respekt, jehož je ET šéfredaktorem, před lety vyjádřil stejné stanovisko. Vzápětí však svůj souhlas s oponentovou argumentací částečně neutralizuje výpovědí „no ale to je přesně ta debata do: klidové situace, do míru, ((úsměv)) když to tak řeknu, a ne do toho“. Výrazy *klidová situace*, *mír* ET nepochybně odkazuje k jiné než současné situaci, protože ta je opakem klidu a míru: rozhovor se odehrává několik dní po zmíněném teroristickém útoku. ET tedy současnou situaci implicitně kategorizuje jako „ne-klid“ a „válku“. Mluvčí si zřejmě uvědomuje, že by zejména druhá část kategorizace situace („válka“) mohla být posluchači vnímána jako nepřiměřená, proto ji částečně zmírňuje frází „když to tak řeknu“, tedy prostředkem zeslabování jistoty tvrzení označovaným jako *hedge* (Daneš, 2000). Současnou situaci ET explicitně nekategorizuje, pouze k ní deikticky odkazuje demonstrativem: „a ne do toho“.

V r. 40 a 42 tedy ET omezuje platnost svého souhlasu s argumentací TH na jinou situaci než je ta současná, protože v ní je „ta debata“, tj. spor o vhodnost karikatur, nenáležitá. Důvod neadekvátnosti této debaty v ne-klidové situaci mluvčí neuvádí. Protože TH otevřel debatu o karikaturách právě v této době, má Taberyho jednání přes dílčí souhlas platnost problematizace oponentovy argumentace. V r. 42 ET dále slovy „navíc ne v té úrovni smí, nesmí, e zakázat, [nezakázat]“ odmítá úvahy o možném zákazu publikování karikatur.

ET svým částečným souhlasem s oponentovou argumentací a její následnou neutralizací uplatňuje rétorickou figuru tradičně označovanou jako *concessio*. Ta spočívá v přiznání správnosti nebo síly protivníkovy argumentu, který je však následně zneškodněn, a tím je podtržena správnost a síla vlastních argumentů (Ueding, 1994; Göttert, 2009).

TH v r. 44 odmítá závěrečnou část předchozí oponentovy repliky, když problematizuje relevanci jeho odmítnutí zákazu publikování karikatur – zdůrazňuje, že v této věci je mezi ním a ET shoda (v interakci se tato sekvence, tj. Taberyho odmítnutí zákazu karikatur a Halíkova problematizace relevance jeho odmítnutí na základě vzájemného konsenzu, opakuje již poněkolkráté). Poté se již TH v r. 46 věnuje Taberyho tvrzení o neadekvátnosti debaty v současné situaci. Tuto argumentaci TH implicitně problematizuje (odmítá její platnost), a to na základě redefinice současné situace. Kategorizuje ji jako „historickou chvíli“, v níž je kritika karikatur zvlášť potřebná, protože ty jsou namířeny proti lidem, kteří

teroristické „projevy násilí“ také odmítají. V zájmu spolenectví proti násilí (mluvčí zde používá metaforu jedné lodi) by na ně tedy i v této situaci měl být brán ohled.⁴⁵

Na tuto repliku reaguje ET v r. 47 nejprve explicitním souhlasem. Není zcela jasné, zda souhlasí s celou Halíkovou promluvou (r. 44 a 46) a všemi problematizacemi, které obsahuje, nebo jenom s některou její částí. Protože však tuto promluvu tvoří především problematizace oponentova jednání, Taberyho souhlas zřejmě implikuje částečné ustoupení ze svých pozic. Ihned po vyjádření souhlasu ovšem ET vznáší další námitku – implicitní a ne zcela jasnou problematizaci „ale my sme si tu situaci nevybrali“. Touto výpovědí chce mluvčí pravděpodobně vyjádřit, že jednání kritizované Halíkem, tj. identifikování se s časopisem, jeho podpora apod., byly vynuceny danou situací, tj. teroristickým útokem. TH v r. 48 opět reaguje polemicky: implicitně odmítá relevanci Taberyho argumentu požadavkem „[ale měli bysme] na ni citlivě reagovat“ – tj. i na situaci, v níž jsme se ocitli nedobrovolně, bychom měli reagovat citlivě. Reakci zastánců hesla „Já jsem Charlie“, mezi něž patří i jeho oponent, tedy TH implicitně kategorizuje jako necitlivou.

7.3.3 Nulová reakce na argumentaci

Jak bylo uvedeno v kap. 2.2.3, problematizace vykazuje vyšší míru responzní relevance než nepolemické stanovisko – po odmítnutí/zpochybnění oponentova stanovisko se očekává, že oponent bude na problematizaci ve vlastním zájmu polemicky reagovat, aby obhájil svou ohroženou pozici. Argumentace má v tomto případě funkci obrannou (legitimizační). Přestože mluvčí problematizace následující polemickou reakci nepreferuje, absence verbální či neverbální reakce na problematizaci bývá zřejmě vnímána jako příznaková, poněvadž v interakci zůstává nevyřešený problém v podobě zpochybněného stanoviska a tento stav ohrožuje tvář dotyčného mluvčího.

V interakci přesto dochází k případům, v nichž po problematizaci podpořené argumentací nenásleduje adresátova polemická ani souhlasná odezva. V následujícím příkladě, který se částečně kryje s ukázkou (53), moderátor prostřednictvím výzvy k reakci

⁴⁵ TH v replice kritizuje milionový náklad Charlie Hebdo subvencovaný francouzskou vládou, o němž byla řeč v předchozí části rozhovoru. V závěru repliky pak mluvčí problematizuje Taberyho dřívější odpověď na moderátorovu otázku, zda humor Charlie Hebdo musí akceptovat i obyčejný člověk, kterého tyto projevy urážejí. ET v r. 29 odpovídá: „musí to akceptovat. a je to úplně jednoduché. ať to nechte.“ Právě k této pasáži se TH v r. 46 polemicky vrací slovy: „to není jenom že ... si to nekoupí. že jo. ono je to všude.“

(r. 37) umožňuje hostu bránit se oponentově problematizaci (r. 36), ten však toto jednání nerealizuje:

(63) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{36}

MZ: ... zaprvé. pro ty, kdo nejsou ponořeni. do nudi parlamentních procedur, sdělují. že to, že svým krásným gestem. se pan švarcnberk. ((míněno Schwarzenberg)) e vzdal hlasování, o nedůvěře vládě, tuto vládu ve skutečnosti podpořil. protože nedůvěra vládě se e vyslovuje pouze tehdy, je-li pro ni sto jedna a více poslanců. čili když nehlasujete, je to naprosto totéž, jako kdybyste nečasovu vládu podpořili. to zadruhé. ee zaprvé. a zadruhé dovolte mi abych se vrátil ke své bývalé profesi prognostika. pane první místopředsedo, je naprosto jasné, že budete-li zvolen prezidentem této republiky, tak to bude. zaprvé, stabilizovat, tuto nečasovu vládu, a za druhé. a já vám to přeji, a přeji vám to i panu kalouskovi, top nula devět, se stane rozhodující, pravicovou politickou stranou, zatímco ódéés ((míněno ODS)), byť vás nyní také podpořila, klesne do hlubokého úpadku. já vám samozřejmě přeji, abyste byl úspěšný jako předseda tup nula devět. ale z důvodů které už sem říkal, vám nepřeji, abyste se stal prezidentem české republiky.

{37}

VM: karle švarcnberku? ((míněno Schwarzenbergu))

((potlesk publika)) [((potlesk publika))]

{38}

KS: [vá- vážený pane] bývalý předsedo vlády, [děkuju () (...)] (přejme si) oba všechno dobré,]

[((smích,

silný potlesk a výkřiky z publika,))]

{39}

KS: a pokračujme snad v diskusi.

MZ v r. 36 nejprve kritizuje jednání svého oponenta při hlasování o nedůvěře vládě (viz výše výklad k př. (53)) a tuto problematizaci podporuje argumentací. Ve druhé části repliky (mluvčí repliku sám člení prostřednictvím výrazů *zprvé* a *zadruhé*) MZ „prognosticky“ předpovídá, jaké důsledky by mělo vítězství jeho protikandidáta v prezidentské volbě pro politickou pravici – upevnila by se pozice současné vlády a oponentovy strany TOP 09, zatímco ODS by oslabil. Tato část Zemanovy promluvy neobsahuje problematizaci oponentových stanovisek, ale mluvčí v ní předkládá implicitní argumenty na svou podporu v prezidentské volbě, adresované zejména levicově zaměřeným voličům, ale i voličům ODS, kteří by Zemanem předpovídané důsledky Schwarzenbergova vítězství mohli vnímat jako negativní.

Po moderátorově výzvě reaguje na Zemanovu repliku KS, nevěnuje se však její první, polemické části, ale pouze druhému, „prognostickému“ úseku, konkrétně oponentovu ironickému přání, aby byl KS úspěšným předsedou své strany. Toto přání mluvčí zesměšňuje („(přejme si) oba všechno dobré“) a zpochybňuje jeho relevanci v probíhajícím duelu: „a pokračujme snad v diskusi.“ Těmito slovy KS repliku uzavírá a tím jednak porušuje normu delších replik hostů v televizní interakci, jednak ponechává bez jakékoli odpovědi oponentův útok na smysluplnost jeho jednání z první části repliky.

Odlišný typ nereagování na problematizaci dokládá následující ukázka z jiné části téhož duelu:

(64) DUEL

VM = Václav Moravec, moderátor; KS = Karel Schwarzenberg; MZ = Miloš Zeman

{99}

VM: [vyst-] vy ste v souvislosti s dnešními slovy, prezidenta václava klause, který podpořil miloše zemana, tak ste řekl, že: se tomu nedivíte, protože mají, zeman a klaus, rozumějmě, společné kostlivce. o jakých kostlivcích ste mluvil.

[((potlesk publika))]

{100}

KS: [celé (.) celé období opoziční smlouvy. (.) považuju] celé období opoziční smlouvy, požvažuju za velkého kostlivce, nesmíme zapomenout. že během té doby, se úroveň korupce v českých zemích nebo v české republice chcete-li, zdvihl zhruba až o padesát až sto procent. což je docela pozoruhodný výkon.

{101}

VM: ... není to tak, že podpora. kterou vám učinil prezident václav klaus, je jen pokračováním opoziční smlouvy?

...

{123}

MZ: ... takže zaprvé. opoziční smlouva, je naprosto běžný nástroj, v jakékoli západoevropské demokratické zemi, pokud v této zemi existuje menšinová vláda. protože bez menšinové vlády, by samozřejmě, (.) bez opoziční smlouvy by menšinová vláda nepřežila ani den. fakt číslo jedna. který lze snadno ověřit a vy to také víte. fakt číslo dvě. první opoziční smlouva. v této zemi, byla uzavřena v roce devatenáct devadesát šest, pod patronací václava havla, a v roce devatenáct devadesát osm, se pouze vyměnily na základě výsledků svobodných voleb, jednající strany. ... a byla to vláda. která tuhle zemi vyvedla z ekonomické krize. která měla čtyřikrát [menší zadlužování než ta vaše vláda,]

[((nesouhlasné výkřiky publika))]

{124}

MZ: ((nádech)) která měla (.) růst ekonomiky šestkrát vyšší než vaše vláda, a za ní. na rozdíl od špidlovy. grosovy. ((míněno Grossovy)) a dalších vlád, tady nebyli premiéři. kteří se měnili jako ponožky. skončil jsem abych nepřepínal vaši [trpělivost.]

Moderátor v r. 99 adresované KS přímo odkazuje ke dvěma externím komunikátům. Zmiňuje nejprve vyjádření prezidenta Václava Klause k blížící se prezidentské volbě, v němž Klaus nepřímo podpořil MZ,⁴⁶ následně cituje Schwarzenbergovu reakci⁴⁷ a poté žádá o její upřesnění. Těmito odkazy moderátor cíleně zapojuje Prezidentský duel do určité dialogické sítě (Nekvapil – Leudar, 2002; viz výše). Relevantní sekvenční struktura se skládá z Klausova prohlášení (iniciovaného zřejmě novinářskou otázkou), Schwarzenbergovy polemické reakce (obě „repliky“ byly zmnoženy citacemi v různých médiích) a sekvence pokračuje v televizním duelu moderátorovou žádostí adresovanou KS o konkretizaci jeho argumentu společných kostlivců Zemana a Klause (Kopecký, 2013).

KS svou kritiku v následující replice specifikuje problematizací Zemanovy opoziční smlouvy a své kritické stanovisko podporuje argumentem vysoké míry korupce v době platnosti smlouvy. Korupci tak implicitně klade do příčinného vztahu s opoziční smlouvou jako její důsledek. Moderátor v další replice klade Zemanovi otázku, která se týká souvislosti mezi Klausovou podporou a opoziční smlouvou. Tím mu také umožňuje, aby se vyrovnal s kritikou svého oponenta a zapojil svou repliku do dialogické sítě nastíněné výše. Následuje série Zemanových replik, v nichž neodpovídá přímo na položenou otázku, a moderátorových odmítavých reakcí, které jsou v ukázce vypuštěny (viz př. (47) a Kopecký, 2013). Na Schwarzenbergovu kritiku opoziční smlouvy pak MZ reaguje až v r. 123 a 124. Mluvčí zde zřetelně odmítá oponentovu problematizaci smlouvy – předkládá rozsáhlou argumentaci na její podporu. Tato argumentace se však nijak nevztahuje ke Schwarzenbergovu argumentu korupčnosti – mluvčí jej neproblematizuje ani jinak netematizuje. Ačkoli se tedy MZ snaží oponentovu problematizaci neutralizovat sérií protiargumentů, jeho argumentaci se ve

⁴⁶ Zpravodajský portál Idues.cz citoval Klausovo vyjádření takto: „Mně jde vždy o jednu jedinou věc, tu jsem říkal mnohokrát před volbami, dávno, teď, a budu to říkat zítra a budu to říkat po skončení voleb. Mně jde prostě o to, aby prezidentem se stal člověk, který patří do této země, který je součástí této země, který tady strávil svůj život, období těžká, lepší, nejlepší, horší,“ řekl Klaus novinářům při návštěvě lyžařského areálu Monínec u Sedlce-Prčice.“ („Klaus podpořil Zemana: Prezidentem ať je ten, kdo tu žil celý život“, Idues.cz, 17. 1. 2013, 10:37;

<[⁴⁷ „Karla Schwarzenberga nepřekvapil krok prezidenta Václava Klause, který před prezidentskou volbou fakticky podpořil jeho soupeře Miloše Zemana. „Já jsem to vždy očekával. Jsou to kamarádi ještě z prognostáku. Uzavřeli spolu opoziční smlouvu a nic nespojuje v životě více než společní kostlivci ve skříní,“ řekl Schwarzenberg.“ \(„Schwarzenberg: Kamarády Klause a Zemana spojují jejich kostlivci“, Idues.cz, 17. 1. 2013, 14:28;](http://zpravy.idnes.cz/klaus-podporil-zemana-0uv-/domaci.aspx?c=A130117_103729_domaci_jw.>, cit. 3. 5. 2013.)</p></div><div data-bbox=)

<[151](http://zpravy.idnes.cz/schwarzenberga-neprekvapila-klausova-podpora-zemanovi-pjs-/domaci.aspx?c=A130117_141906_domaci_kop>, cit. 3. 5. 2013.)</p></div><div data-bbox=)

své promluvě vyhýbá. Zemanova obhajoba tak zůstává do jisté míry deficitní a vystavená riziku připomenutí oponentova argumentu, s nímž se mluvčí nevyrovnal.

Zatímco v př. (23) mluvčí nereaguje ani na oponentovu problematizaci, ani na příslušnou argumentaci, v př. (24) napadený mluvčí své problematizované stanovisko hájí rozsáhlou argumentací, která však nezahrnuje neutralizaci oponentova argumentu.

8. Závěr

Ve své disertační práci jsem se zabýval procesem argumentování v rozhovoru se zaměřením na sekvenční organizaci argumentační interakce. Jako výzkumný materiál jsem použil televizní debaty – duely dvou hostů řízené moderátorem vyznačující se vysokou mírou polemičnosti, která vede k častému výskytu argumentů v tomto komunikačním žánru. V následujících odstavcích se pokusím shrnout teoretická východiska a hlavní výsledky svého výzkumu.

Vycházím z komunikačního vymezení ústředního pojmu této práce: argumentaci chápu jako jazykové jednání spočívající ve zdůvodnění sporného stanoviska s cílem toto stanovisko přesvědčivě obhájit před (potenciálními) námitkami komunikačního partnera, resp. přesvědčit posluchače o přijatelnosti sporné pozice. Z uvedených dvou cílů vyplývají dvě možné funkce argumentování: funkce obranná (legitimizační), kterou považuji za základní, a funkce přesvědčovací, jež se uplatňuje pouze v některých případech. Obě funkce spolu úzce souvisejí a nelze je vždy jednoznačně oddělit.

V této práci používám třísložkový model argumentačního procesu, který se skládá z argumentu, zdůvodňovaného stanoviska a pravidla vyvozování založeného na implicitním předpokladu, že mezi předchozími složkami existuje dostatečně silný vztah umožňující „přenos platnosti“ z argumentu na sporné stanovisko; realizováním argumentu vznáší mluvčí implicitní nárok na platnost tohoto pravidla. Uvedené tři prvky tvoří jádro známého Toulminova modelu, jehož rozboru se v práci také věnuji. Jako základní podmínky přesvědčivosti argumentace vymezují v návaznosti na Kopperschmidta (2000) platnost (pravdivost/správnost) argumentu, relevanci argumentu pro sporné stanovisko a věrohodnost mluvčího.

V teoretické části práce se dále věnuji pojmu jazykového jednání. Vycházím z Schützova pojetí jednání jako motivovaného zkušenostního průběhu, jehož sociální rozměr je zajištěn typizovaným ztělesněním v chování jednajícího člověka (Schütz – Luckmann, 2003). Na rozdíl od Sidnella a Enfielda (2014) považuji za důležitou součást porozumění replice komunikačního partnera kategorizaci typu uskutečňovaného jednání. Přestože principiálně nelze stanovit konečný počet všech druhů jazykových jednání, mnohé frekventované typy jsou dostatečně vyhraněné a v procesu interpretace jednání nepochybně hrají významnou roli. V interakci však nedochází k jednoznačné identifikaci smyslu promluv, ale spíše k hypotetickému připsování a vyjednávání smyslu jednání, v jehož rámci může

např. mluvčí původně zamýšlenou funkci své promluvy zpětně přehodnotit. Jako typ jazykového jednání chápu také argumentaci, a to na základě její motivovanosti, kterou musí mluvčí zřetelně signalizovat, má-li být argumentační funkce rozpoznatelná.

Argumentování bývá spojováno s nárokem na rozumnost předkládaných důvodů. Jako odpověď na otázku, kde hledat zdroje této racionality, rozebírám pojetí Josefa Kopperschmidta (2000), opírající se o Habermasovu teorii komunikačního jednání. Rozumnost argumentování spočívá podle Kopperschmidta v tzv. argumentačním principu: racionalita nároků na platnost je podmíněna konsenzuální ratifikací jejich přesvědčivého zdůvodnění a podmínkou této racionální legitimizace je absence jakéhokoli nátlaku během argumentace. Takové pojetí rozumu je procedurální, protože je založené na argumentačním procesu zajištění platnosti, jímž jsou vytvářeny přesvědčivé vztahy platnosti spočívající v propojení neznámého se známým. Nutným předpokladem možnosti argumentovat je proto existence (přijatelnost) určitých nesporných nároků na platnost. Ty představují praxi prověřené, efektivní zdroje plauzibility, nikoli však nezpochybnitelná dogmata – jejich platnost je pouze prozatímní. Tímto způsobem vymezená, tj. na argumentačním principu založená a prakticky orientovaná racionalita je proto také nedefinitivní a neuniverzální.

První krok mé analýzy mediálních interakcí představovalo zkoumání základních typů jazykových jednání, jež se podílejí na utváření argumentační interakce, tj. takového rozhovoru, v němž alespoň jeden mluvčí pro sporné stanovisko předkládá argumenty. Argumentační interakce obsahují všechny zkoumané televizní duely – ve všech mluvčí (především hosté) obhajují svá stanoviska pomocí argumentů. Zaměřil jsem se na ta jednání, která tvoří bezprostřední kontext argumentování, tj. v rozhovoru argumentaci předcházejí a způsobují její očekávání, resp. ji iniciují, nebo jimiž mluvčí na argumentaci reagují. Takto jsem identifikoval osm základních typů jednání, jejichž výčet a vymezení pochopitelně nejsou definitivní, ale mají pouze pomocný charakter. V podrobném popisu tří typů výzvoových jednání (výzvy k předložení stanoviska, k argumentaci a k reakci na promluvu komunikačního partnera, realizované zpravidla moderátorem) a předkládaných stanovisek se věnuji podtypům těchto jednání (např. rozlišení epistemických a evaluačních stanovisek včetně jejich rozdílné relevance pro potřebu argumentování), obvyklým jazykovým prostředkům, jimiž jsou vyjádřeny, předcházejícímu kontextu, který činí jejich výskyt relevantním aj.

V práci se dále zabývám signalizací jazykového jednání, tj. zkoumám prostředky, jimiž dává mluvčí posluchači v interakci najevo, jakou má jeho promluva funkci. Problému se věnuji na příkladu signalizování argumentace. V návaznosti na Levinsonovo (2013) vymezení hlavních faktorů identifikace (atribuce) jednání se zaměřuji na institucionální (žánrový)

faktor, který ovlivňuje především frekvenci argumentování v televizním duelu, na jazykovou formu argumentů, jejich pozici v interakci a na obsah argumentace a sporného stanoviska. Na základě analýzy konkrétních argumentačních jednání jsem dospěl k závěru, že nejdůležitějším faktorem rozpoznatelnosti argumentace je její obsah – vztah platnosti mezi argumentem a spornou pozicí, na němž je založen proces zdůvodnění a který je závislý na typizovaných znalostech účastníků o světě (Schütz –Luckmann, 2003; Kaderka, 2010). Významnou roli v procesu signalizování argumentace hraje ve většině zkoumaných případů také její interakční pozice – kontext sekvence i repliky, v níž se argument nachází. Častým indikátorem argumentů jsou i různé jazykové prostředky, především příslovečné určení příčiny, mnohé argumenty však nejsou formálně signalizovány žádným jazykovým prostředkem s významnější distinktivní silou.

V rámci popisu sekvenční struktury argumentování se věnuji sekvenční organizaci televizního duelu a systému střídání mluvčích v tomto žánru. V případě duelů fungují oba řády interakce – sekvenční struktura a mechanismus střídání mluvčích – jako neoddělitelný celek, protože specifický způsob výměny mluvčích, tj. rámec moderátorových otázek a odpovědí hostů, zároveň definuje dominantní typ sekvencí v daném žánru, tj. otázku – odpověď. Kromě klasického konverzačněanalytického popisu sekvenční organizace, založeného především na struktuře párových sekvencí a jejich různých typech rozšíření (Schegloff, 2007), představuji skalární model responzní relevance (Stivers – Rossano, 2010), podle nějž se typy jednání nedělí do dvou tříd v závislosti na tom, zda činí, nebo nečiní reakci podmíněně relevantní (Schegloff, 1968), ale každé jednání v interakci vykazuje různou míru responzní relevance, tj. různou intenzitu vyžadování reakce. Tato míra je určována typem jednání, sekvenční pozicí repliky, kompozičními prostředky výstavby repliky, neverbálními prostředky aj.

Interakce v duelu neprobíhá jen na ose moderátor – host, ale i na ose host – host. V prvním případě řídí výměnu mluvčích moderátor, ve druhém se mluvčí střídají podle mechanismu střídání replik v každodenních rozhovorech. Tento jev popisuje Havlík (2013) jako „dvojí řád střídání mluvčích“. Na interakční ose mezi oběma hosty dochází nejčastěji ke vzniku tzv. polemických sekvencí, tj. sérií vzájemných polemických reakcí (problematizací) na předchozí jednání komunikačního partnera. Rozlišuji moderovanou polemiku, v níž jsou polemické reakce zprostředkovány moderátorovými replikami (např. výzvami k reakci) a polemiku nemoderovanou, ve které na sebe hosté reagují bezprostředně, tj. bez udělení slova moderátorem. Polemická sekvence není nijak limitována maximálním rozsahem a za minimální polemickou sekvenci považují sled dvou replik: stanoviska a problematizace

stanoviska (odmítnutí/zpochybnění) komunikačním partnerem. Polemická sekvence však může být (a zpravidla bývá) rozšířena o libovolný počet dalších problematizací vztahujících se k předchozí, resp. k některé z předchozích problematizací. Viz následující schéma:

A: stanovisko

B: problematizace

(A: problematizace

B: ...)

Pro určení míry responzní relevance jednotlivých složek polemické sekvence je třeba rozlišovat mezi prospektivně a retrospektivně konstruovanými sekvencemi dvou replik: prospektivní sekvence jsou aktivovány z první pozice (takto operují párové sekvence), zatímco „retrosekvence“ jsou aktivovány zpětně z pozice druhé (Schegloff, 2007, s. 217n.). V polemické sekvenci existuje rozdíl mezi responzní relevancí nepolemického stanoviska, tj. prvního členu polemické sekvence, a responzní relevancí následující problematizace. V prvním případě je míra této relevance nízká a vztah mezi stanoviskem a následující problematizací má retrospektivní charakter – obě repliky tvoří retrosekvenci aktivovanou z druhé pozice problematizací, zatímco předchozí stanovisko problematizaci neprojektuje. V případě problematizace je míra responzní relevance vyšší, protože toto jednání často vyvolává obrannou reakci komunikačního partnera (tj. další problematizaci v následující replice – odmítnutí předchozí problematizace), tato reakce je proto pravděpodobná a bývá očekávána, přestože mluvčím nemusí být preferována.

Analýzou interakčního (zejména sekvenčního) kontextu argumentů jsem dospěl k popisu základních typů jednání předcházejících argumentaci a jednání na argumentaci reagujících. Výpovědi produkované před argumentací se podílejí na konstituování spornosti, jíž je aktivováno argumentační jednání. V televizních duelech jsem identifikoval tři typy těchto výpovědí: 1. výzvu k argumentaci, s níž následující argumentace tvoří párovou sekvenci; 2. problematizaci (součást polemické sekvence), která bývá provázena argumentací pro toto sporné jednání a často také vyvolává další problematizaci komunikačního partnera spojenou s protiargumentací (rozšiřování polemické sekvence); 3. sporné stanovisko mluvčího, které spolu s argumentací netvoří sekvenci jednání různých mluvčích, ale je součástí promluvy argumentujícího mluvčího (zpravidla v rámci jedné repliky, v některých případech argumentace spornému stanovisku předchází); mluvčí anticipuje možnou problematizaci stanoviska a snaží se jí pomocí argumentace předejít. Uvedené sekvence

jednání lze popsat také jako opravné sekvence (Schegloff – Jefferson – Sacks, 1977), v nichž argumentace slouží jako oprava spornosti stanoviska vedoucí ke zvýšení míry jeho přijatelnosti.

V reakcích na argumenty posluchači reflektují splnění, nebo nesplnění podmínek přesvědčivosti. Základní dva typy těchto reakcí představuje problematizace, tj. zpochybnění/odmítnutí argumentu, a souhlas s argumentací. Vzhledem k polemickému a často nekooperativnímu charakteru interakce mezi hosty duelu je ve zkoumaném žánru výrazně častější odmítavá reakce komunikačního partnera. U problematizací jsem dále identifikoval dva hlavní podtypy tohoto jednání: odmítnutí platnosti (pravdivosti) argumentu a odmítnutí argumentační relevance. Souhlas s oponentovou argumentací hosté duelu vyjadřují zpravidla pouze v případě, že se argument vztahuje k nepolemickému, neproblematickému stanovisku. Souhlasná reakce na polemické stanovisko je realizována pouze výjimečně a souhlas v těchto případech bývá pouze částečný, popř. dočasný a ne zcela explicitní. Kromě toho dochází v duelech k situacím, v nichž host na oponentovu polemickou argumentaci verbálně (ani zřetelně neverbálně) nereaguje, přestože toto jednání vykazuje nezanedbatelnou míru responzní relevance. V některých případech se mluvčí snaží oponentovu problematizaci neutralizovat jiným způsobem, aniž by se zabýval předloženým argumentem, jindy nereaguje ani na argument, ani na danou problematizaci, a tak svou zpochybněnou pozici ponechává neobhájenou.

Seznam analyzovaných televizních duelů

DUEL = Prezidentský duel (ČT1, 17. 1. 2013)

CHARLIE = DVTV: Je správné být Charlie? Kněz Halík vs. šéfredaktor Tabery
(Aktuálně.TV, 13. 1. 2015)

OTAZKY6 = Otázky Václava Moravce (ČT1, 23. 5. 2004)

OTAZKY14 = Otázky ČT (ČT1, 29. 5. 2005)

SEDM83 = Sedmička (Nova, 19. 12. 2004)

SEDM84 = Sedmička (Nova, 28. 8. 2005)

PART57 = Nedělní partie (Prima, 19. 2. 2006)

LITERATURA

- Antaki, Ch. (1994): *Explaining and Arguing. The Social Organization of Accounts*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage.
- Aristoteles (2004): *Topik*. Stuttgart: Reclam.
- Atkinson, J. M. – Drew, P. (1979): *Order in Court: The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings*. London: Macmillan.
- Auer, P. (2005): Projection in interaction and projection in grammar. *Text*, 25, s. 7–36.
- Auer, P. (2009): On-line syntax: Thoughts on the temporality of spoken language. *Language Sciences*, 31, s. 1–13.
- Auer, P. (2014): *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Bauer, J. – Grepl, M. (1975): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- Bayer, K. (2007): *Argument und Argumentation: Logische Grundlagen der Argumentationsanalyse*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Boden, D. – Zimmerman, D. H. (eds.) (1991): *Talk and Social Structure*. Cambridge: Polity Press.
- Böke, K. – Jung, M. – Niehr, T. – Wengeler, M. (2000): Vergleichende Diskurslinguistik. Überlegungen zur Analyse national heterogener Textkorpora. In: T. Niehr – K. Böke (eds.), *Einwanderungsdiskurse: Vergleichende diskurslinguistische Studien*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, s. 11–36.
- Clayman, S. – Heritage, J. (2002): *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čmejrková, S. (1999): Televizní interview a jiné duely: Mediální dialog jako žánr veřejného projevu. *Slovo a slovesnost*, 60, s. 247–268.
- Čmejrková, S. (2003): Mediální rozhovor jako žánr veřejného projevu. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová (eds.), *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, s. 80–115.
- Čmejrková, S. (2013): Typy mediálních dialogů. In: S. Čmejrková – M. Havlík – J. Hoffmannová – O. Müllerová – J. Zeman, *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia, s. 45–76.
- Čmejrková, S. – Havlík, M. – Hoffmannová, J. – Müllerová, O. – Zeman, J. (2013): *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia.

- Daneš, F. (2000): Jakou řečí mluví věda. Modalizace vědeckého diskurzu. *Slovo a slovesnost*, 61, s. 81–92.
- Drew, P. – Heritage, J. (eds.) (1992): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eemeren, F. H. van – Grootendorst, R. (1984): *Speech Acts in Argumentative Discussions: A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed Towards Solving Conflicts of Opinion*. Dordrecht-Holland – Cinnaminson, U.S.A.: Foris Publications.
- Eemeren, F. H. van – Grootendorst, R. (2004): *Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Goffman, E. (1981): *Forms of Talk*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Götttert, K.-H. (2009): *Einführung in die Rhetorik*. Paderborn: Fink.
- Govier, T. (2010): *A Practical Study of Argument*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Grepl, M. – Karlík, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- Habermas, J. (1981): *Theorie des kommunikativen Handelns, I*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hample, D. (2005): *Arguing – Exchanging Reasons Face to Face*. Mahwah, New Jersey – London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Have, P. ten (2007): *Doing Conversation Analysis*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore: Sage.
- Havlík, M. (2010): [Recenze:] Emanuel A. Schegloff: Sequence Organization in Interaction. Volume 1. A Primer in Conversation Analysis. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46, s. 662–666.
- Havlík, M. (2012): *Sekvenční a prozodické aspekty rozhovoru*. [Nepublikovaná disertační práce.] Praha: FF UK v Praze.
- Havlík, M. (2013): Dvojitý řád střídání replik mluvčích v televizních politických debatách. In: S. Čmejrková – M. Havlík – J. Hoffmannová – O. Müllerová – J. Zeman, *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia, s. 196–229.
- Heritage, J. (2012): Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. *Research on Language and Social Interaction*, 45, s. 1–25.
- Heritage, J. – Clayman, S. (2010): *Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hester, S. – Eglin, P. (1997): *Culture in Action: Studies in Membership Categorization Analysis*. Washington, D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America.

- Housley, W. – Fitzgerald, R. (2002): The reconsidered model of membership categorization analysis. *Qualitative Research*, 2, s. 59–83.
- Hutchby, I. (2001): ‘Oh’, irony and sequential ambiguity in arguments. *Discourse & Society*, 12, s. 123–141.
- Hutchby, I. (2011): Non-neutrality and argument in the hybrid political interview. *Discourse Studies*, 13, s. 349–365.
- Hutchby, I. – Wooffitt, R. (1998): *Conversation Analysis: Principles, Practices, and Applications*. Cambridge: Polity Press.
- Jackson, S. – Jacobs, S. (1980): Structure of conversational argument: Pragmatic bases for the enthymeme. *The Quarterly Journal of Speech*, 66, s. 251–265.
- Kaderka, P. (2010): *Slogany, obrazy, argumenty: Nekomerční reklama v sociálním kontextu*. [Nepublikovaná disertační práce.] Praha: FF UK v Praze.
- Kaderka, P. (2011): Tělesné postoje, gesta a pohledy v komunikaci. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, s. 211–232.
- Kaderka, P. (v tisku): Sféra mluvené mediální komunikace. In: J. Hoffmannová – J. Homoláč – E. Chvalovská – L. Jílková – P. Kaderka – P. Mareš – K. Mrázková, *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 295–337.
- Kaderka, P. – Havlík, M. (2010): Vytváření televizních zpráv: pracovní postupy v systému žánrových norem. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46, s. 537–567.
- Kaderka, P. – Svobodová, Z. (2006): Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*, 43 (3–4), s. 18–51. Dostupné z WWW: <<http://ujc.dialogy.cz/?q=node/3>>. Cit. 17. 7. 2015.
- Kant, I. (1956): *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Meiner, 1998.
- Kant, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH.
- Karlík, P. (2002a): Argument. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 45.
- Karlík, P. (2002b): Určení příčiny příslovečné. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 510–511.
- Kientpointner, M. (1992): *Alltagslogik: Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*. Stuttgart-Bad Cannstatt: fromman-holzboog.
- Kitzinger, C. (2013): Repair. In: J. Sidnell – T. Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 229–526.

- Klein, J. (2001): Erklären und Argumentieren als interaktive Gesprächsstrukturen. In: K. Brinker et al. (eds.), *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Linguistics of Text and Conversation: An International Handbook of Contemporary Research*, 2. Berlin – New York, NY: Walter de Gruyter, s. 1309–1329.
- Klein, O. (2007): *Argumentace v komunikaci: (Průzkum komunikačního pojetí argumentu)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta.
- Klein, O. (2009): Argument vs. vysvětlení: případ souvětí příčinného typu. *Slovo a slovesnost*, 70, s. 100–112.
- Klein, W. (1980): Argumentation und Argument. *Literaturwissenschaft und Linguistik*, 38/39, s. 9–57.
- Kopecký, J. (2011): Topos. *Naše řeč*, 94, s. 264–267.
- Kopecký, J. (2013): Argumentace v Prezidentském duelu České televize. *Lingvistika Praha 2013* [online]. Publ. 10. 7. 2013. Cit. 21. 7. 2013.
<<http://lingvistikapraha.ff.cuni.cz/node/sbornik>>
- Kopecký, J. (2016): Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci. *Naše řeč*, 99, s. 19–32.
- Kopperschmidt, J. (1989): *Methodik der Argumentationsanalyse*. Stuttgart-Bad Cannstatt: fromman-holzboog.
- Kopperschmidt, J. (2000): *Argumentationstheorie zur Einführung*. Hamburg: Junius.
- Kraus, J. (2008): *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum.
- Kraus, J. (2010): *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum.
- Lakoff, G. – Johnson, M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levinson, S. C. (2013): Action formation and ascription. In: J. Sidnell – T. Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 103–130.
- Mrázková, K. (2010a): Co je řečnická otázka? *Slovo a slovesnost*, 71, s. 31–51.
- Mrázková, K. (2010b): Řečnické otázky v televizních diskusních pořadech. *Slovo a slovesnost*, 71, s. 192–214.
- Müllerová, O. (1994): *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia.
- Muntigl, P. – Turnbull, W. (1998): Conversational structure and facework in arguing. *Journal of Pragmatics*, 29, s. 225–256.
- Nekvapil, J. (2000): Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel. *Češtinář*, 10 (1999/2000), s. 80–87.

- Nekvapil, J. (2009): The integrative potential of Language Management Theory. In: J. Nekvapil – T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, s. 1–11.
- Nekvapil, J. (2012): From language planning to language management: J. V. Neustupný's heritage. In: *Media Komyunikeshon kenkyu / Media and Communication Studies*, 63. Sapporo: Hokkaido University, Research Faculty of Media and Communication, s. 5–21.
- Nekvapil, J. (2016): Language Management Theory as one approach in Language Policy and Planning. *Current Issues in Language Planning*, 17 (1), s. 11–22.
- Nekvapil, J. – Leudar, I. (2002): Sekvenční struktury v mediálních dialogických sítích. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38, s. 483–500.
- Neustupný, J. V. – Nekvapil, J. (2003): Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*, 4 (3–4), s. 181–366.
- Niehr, T. (2014): *Einführung in die linguistische Diskursanalyse*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Nünning, A. (ed.) (2004): *Grundbegriffe der Literaturtheorie*. Stuttgart: Metzler.
- Öhlschläger, G. (1979): *Linguistische Überlegungen zu einer Theorie der Argumentation*. Tübingen: Nimeyer.
- Palek, B. (1969): Type-token a lingvistika. *Slovo a slovesnost*, 30, s. 263–268.
- Perelman, CH. (1994): *Logik und Argumentation*. Weinheim: Beltz Athenäum.
- Perelman, CH. – Olbrechts-Tyteca, L. (2010): *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame du Lac, IN: University of Notre Dame Press.
- Psathas, G. (1995): *Conversation Analysis: The Study of Talk-in-interaction*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage.
- Quignard, M. (2005): A collaborative model of argumentation in dyadic problem-solving interactions. In: F. H. van Eemeren (ed.), *Argumentation in Practice*. Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Sacks, H. (1992a): *Lectures on conversation, 1*. Oxford – Cambridge: Blackwell.
- Sacks, H. (1992b): *Lectures on conversation, 2*. Oxford – Cambridge: Blackwell.
- Sacks, H. – Schegloff, E. A. – Jefferson, G. (1974): A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, s. 696–735.
- Schegloff, E. A. (1968): Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist*, 70, s. 1075–1095.

- Schegloff, E. A. (1987): Between macro and micro: Contexts and other connections. In: J. Alexander – B. Giesen – R. Munch – N. Smelser (eds.), *The Micro-Macro Link*. Berkeley: University of California Press, s. 207–234.
- Schegloff, E. A. (2007): *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E. A. – Jefferson, G. – Sacks, H. (1977): The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, 53, s. 361–382.
- Schütz, A. – Luckmann, T. (2003): *Strukturen der Lebenswelt*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Sidnell, J. (2010): *Conversation Analysis: An Introduction*. Chichester – Malden: Wiley-Blackwell.
- Sidnell, J. (2013): Basic conversation analytic methods. In: J. Sidnell – T. Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 77–99.
- Sidnell, J. – Enfield, N. J. (2014): The ontology of action, in interaction. In: N. J. Enfield – P. Kockelman – J. Sidnell (eds.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 423–446.
- Stivers, T. (2013): Sequence organization. In: J. Sidnell – T. Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 191–209.
- Stivers, T. – Rossano, F. (2010): Mobilizing response. *Research on Language and Social Interaction*, 43, s. 3–31.
- Streeck, J. (2009): *Gesturecraft: The Manufacture of Meaning*. Philadelphia: John Benjamins.
- Szymanek, K. (2003): *Umění argumentace: Terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Švandová, B. (1999): Argumenty a logika. In: M. Jelínek – B. Švandová a kol., *Argumentace a umění komunikovat*. Brno: Pedagogická fakulta MU.
- Toulmin, J. E. (2003): *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ueding, G. (ed.) (1994): *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, 2. Tübingen: Niemeyer.
- Wengeler, M. (2000): Von »Belastungen«, »wirtschaftlichem Nutzen« und »politischen Zielen«. Die öffentliche Einwanderungsdiskussion in Deutschland, Österreich und der Schweiz Anfang der 70er Jahre. In: T. Niehr – K. Böke (eds.), *Einwanderungsdiskurse: Vergleichende diskurslinguistische Studien*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, s. 135–157.

- Wengeler, M. (2006): Zur historischen Kontinuität von Argumentationsmustern im Migrationsdiskurs. In: Ch. Butterwegge – G. Hentges (eds.), *Massenmedien, Migration und Integration: Herausforderungen für Journalismus und politische Bildung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 13–36.
- Wengeler, M. (2007): Topos und Diskurs – Möglichkeiten und Grenzen der topologischen Analyse gesellschaftlicher Debatten. In: I. H. Warnke (ed.), *Diskurslinguistik nach Foucault: Theorie und Gegenstände*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Wunderlich, D. (1980): Pro und Kontra. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 38/39, s. 109–128.

PŘÍLOHA

Kompletní přepis televizních dialogických pořadů DUEL a CHARLIE

Při pořizování přepisů jsem použil transkripční systém popsany v manuálu pro zhotovitele transkriptů pro korpus mluvené češtiny DIALOG (Kaderka – Svobodová, 2006). Z uvedeného korpusu pochází většina dat analyzovaných v této práci, využití stejného systému k přepisu pořadů DUEL a CHARLIE proto zajišťuje kompatibilitu jednotlivých transkriptů uváděných v textu práce. Tento transkripční systém odpovídá požadavkům kladeným na přepis mluvené interakce v konverzační analýze.

Seznam transkripčních značek

VM	označení mluvčí/ho
XX	označení nerozpoznané/ho mluvčí/ho
N1, N2, N3	označení neznámé/ho mluvčí/ho
Z1, Z2, Z3	označení reportéra/-ky v hlavičce
R-Z1 , R-Z2, R-Z3	označení reportéra/-ky v transkriptu
R-N1, R-VK	označení mluvčích v předtočené reportáži
to já [nevím]	simultánně pro-
[v té] knize	nesené pasáže
=	okamžité navázání na repliku partnera
<u>zase</u>	zdůraznění slabiky/slova
a:le:	protažení hlásky
e ee eee eh ehm em	hezitační a re-
hm mhm ehe e-e	sponzní zvuky
(.)	krátká pauza
(..)	delší pauza
(...)	dlouhá pauza
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
<uhodil>	pasáž pronesená se smíchem

(ale) předpokládáný, ne dobře srozumitelný výraz
() nesrozumitelný výraz
((smích)) komentář přepisovatele
... vypuštění části transkriptu

(Kaderka – Svobodová, 2006, s. 48n.)

DUEL

NÁZEV POŘADU: Prezidentský duel

DATUM VYSÍLÁNÍ: 17. 1. 2013

KANÁL: ČT1, ČT24

STOPÁŽ: 98 min.

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

KS = Karel Schwarzenberg, místopředseda vlády, ministr zahraničí, kandidát na prezidenta ČR;

MZ = Miloš Zeman, důchodce, kandidát na prezidenta ČR;

XX = nerozpoznaný mluvčí;

V REPORTÁŽÍCH A V ZÁZNAMECH DOTAZŮ DIVÁKŮ:

Z1-Z5 = redaktor/ka;

D1-D6 = divák;

N1-N2 = neznámá/ý mluvčí;

NN = neznámí mluvčí;

BS = Bohuslav Sobotka, předseda ČSSD;

PN = Petr Nečas, předseda vlády ČR, předseda ODS;

JP = Jan Palach, student historie a politické ekonomie;

OT = Oldřich Tůma, ředitel Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR;

VK = Vladimír Kučera, novinář, moderátor pořadu Historie CS;

KK = Karel Kryl, písničkář, zpěvák, básník;

HB = Hubert Bystřičan, spolužák Jana Palacha z VŠE;

VH = Václav Havel, spisovatel a dramatik, prezident Československa a ČR;

((úvodní znělka pořadu))

((potlesk publika)) [((potlesk publika))]

{0}

VM: ((čelem k publiku)) [hezký dobrý večer, dámy a pánové. dobrý večer vám, divákům jedničky české televize, dobrý večer i vám, divákům, (.) tady v paláci hybernia v praze. dobrý večer vítejte. (...)] začíná prezidentský duel. setkání kandidátů pro druhé kolo volby, prezidenta české republiky. kandidátů, které v kole prvním od sebe dělilo zhruba jedenačtyřicet tisíc hlasů. mužů, kteří se ucházejí o hlasy voličů v kole druhém, mužů, kteří chtějí přesvědčit vás, nerozhodnuté voliče, v těch následujících devíti dnech, že byste měli právě jim, dát svůj hlas. ((otáčí se k publiku zády a čelem k oponě)) přivítejte prosím, kandidáty s číslem šest a devět, vítěze prvního kola prezidentské volby, pana miloše zemana, a druhého na pásce, karla švarcnberka. ((míněno Schwarzenberga))

((potlesk, výkřiky a pískání publika; na jeviště přichází MZ a KS; MZ zamává, KS se ukloní, podají si ruku; VM si podává ruku s KS))

[((potlesk publika))]

{1}

VM: ((ke KS)) [dobrý večer,]

[((potlesk publika))]

{2}

KS: [()]

((VM ukazuje KS jeho místo))

[((potlesk publika))]

{3}

VM: [() místo]
(KS si jde sednout, VM podává ruku MZ))
[(potlesk publika))]
{4}

VM: [dobrý večer.]
[(potlesk publika))]
{5}

MZ: [=dobrý večer,]
(potlesk a ojedinělé výkřiky publika, KS zamává oběma rukama směrem do publika, všichni tři si sedají))
[(potlesk publika))]
{6}

VM: [pravidla prvního prezidentského duelu české televize] prvního setkání
(.) finalistů prezidentské volby před kamerami české televize sou jasná.
otázky vycházejí z dotazů vás. televizních diváků, které ste posílali do
české televize v uplynulých dnech, prostřednictvím ímejlů, ((míněno e-
mailů)) dopisů, anebo ste je nahrávali prostřednictvím videokanálu jútúp
((míněno Youtube)). poprosím, oba kandidáty, aby odpovídali, na tyto otázky
stručně, jasně, a výstižně, v pravidlech je, že na sebe můžete reagovat,
e čas není, tak podrobně odměřován, jako tomu bude za týden v prezidentském
finále. tedy ve druhém setkání miloše zemana a karla švarcnberka, ((míněno
Schwarzenberga)) před kamerami české televize. publi- kum tady: v: divadle
hybernia poprosím o to aby se zdrželo reakcí, které by mohly být považovány
za hranicí slušnosti, a dovolte mi aby také přivítal podporovatele obou
prezidentských kandidátů, kteří jsou tady s námi na jevišti. hezký dobrý
večer.
(potlesk publika))
(znělka pořadu))
(potlesk publika))
{7}

VM: páté hlasování o nedůvěře zažívá právě v těchto okamžicích kabinet
premiéra petra nečase. diskuze je dlouhá a odehrává se už od dopoledních
hodin. v poslanecké sněmovně, padají argumenty pro i proti nečasově vládě.
připomeňme, že páté hlasování o vyslovení nedůvěry, svolala opozice kvůli
podpisu premiéra petra nečase, pod novoroční amnestii prezidenta václava
klause. připomeňme si, co zaznělo dopoledne v poslanecké sněmovně.
(začátek předtočené reportáže))
{8}

R-BS: jestliže: tato podoba amnestie. tak jak ji schválil prezident
a vláda. je: ve skutečnosti ostudou. jestliže tato podoba amnestie. je:
něco co podkopává důvěru velké části veřejnosti. k právnímu státu.
k principům rovnosti před zákonem. jestliže tato podoba amnestie budí
odůvodněné podezření. že byla šita na míru. několika vyvoleným. které měla
zachránit. před probíhajícím trestním řízením, pak si myslím, že tato
poslanecká sněmovna, nemá. jinou možnost, než učinit, tuto amnestii,
předmětem hlasování, o vyjádření nedůvěry vládě, petra nečase. ((střih))
{9}

R-PN: tento akt prezidenta republiky. je. v souladu s ústavním pořádkem,
a právním řádem, české republiky, že je, vykonatelný, a svým podpisem, se
vláda zavazuje k tomu že ho vykoná, a že neobsahuje, žádný, zjevný,
nelegitimní exces, vzhledem k tomu že se jedná o právní kontrasignaci,
trvám na tom, že premiér má podepsat.
(konec záznamu ze sněmovny))

{10}

VM: oba kandidáti nesčetněkrát v těch uplynulých týdnech, dnech a měsících říkali, že by více komunikovali s poslaneckou sněmovnou i s vládou. ta první otázka je tedy jednoduchá, byli byste při hlasováních poslanecké sněmovny o vyslovení nedůvěry vládě jako prezidenti? miloši zemane.

{11}

MZ: tak pokud prezident není poslanec. případně senátor ale nedůvěru vyslovuje pouze poslanecká sněmovna, tak tam podle mého názoru v okamžiku hlasování nemá co dělat. ale je-li to prezident, který komunikuje, s poslaneckou sněmovnou, tak by před rozpravou na toto téma, měl požádat o slovo, a podle ústavy, jemu je toto slovo přednostně uděleno, a měl by vyjádřit svůj názor na amnestii, v mém případě krajně negativní.

{12}

VM: chápu tedy správně že: byste se účastnil každého hlasování poslanecké sněmovny o nedůvěře e o nedůvěře vládě pokud byste byl prezidentem.

{13}

MZ: =tak e nedůvěra vlády je velmi silný akt, který má probíhat pouze tehdy, když jsou proti tomu hluboké důvody. nebo pro to hluboké důvody. já si myslím že tady hluboký důvod je, protože pokud ať už ministerský předseda, nebo první místopředseda, nebo kdokoli jiný tvrdí, že o amnestii nevěděl, pak buď nemluví pravdu, čemuž jako člověk velmi zdvořilý nechci věřit, anebo se nezajímal, o to, jaká ta amnestie je. a obojí je chyba.

{14}

VM: e neudělal ste karle švarcnberku ((míněno Schwarzenbergu)) chybu když ste dnes opustil jednání poslanecké sněmovny po svém vystoupení a odmítl ste se ho účastnit protože ste prohlásil, že premiér petr nečas vyslovil nedůvěru své vlastní vládě když ji neinformoval o amnestii prezidenta?

{15}

KS: ne. považuju to (za) správný krok, (jinač) bych ho taky neudělal.

{16}

VM: a: slyšel ste:, od miloše zemana, že: (.) váš protikandidát je neinformovaný. jako první místopředseda vlády.

{17}

MZ: (řekl jsem se) zdvořilostí sobě vlastní, že nechci věřit, e že by pan první místopředseda, nečasovy vlády, ee nemluvil pravdu, když by říkal, že o amnestii nevěděl. ale v takovém případě, je neinformovaný, a i to, je určitý drobný, až střední nedostatek.

{18}

VM: karle švarcnberku? ((míněno Schwarzenbergu))

{19}

KS: e e nebyl jsem informován, to ještě jednou potvrzuju, a: m:usel jsem tudíž taky odmítnout, odpovědnost celé vlády, neboť vláda nebyla informována. a nemůže se, byť to v ústavě (.) stojí, vyžadovat na odpovědnost něco, o čom sme nevěděli. e to: musel být jasně ve sněmovně řečeno. a proto, sem to tam také řekl, a poté odešel.

{20}

VM: e má se prezident účastnit každého hlasování o nedůvěře vládě, [e miloš zeman jasně]

{21}

KS: [ne, nemusí]

{22}

VM: říkal že je to tak důležitý akt, připomínám, že od začátku tohoto volebního období sněmovny je to akt, který e opozice vyvolala už popáté,

{23}

KS: ne. nevyžaduje se přítomnost prezidenta, a je to čistě otázka sněmovny, nikoliv hlavy státu.

{24}

VM: vy ste: místopředsedou nečasovy vlády. jaké slovo byste použil. budete-li zvolen prezidentem republiky. pro budoucí vztah s nečasovou vládou. na výběr máte stranický, nadstranický, či (.) nestranný.

{25}

KS: (..) prezident by měl být nadstranický, a prostě (..) starat se aby (..) úřad prezidenta vykonával dobře. nikoliv že: se staral o to, jestli byl s tou nebo onou stranou předtím spojený. já bych jednal s nečasovou vládou, stejně jako s každou jinou. která by byla ve strakovce.

{26}

VM: =a vy nemyslíte že: by vás zatěžovaly ty vazby. které ste: měl, v nečasově vládě, když ste byl jejím prvním místopředsedou? že byste mohl veřejnost přesvědčit o tom, že byste byl nadstranickým prezidentem ve vztahu k neča[sově vládě?]

{27}

KS: [to může] to ji můžu pouze přesvědčit vykonáváním svého úřadu. (..) to je jediná možnost, jak můžu dokázat, že sem opravdu nadstranický.

{28}

MZ: =můžu [()] ((hlásí se))

{29}

VM: [(ano)]

{30}

KS: [pou]hými slovy to možné není.

{31}

VM: miloši zemane?

{32}

MZ: já bych využil vaší nabídky, že si můžeme skákat do řeči, i když já jsem pana prvního místopředsedu nečasovy vlády ((nádech)) nechal domluvit, takže zaprvé. e pane první místopředsedo. ((pousmání)) já to zkrátím, nebudu už říkat nečasovy vlády. i když [je to pravda ((úsměv))].

{33}

VM: [no myslel jsem že budete] pokračovat ministrem zahraničí,

{34}

MZ: =a: předsedou top nu[la devět. ne, nebudu, já]

{35}

VM: [a předsedou top nula devět a že tady budeme]
((KS úsměv))

{36}

MZ: myslím že to všichni vědí. zaprvé. pro ty, kdo nejsou ponořeni. do nudi parlamentních procedur, sdělují. že to, že svým krásným gestem. se pan švarcnberk. ((míněno Schwarzenberg)) e vzdal hlasování, o nedůvěře vládě, tuto vládu ve skutečnosti podpořil. protože nedůvěra vládě se e vyslovuje pouze tehdy, je-li pro ni sto jedna a více poslanců. čili když nehlasujete, je to naprosto totéž, jako kdybyste nečasovu vládu podpořili. to zadruhé. ee zaprvé. a zadruhé dovolte mi abych se vrátil ke své bývalé profesi prognostika. pane první místopředsedo, je naprosto jasné, že budete-li zvolen prezidentem této republiky, tak to bude. zaprvé, stabilizovat, tuto nečasovu vládu, a za druhé. a já vám to přeji, a přeji vám to i panu kalouskovi, top nula devět, se stane rozhodující, pravicovou politickou

stranou, zatímco ódéés, ((míněno ODS)) byť vás nyní také podpořila, klesne do hlubokého úpadku. já vám samozřejmě přeji, abyste byl úspěšný jako předseda tup nula devět. ale z důvodů které už sem říkal, vám nepřeji, abyste se stal prezidentem české republiky.

{37}

VM: karle švarcnberku? ((míněno Schwarzenbergu))

((potlesk publika)) [((potlesk publika))]

{38}

KS: [vá- vážený pane] bývalý předsedo vlády, [děkuju () (...)] (přejme si) oba všechno dobré,

[((smích,

silný potlesk a výkřiky z publika))]

{39}

KS: a pokračujme snad v diskusi.

{40}

VM: e v té budeme pokračovat. jak byste tedy byl nadstranickým prezidentem, ve vztahu k nečasově vládě, když se podíváme na krok, který nastal, i: e v uplynulých dnech, protože nesete spolu- zodpovědnost za to, že váš ministr financí dal zelenou nástupu bývalých poslanců z ó dé es ((míněno ODS)) marka šnajdra, a ivana fuksy, do firem se státní účastí. e (.) není to politická korupce, kterou by měl prezident republiky odsoudit?

{41}

KS: není to přímá korupce. je p- já [vám dám já]

{42}

VM: [je to nepřímá korupce]

[((smích a potlesk publika))]

{43}

KS: [není to. není to říkám. já vám dám (.) e skvělý] příklad. jo? pokud. najměte, jednu dívku, která se prochází po ulici, na výkon jistých tělocviků, a zaplatíte jí za to, tak je to opovrženíhodná prostituce. když máte ale řekněme e přítelkyni, nebo partnerku. která jisté úkony nerady dělá. ale když jí slíbíte krásný náhrdelník. tak to vykoná, tak je to jenom (.) posílení partnerských vztahů.

((smích a potlesk publika)) [((smích a potlesk publika))]

{44}

VM: [tedy: ivan fuksa, a marek šnajdr, (..) sou takovými partnerkami, kterým váš ministr financí] dal náhrdelník.

{45}

KS: ()

{46}

VM: =e

((smích publika))

{47}

VM: ale to je nepřímá korupce.

{48}

KS: to je váš názor. [nikdo]

[((smích publika))]

{49}

KS: e v- řekl byste vaší partnerovi nebo vaší partnerce, že [todle je korupce? já]

[((smích publika))]

{50}

KS: n- bych se to nikdo netroufal říci.

{51}

VM: e záleží jestli bych e dotyčnou či dotyčného uplácel. pane e první místopředsedo vlády. když se podívám na ivana fuksu, tak on se stal místopředsedou představenstva českého aeroholdingu, a jeho nástupem se český aeroholding, jeho představenstvo, rozšířilo z pěti členů na šest. e neměl by prezident proti těmto věcem. když jmenuje vládu práva. a boje proti korupci výrazně protestovat?

{52}

KS: nemů- neměl by protestovat, protože kdyby protestoval, tak by to (bylo) velice málo platné. ostatně řekněme,

{53}

VM: =není to tak [že by byl (spíš)]

{54}

KS: [řečený] pan fuksa, je ostatně zkušený člověk, který byl náměstkem na ministerstvu financí, zastával různé fo- hospodářské funkce, takže tam může naprosto dobře působit. von byl zdatný ministr zemědělství, tak nevidím důvodu, proč by neměl vykonávat jednu funkci, která vždycky byla obsazena politicky.

{55}

VM: =a marek šnajdr s pohonnými hmotami má jakou zkušenost ve státním podniku čepro? (.) to je (.) druhý e rebel ó dé es, ((míněno ODS)) který [e dos-]

{56}

KS: [já sem se] já ho dobře neznám, já sem znal fuksu jako ministra zemědělství, tam jsem ceň- ocenil jeho práci, tudíž o něm můžu vyprávět, ty ostatní mě tolik nezajímají. popravdě řečeno.

{57}

VM: nemyslíte že: to ukazuje že byste nebyl, nadstranickým prezidentem vůči nečasově vládě, protože logicky tam právě sou vazby a: e snaha udržet vládu [premiéra petra ()]

{58}

KS: [vážený pane.] toho času, sem člen vlády, a tudíž, taky sem solidární z vládou. jakmile člověk nastoupí na (.) hrad, je prezidentem, tak to má za sebou nechati, a být opravdu nadstranickým prezidentem. sou odlišné funkce. bídný je ministr, e který e by e byl nesolidární z vlastní vládou, z vlastním premiérem.

{59}

VM: vy ste miloši zemane, označil e v případě zvolení karla švarcnberka ((míněno Schwarzenberga)) prezidentem nečasovu vládu jako stabilizovanou z pražského hradu. logicky. v kontrapunktu. byla by tedy destabilizovaná milošem zemanem?

{60}

MZ: já si myslím že jsem nikdy nezakrýval že jsem levicový politik a že jsem odpůrcem nečasovy vlády. ale já využiji toho že jste sám nabídl, abychom reagovali na sebe sama, [takže]

{61}

VM: [ne nejdříve] mi odpovězte ale s dovolením na otázku. [tady to nebude tak že budete (.) ano.]

{62}

MZ: [ano já jsem vám jasně odpov]věděl. je-li nečasova vláda pravicová, a je-li případný budoucí prezident levicový, pak bych nepoužil výraz destabilizovat, ale minimálně kritizovat. nečasovu vládu za chyby

které dělá. doufám že vás tato odpověď ukojí, a nyní mně dovolte abych
[reagoval e na]
[[smích a potlesk publika)]]
{63}

VM: [to není o mém ukojení miloši zemane, ale]
[[potlesk publika)]]
{64}

MZ: [ano.]
[[potlesk publika)]]
{65}

VM: [u-]
[[potlesk publika)]]
{66}

MZ: [=e ((demonstrativní pohled na hodinky)) pane moravče čím e méně. čím]
{67}

VM: [ukojení těch kteří vás
budou volit]
{68}

MZ: méně času budeme ztrácet vy- vašimi komentáři, tím [více času zbude na
nás dva.]

[((smích, potlesk
a výkřiky publika)]]
{69}

VM: [ne. ptám
se vás,]
[[potlesk publika)]]
{70}

MZ: [takže. když dovolte, e budu reagovat na pana] švarcnberga. ((míněno
Schwarzenberga)) říkejme si tak a ((nádech)) opomeňme ty tituly stranou.
pane švarcnbergu. ((míněno Schwarzenbergu)) ano, vy ste sám. jak jste
veřejně přiznal, uplácel, ve vaší privatizační kauze. a budete se divit, já
se vážím. tohoto vašeo veřejného přiznání, i když podotýkám, že kdybyste to
nepřiznal, tak (.) ono by to stejně [vyšlo najevo,]
{71}

KS: (([vrtí hlavou]))
{72}

MZ: protože v čechách se všechno vykecá. ale teď bych spíše reagoval než na
tuto korupční kauzu [z minulosti, (.) ((hlasitěji)) na nepřímou korupční
kauzu, necháte mě]
{73}

VM: [dovolte abych reagoval ještě stručnou otázkou. (.)
promiňte. existuje, existuje]
{74}

MZ: domluvit pane moravče ja[ko jste nechal]
{75}

VM: [mohu vám položit]
{76}

MZ: domluvit pana švar[cnberga?] ((míněno Schwarzenberga))
{77}

VM: [i jemu jsem skákal] s dovolením do [řeči]
{78}

MZ: [za] jednu minutu
skončím, a pak se mě zeptejte na cokoli. [takže. milý]

[[smích publika]]

{79}

MZ: pane švarcnbergu. ((míněno Schwarzenbergu)) vy ste teď řekl jednu naprosto strašlivou věc. já sem člen této vlády, a jako člen této vlády, budu tolerovat nepřímou korupci těch lidí o kterých sme teď tady mluvili. koneckonců pusťte si potom po skončení záznam. zadruhé. když se stanu prezidentem, tak náhle. tutéž korupci, tolerovat přestanu. ale co je to za osobní integritu. co je to za stabilitu postojů a náro- názorů. vy ste to mimochodem řekl nejenom dnes, vy ste to nedávno řekl v rozhovoru. skončil sem, máte slovo pane [moravče. ((úsměv))]

[[potlesk publika]] [[potlesk, výkřiky publika]]

{80}

VM: [to je (..) nechť si (...) divák udělá názor když sme (.) když sme u té] (.) integrity, e tak vy ste (.) e už v neděli v otázkách mluvil o nutných změnách ústavy, e mluvil ste i o e posílení významu senátu, za pár okamžiků si ale poslechneme co ste říkal, e před několika měsíci právě na téma senát. a: jak je to s vaší konzistencí. e poslechneme si tedy co miloš ři- zeman říkal na přednášce vysoké školy ekonomické, e před třičtvrtě rokem, v souvislosti s budoucností senátu. tady sou zemanova slova.

((začátek záznamu přednášky MZ))

{81}

MZ: já osobně toužím po tom, aby byl v této republice, zrušen senát. a kdyby přímá volba prezidenta byla spojena se zrušením senátu, nadšeně bych zatleskal.

((konec záznamu přednášky MZ))

{82}

VM: tolik tedy miloš zeman. mluvil ste o vyhladovění senátu, [o]

{83}

MZ: [mhm]

{84}

VM: jeho likvidaci. teď chcete posilovat význam senátu a chcete [z něj dělat regionální]

{85}

MZ: [ne () ((úsměv))]

[[potlesk publika]] [[potlesk, výkřiky publika]]

{86}

VM: [komoru českého parlamentu. (.) jak se to má s vaší názorovou konzistencí proč chcete vyhladovět] něco, z čeož chcete dělat regionální zastoupení.

{87}

MZ: pokud ta bestie nebude vyhladověna, tak je lépe je transformovat do krotkého a užitečného zvířátka. nu a protože dnešní struktura senátu je podle mého názoru naprosto nefunkční, tak jestliže se ji nepodaří po švédském vzoru vyhladovět, tam jak jistě víte senát zrušili, tak je dobré ho transformovat do něco, co je funkčnější, než ten dnešní senát, a: tady bych se docela inspiroval, e z příkladu německa, to je spolková rada, bundesrat, kde senát, respektive tedy spolková rada, je reprezentací spolkových zemí, v našem případě by to byla reprezentace krajů. protože e víte. a my to víme asi oba. pan ministr byl také senátor. že senátor sám o sobě. je sám voják bojující v poli. a jestliže za sebou nemá alespoň zázemí regionální reprezentace, tak nezmůže nic. ale kdyby. (.) e v tom senátu. bojovali zástupci krajů. za oprávněné a někdy i neoprávněné, to už

je v politice běžné. zájmy krajů, tak by senát přestal být onou hladovou bestii, jak se říká nejluxuznější zahraniční cestovní kanceláří, a mohl by se konečně stát užitečným, a v tomto smyslu jako vždy, jsem ve svých názorech dokonale [konzistentní.]

{88}

VM: [vy teď e] [spíš (.) ty názory přizpůsobujete tak aby vypadaly jako konzistentní. ale chápu to tedy správně]

[((potlesk publika))]

{89}

VM: že vy druhou komoru českého parlamentu teď označujete za bestii.

{90}

MZ: já ji označuji, víte. (.) jedna manželka. americká manželka, napsala návod, jak zacházet se svým manželem. ten návod byl na pěti stech stranách. a když tu manželku požádali. aby těch pět set stran schrnula do jedné jediné věty, odpověděla větou, dej bestii nažrat. to znamená. jestliže senát nelze zrušit. co byš si ze srdce přál, transformujme ho alespoň do nějaké funkční podoby, a tímto způsobem, této bestii dejme nažrat.

{91}

VM: e karle [švarcnberku, ((míněno Schwarzenbergu)) (...)] miloš zeman,]

[((potlesk publika))]

{92}

VM: v souvislosti s vaším přiznáním, tuším že to bylo v rozhovoru pro lidové noviny, že ste se (.) přiznal k tomu že ste kvůli své restituční kauze musel uplácat, byla to přímá, či nepřímá korupce (.) tehdy.

{93}

KS: =ne. bylo to ve skutečnosti (.) jisté vydírání, ten [dotyčný,]

[((smích publika))]

{94}

KS: schoval šanon, a poněvadž všichni sousedi už čekali, poněvadž sme tam museli vytyčit hranice, e přístupovou cestu a jiný věci, a já sem nemohl nic podepsat, nikdo nemohl, tak všichni na to čekali, no a ten pán prostě říkal, dokavad mu neprodám taky pozemek, e tak to nepodepíše. tak aby se konečně věci pohnuly, sem mu dotyčný pozemek prodal. to bylo vše. [bylo to]

{95}

VM: [vy ste]

{96}

KS: chcete-li spíše vydírání než něco jiného.

{97}

VM: a vy ste se podvolil, a prodal ste mu ten pozemek.

{98}

KS: pozemek a: tím sem mohl ty problémy tam konečně řešit. [to je pravda.]

{99}

VM: [vy st-] vy ste v souvislosti s dnešními slovy, prezidenta václava klausa, který podpořil miloše zemana, tak ste řekl, že: se tomu nedivíte, protože mají, zeman a klaus, rozumějmě, společné kostlivce. o jakých kostlivcích ste mluvil.

[((potlesk publika))]

{100}

KS: [celé (.) celé období opoziční smlouvy. (.) považuju] celé období opoziční smlouvy, počvažuju za velkého kostlivce, nesmíme zapomenout. že během té doby, se úroveň korupce v českých zemích nebo v české republice chcete-li, zdvihl zhruba až o padesát až sto procent. což je docela pozoruhodný výkon.

{101}

VM: není bez zajímavosti že i: za zemanovy vlády, právě v časech opoziční smlouvy také seděli politici v dozorčích radách, když jsem tady připomínal ivana fuksu, nebo marka šnajdra františek brožík a vladimír laštůvka v dozorčí radě čezu, miroslav kapoun v českých drahách, tedejší vedoucí úřadu vlády karel březina v es pé té telekom, ((míněno SPT Telecom)) e zároveň e analogicky s tím i zástupci občanské demokratické strany. není to tak, že podpora. kterou vám učinil prezident václav klaus, je jen pokračováním opoziční smlouvy?

[[potlesk, výkřiky publika]]

{102}

MZ: [tak zaprvé (...) četl jsem dnešní reakci,] protože od toho tady jsme, pana švarcnberga, ((míněno Schwarzenberga)) e který označil václava klauze a mě za kamarády prognostáku. milý pane švarcnbergu. ((míněno Schwarzenbergu)) bohužel nejste informován, což u kandidáta na prezidenta není pozitivum. protože já jsem do revoluce v prognostickém ústavu nikdy nepracoval, neboť jsem byl na seznamu státní bezpečnosti jako nepřátelská osoba, a ta ve společenskovedním ústavu akademie věd pracovat nemohla. a v době po revoluci. kdy jsem teprve do prognostického ústavu nastoupil, tak už václav klaus byl ministrem financí, takže jsme se tam vůbec nepotkali. a teď k otázce pana moravce. pokud jsem si to dobře přečet, on sice nikoho nejmenoval, a: mohl by jmenovat zhruba osm a půl milionu osob, tak on pouze řekl, že se domnívá, že prezidentem má být ten, kdo v této zemi žil, v dobách dobrých i zlých, [a já se domnívám, že toto konstatování je]

{103}

VM: [(teď) se omlouvám ale václav promiňte václav klaus, nemohl jmenovat] osm a půl milionu osob protože do finále prezidentské volby postoupily osoby [dvě.]

{104}

MZ: [no] dobře. ale to je zásluhou voličů, kteří dali těmto dvěma osobám největší důvěru. a my. když se musíme ptát. zda je výhoda. nebo nevýhoda žít v této zemi, e tak já se vám přiznám, že asi tak v roce devatenáct sedumdesát, když jsem byl na posledním turistickém zájezdě ve velké británii. jsem uvažoval, zda tam mám zůstat, a bylo to strašně těžké rozhodování. a tehdy jsem se vrátil, i když jsem už v té době byl zbaven zaměstnání, a: říkal jsem si sám sobě, proč bych já odcházel, ať oni odejdou.

{105}

VM: vzpomenete si na [otázku kterou jsem vám kladl, (.) a kterou ste nezodpověděl?]

[[potlesk publika]] [[potlesk publika]]

{106}

MZ: [bohužel potlesk] přehlušil váš slabý hlas, pane moravče, takže opakujte svoji otázku ještě jednou.

{107}

VM: =na lidi nekřičím, tudíž v klidu kladu znovu tu otázku, jestli víte na co sem se ptal, a na co ste mi teď neodpověděl.

{108}

MZ: =ptal ste se mě na názor václava klauze. [a pokud de o druhou věc,]

{109}

VM: [ne. otázka zněla, jestli] není pokračováním opoziční smlouvy, názor václava klauze, kterým vás dnes

(.) nepřímó (.) podpořil, protože [vy na rozdíl od karla švarcnberga ((míněno Schwarzenberga)) ste tady žil v dobách]
{110}

MZ: [dobře. (.) dobře. (.) prosím vás,] vzhledem k tomu že toto téma. je považováno za silnou kartu pana švarcnberga, ((míněno Schwarzenberga)) pokud můj partner s tím bude souhlasit, tak já bych pěkně poprosil o dvě, maximálně o tři minuty, v reakci právě na tu opoziční smlouvu. [pane moravče.]

{111}

VM: [budete s tím] karle švarcnbergu ((míněno Schwarzenbergu)) souhlasit?
{112}

KS: ((rozpřahuje ruce))
{113}

VM: jesi to nebyla řečnická otázka miloši ze[mane. u vás]
{114}

MZ: [e] nebyla to] řečnická [otázka. byla to přátelská otázka, a pan] [(smích a potlesk publika)]
{115}

VM: ((ke KS)) [ano?]
[(potlesk publika)]
{116}

VM: [jaká bude přátelská odpověď?]
{117}

MZ: [ministr pan ministr] kývl, za což mu [děkuji.]
{118}

KS: [pan] miloš ze[man,]
{119}

MZ: [takže] když [()]
{120}

VM: [ne ka]rel promiňte ale karel švarcnberg ((míněno Schwarzenberg)) chtěl něco říci,
{121}

MZ: =prosim,
{122}

KS: =e miloš zeman, vždycky preferuje mluvití déle, já mám radši kratší odpovědi, tak budiž mu to přáno.

((smích a potlesk publika)) [(smích a potlesk publika)]
{123}

MZ: [dobře, (..) v tomto případě, protože (..) oba dva máme rádi] bonmoty, vám budu citovat jeden z merfiho ((míněno Murphyho)) zákonů, a sice, že na každou složitou otázku, existuje stručná, (.) srozumitelná, (.) nesprávná odpověď. a: opoziční smlouva opravdu vyžaduje, a děkuji, že jsem získal váš souhlas, tyto dvě minuty. takže zaprvé. opoziční smlouva, je naprosto běžný nástroj, v jakékoli západoevropské demokratické zemi, pokud v této zemi existuje menšinová vláda. protože bez menšinové vlády, by samozřejmě, (.) bez opoziční smlouvy by menšinová vláda nepřežila ani den. fakt číslo jedna. který lze snadno ověřit a vy to také víte. fakt číslo dvě. první opoziční smlouva. v této zemi, byla uzavřena v roce devatenáct devadesát šest, pod patronací václava havla, a v roce devatenáct devadesát osm, se pouze vyměnily na základě výsledků svobodných voleb, jednající strany. fakt číslo tři, (.) vy

přece víte pane ministře. že jsem na začátku nabídl jak unii svobody, tak lidovcům, aby sestavili spolu se sociální demokracií koaliční vládu, no a protože to zejména váš podporovatel jan ruml, s inteligencí jemu vlastní odmítl, tak menšinová vláda nebyla sestavená, a pak teprve dospělo k dohodě s václavem klauzem. ((míněno Klausem)) ((důrazněji:)) a byla to vláda. která tuhle zemi vyvedla z ekonomické krize. která měla čtyřikrát [menší zadlužování než ta vaše vláda,]

[[((nesouhlasné výkřiky publika))]]

{124}

MZ: ((nádech)) která měla (.) růst ekonomiky šestkrát vyšší než vaše vláda, a za ní. na rozdíl od špidlovy. grosovy. ((míněno Grossovy)) a dalších vlád, tady nebyli premiéři. kteří se měnili jako ponožky. skončil jsem abych nepřepínal vaši [trpělivost.]

[[((potlesk publika))]] ((potlesk a výkřiky z publika))

{125}

VM: karle švarcnberku ((míněno Schwarzenbergu)) vaše reakce?

{126}

KS: () každý s- chválí své zboží. to je naprosto přiro[zené. e proti tomu nic nemám. (..) e ((odkašlání))]

[[((smích, potlesk

a výkřiky publika))]]

{127}

VM: tady je: první dotaz diváka prostřednictvím videokanálu jútúp, ((míněno Youtube)) ptá se student filip svoboda.

((začátek videozáznamu))

{128}

D1: dobrý den, zdravím vás z juniverzity of íst englija v norviči, ((míněno University of East Anglia v Norwichi)) mám dotaz na oba kandidáty. chtěl bych se zeptat jak by, jako případní prezidenti, zareagovali v situaci, kdy by vláda, se dohodla s druhou nejsilnější stranou, o tom, že by z ústavy vyřadili institut e hlasování o nedůvěře vládě.

((konec videozáznamu))

{129}

VM: ptá se: filip svoboda, jak by odpověděl karel švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) na tu otázku, pokud by dvě nejsilnější politické strany se dohodly na změnách ústavy, e kterým by ze změny ú- ústavy tedy, kterou by vypustily článek sedumdesát dva, který upravuje vyslovení nedůvěry vládě. co byste v takové situaci dělal.

{130}

KS: e e asi bych proti tomu protestoval, ale kdyby to ústavní většinou (.) prohlašovali, tak e by mnoho možností už neměl. ale vysvětlil bych předtím občanům, co toto znamená.

{131}

VM: co by to znamenalo (.) prakticky.

{132}

KS: ee omezování demokracie. velmi prostě.

{133}

VM: e bylo to i to co vám vadilo u opoziční smlouvy protože když miloš zeman. srovnával [e opoziční smlouvu uzavřenou jak sám říká]

{134}

MZ: [[((zakašlání, nádech, zakašlání))]]

{135}

VM: za podpory václava havla, e tak nebylo napsáno, že se opozice.
demokratická opozice zříká, možnosti vyslovit e nedůvěru vládě?
{136}

KS: což právě během opoziční smlouvy bylo, a tudíž se domluvili, na čistém
rozdělení republiky na dva pašalíky, a každý se obsloužil jak mohl, a to
byla právě ta doba, kdy ta korupce vzrostla nade vší míru, bohužel, se na
té [úrovni] velice dlouho držela.

[((výkřik z publika))]

{137}

VM: kde máte. [kde máte vy hranice, (...) kdy: byste rezignoval, nebo
abdikoval,]

[((potlesk publika))]

{138}

VM: na post prezidenta, když byste např. vypuštění článku sedumdesát dva
z ústavy, který upravuje, ee vyslovování nedůvěry vládě, tak e byste to
považoval za: ohrožení demokratických principů?

{139}

KS: pouze kdybych viděl, že můžu nějak tímto krokem pomoci. kdyby to
znamenal. že ovšem ty dvě strany, ihned si potom e zvolily e prezidenta
podle z vůle své, tak by to mnoho nepomohlo.

{140}

VM: jak by prezident miloš zeman reagoval na to pokud by se opozice
e s koalicí dohodla na vypuštění článku sedumdesát dva z ústavy české
republiky.

{141}

MZ: e víte jsou případy tak špatné vlády, e že to vyslovuj- e vyžaduje.
e vyslovení nedůvěry i v průběhu jeho jejího funkčního období, například
vaši ((gesto směrem ke KS)) vlády. ale v každém případě. bych chtěl
upozornit na jeden moment. říká se, že každá vláda. má udělat nepopulární
reformy první, maximálně druhý rok svého vládnutí, aby se v čase ukázalo,
protože tam je nějaké časové zpoždění, zda tyto reformy měly, nebo neměly
pozitivní efekt. to se neukáže hned. takže za normálních okolností, a to se
týká i opoziční smlouvy, představte si pane moravče situaci, že vláda udělá
nepopulární reformy, teď ty reformy začnou přinášet pozitivní efekt,
a opozice zavětrí, a řekne sakra. musíme hned teď vyslovit nedůvěru vládě,
protože za rok už by bylo pozdě, za rok by každý věděl, že ty reformy byly
pozitivní.

{142}

VM: a [teď tedy otázka, co byste učinil v takovém případě,]

[((slabý potlesk publika))]

{143}

VM: protože ste neodpověděl, úplně, na otázku tazatele prostřednictvím
videokanálu [jůťůb, ((míněno youtube)) co byste dělal v případě, kdyby]

{144}

MZ: [já bych rozhodně (.) ano]

{145}

VM: obě strany, se rozhodly z ústavy vypustit článek sedumdesát dva jako
prezident.

{146}

MZ: =tak e tak tady budu stručně souhlasit s panem švarcnbergem, ((míněno
Schwarzenbergem)) kdyby to bylo schváleno ústavní většinou, tak by asi
nebylo možné dělat nic jiného, protože prezident nemůže vetovat ústavní
zákony. ale ano, vystoupil bych proti tomu, protože bych řekl, ponechme

v ústavě, institut nedůvěry, pro případ velmi ((ukazuje prstem před sebe, mírně doleva, pravděpodobně směrem ke KS)) špatných vlád. promiňte já ukazuju tímhle směrem. ((ukazuje přímo před sebe, směrem na kameru, úsměv)) abyste to necítil zrovna na sebe. takže velmi špatných vlád. ale znovu opakuji, že toho institutu nedůvěry. pane moravče by se nemělo nadužívat, přesně z těch důvodů, které jsem vám teď vysvětlil.

{147}

VM: další otázka, která přišla od televizního diváka prostřednictvím videokanálu jůťůb, ((míněno youtube)) ptá se marek popelka.

((videozáznam otázky MP))

{148}

D2: vážení kandidáti. zajímá mě, jestli jako potencionální prezident, budete využívat právo účastnit se schůzí obou komor parlamentu, a to aktivně, to znamená ujímal se slova, a v jaké míře byste tohoto práva využíval. zda více či méně než předchozí prezidenti české republiky. a druhá otázka je, zda byste na těchto schůzích kritizoval zákony už v průběhu projednávání, pokud by podle vás byl projednáván zákon naprosto nesmyslný. protože případné prezidentské veto je sice hezká věc, ale není vůbec těžké jej přehlasovat. děkuji za odpověď.

{149}

VM: děkuje marek popelka:, kterému teď jako první odpoví miloš zeman,

{150}

MZ: =no: to mně to budete muset přeložit, protože tady je mizerná akustika, [na rozdíl od hlediště,]

{151}

VM [přeložím vám to tedy,] jak [často, byste navštěvoval,]

[[slabý potlesk publika]]

{152}

MZ: [()]

{153}

VM: poslaneckou [sněmovnu,]

{154}

MZ: [mhm]

{155}

VM: a je pro prezidenta, řekněme

{156}

MZ: =veto. ano.

{157}

VM: [ano]

{158}

MZ: [to:] to druhé tomu už jsem rozuměl. vono tady se ten zvuk tříští, což: není (.) e důsledek naší nahluchlosti, ale důsledek špatné akustiky. tak tedy e [zaprvé]

{159}

XX: [()]

{160}

MZ: navštěvo- obou. obou, ((vrtí hlavou)) já to přiznávám, a ostatně my oba ((ukazuje ke KS)) to přiznáváme. ee takže. e pokud jde o navštěvování poslanecké sněmovny. vy dobře víte, pane moravče, že ústava české republiky umožňuje, prezidentovi navštěvovat jak schůze vlády tak parlamentu, přičemž v parlamentu má možnost (.) přednostního vystoupení. nu a buď tam ten prezident bude pronášet moralizující projevy, na téma musíme být na sebe hodní, musíme být na sebe slušní, měli bychom tady mít spravedlivý stát,

a naše ekonomika by měla prosperovat, což je sice všechno pravda, ale jsou to fráze, anebo, tam bude reagovat, na některé aktuální zákony, které parlament projednává, například, pane ministře na zákon o důchodové reformě, na zvýšení daní, církevních restitucí, a řadě dalších podstatných věcí. prezident by tam neměl být, e kvůli puncovnímu zákonu, tedy zákonu o puncování drahých kovů, protože toto opravdu není jeho kompetence. a: s tím souvisí i druhá otázka vašeo tazatele. ((nádech)) když (.) vetujete. nějaký zákon. (.) a předtím. jste na vládě. a v parlamentu. neřekl jedno jediné slovo. proti tomuto zákonu, tak ste alibista. (.) chcete-li jinak, jste pokrytec. prezident má aktivně vystupovat, pokud s tím nesouhlasí, proti jakýmkoli zákonům, včetně těch, které jsem teď uvedl,

{161}

VM: =předchozí prezident, nebo současný prezident, byl podle vás alibista.

{162}

MZ: e předchozí dva prezidenti byli alibisté. protože václav havel, se na zasedání mé vlády, která trvala (.) čtyři roky, dostavil jednou. aby nás pozdravil, což jsme vděčně přijali, ale jinak jsme jeho názory prakticky neslyšeli. prezident klaus totéž. čili e závěrečná věta, ano, prezidentské veto, v případě. že se tento prezident předtím. nepokusí. nějakým způsobem argumentovat. ve srovnání s vládou a parlamentem, je alibismus. tečka.

[[potlesk publika]]

{163}

VM: [karle schwarzenberku, (...) pokud i vy byste měl (.) odpovědět, (.) na ty dvě tři] otázky marka (.) popelky tedy (.) budete (.) využívat práva účastnit se schůzí obou komor parlamentu, e v jaké frekvenci a: ee kritizoval byste na těchto schůzích zákony už její- před před jejich schválením?

{164}

KS: já bych je velice vzácně navštěvoval, a předpokládám. že případnou kritiku. nebo e řekněme výhrady, vůči jednotlivým zákonům, bych spíše, (.) e (.) e vyslovil vůči dotyčnému ministru který to navrhuje, e a spíše na hradě kde bych se s ním o této otázce bavil, nikoliv na zasedání vlády. ostatně bych jenom chtěl podotknout. že samozřejmě pan prezident, i o zvýšení spotřební daně, i (.) nebo o církevní restituci nerozhoduje. takže jesi by tam mluvil, nebo ne, to nemá velkou důležitost. je to p- z hlediska prezidenta má stejný vliv a stejnou důležitost, jako když mluví k puncovnímu zákonu. prezident musí konat v rámci svých možností, a né se předvádět ve sněmovně, nebo ve vládě.

[[potlesk publika]]

{165}

VM: [e tedy vy proti alibismu, (.) stavíte (.) předvádění se (.) prezidenta který by (.) chodil do sněmovny?]

[[potlesk publika]]

{166}

MZ: [dosud jsem vás] měl celkem rád. [ale už mě to]

[[smích publika]]

{167}

MZ: začíná přecházet, protože čemu. říkáte předvádění se, ať už na vládě, a nebo v parlamentě. vy si opravdu myslíte. že prezident. je jenom fikus. nebo oleandr. v rohu místnosti, ((úsměv)) kterého občas zalijete, a tím jeho role končí, a nebo že má v souladu s ústavou, když s něčím zásadně nesouhlasí. když bude říkat. já nesouhlasím se zmrazením důchodů. já nesouhlasím, se zvýšením daní na potraviny a léky. já nesouhlasím s těmi

restitucemi. že se má jako ten zbabělec či fíkus schovat do kouta, a když udělá opak. tak podle vás toto je předvádění se? toto je právo a povinnost prezidenta, vyjádřit svůj občanský názor.

((hlasitý potlesk a výkřiky publika))

{168}

KS: právo prezidenta je, si členy vlády předtím povolal, může taky e vedoucí parlamentních klubů, poslance, e všichni s nimi p- pohovořit, a myslím že to lepší způsob, tak to bylo vždycky spíše u nás v úzu, () že [by nemá]

{169}

XX: [((zakašlání))]

{170}

KS: hlasovací právo, jak známo ani ve vládě, ani ve sněmovně, e takže by tam e m:ohl vopravdu jenom (.) mé- méně nebo více plamenný proslov říci. a to, vím, že má poměrně malý účinek. poněač potom se samozřejmě všichni postaví proti němu, když to veřejně činí. zatím když to (..) pracovně, na hradě, prodiskutuju, tak obyčejně jsou lidé argumentům mnohem přístupnější. proto říkám že: se nemá předvádět. může vystoupit ve sněmovně, ale to by () mělo být vopravdu velmi velmi vzácné, takže je to okamžik, kdy vopravdu občané na to čekají, že v té rozhodující chvíli republiky prezident vystoupí. a ne né, řekněme během jednoho období, jak ste tady říkal hned ke čtyřem zákonům. to bychom s- e hezky dopadli. e [vopravdu kdyby todle se stalo.]

{171}

MZ: [myslíte že by prezident]

{172}

VM: [my se:]

{173}

MZ: že by pre[zident byl]

{174}

VM: [ne omlouvám se.]

{175}

MZ: přepracovaný. [že ano. ((úsměv))]

[(potlesk publika)]

{176}

VM: [e my se můžeme podívat, (.) na statistiku návštěv obou,] českých prezidentů v obou komorách ((na obrazovce grafika Návštěvy parlamentu)) českého parlamentu. podívejme se, jak často byl václav havel, e na řádných schůzích poslanecké sněmovny a senátu a také jeho nástupce václav klaus. václav havel. navštívil ve funkci českého prezidenta řádnou schůzi poslanecké sněmovny, celkem osmkrát. za deset let českého prezidentování. jeho nástupce václav klaus dvakrát. v senátu se václav havel na jednání objevil třikrát, václav klaus dvakrát. za bezmála deset let. počítáte s tím že jako budoucí prezident. ((konec grafiky Návštěvy parlamentu)) byste když ste v nedělních otázkách. mluvili o změnách ústavy, volebního systému a podobně. že byste dříve či později přišli s argumentem, aby prezidentské veto. bude-li se měnit ústava. bylo obtížněji přehlasovatelné?

{177}

KS: oboje veta. jak senátní, tak prezidentské. poněač toho času, () je to opravdu minimální brzda, a () veto má sloužit opravdu k důkladnému zamyšlení, a ne k tomu, aby si říkali jedeme prostě dál, se- seženeme všechny poslance a prohlašuje[me to].

{178}

VM: [jako] prezident byste tedy přišel s tímto argumentem že bude-li se měnit [ústava,]

{179}

KS [ano]

{180}

VM: že by veto: prezidenta a senátu mělo být obtížněji [přehlasovatelné.]

{181}

KS: [ano]

{182}

VM: odpověď miloše zemana?

{183}

MZ: naprosto odlišná. veto (.) sto jedna, jak ostatně uvidíme za chvíli, je dostatečné. tedy přehlasování sto jedna. a víte když ten prezident nedokáže přesvědčit svými argumenty. tak mu nepomůže žádná kvalifikovaná většina. a právě proto by to měl buď umět, anebo respektovat vůli parlamentu. mimochodem když už jsme o tom mluvili já naopak souhlasím s panem švarcnbergem, ((míněno Schwarzenbergem)) že kromě jiného. to znamená kromě účasti na vládě a v parlamentu. teď jsme slyšeli ta strašná čísla. za deset let. za deset let, v parlamentní demokracii, hlava státu téměř nepromluví, takže kromě toho, by [tam samozřejmě]

{184}

VM: [abyste z toho ale neudělal pak] prezidentskou [e demokracii, když si

{185}

MZ: [e samozřejmě] [(potlesk publika)]

{186}

VM: vezmete průměr (.) návštěv václava havla, v poslanecké sněmovně, znamená ()]

{187}

MZ: [ano vaše vaše] poznámka byla jako obvykle vtipná, a jako obvykle od věci. takže [dovolte mně abych pokračoval, v každém případě já bych kombinoval.]

[(smích a potlesk publika)]

{188}

VM: [domnívá se miloš zeman.]

{189}

MZ: to co navrhuji já, s tím, co navrhujete vy. ano. nechť prezident jedná i na půdě pražského hradu, například se zástupci poslaneckých klubů, a jediné. co by neměl dělat. a na tom se snad oba schodneme. je, že svolá tiskovou konferenci, a oznámí, že premiér je debil. i kdyby to byla pravda. tak by to neměl říkat na veřejnosti, tím méně do médií, protože tím okamžitě. naštvete svého partnera při jednání, a už někdo z vás, pokud vám někdo pane moravče řekl. chraň bůh. já to nebyl. že jste debil. [jo?]

[(smích publika)]

{190}

MZ: tak se samozřejmě tak naštvete, že s ním buď odmítnete jednat, anebo výsledek tohoto jednání, je krajně pochybný. čili opakují. nejsem pro takzvanou kvalifikovanou, tedy ústavní většinu, pro přehlasování ať už prezidentského, nebo senátního veta. a jsem pro to, aby přesvědčoval, prezident svými argumenty, a nikoli nějakou mocenskou většinou v parlamentě.

[(potlesk publika)]

{191}

VM: [odpověď a reakce karla švarcnberga? ((míněno Schwarzenberga))]

[(potlesk publika)]

{192}

KS: [e tuto () komunikaci, e prostřednictvím tiskovek taky odmítám, ostatně. si každý rozumný čtenář tisku potom ptá, jo kdo toho debila tam vlastně dosadil.

[(smích publika)]

{193}

MZ: [(hlasitý smích)]

{194}

VM: a další, otázka,

[(potlesk publika)]

{195}

MZ: [(tleská) výborně.]

[(potlesk publika)]

{196}

VM: [která (..) přišla, (..) prostřednictvím videokanálu] jůtúp, ((míněno youtube))] ptá se jaroslav marek. tady je toho dotaz.

((začátek videozáznamu))

{197}

D3: vážení kandidáti. rád bych se vás zeptal, zda byste podpořili, rozšíření odvolání poslanců, a rozšíření či zpřesnění obvinění z velezrady. ne vždy, je zákonodárci sledován zájem občanů. nemělo by být umožněno lidu, v určitých případech zakročit? děkuji.

((konec videozáznamu))

{198}

VM: tedy: jaroslav marek, začněme u vás, karle švarcnberku, ((míněno Schwarzenbergu)) jestli byste podpořili rozšíření odvolávání poslanců, či rozšíření ((nádech)) zpřesnění obvinění z velezrady. odvolávání poslanců.

{199}

KS: odvoláváním poslanců nesouhlasím, mimo: když e () mají být z- () odvolání () zbaveni mandátu když se d- spáchali těžký zločin, pro to byl, ale nebyl bych, aby voliči mohli náhle svého poslance odvolat. e to by nevedlo k dobré parlamentní demokracii. naopak.

{200}

VM: e velké množství otázek od televizních diváků se týkalo také toho, e jestli vidíte prostor, v českém ústavním systému, pro další rozšiřování prvků přímé demokracie. nebo jestli současný stav přímé demokracie je v české republice vidíte za dostatečný. jak by zněla odpověď [na tuto otázku.]

{201}

KS: [já bych] viděl následující možnost, já bych byl pro přímou volbu, například starostů, nebo krajských hejtmanů. a to vod menších obcí, až k řekněme k hlavnímu městu prahy, kde by mohl být primátor, respektive starosta, volen přímou volbou. totéž pro hejtmana. bych navrhl. to by bylo posílení přímé demokracie. aniž by to systémově naru- ee bylo () rušivé.

{202}

VM: další prostor, [pro rozšiřování (..) prvků přímé demokracie nevidíte v českém ústavním systému.]

[(potlesk publika)] [(potlesk publika)]

{203}

KS: [já nejsem.] pro rozšíření (.) referend, toť obvykle vede, e k větší a větší demagógii. jak známo. velký vynálezce a propagátor (.) e referenda e byl původně luj napóleon, ((míněno Louis Napoleon)) později napoleon třetí, který vlastně zrušil republiku, dosadil sám za císaře všechno, díky různým referendem. referenda obyčejně, jsou rozhodnutí e rozhodují o jedné otázce, k- ale jsou rozhodnutí z jiných důvodů, než ta otázka klade. já jsem to jednou zažil například v rakousku, když se: tehda hlasovalo v referendu, jestli se jaderná elektrárna cventndorf ((míněno Zwentendorf)) otevře nebo ne, bylo to zamítnuto. ale nikoli () to pamatujete teda tam žil. byť sem jako e cizinec nebyl oprávněn hlasovat, ale pozoroval sem to. tak to bylo e (.) zamítnuto, pouze poněvadž chtěli tehdejšímu kancléři krajskému a mocnému předsedu odborů ukázat kdo jsou páni v zemi, a oni byli ty p- p- příliš sebejistí, a tak (to) zamítli. pak se to stalo v takový rakouský (době). ne. vždycky důvody který rozhodnou referenda, sou odlišné od té otázky, která se klade.

{204}

VM: kde vidí miloš zeman. [prostor pro posílení (.) prvků přímé demokracie v české republice.]

[[((potlesk publika))]] [[((potlesk publika))]]

{205}

MZ: [takže: pan] švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) by se měl jako švýcarský. a nikoli jako rakouský jak se mylně uvádí, ale jako švýcarský občan, chovat poněkud zdvořileji ke své vlasti nebo k zemi která mu dala občanství, protože jak obecně známo, ve švýcarsku. existuje rozsáhlý systém referend, včetně referend kantonálních, a nevšiml jsem si, že by švýcarsko bylo nějakou zaostalou nebo chaotickou [zemí. (.) to zaprvé. (..) zadruhé. ee jsem]

[[((potlesk publika))]]

{206}

MZ: tedy zastánce přímé demokracie po švýcarském vzoru ač nejsem švýcarský občan, ale chtěl bych odpovědět na vaši [druhou nebo první otázku pane]

{207}

VM: [kde je tedy prostor pro (.) ano,]

{208}

MZ: moravče, a ta se týkala odvolatelnosti poslanců. ano, jsem pro odvolatelnost poslanců na rozdíl od pana ministra. ale nejsem pro odvolatelnost poslanců stranickými sekretariáty, ale referendem voličů v daném volebním kraji. protože stranické sekretariáty mohou odvolat svého poslance ne: jenom proto, že zradil jejich program, ale že ta strana jako celek zradila svůj program, což se občas stává, zatímco ten poslanec na tom původním programu zůstal. ať tedy prostřednictvím referenda v daném volebním kraji, ti občané sami rozhodnou, jestli poslanec má, nebo nemá být odvolán.

{209}

VM: chce karel [švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) reagovat?]

[[((potlesk publika))]]

{210}

KS: švýcarsko je (.) specifický případ, taky svou vysokou (vysokým) stupněm federalizace. ty malé kantony, velmi samostatné obce, a tudíž tam tento nástroj přímého referenda přímého rozhodování, je od středověku zvykem, a je tam součástí jejich tradice. ee to je něco () úplně odlišného. já nejsem přítel do toho e toho, aby se řekněme do švýcarského systému

zaváděly prvky amerického systému nebo francouzského, a nejsem pro to, aby u nás se zaváděly e švýcarské prvky, poněvadž máme úplně jinou tradici. a u nás by to prostě nefingovalo, nemáme malé velmi samostatné kantony. nemáme tak samostatné obce e jako ve švýcarsku a tak dále. to je úplně jiný systém. a nemůžete vyndat jednu součást systému, a předat e do jiného, tak operou- voperovat abych tak řek, to obyčejně moc dobře nefunguje.

((potlesk publika))

((znělka))

((potlesk publika)) [((potlesk publika))]

{211}

VM: [prezident republiky zastupuje zemi navenek. e] je proto logické, že první přímá volba prezidenta české republiky, zajímá novináře v mnoha zemích světa. podívejme se do některých z nich, do těch evropských, kde máme pětici zpravodajů české televize. začínáme v bratislavě, davidem miřejovským.

((začátek předtočené reportáže))

{212}

R-Z1: slovenští komentátoři očekávají, že kampaň před druhým kolem prezidentské volby v české republice, bude daleko vyhocenější než před tím prvním. věští vyrovnaný souboj, ve kterém oba kandidáti sáhnou i k očerňování protivníka aby zvýšili své šance. a hodně se tu píše také o tom, že miloš zeman odmítá slovenským médiím poskytovat rozhovory. minulý týden ho totiž velmi rozhněval negativní komentář. který vydal pravicový deník sme. ((střih))

{213}

R-Z2: mezi blázny. nebo pražský cirkus. i takové titulky pouštěla do světa německá média před prvním kolem prezidentských voleb. ve kterých podle nich kandidovali například mdlý technokrat, nebo potetovaný umělec. teď už si všímají především úspěchu karla švarcnberka. ((míněno Schwarzenberga)) prestižní dý velt, ((míněno Die Welt)) mluví například o ohromujícím knížecím finiši. němečtí novináři ale komentují i problematické okolí obou finalistů. ať už de o miroslava kalouska v případě karla švarcnberka. ((míněno Schwarzenberga)) nebo o bývalé komunistické kádry v případě miloše zemana. ((střih))

{214}

R-Z3: polská média sou zatím v komentářích k českým prezidentským volbám poměrně skoupá. největší polský deník gazeta viborča, ((míněno Wyborcza)) už si ale oba hlavní favority jasně zařadil. karel švarcnberk, ((míněno Schwarzenberg)) je podle něj pokračováním éry václava havla. zatímco miloš zeman druhým václavem klauzem. ((střih))

{215}

R-Z4: v cílové rovince finišují levice i pravice. konstatují ruská média. miloš zeman podle nich patří k nejpragmatičtějším českým politikům. karel švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) zase k těm nejzkušenějším. uvedlo např. rádio hlas ruska. ruská média si všímají především vztahu obou politiků k rusku. zatímco jejich vztah k evropské unii je prakticky stejný. pak k rusku zásadně rozdílný. ((střih))

{216}

R-Z5: nejen bruselské deníky, ale třeba i vlivné britské fajnanšl tajms. ((míněno Financial Times)) se soustředí hlavně na jediné. jaká bude evropská politika budoucího českého prezidenta. po prvním kole je jasné, že češi poslali do finále jednoznačně proevropské kandidáty. listy tak konstatují. že po deseti letech končí na pražské hradě éra euroskepticizmu.

a tím také velmi tvrdé kritiky na adresu evropské unie. která odsud zaznívala.

((konec předtočené reportáže))

{217}

VM: dodává zpravodaj české televize v bruselu bohumil vostal. není pochyb o tom že současný stav evropy a její integrace, jsou ovlivněny globalizací, jako procesem, můžete na jednom či dvou. příkladech životu blízký nám, smrtelníkům, e ilustrovat kde je podle vás rovnováha na straně mezi globalizací, na straně jedné, a federalizací evropy, na straně jedné, a na straně druhé (.) ochranářství, protekcionismus, a základy národního státu. miloši zemaně.

{218}

MZ: je to velmi prosté. všechna země. všechny státy. které zavedly ochranná cla, v zájmu ochrany svého průmyslu, na tom dlouhodobě prodělaly. protože ten domácí průmysl, ztratil konkurenceschopnost, zvýšil ceny domácích výrobků protože mu zahraniční dovozce nekonkuroval, no a klasickým příkladem bylo svého času španělsko, ale mnohé další země, ty protekcionistické nálady se čas od času objevovaly téměř všude. čili jsem zásadní odpůrce protekcionismu, protože škodí domácí ekonomice, podlamuje soutěživost, a vede k tomu, čemu se občas říká za-hní-vá-ní, to je krásný termín. že? zahánění té země.

{219}

VM: a: onen

((slabý potlesk z publika))

{220}

VM: fenomén globální, a globalizace, a vliv na integraci evropy, nevidíte že tady došlo k překročení jisté hranice která je i příčinou krize současné evropy?

{221}

MZ: tak zaprvé pane moravče globalizace podle mého názoru, ve světě probíhá nejpozději od roku čtrnáct devadesát dva, kdy byla objevena amerika. to znamená od té doby, se neustále zintenzivňují kontakty mezi jednotlivými zeměmi, a jednotlivými kontinenty, globalizace není žádná věc posledních desetiletí, tam pouze díky komunikačním a dopravním prostředkům, došlo k určitému urychlení, a to je vše.

{222}

VM: odpověď karla [švarcnberka? ((míněno Schwarzenberga))]

[[((potlesk publika))]] ((potlesk publika))

{223}

KS: () teď konkrétně kterou otázku.

{224}

VM: hned na tu první otázku. jestli můžete na jednom či dvou blízkých příkladech ilustrovat, kde je podle vás rovnováha, mezi globalizací, a protekcionismem a ochranářstvím na straně druhé.

{225}

KS: =nikde není rovnováha, to sou dva principy který sebou bojujous, já jsem, a tady se schoduju (.) e taky e s panem zemanem já jsem přítel otevřené ekonomiky, což bohudíky česká republika je, a když se podívám. kolik moderních podniků tady vzniklo. některé staré podniky. se neskutečně modernizovaly, a vopravdu jsou konkurenceschopný po celé Evropě i po celém světě. tak řekl byl to sic byla to tvrdá léta pro ně, devadesátá léta to byla tvrdá léta, ale dokázaly to. tedy já jsem o tom přesvědčen, že je to

vopravdu jediná správná cesta, a myslím taky že izolování (by) nám vůbec nepomohlo.

{226}

VM: další otázka, která přišla prostřednictvím videokanálu jútúp ((míněno Youtube)) ptá se pavel bíba.

((začátek videozáznamu))

{227}

D4: dobrý den. chtěl bych se zeptat kandidátů. jaký je váš názor na vpuštění eura jako měny do čech, a jestli byste byli pro přijetí eura, anebo nikoli. děkuji za odpověď.

((konec videozáznamu))

{228}

VM: přijetí eura? českou republikou a váš stručný jasný a výstižný názor?

{229}

KS: () není to (.) je to naprosto neaktuální otázka. neboť. naše hospodářství. zajisté nedosáhne stav. kdy bychom byli vůbec schopní. zažádat o přijetí ojra, neboť to vyžaduje jistý stav našeho hospodářství, před rokem sedmnáct. my sme když sme nastoupili vládu tak sme m- (..) se domnívali, že bychom to dotáhli už v roce patnáct, jak ale to hospodářská krize probíhá, tak před rokem sedmnáct to nebude, tudíž ani pan zeman, ani já, už s tím nebude- me se bavit, zabývat, to bude otázka poté. zásadně bych řekl my sme se zavázali, že přijmeme ojro, a já jsem byl vždycky pro to, že co člověk slíbí, nebo stát slíbí, kvůli svý věruhodnosti má dodržet. bohudíky, sme tehdá taky dosáhli toho, že nebyl stanoven (..) datum, kdy se to má stát. takže o tom můžeme samostatně rozhodnout, uvidíme jak to bude v roce sedmnáct vypadat, jaká bude naše ekonomika. jaká bude evropská ekonomika. jak se bude vyvíjet euro mezitím. takže o tom dneska diskutovat, je naprosto plané. (.) [nemá]

{230}

VM: [pokud]

{231}

KS: to [smysl.]

[[((potlesk publika)]] [[((potlesk publika)]]

{232}

VM: [miloše zemana, (...) stručně jasně a výstižně,]

{233}

MZ: několikrát jsem řekl, že nejbliže euru budeme v roce dva tisíce sedmnáct. nebo nejdříve. v tom se schodujeme. je mně z toho trochu smutno. protože slovensko už euro zavedlo, a: sedmdesát procent slovaků po více než roční zkušenosti, s eurem jsou s touto měnou spokojeni. čili nemáme se čím chlubit. ale musíme si položit jednoduchou otázku. co dělat, abychom zavedli euro, a proč zavést euro. co dělat, to je celkem jasné. musíme splnit mástrichtské ((míněno maastrichtské)) kritéria, mimo jiné snížit deficit ee vůči hrubému domácímu produktu pod tři procenta, jak upozornil prezident klaus, zavedením církevních restitucí tento deficit vyskočil na šest procent, ((nádech)) nu a musíme projít takzvaným přechodným obdobím é er em dvě, ((míněno ERM II)) kdy máme fixovat kurz koruny na ouro ve velmi úzkém fluktuačním pásmu. no a teď proč to euro. pane moravče. říká vám něco jméno džerš séreš? ((míněno George Soros))

{234}

VM: ano.

{235}

MZ: výborně. [takže žerž séreš ((míněno George Soros)) se stal]
{236}

VM: [myslím že podceňujete (publikum)]
{237}

MZ: miliardářem tím, že spekoval s britskou librou, to znamená se silnou národní měnou. srazil její hodnotu o patnáct procent, a tím se stal miliardářem. nu a z toho vyplývá. že národní měna, byť silná jako libra, je sama o sobě, nereizistentní, vůči útokům silných mezinárodních spekulantů. zatímco pouze dolar. a euro, možná jen, o tom nechci spekulovat, protože o tom málo vím, ale určitě dolar a euro, dokáží této (men-) mezinárodní spekulaci, díky svým devizovým rezervám odolat, a právě podporují zavedení eura, aby nějaký, nechci říci podvodník, říkám finančník, což je někdy téměř totéž, nedestruoval naši národní měnu.
{238}

VM: e vaše [protikandidátka, (.) v prvním kole prezidentské volby (.) jana ba- Bobošíková,]
[((potlesk publika))]
{239}

VM: vás jednoho nazvala eurohujerem, druhého eurofederalistou, a pozvala do boje proti vašim názorům václava klause, současného prezidenta, e (.) zase stručně jasně a výstižně. víte jak se postavíte, proti budoucímu mentorování, e (.) minulé hlavy státu, kterou václav klaus po březnu bude?
{240}

KS: e (pan) prezident, (měl) (.) po celá poslední léta odlišné názory, a: taky to jasně říkal, takže to () pro mě nebude nový zážitek. [()]
[((smích publika))]

((potlesk publika)) [((potlesk publika))]
{241}

VM: [a jak se k jeho mentorování pos- postavíte.]
[((potlesk publika))]
{242}

KS: [člověk se na všechno] zvykne, i na výroky václava klause.
((smích a potlesk publika)) [((potlesk publika))]
{243}

VM: [odpověď miloše zemana?]
((potlesk publika)) [((potlesk publika))]
{244}

MZ: [bude: velmi stručná, pane redaktore,] já jsem se nikdy, nikým, ani doma, ani v zahraničí nenechal mentorovat, a doufám. že mně to do konce života vydrží.
{245}

VM: další [dotaz, který přišel (..) prostřednictvím videokanálu]
[((slabý potlesk publika))]
{246}

VM: jůtůp, ((míněno Youtube)) se: týká návrhu, které přicházejí e z evropské komise, tady je dota:z michala šarapatky.
(začátek videozáznamu)
{247}

D5: vážení kandidáti. v poslední době, se v novinách psalo, o opatření evropské komise, které umožňuje ženám dosáhnout, na nejvyšší funkce ve vedení velkých podniků. a jehož cílem, je čtyřcetiprocentní zastoupení žen, v řídicích pozicích, do roku dva tisíce dvacet. (..) co si o tomto

opatření myslíte. přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti?

((konec videozáznamu))

{248}

VM: zeptal se michal šarapatka, jak by odpověděl karel švarcnberk. ((miněno Schwarzenberg)) přispívá k větší rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti ten poslední návrh evropské komise?

{249}

KS: ne. myslím že ne. e přirozený vývoj de k tomu, že: (.) v příští generaci, (už) ženy budou asi silněji zastoupeny v nejrůznějších zemích, (poňáč) lépe studují, a sou pilnější. podle mých zpráv z univerzit. tak to de přirozeným výbo- e výro- vojem, a to je mnohem lepší, když se to nu- vyn- vnutí. já nejsem pro regulování, poňáč ee ee sou taky obory, kde mám vynikající ženy, mám v- někdy vynikající muže, e p- pak kdybych vzal jenom (.) jedna polovina byla nadprůměrná, a druhou bych doplnil nějak, (poňáč) zrovna v tom oboru nemám patřičné pohlaví odborné, dyť (je) to je nesmysl.

{250}

VM: e například polští poslanci, [na začátku ledna, (.) ten návrh e evropské komise, drtivou většinou]

[[(potlesk publika)]]

{251}

VM: odmítli. tudíž vy jako prezident, byste vystupoval třeba proti tomuto tomuto návrhu, o kterém má hlasovat evropský parlament.

{252}

KS: já bych (byl) proti tomu, jestli bych velice vystupoval nevim, ale považuju za blbost, poňáč právě přirozený vývoj, de k tomu, z- a mu- zase nějaký čas bude, (kdy) ženy budou v převaze. a pak tady nechci taky nějaký paragraf na ochranu mužů. [to bych taky]

[[(smích a potlesk publika)]]

{253}

VM: [e odpověď miloše (.) zemana, (..) na otázku michala šarapatky,]

[[(potlesk publika)]]

{254}

MZ: [je: vidět, že:] paní Bobošíková neměla pravdu, když e mě označila za eurofederalistu, a pan ministra za eurohujera, protože oba dva jsme eurofederalisté, a to jsme prokázali právě tím, že klasický eurohujer řekne ((sepne ruce, úsměv)) ježišmarja. přišla další direktiva. z bruselu. a my ji splníme. ba co více. my ji přeplníme. ne čtyřicet procent pro ženy. padesát. šedesát. sedumdesát. rozumíte mi. to je prostě drzost. to je urážka schopných žen. a já právě proto rozlišuji mezi eurofederalismem, kdy se ptáme co máme přednést, na nadnárodní úrovni, a eurohujerstvím, kde říkáme přednesme tam všechno. to je nesmysl, podívejte se. špičkové firmy. e kterých je u nás dejme tomu pět. ale nejde o státní firmy. jde i o soukromé firmy. [(v tom dlouhém)]

{255}

VM: [které jsou kótovány] na burze [()]

{256}

MZ: [jo:, které] jsou kótovány na burze, si budou vybírat své manažerky podle toho, co umějí, nebo podle toho, co neumějí. když tam. kdyby se náhodou nedejbůh. tato směrnice naplnila. dosadějí. někoho. kdo nemá patřičné vzdělání. nemá patřičnou

praxi. no tak bude brát manažerský plat, pak ji vyhodí, a dostane ještě zlatý padák, protože je neschopná, takže je to urážka ne mužů. toto je urážka žen.

{257}

VM: na tom se: [oba schodujete, (.) další velké množství otázek, které přicházelo od vás, televizních diváků,]

[((potlesk publika))]

{258}

VM: a ještě jednou díky za tu důvěru a e ty stovky ímejlů ((míněno e-mailů)) dopisů a: e desítky dotazů prostřednictvím video jútúp, ((míněno Youtube)) ta:k se týkalo mezinárodních smluv. ústava české republiky svěřuje v článku třiašedesátém prezidentovi pravomoc, cituji sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy, a tento článek ještě dodává, znovu cituji sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy. konec citátu. dosluhující prezident václav klaus, si s podpisem některých mezinárodních smluv dával na čas. můžeme se na to sami podívat. snad nejdéle, od září roku dva tisíce tři, do března roku dva tisíce dvanáct, tedy osm a půl roku. ležel na pražském hradě dodatek k evropské sociální chartě. umožnil kolektivní stížnosti k soudu rady evropy pro lidská práva. václav klaus namítal, že dokument prošel parlamentem těsnou většinou jednoho hlasu. a že na mezinárodních úmluvách by měla být větší politická schoda. nejslavnější čekání na podpis se uskutečnilo mezi prosincem roku dva tisíce sedm, a listopadem roku dva tisíce devět. tehdy šlo o liša- lisabonskou smlouvu. takzvaný římský statut, neboli vznik mezinárodního trestního soudu nebyl ratifikován takřka rok. a konečně dosud bez jediného a to českého podpisu je doplněk lisabonské smlouvy, který umožňuje vznik evropského stabilizačního mechanismu, v případě že byste byl jeden z vás a budete zvolen prezidentem české republiky, jak byste se: e zachova:l k tomu: dodatku doplňku lisabonské smlouvy. podepsal byste okamžitě karle švarcnberku. ((míněno Schwarzenbergu))

{259}

KS: př- já bych to ještě jednou důkladně přečetl, a pak bych ho předpokládám ratifikoval.

{260}

VM: jak dlouho vám (.) trvá důkladné čtení.

{261}

KS: dva měsíce.

{262}

VM: dva měsíce byste důkladně četl. a vy to nemáte přečtené jako ministr zahraničí?

{263}

KS: () mám ale anžto to nemusím podepisovat, proto sem řekl ještě kdybych to ještě jednou důkladně přečetl, a samozřejmě, bych o tom ještě promluvil s ústavními právníky co by to pro nás znamenalo a tak dál, abych měl opravdu zevrubnou informaci.

{264}

VM: může se stát že byste: ten dokument nepodepsal? pokud by vám ústavní právníci e řekli možné výhrady? k tomu dokumentu.

{265}

KS: =eee kdyby jeden řekl to by neměl, kdyby byla řekněme sevřená fronta všech ústavních právníků, tak bych se musel opravdu zamyslet, ale normálně bych tyto dodatky podepsal.

{266}

VM: e odpověď miloše zemana? e kdy by podepsal ten zmiňovaný dodatek?

{267}

MZ: já jsem si to sice přečetl, ač nejsem ministr zahraničí, ale plně souhlasím s panem švarcnbergem, ((míněno Schwarzenbergem)) že kdybych byl postaven před tento úkol, tak bych si to určitě přečetl ještě jednou. protože lidská paměť je chatrná, a my oba zapomínáme. e nicméně měl bych asi velmi silné výhrady. na rozdíl od věcí, kde se spolu schodujeme, to je ta eurozóna a podobně, e tak tady bych si říkal, k čemu ten stabilizační balíček vlastně je. jestliže. chcete dotovat. a to nenávratně dotovat. protože nikdo nedoufá že se vám to vrátí. země. které takřikajíc žijí nad poměry. jako je řecko. kde je průměrný starobní důchod po velkých restrikcích. třicet devět tisíc korun měsíčně, no tak to dělejme. (.) já jsem pro to. aby se poskytovala solidární mezinárodní pomoc zemím, e které zasáhla živelná pohroma. ale o tom evropský balíček není. evropský balíček je o rozsáhlém transferu prostředků, od zemí, které hospodaří jakž takž rozumně, k zemím, které plýtvají. [které žijí nad poměry. měl bych e]

{268}

VM: [jinak řečeno nepodepsal byste (.) ten dodatek hned.]

{269}

MZ: velmi silné pochybnosti, jesi ste viděl ten americký film, sakra jak se to menovalo. hrál tam taky henre fonda. s- ne sedm statečných. to je něco jiného. dvanáct rozhněvaných mužů? jo. o těch porotcích. no tak tam je jeden porotce, jo? který říká, mám své pochybnosti. a těch jedenáct. který už chtějí jít domů na večeři. a pořád říkají vzdej se svých pochybností, a hlasuj s námi. a on je dokáže během dlouhé doby přesvědčit. mám své pochybnosti.

{270}

VM: =myslíte tedy, [že prezident (..) české republiky, budoucí prezident. (..) nemusí nutně,]

[[(potlesk publika)]]

{271}

VM: mezinárodní smlouvy nebo mezinárodní dokumenty ratifikovat hned, když se na nich schodnou obě komory parlamentu?

{272}

KS: může: e si ještě jistý čas vymínit, aby to sám důkladně studoval, páč zase nejsem toho názoru že by prezident byl pouhý notář ke kterému by se (ta) e pošle, a von to musí automaticky jenom potvrdit, [()]

{273}

VM: [takže bychom] také mohli mít smlouvy, které by čekaly: osm let [na]

{274}

KS: [ne:] osm let. to považuji na přehnané, jednou musí přijít [rozhodnutí.]

{275}

XX: [[(odkašlání)]]

{276}

KS: ale: myslím že by e () někdy pár měsíců e si to (rozmýšlet), to by se mohlo stát.

{277}

VM: diváci ze slovenska:, e kladou otázky prostřednictvím videokanálu jútúp, ((míněno Youtube)) ptá se tomas ((míněno Thomas)) adamjak. tady je.

{278}

D6: dobry deň. já by som sa chcel opýtať pána zemana, prečo po prvom kole prezidentských volieb, zaujal taký negatívny postoj voči všetkým slovenským médiám, a nie len voči denníku sme. ďakujem.

{279}

VM: konkrétní otázka na miloše zemana, u[platňo]vání

{280}

MZ: [ano]

{281}

VM: principu kolektivní [viny a to co vadí slovenským ()]

{282}

MZ: [e ne kolektivní viny.] ten tazatel neví, a není to jeho chyba, že já jsem odmítl. před i po prvním kole prezidentských voleb, poskytnout rozhovory jakýmkoli zahraničním médiím. včetně samozřejmě slovenských. a to z toho důvodu, že se domnívám, že: prezidenta české republiky, by měli volit občané české republiky, a že prezident. by se pokud je jenom kandidátem. a nikoli prezidentem, neměl nějakým způsobem podbízet, nebo vlichocovat, do jakékoli e ho zahraničí. a pokud de o ta slovenská média. v případě svého zvolení, velmi rád. poskytnu, rozhovory všem, slovenským médiím, s výjimkou právě, deníku sme, tedy bratislavské pobočky mladé fronty, a to z toho důvodu, že e ch: deník sme, e mě srovnal s vladimírem mečiarom, protože já jsem byl jediný. český politik, který v době. kdy tady mečiar na slovensku vládnul, měl odvahu ho kritizovat pro autoritativní způsob řízení státu, zatímco všichni ostatní mu lezli do (.) zadku.

[[potlesk publika]]

{283}

VM: [tak. (...) na vás na oba, (.) ještě (.) otázka] která přišla v mnoha variacích. v případě (.) že by: se vláda, s parlamentem (.) rozhodly (.) e (.) zrušit (.) platnost benešových dekretů? jako klíčového dokumentu, jak byste jako prezidentí vystupovali. stručně jasně výstižně odpověď karla švarcnberka? ((míněno Schwarzenberga))

{284}

KS: e () já bych je na to upozornil, že benešovy dekrety, už neplatí, dvacet let. (protože) při přijetí listiny lidských práv a svobod. e (.) ústavy, (.) přestala (.) platnost (.) benešových dekretů. ovšem nebyla zrušena (.) ex tunc, ((míněno ex tunc)) tedy od roku čtyřicet pět, nýbrž, od okamžiku, kdy () e tato ústavní listina byla přijata. ale voni sou zrušený. co je zrušené, už nemůžu zru- ještě jednou zrušit.

[[potlesk publika]]

{285}

VM: [odpověď e miloše zemana?]

[[potlesk publika]]

{286}

MZ: [e naprosto nesouhlasím,] i ústavní soud, což by měl pan švarcnberk ((míněno Schwarzenberg)) vědět, jasně konstatoval, že: nikoli benešovy dekrety. ale zákony národního schromáždění republiky československé. které prezidentské dekrety recipovaly v roce devatenásset čtyřicet šest. diplomat jako vy by měl používat správnou terminologii a neplést si zákon s dekretem. tedy že tyto zákony jsou nedílnou součástí českého právního řádu. ale: pane ministře (.) vaše odpověď. ač jsem jinak dnes mimořádně přátelsky naladěn. [mě přece jenom,]

[[smích z publika]]

{287}

MZ: nabudila k jistému protiútok. ale samozřejmě když pan moravec dovolí, bude poctivé, abyste na tento protiútok odpověděl. je pravda. jak sám uvádíte ve svém autorizovaném životopise, (.) že jste radil václavu havlovi, aby se omluvil sudetský Němcům? otázka číslo jedna. otázka číslo dvě. je pravda. co tvrdí váš ne-autorizovaný životopisec, abych byl objektivní, v nakladatelství profil ve vídni, e že jste se vyjádřil že sudetským Němcům je třeba vrátit jak občanství tak majetek? a konečně za třetí, je pravda, že ve vydání časopisu (.) nikoli sudeten (.) sudetendojče cajtunk, ((míněno Sudetendeutsche Zeitung)) ale sít dojče cajtunk, ((míněno Sueddeutsche Zeitung)) což je poměrně ((nádech)) e seriózní německý list, předseda sudetoněmeckého landsmanshaftu bernd poslt, ((míněno Posselt)) vyjádřil r- e radost, nad vaším postupem do druhého kola, s nadějí, že se e obnoví nebo rozšíří spolupráce s tímto krajanským sdružením. opakuji. z ničeho z toho vás neobviňuji.

{288}

VM: odpovědi,

[[(ojedinělý potlesk publika)]]

{289}

MZ: =[dohodli jsme se na perfektní, férové,] [hře. položil jsem vám pouze tři otázky,] nic více, nic méně.

{290}

KS:

[[(smích)]]

[[(ojedinělý smích

z publika)]]

{291}

VM: =odpověď karla [švarcnberka? ((míněno Schwarzenberga))]

{292}

KS:

[e]

[[(potlesk publika)]] ((potlesk publika))

{293}

KS: já se raduju z každýho, kdo má radost, ((úsměv)) že já jsem postoupil, ať je [to (.) e poslt, ((míněno Posselt)) nebo někdo jinej, (.) () to je (jeden).]

[[(smích publika, silný potlesk a výkřiky)]] ((potlesk publika))

{294}

KS: e za druhé, e () myslim že: ste ne uplně přesně (.) překládal (.) co sem tehdá řekl. je tomu už delší dobu, ale (.) zajisté jsem to nevyjádřil tak, jak ste teď říkal. poněač já moje slova právě v této otázce velice vážim. já sem vždy říkal, a na tom trvám, že: to, co sme v roce čtyřcet pět spáchali, e (.) by (.) dneska, bylo odsouzeno, jako (.) hrubé porušení lidských práv, a asi (.) by (.) tedejší vláda včetně b- (.) prezidenta beneše, by se octli v den hágu. ((míněno Den Haagu)) kdyby e [tehdá ještě (soud) () existoval.]

{295}

MZ:

[() beneš by

byl souzen jako (..) ((k tleskajícimu publiku)) () (děkuji vám) za váš]

[[(potlesk publika)]]

{296}

VM:

[nechte, nechte, nechte,]

[[(potlesk publika)]]

{297}

MZ: [potlesk.]

{298}

VM: [nechte s dovolením]

[[(potlesk publika)]]

{299}

MZ: [beneš by byl tedy podle]

{300}

VM: [ne]

{301}

MZ: vás souzen jako válečný zločinec. protože nic jiného jste teď neřekl. v hágu ((míněno Haagu)) je totiž mezinárodní tribunál, proti válečným zlo[čincům.]

{302}

VM: [chcete slyšet odpovědi na ty tři otázky?]

{303}

KS: [ano (..) a (..) ale (..) ale já bych (..) zde, opravdu citoval,]

[[(potlesk publika)]]

{304}

KS: václava havla, (..) který říkal, že bohužel, (..) sme byli taky nakaženi, bacilem nacizmu, e když sme (..) spoluobčany. i ty kteří byli nevinní. odtud vyhnali. něco jiného bylo s těmi, který se provinili proti republice. ale připomínám, že: jich spoustu (..) nezradili republiku. já vím například d- do kumpačky mého otce, jako uměl dobře německy, tak němečtí branci byli (..) obyčejně v jeho kumpačce, (..) během mobilizace. nastoupili všichni. ani jeden nechyběl. ale m- připomínám, řekněme, e horníky v mostu a jiné, ty byli členy sociáldemokratické strany tehdá, nebo taky částečně komunistické, a věru nacisté nebyli. přesto všichni na to doplati(li). připomínám taky:, že například (..) podíl. (..) sudetskoněmeckého kléru. v koncentráku, a na popravištích byl větší než v německu či v rakousku. to si člověk musí uvědomit fakta. e ta historie je ponikud složitější než si myslíme. že sme uplatnili (..) tento princip kolektivní viny. neohlíželi se, jestli jeden byl někdo byl lojální k republice. nebo jestli se proti ní provinil, to je to, co (..) našim předkům, vyčítám. tehdá sme opravdu závažně pochybili a na tom trvám.

((silný potlesk a výkřiky publika))

((znělka pořadu))

((potlesk a výkřiky publika)) [[(potlesk a výkřiky publika)]]

{305}

VM [do: kalendáře české republiky, příští den, (...)] poprosím (..) publikum, do] kalendáře české republiky příští rok, e přibude dost možná, další významný den. šestnáctý leden, by se měl stát, dnem památky jana palacha. novelu přijala před týdnem vláda, teď je na řadě (..) poslanecká sněmovna, a senát parlamentu české republiky. ode dne kdy jan palach obětoval svůj život, uplynulo včera čtyřiačtyřicet let. jeho poselství a pro dnešek shrnuje reportér české televize jan šenkýř.

((začátek předtočené reportáže))

((na obrazovce titulek Z dokumentu Ticho, 1969))

{306}

R-KK: ((zpěv)) to ticho seřazené v průvodu a někdo tvářím vážnost dal

{307}

R-Z6: smutek, místo vzdoru. praha toho v lednu šedesát devět pohřbila víc, než jen tělo jana palacha. ((střih))

{308}

R-JP: člověk musí bojovat proti tomu zlu, na který právě stačí. ((střih))

{309}

R-Z6: dvacetiletý student chtěl vyburcovat národ. a nejen schořet jako oběť okupačních tanků.

{310}

R-OT: on se domníval, že svým činem zmobilizuje veřejnost k podobnému odporu, ((odkašláním)) vůči těm nastupujícím poměrům, jaký česká slovenská veřejnost () ukázaly, manifestovaly, v srpnu devatenáct šedesát osum.

((střih))

{311}

R-VK: a já mám pocit, že i (.) v tom bychom měli to jeho poselství brát. nejenom (.) té (.) té oběti, nebo v tom činu, (.) na hraně tedy existence. (.) ale i v tom, že se člověk nemá na věci vykašlat. ((střih))

((na obrazovce titulek Z dokumentu Ticho, 1969))

{312}

R-KK: ((zpěv)) ticho a lidé proudí ulicí

{313}

R-Z6: palach kolem sebe cítil. počínající lhostejnost. a v posledním dopise pak napsal, že národ se ocitl na pokraji beznaděje, a odevzdanosti.

((střih))

{314}

R-HB: to byl asi důvod, proč (..) chtěl zburcovat lidi. ((střih))

{315}

R-VH: ((titulek na obrazovce: Václav Havel spisovatel a dramatik, září 1969)) je to však zároveň promyšlený politický čin. musíme ho přijmout tak, a jedině tak, jak byl myšlen. jako výzvu k aktivitě, ke skutečně důslednému boji za vše, co upřímně považujeme za správné. ((střih))

{316}

R-Z6: aktivita skončila v srpnu šedesát devět. palach neuspěl. tedy, ne hned. po dvaceti letech to ale byl týden nepokojů, jenž teď nese jeho jméno, který naznačil zvrát.

((záběry z rozhánění demonstrantů na Václavském náměstí))

{317}

R-N1: dejte mi moji ženu:.

{318}

R-N2: jardo:.. ((střih))

{319}

R-VH: ((titulek na obrazovce: Václav Havel, prezident ČSSR, leden 1990)) měl jsem pocit, (..) že, (.) po dvaceti letech, se velká palachova oběť, oběť absolutní, začíná zhodnocovat. tehdy to byl můj pocit, dnes, je to má jistota.

{320}

R-Z6: na náměstí tenkrát mluvil čerstvě zvolený prezident. ((záběr na ceduli náměstí Jana Palacha)) a to náměstí, nese známé jméno.

{320a}

NN: ((zpěv)) domov můj

{321}

R-Z6: jan šenkýř, česká televize.

((konec předtočené reportáže))

{322}

VM: palachův (.) tedy: tento týden, si symbolicky vybrali organizátoři několika demonstrací v krajích, a to proti vládám, na kterých se podílejí zástupci káesčéem. ((míněno KSČM)) e demonstrace se uskutečnily v olomouci, ústí nad labem, v karlových varech, dnes v českých budějovicích chystá se (.) i: demonstrace v praze. (.) počítáte oba dva, že v případě, že by jste

jmenovali vládu. která se bude opírat. e buď přímo nebo nepřímo o komunisty. e že bude:te čelit. takové (.) negativní (.) vlně (.) veřejnosti, kterou teď můžeme e sledovat v souvislosti s krajskými volbami. ano nebo ne. miloši zemane.

{323}

MZ: e v krajských volbách, komunisté a sociální demokraté, získali většinu při účasti, třiceti šesti procent. co dělalo těch šedesát čtyři procent, kteří nešli k volbám, a teď si stěžují. měli jít volit, to je moje jasná reakce na krajské volby. a teď k té [hypotetické otázce,]

[((potlesk publika))]

[((potlesk publika))]

{324}

VM: [tedy s tou reakcí, negativní, (.) jak byste se s ní vyrovnal?]

[((potlesk publika))]

{325}

MZ: [e k té otázce]. e zaprvé, a o tom už jsme mluvili, s panem ministrem v otázce opoziční smlouvy, ((nádech)) já pokládám za majstrštyk. (.) menšinovou vládu, která je běžná v řadě zemí západní evropy, protože koalici s dostatečným počtem hlasů. dokáže sestavit každý idiot. ale dohodnout se. s opozicí. samozřejmě s demokratickou opozicí, nikoli o podpoře. ale o toleranci menšinové vlády, je jak jsem řekl, ((nádech)) promiňte mi ten výraz majstrštyk. takže. já bych v každém případě, doporučoval straně, která vyhraje, (.) a bude-li nečasova vláda ještě nějakou dobu pokračovat, tak to zcela určitě vyhraje sociální demokracie, ((nádech)) aby měla tu odvalu, a šla do menšinové vlády. a s kým se potom dohodne na toleranci nebo na podpoře, to je zcela na ni.

{326}

VM: e odpověď karla [švarcnberka, ((míněno Schwarzenberga)) (.) jak by (..) reagoval na takovou negativní]

[((potlesk publika))]

{327}

VM: odezvu veřejnosti, v případě že byste jmenoval vládu, která by se opírala o káesčéem? ((míněno KSČM))

{328}

KS: e přijal bych to, jako výraz vůle občanů, a (.) já nikdy e neodmítám právo občanů k demokracii. ať sou pro: mě, nebo proti mně, proti mé vládě nebo pro mou vládu proti prezidentovi nebo pro prezidenta, zásadní právo občanů demokracie je dem- je demonstrace. takže já to nepovažuju nic mimořádného.

{329}

VM: v české republice:, také [platí už (.) jednadvacet let (.) lustrační zákon. původně,]

[((potlesk publika))]

{330}

VM: to mělo být provizorní řešení na pět let, e připomínám že někdejší prezident václav havel odmítl, e podepsat, lustrační zákon v roce devatenáct devadesát pět, protože e říkal, že pokud ho podepíše, tak se bude dál odkládat zákon o státní službě. jak prorocká, byla jeho slova. ee jaký díl viny, si e připisujete, ať už jako bývalý premiér, nebo (.) místopředseda vlády, kdy:ž e nadále je služební zákon odkládán, a součástí českého právního řádu je lustrační zákon karle švarcnberku. ((míněno Schwarzenbergu))

{331}

KS: =e to je: b b připouštím (.) e tady (.) jistou vinu, (.) mám, (.) e neboť e při zformování vlády, e (..) nezkušeností, řekněme ee sem podepsal, co bylo ve vládním programu, zákon o veřejné službě. já sem teda nepochopil, že to () něčem úplně jiném, než co já jsem předpokládal. ale ten zákon o veřejné službě, něco tak složitého, je samozřejmě, e je těžko k uskutečnění.

{332}

VM: =dovedete odhadnout, jak dlouho ještě budou platit e lustrační zákony?

{333}

KS: to: nemám tušení, e [já (bych si)]

{334}

VM: [takže se může] dál, zákon o [státní služ]bě

{335}

KS: [ale jo.]

odkládat,

{336}

KS: já ne. teď, ee došlo k jisté dohodě, na vládě konečně, (.) že ((nádech)) že se: s tím e zákonem o státní službě pohne. (to je) jediná pozitivní zpráva, připouštím, že sem teda nepochopil, tento velmi e šikovnou myšlenku, že zákon o veřejné službě, se služební zákon odkládá, ad (.) kalendas grékas, ((míněno ad calendas graecas)) to byla moje chyba, tady připouštím svou vlastní vinu, ale teď e musím říci velice tlačím na to, a konečně také při (.) poslední vládě, e ne v e došlo k domluvě, že s tím zákonem se pohne.

{337}

VM: ee odpověď [miloše zemana, (..) jestli si připouští, svůj díl
[((potlesk publika))]

{338}

MZ: [tady je]

[((potlesk publika))]

{339}

VM: [odpovědnosti, že existuje (jen lustrační)]

{340}

MZ: [ano. já jsem vaši] otázku pochopil pane moravče. nemusíte ji opakovat. e tady je [()]

{341}

VM: [jen abyste na ni odpověděl.]

{342}

MZ: rozdíl, [mezi (...)] ano. (.) e přejete si, e přejete si předtím,
[((smích, potlesk a výkřiky publika))]

{343}

MZ: než odpovím, ještě něco dodat? abych vám dal časový prostor?

{344}

VM: ((úsměv, pokynutí rukou směrem k MZ))

{345}

MZ: nepřejete. tak mě nechte odpovědět. [takže tady je]
[((smích v publiku))]

{346}

MZ: rozdíl, mezi bývalým, ministerským předsedou, a současným, prvním místopředsedou, současné vlády. ee za mé vlády. v roce dva tisíce dva, byl, pane ministře, přijat zákon o státní službě. vyhověli jsme tím mimochodem rozumnému požadavku, evropské unie. pak, za všech dalších vlád, včetně té

vaší, se tento zákon o státní službě, neustále odkládal. on se nedrušil. ona se jenom odložila doba jeho platnosti. ((nádech)) no: a e proto, protože koneckonců, každá liška chválí svůj ocas, když tento zákon byl přijat za mé vlády, zcela určitě je naprosto dokonalý, kdo by o tom pochyboval, takže já ho budu hájit i nadále, a co se týče souvislosti s lustračním zákonem, já očekávám, že lustrační zákon, který už tehdy jsem pokládal za poněkud hloupý, protože daleko méně. e pronásleduje skutečné estébáky, to znamená ty, kdo tady páchali ty nepravosti, než lidi, kteří jim často naletěli, podotýkám, že tím se z ničeho nevyvíňuji, já byl ta nepřátelská osoba, nikoli agent, e tak doufám že lustrační zákon, e skončí dříve nebo později přirozeným vývojem, protože ani největší lustrační fanatici, patrně nebudou chtít, aby lidé. narození. po roce devatenáct osumdesát devět, byli prověřováni z toho, zda byli, nebo nebyli, agenty státní bezpečnosti.

{347}

VM: e [(.) velmi (...) stručně ještě odpověď na]
[[potlesk publika]]

{348}

VM: otázky které přicházely dnes, ta jedna se týkala toho, jak budete ve svých kampaních, e pracovat, e s tím, že například ((ke KS)) vy ste kritizován, za e svoji češtinu, za to, že ste dlouhá léta v české republice nežil, což je podle vašich kritiků jedna. z vašich nejslabších stránek, karle švarcnberku ((míněno Schwarzenbergu)) jak s tím budete pracovat v těch následujících těch už osmi dnech.

{349}

KS: já bych řekl, že (.) věru (.) sem nepobýval dobrovolně venku. ee my e poměrně dobře známo, jaký systém zde vládl, a bohužel tento systém měl veliké předsudky proti lidem, který měli obdobná jména jako já. e to prostě [byl smutný fakt. ((úsměv)) e (.) ale () místo. místo.]

[[potlesk a výkřiky z publika]]

{350}

KS: aby si uvědomili. že: e to byl úkol, na kterým sem každý týden pracoval. doslova každý týden, (poněač) () sem si dal za pravidlo, že každý týden musím přečíst jednu českou knížku, že sem si během těch jedenačtyřicet let, ten jazyk poměrně dobře zachoval. když se podívám na emigranty, který odešli do spojených států před deseti dvaceti nebo třiceti lety, a dneska ee (.) se: e py- pyšní svou směsí angličtiny a němč- a češtiny, tak bych řekl poměrně dobře se mi to podařilo.

{351}

VM: podle václava [klause, juniora ale (.) je ostudou, (.) že prezidentský kandidát, neumí slova české hymny,]

[[výkřiky a potlesk publika]]

{352}

KS: ale von je na- samozřejmě umí, e j- já sem jistému václavu klauzovi mladšímu. e který mi to: do svého blog napsal, musel odvětit, že já sem tuto hymnu zpíval. e v době kdy on ještě ani nebyl narozen. (.) [e e]

[[potlesk publika]]

((potlesk publika)) [[potlesk publika]]

{353}

VM: [jak bude]

{354}

KS: [ovšem ovšem tehda obyčejně, sme] k tomu ještě zpívali nad tatrú sa blýska.

[(výchřik z publika a potlesk)]

{355}

VM: [e jak bude miloš zeman. (.)] brát v potaz. v rámci předvolební kampaně e to že: jiří dýnsbír, ((míněno Dienstbier)) místopředseda české strany sociálně demokratické, ee který vás považuje asi za větší zlo ve druhém kole prezidentské volby tak říká že to že se vás [rozhodl podpořit boris šťastný poslanec občanské demokratické]

[(potlesk a ojedinělý

výchřik z publika)]

{356}

VM: strany že to je jeden z důkazů, že: vy ste napojen, cituji doslova na pražskou mafii, a: jedním z těch důkazů je právě to že, e vás podporuje boris šťastný jako poslanec ódees. ((míněno ODS))

((potlesk publika)) [(potlesk a výkřiky z publika)]

{357}

MZ: [no (...) já dokáži pochopit,] jistou jemně řečeno nespokojenost jiřího dýnsbíra, ((míněno Dienstbiera)) s tím že nepostoupil do druhého kola, a dokonce ač to tak nevypadá s ním do určité míry i soucítím.

((slabý hvizd z publika))

{358}

MZ: i když e e například nedávno uvedl, e že: e se stýkám s kmotrem pražské mafie tomášem hrdličkou, kterého jsem v životě neviděl, a stejně tak jsem v životě neviděl borise šťastného. nicméně, v každém případě platí, že dokonce i poslanci jsou lidé, i když o tom někdy pochybují, a jako lidé mají právo na svobodu svého názoru, to znamená vzdor různým stranickým doporučením, jako svobodní lidé a zaplatpánbůh za to, že žijeme v demokracii mohou hlasovat pro (.) nebo podle svého vůle. ale dovolte mi jednu větu. pane ministře já jsem (.) spolu s vámi, a doufám že to dodržíme i v dalších debatách, se zavázal, že samozřejmě [si nebudeme dávat podpásovky nebo osobní útoky, takže já jsem já sem]

{359}

KS:

[(smích)]

[(smích z publika)]

{360}

KS: vaši češtinu nikdy v jakémkoli intervju ((míněno interview)) ani v této ani v jiných diskuzích nekritizoval, protože to bych považoval za osobní útok. takže to co teď řeknu, berte jako přátel (ský) šťouchanec, spíše jako bonmot. moji rakouští přátelé, nedávno jsem tam byl, mi říkali my mu nerozumíme ani když mluví německy.

((smích a potlesk publika)) [(potlesk publika)]

{361}

KS: [mají naprostou pravdu, poněač] je známo, že žbrblám. [a s: to je: sem nikdy nezpochybnil, a (.) ať mluvím česky nebo německy.]

[(smích a potlesk publika)]

{362}

KS: jenomže: tedy: e tady se to samozřejmě interpretuje tak jak ste to předtím naznačil, zatím v rakousku to bylo docela normální.

[(potlesk a ojedinělý výchřik z publika)]

{363}

VM: [karel švarcnberk, ((míněno Schwarzenberg)) (.) a miloš zeman. končí první prezidentský duel, který vycházel] z vašich otázek. otázek diváků

české televize, i: z otázek které ste posílali prostřednictvím videokanálu jůťůp. ((míněno Youtube)) děkuji oběma prezidentským kandidátům, sejdeme se na tomto místě opět za sedm dní a to už budou otázky e které bude klást moderátor a které budou vycházet i ze e výzkumů sociologických které budem mít k dispozici děkuji tedy dvěma finalistům prezidentské volby děkuji karlu švarcnberkovi ((míněno Schwarzenbergovi)) [miloši zemanovi miloši zemanovi, karlu švarcnberkovi, ((míněno Schwarzenbergovi)) vám divákům jedničky za to že ste se dívali. pánové, děkuji vám.]

[((potlesk a výkřiky

z publika))]

[((VM, MZ a MZ vstávají, MZ a KS si podávají ruce))]

[((potlesk a výkřiky z publika))]

{364}

VM: [((čelem k publiku)) děkuji i publiku tady f divadle hybernia v praze,]

[((potlesk publika))]

[((závěrečná znělka

pořadu))] ((závěrečná znělka pořadu))

CHARLIE

NÁZEV POŘADU: DVTV: Je správné být Charlie? Kněz Halík vs. šéfredaktor Tabery

DATUM VYSÍLÁNÍ: 13. 1. 2015

KANÁL: Aktuálně.TV

STOPÁŽ: 19 min.

ÚČASTNÍCI:

MV = Martin Veselovský, moderátor;

TH = Tomáš Halík, katolický kněz, teolog, religionista, sociolog náboženství;

ET = Erik Tabery, šéfredaktor časopisu Respekt;

((úvodní znělka pořadu))

{0}

MV: já sem šárlí. ((míněno Charlie)) větička psaná a vyslovovaná na počest a památku zavražděných při pařížských útocích lidmi celého světa. zároveň jako vyjádření touhy po svobodě slova, a solidarity se členy ((nádech)) satirického týdeníku šárlí ebdo. ((míněno Charlie Hebdo)) týdeníku který se vyznačuje naprosto nekompromisním a mnohdy velice osobním až urážlivým způsobem humoru. který mnohokrát mířil i na islám, a snažil se zesměšňovat jeho různé aspekty. zaslouží si za to úctu veřejnosti?

((znělka pořadu))

{1}

MV: katolický kněz tomáš halík, dobrý den,

{2}

TH: dobrý den.

{3}

MV: =a šéfredaktor týdeníku respekt erik tabery. dobrý den i vám.

{4}

ET: dobrý den,

{5}

MV: poslední číslo respektu má na obálce nápis já jsem šárlí, ((míněno Charlie)) tomáš halík zveřejnil ve stejném týdnu v lidových novinách text, kde říká, že by si odznáček s nápisem já sem šárlí, ((míněno Charlie)) nepřipnul. ((k TH)) proč.

{6}

TH: tak e nejdřív bych chtěl říct že sem rád, že sem tu se šéfredaktorem mého nejoblíbenějšího týdeníku, na který se celý týden těším, a když jsem tam viděl e já jsem šárlí, ((míněno Charlie)) tak mě to nijak nezarazilo. e rozumím tomu proč lidé říkají já jsem šárlí. ((míněno Charlie)) a: já tedy šárlí nejsem. já sem dostal řadu ohlasů na ten můj článek, e někteří říkají vy ste to nepochopil. když někdo říká já jsem šárlí, ((míněno Charlie)) tak to znamená já nejsem na té lodi s těmi teroristy. já sem na té druhé lodi. e já odpovídám ale já snad to chápu dobře, já jenom odmítám takové černobílé vidění světa. že sou jenom e f: gud gajz ((míněno good guys)) a bed gajz ((míněno bad guys)) že jo. jestliže sem e proti terorismu, a to naprosto jasně sem že jo, tady v tom se schodujeme, to je něco ee ne:- neomluvitelného, tak to neznamená že nutně, přistupuji na tu loď, a že se identifikuji s těmi e s e e s těmi e redaktory. [já si myslím (.) ano]

{7}

MV:

[pardon. proč máte problém]

se identifikovat s těmi redaktory.

{8}

TH: =e já si myslím že tento způsob e humoru. že ten skutečně e uráží e to co druzí lidé pokládají za: e podstatné pro svoji vlastní kulturu. e já sem velmi pro humor. a sem velmi pro humor v náboženství. dokonce jsem napsal řadu textů o tom jak ta lidská stránka náboženství jak je třeba ji vystavovat humoru. a: jak i vůči té nelidské stránce náboženství je možné se humorem bránit. a jak v křesťanství je celá tradice masopustní kultury. kdy si e lidé v kostelích dělali legraci z těch posvátných věcí aby se nestaly idolatrií. ale prostě muslimové to tak necítí, a já si myslím že musíme mít trochu porozumění pro to cítění těch druhých. já nejsem pro to, aby časopis byl zakazován, ale sem proti tomu, aby byl vydáván jako symbol naší kultury. já v něm vidím spíš e přípa- e spíš takový exemplář úpadku naší kultury.

{9}

MV: ((k ET)) mm (...) ta věta kterou pan ((ukazuje na TH)) halík řekl. to znamená že uráží něco co jiní lidé považují za důležité. například ve svém náboženství tedy v tomto případě v islámu. e je to: něco přes co vy se dokážete přenést? protože ty karikatury které šárlí ebdo ee tiskly, a evidentně budou tisknout sou mnohdy velice urážlivé.

{10}

ET: já se ((odkašlání)) přes to dokážu (.) přenést velice (.) snadno, (.) protože myslím si že tohle je ten případ kdy to je (.) gud <gajz> ((míněno good guys)) verzus bed gajz, ((míněno bad guys)) protože ee tady vlastně kdo sou ty špatní je jako celkem jasný. to znamená ti kteří zabíjejí. a: to že vyjadřuji (.) sounáležitost s tím časopisem, neznámá že vyjadřuji třeba sounáležitost s daným humorem. a: mně přijde že e tady trochu e vlastně jakoby se zaměňuje nebo i v tom vašem textu sem měl pocit že se trochu zaměňuje právě ta symbolika čistého vyjádření (.) e sounáležitosti, kdy se vůbec neřeší jesi ten e časopis byl dobrý nebo jesi se navíc dokonce ztotožňuji s jeho humorem. já se ztotožňuji e s jeho právem na ten humor. (.) to je pro mě [úplně podstatné]

{11}

MV: [má právo] právo na ten humor který je e (.) podme to zjednodušit. má právo na to tisknout karikatury nahého proroka mohameda i přesto že všichni dobře v té redakci věděli, teď neříkám svůj názor, (.) e že všichni dobře v redakci věděli že to je něco co se absolutně přiči veškerým vnitřním pravidlům islámu?

{12}

ET: já si myslím že na to právo mají, protože ten časopis e (.) je e a a doufejme že i bude, e (.) postavený na tom že karikuje defakto všecko. to znamená, i v tomto nesouhlasím s tím vaším argumentem s tím antisemitismem nebo s tou podobou těch karikatur, e antisemitismu, protože tady není útok na jednu skupinu obyvatel, tam si dělají legraci ze všech. vlastně dokonce i v té francouzské debatě, protože ten časopis byl i v minulosti kritizován, ta výtky že by byl rasistický téměř neexistuje. tam je maximálně o míře vkusu a co to může rozproudit a tak dále. ale e francouzská e tradice těchto časopisů je docela hluboká, dokonce [e () (.) ano]

{13}

MV:

[p- pardon eriku.]

a- to rozhodně ano. ale e k tomu čím zakončil tu první odpověď e: tomáš

halík. to znamená, že je proti tomu nebo se mu přičí, aby e: aby: tento případ, a: ta redakce časopisu a ten časopis byl vydáván za: symbo:l nebo ztělesnění naší kultury. [vy to považujete za ztělesnění naší kultury?]
{14}

ET: [e (.) ne. já si ()] já s- () podle mě ztělesnění naší kultury je že mají na to právo. a že (my máme) právo s tím nesouhlasit, nám se to nemusí líbit, ostatně, i na těch demonstracích e: ve francii (polknutí) byla celá řada muslimů. kteří myslím že ani náhodou s tím časopisem nemůžou souhlasit, ale chtějí vyjádřit jenom to, že nesouhlasí s tou reakcí která je. která je samozřejmě nepřiměřená. () o tom ani nepolemizujeme. e a myslím si že tam de o to, a to mně se právě líbí. že ta naše kultura stojí na tom že my polemizujeme. my nezabíjíme. to znamená i když se nám to nelíbí, my si to umíme vysvětlit. a ten útok (.) a to že si dám tu placku nebo že dám na: titulku e že sme čárli, přeci vůbec neznámá že změním svůj vkus, svůj humor, že přestanu být citlivý, k: [ňákým tématům ()]
{15}

MV: [() možná možná stačí] zůstat prostě u té jedné věty. e i pro vás pane halíku je (.) to co erik tabery říkal, to znamená že e (...) je symbolem naší kultury to, že šárli ebdo má právo zesměšňovat například proroka mohameda?
{16}

TH: no. e (...) já bych neupíral tohleto právo. protože: svoboda je mi drahá. ale já si myslím a rozhodně bych nezakazoval a nevystavoval bych jakékoliv represí. o zabíjení vůbec už nemluvíme že jo ale jakékoliv represí. ((nádech)) já si dovedu představit že tyhleto věci vycházejí a že ke svobodě patří to že vycházejí věci které sou kýčové, že vychází pornografie a tak dále, ale zase e jaksí nedám si vzít právo říci e pornografie, e urážení lidí je věc špatná. patří to k naší kultuře, ale nechápu to jako symbol naší kultury, a: e ty lidi nechci oslavovat jako hrdiny. mně jich je strašně líto, já bych možná šel také na tu manifestaci, plno mladých lidí mně řeklo, já sem šel k tomu francouzskému vyslanectví, rozsvítil sem tam svíčku, ale říkal sem nedávejte mi placku já sem šárli jo? já protestuju proti tomu co se jim stalo, ale já nechci, aby ten protest mě dohnal k tomu, že: se ztotožňuji s tím s tím s tím obsahem. to jenom to rozlišení. ja myslím [že to ()]
{17}

MV: [to rozhodně.] ale ta otázka zní e o něco jinak. j- je základem (..) jedním ze základů naší kultury to, že novináři, a a a tiskoviny, a média mají vůbec právo takové věci tisknout a publikovat? že prostě na to mají právo?
{18}

TH: já nezpochybňuji to: právo. já si ale myslím, že: k té svobodě prostě patří zodpovědnost, já nevolám po cenzuře, ale volám po: vnitřním vkusu, kulturnosti, a odpovědnosti těch redaktorů. já bych byl rád <kdyby oni sami> ((nádech)) pochopili že tudy cesta nevede. ale jestliže to nechápu, tak samozřejmě ano. vydávají si to, čtou to lidé, ale: m- musí také počítat s tím, že skutečně, to vyvolává, že to zraňuje spoustu lidí. jaksí ty: e kdyby e útočili jenom proti islámským fundamentalistům, tak naprosto tleskám. ale prostě to zobrazení proroka takhle to uráží, prostě ty všechny muslimy. a: e jestliže sou tam jestliže tam byly karikatury prostě panna maria která rodí e čuníka, a svatá trojice kopuluje mezi sebou, já nevím co je to za: e poselství. jo? e e dovedl bych chápat protiklerikální e s:

e obrázky v době e ludvíka štrnáctého nebo za francouzské revoluce, když to bojovalo proti mocné církvi. ale: e ta tady dneska není. že jo já nevím co todleto poselství znamená. mně e se zdá že prostě vyjadřuje cynismus, a: e to je něco čeho si prostě nevážím.

(.)

{19}

MV: e já ještě ocituji z toho článku tomáše halíka, e který (.) () ten ta část kterou ocituji mluví v podstatě o tom, co on teď říkal. cituji. možná patří k svobodné kultuře i prostor pro dekadenci, nevkus, a laciné provokace, ale hájíme-li svobodu kultury proti násilí a nenávisti, asi bychom se měli vyvarovat, druhého extrému totiž toho abychom oslavovali dekadenci a cynismus jako symbol naší kultury a naší svobody. k svobodě patří zodpovědnost. to je citace z toho článku. (.) ((k ET)) nemá pravdu?

{20}

ET: nemá. ((smích)) podle mě nemá protože e () opakuju a můžu vlastně abych nemusel mluvit i za někoho jiného, tak můžu mluvit za sebe. to znamená

{21}

MV: to bude nejlepší.

{22}

ET: já ne- ne- ne- neoslavuju přece dekadenci, já neoslavuju eee souhlas nebo nebo nedávám souhlas všemu co e kdy nakreslili, já dávám čistě jenom souhlas e tomu aby měli právo e tak činit, e navíc e ten časopis e těsně myslím že to předposlední číslo které bylo, tak se p- pohybovalo na nějakým nákladu třiceti tisíc prodaných kusů. což jenom pro srovnání je ještě méně než má respekt, v s:edmkrát menší e e e republice nebo. než než je francie to znamená ((polknutí)) nemluvíme o nějakém (.) nějaké dominantní síle prostě () v západní nebo ve francouzské [kultuře]

{23}

MV: [pardon] to je důležité?

{24}

ET: =je to důležité v tom že e ve chvíli kdy by e řekněme francouzskou společností vládl nějaký drtivý cynismus, který by e odmítal všechno všechny city a církve a já nevím víru jako takovou, tak by asi to člověk vnímal nějakým způsobem jinak. ale e mně přijde že je dobré, a nepochybně kdyby vycházel v česku, tak e e zrovna časopis jako respekt by nepochybně s celou řadou jejich e řekněme nějakých tezí by e asi třeba polemizoval. ale to se mi právě líbí jako podme polemizovat, ale e netrestejme to, nezakazujme to, e to to opravdu není oslava jejich humoru. to je oslava prostě naší otevřenosti, našeho práva, ee e abysme mohli e psát a polemizovat o tem, o č- co chceme, a aby nám to nikdo neurčoval. navíc, a tady je, abych polemizoval i v jiné věci, vlastně ta víra nebo ty církevní instituce, (to) sou stále mocné, a sou vlivné. to znamená, já myslím že je třeba je zařadit, po bok prostě politiků, médií, a my musíme všichni být připraveni na to, že sme prostě centrem, pozornosti, zesměšnění, karikatury, že někdy možná překračuje nějakou hranici, ale já bych nikdy nechtěl být ten který bude který bude určovat, jako jaký je správný humor. to nechme na lidech a: ať si to [řeknou sami.]

{25}

MV: [() souhlasíte pane halíku?]

{26}

TH: [()] v tomhle se samozřejmě e schodujeme, já skutečně nevolám po nějakém e zákazu, ale:

e ten fakt, že třeba teď ve francii ten časopis vyjde v milionovém nákladu, subvencovaném vládou, a že prezident říká to jsou naši hrdinové, a mluví se o tom jako o tom symbolu kultu(ry), to je něco s čím už nesouhlasím. já si mysím že by to měl být důvod taky se trochu zamyslet, jestli to také trochu nepřehnali. hm?

{27}

ET: e ja já jenom tady mysím že řek bych řek na to že že to je symbolická rovina, která podle mě má umožnit tomu časopisu přežít. to znamená, e skoro bych se vsadil teď že: už za několik měsíců tam nějaký vklad ze strany vlády nebo nějakých dalších institucí prostě nebude. e ten časopis dnes prostě de fakto nemá redakci, nebo jen strašně malou, nemá žádné vlastně možnosti, e jak by dál publikoval, z tohodle důvodu ten stát k tomu při- a znova e je v tom i symbolika. prostě my nemusíme s tím souhlasit, ostatně olán ((míněno Hollande)) byl jeden z nejčastějších terčů toho satirického časopisu, ale prostě chceme umožnit, aby ta společnost byla otevřená, a svobodná. pro mě je to úplně největší hodnota, e (.) e která tady je, a kterou je třeba pěstovat.

{28}

MV: =j- já tomu eriku rozumím. e na druhou stranu. e (...) ((kroucí hlavou)) oni oni karikovali e nejen islám, karikovali křesťanství, všechna ostatní náboženství, politiky, atakdale velice tvrdě drsně urážlivě. jak k tomu přijde e normální člověk který nežije z veřejných prostředků, který není funkcionář e nebo jakýkoliv představitel e nějakého velkého náboženství nebo i malého, který najednou se cítí být velice explicitně prostě uražen tím, co se tam děje. protože mluví o lidech kterých si váží, a tak dále a tak dále. to prostě musí akceptovat?

{29}

ET: musí to akceptovat. a je to úplně jednoduché. ať to nechte. ((smích)) tam není jiná jiná ee obrana, navíc mluvíme skutečně o humoru. e samozřejmě že ve chvíli kdy by to skutečně byla antisemitský. nebo: nějaký e řekněme časopis který by vybízel k nějakému násilí a popíral by holokaust, nebo já nevím co všecko, tak tam bych e e bysme se asi bavili trochu jinak. ale e tady je humor, mysím si že každý ví, že humor prostě nezná hranice, buďto se vám líbí nebo ne, buďto budete na ten fj- film, nebo si koupíte tu knížku, nebo nekou[píte, ale tím to končí.]

{30}

MV: [() ten]

{31}

TH: [ale nějaké] hranice asi zná, že jo. vás by třeba uráželo kdyby se tam zesměšňovaly oběti holokaustu. mě zase jako: jako: to když je panna maria která rodí čuně, e to je mně prostě na na úrovni [toho když ()]

{32}

ET: [()]

{33}

MV: [pardon. ((k ET)) uráželo] by vás e zesměšňování obětí holokaustu?

{34}

ET: =e uráželo, ale nezakazoval bych to. to je prostě [(to je to je věc) (.) to je věc jakoby]

{35}

TH: [v tom se shodujeme. ano ale]

{36}

ET: vkusu kdy: mně by se to nelíbilo, e kritizoval bych to, e

{37}

MV: =je to za hranou?

{38}

ET: =no je to za hranou. ((úsměv)) (..) e o- ostatně [()]

{39}

MV: [(tak ale) teď] se dostáváme ale přece na: na pole osobního vkusu čistě.

{40}

ET: =no právě. a proto my nesmíme do toho vstupovat s tou s tou hranicí. mimochodem respekt l- před lety, když se mluvilo o těch karikaturách, napsal, že ty karikatury možná by neměly být takový že urážejí, e e muslimy, [protože]

{41}

MV: [mm]

{42}

ET: je evidentní že to prožívají, no ale to je přesně ta debata do: klidové situace, do míru, ((úsměv)) když to tak řeknu, a ne do toho, navíc ne v té úrovni smí, nesmí, e zakázat, [nezakázat]

{43}

MV: [rozumím. ()]

{44}

TH: [smí nesmí to není. ale je to správné, nebo není]

{45}

ET: [()]

{46}

TH: správné, já si myslím že teďka je historická chvíle, kdy s- kdy prostě zápasíme o duše a postoje, e miliardy muslimů. a že je to historická chvíle, kdy naprostá většina těch muslimů, protože odmítá tyhle ty projevy násilí, tak sou nám velmi blízko a chtějí být s námi na stejné lodi. ale jestliže v téhleté chvíli. e zrovna dostanou tyhle ty fotog- e tyhle ty vobrázky. a francie řekne tak my to eště dáme v milionovém výtisku, tak jim prostě pliveme do tváře. já sem se naučil ve svém životě trochu se dívat na svět taky očima těch druhých. a nejenom těma svýma očima. a jestliže s námi prostě tady ti muslimové žijí. a my je prostě nemůžeme zahnat a vyhnat jak po tom mnozí volají také u nás, že jo, to vy asi né, takže taky musíme nějakým způsobem brát na ně na ně na ně ohled. na tyhle ty věci. to není jenom že si to nevezmou. že si to nekoupí. že jo. ono je to všude.

{47}

ET: to já to já souhlasím. jenom pardon jenom jenom ale my sme si tu situaci nevybrali. je t- tam to je [právě to je ()]

{48}

TH: [ale měli bysme] na ni citlivě reagovat.

{49}

ET: ano a já myslím že ta citlivost je:, a že je vidět u řady lidí, je vidět i u našeho časopisu, t- že ta citlivost se přeci vyjadřuje v tom že ne všichni muslimové sou špatní. naopak. že prostě to nejde spojovat automaticky s tím, e všude vlastně i na těch demonstracích tam byli prostě vedle sebe židé, muslimové, nevěřící a tak dál. a to je podle mě ta důležitá symbolika. proto já mně nevádí, že někdo uvidí že e tady někdo má nějaký špatný smysl pro humor, navíc v těch kteří to budou chtít zneužít, tak ti zneužijí cokoliv a kdykoliv. takže ty to nejsou partneři pro naši debatu, a: i z tohodle důvodu já myslím že ta evropa prostě si tu otevřenost

e která občas nás bolí a zraňuje, prostě musí musí udržet. protože tam není takováta jednoduchá hranice, že někdo stanoví, za kterou už nepudeme, protože se najednou [omezíme v nějaké svobodě.]

{50}

TH: [(ano. a) neměli bysme si to stanovit] my sami?

{51}

MV: [() pardon.]

{52}

TH: [já apeluju] prostě na ten vnitřní kulturu. né na nějakou cenzuru.

{53}

MV: =(k TH) ještě jeden aspekt. protože vy jednou jednou krátkou větou. to vypadá že v tom vašem komentáři nebo [v tom]

{54}

TH: [ano]

{55}

MV: v tom článku ste to téma o něco víc posunul. protože vy píšete. když sem viděl karikatury časopisu šarlí ebdo, ((míněno Charlie Hebdo)) silně připomínající znevažující obrázky židů v antisemitském tisku. vy ste tam najednou k tomu dal ten řekněme antisemitský případný charakter toho. [jak ste na to přišel?]

{56}

TH: [ano. já si]

já si myslím že prostě tohleto je něco, co e že e rasa, náboženství, a národnost sou tři věci které se nemají urážet. a které e jako je možná polemika, je možný humor, ale urážka a napadání, to znamená že v druhém vyvolávám prostě e zranění, na které bude nějakým způsobem reagovat. já si myslím že tyhleto věci, že ta rasa a náboženství, je něco na stejné rovině, a že tady je možné hovořit v polemice, hovořit v humoru, ale takovéhle útoky, jako sou tam, tak to znevažuje prostě tu: tu tu kulturu jako takovou, a její základy. jo? a: to si myslím že už je prostě nevkus.

{57}

MV: (já) myslím že ta poslední otázka může plynout e z citátu článku který byl publikován už v roce dva tisícše- dva tisíce šest. na: webu christnet, autorem je romuald štěpán rob. a: tam je věta. svoboda slova si musí zvykat na náboženskou svobodu. ne: naopak. (..) ((k ET)) je to tak?

{58}

ET: (...) no: já si myslím že svoboda slova, (.) e má být maximálně otevřená, v- v- víceméně bez hranic, e pokud je nemáme definované nějakou (.) historickou zkušeností. viz třeba to popírání holokaustu. ale e (.) jakoby považovat apriori (.) za: byť přehnanou legraci třeba z náboženství, mi přijde že: že to je cesta do pekel, ((úsměv)) abych to přehnal. protože e tam najednou jako proč by to nemohlo být. proč by si někdo nemohl udělat legraci já nevím z vatikánu e klidně i přehnanou, protože je to nějaká síla v té společnosti, někdo prostě s ní chce polemizovat formou vtipu. já bych ho v tomto ohledu nechal, a navíc bych mimochodem opravdu odděloval e řekněme e psaní e v klasických médiích, ee a: nebo vystupování nějakých intelektuálů, a: e to co čteme prostě v satirických časopisech.

{59}

TH: já bych řekl snažte se ale dívat očima těch druhých jako. tak jako pro nás je nepřijatelné prostě ty žertíky z holokaustu, stejně tak pro ty lidi kteří tady žijí s námi, je nepřijatelné prostě takhle zobrazovat toho toho proroka nebo prostě ta ta panna maria kopulující kopulující svatá trojice, to už není jenom urážka vatikánu a papeže. okej jo, (ale) tady to de trošku

někam dál, a tam si myslím že už je jakási hranice, kterou jesi ten člověk necítí, tak je mi líto teda.

(.)

{60}

MV: pánové. oběma díky za váš čas. i za debatu. naschledanou.

{61}

ET: =naschledanou.